Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SYDTHY ÅRBOG 1998

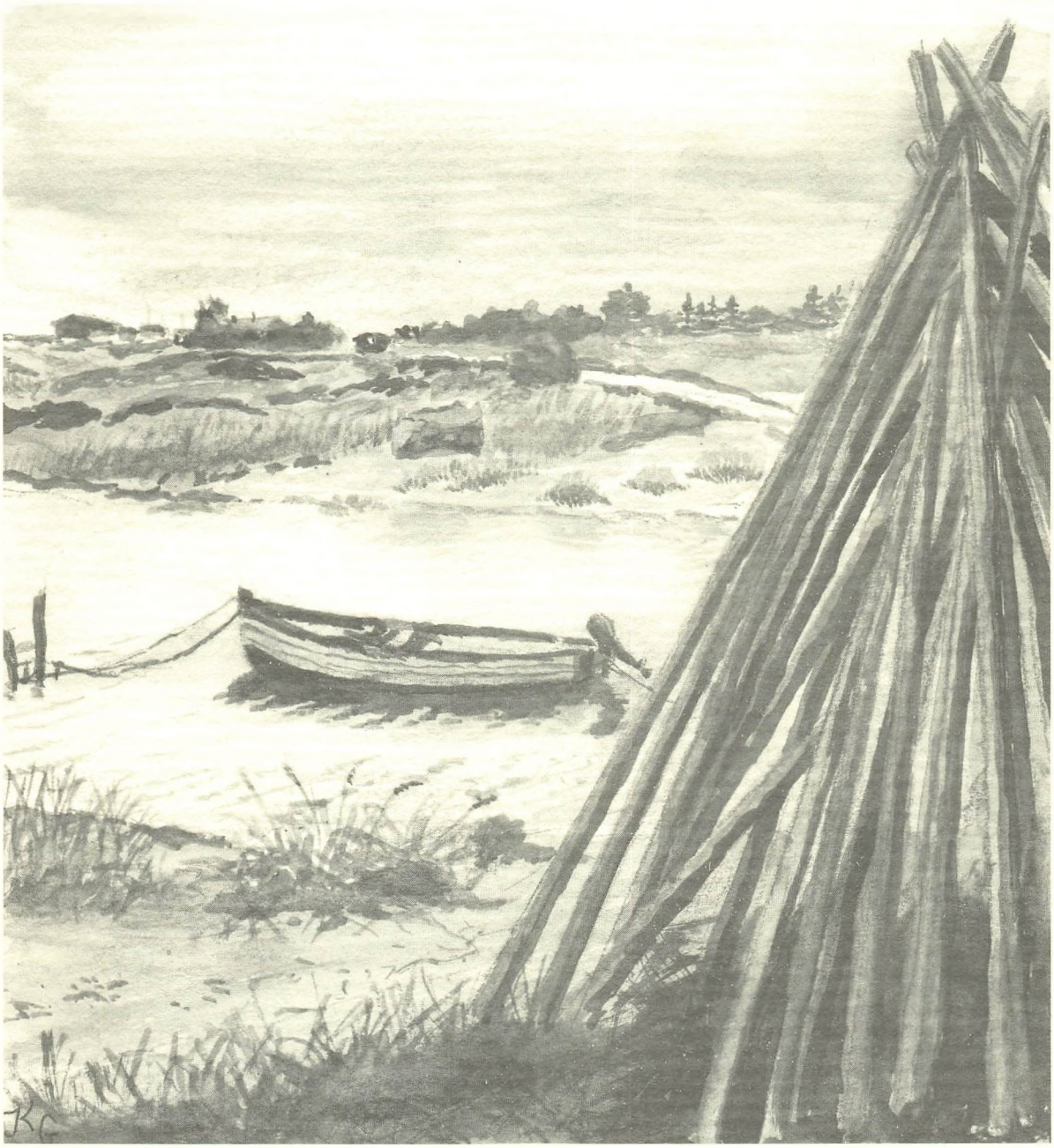

SYDTHY ÅRBOG
1998

Redaktion:
Bestyrelsen for Egnshistorisk Forening for Sydthy
(se side 131)

ISBN 87 88 919 14 5
ISSN 0900 2103

Omslagets illustration:
Kirsten Gregersen

Forsidemotiv:
Et parti fra Kastet Å lige før udløbet i Krik Vig

Bagsidemotiv:
Åleruser i Krik Vig

Bogens typografiske tilrettelægning, sats, tryk og reproduktioner
er udført af Koldby Bogtrykkeri I/S - 97 93 65 11
Skriften er 10,6 punkt Garamond

Omslaget er Antik cover og papiret Multiart Silk 115 gr.
fra Borch/Winther Papir

Indbinding er udført af Rounborgs grafiske Hus

Hvor intet andet er nævnt er billederne udlånt af
Sydthy Egnshistoriske Arkiv

SYDTHY ÅRBOG
1998

Udgivet af
EGNSHISTORISK FORENING FOR SYDTHY

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord 5
Lærer Nielsen og gravhøjene 6
Agger i svundne dage 13
Hvordan kom man dog til Thyborøn før? 24
Sydthys stednavne 27
Den kirkelige betjening gennem tiderne 29
Hesteambulancen og gamle køretøjer 34
Sådan set fra min synsvinkel 36
Det gamle chatol 53
De tyske batterier ved Kobberø II 57
Tider skifter - sæder mildnes 61
Indsamling af mågeæg på Madstedborg III 68
En Københavnerdrengs erindringer 98
Egnshistorisk Forening for Sydthy 108
Sommerudflugten til Skiveegnen 109
Aftenturen til Øland 110
Kr. M. Nyby på Øland 112
Stikordsregister 116
Heltborg Museum 122
Ånd og gevær - Fyrspillene 125
Egnshistorisk Arkiv 128
Nye bøger 130
Hvordan får du kontakt? 131

Forord

Sydthy årbog nummer 15 hilser alle læsere velkommen til endnu et kik tilbage i historien, i det håb at endnu flere vil finde behag i at læse om fortiden og nikke genkendende til en del af erindringsstoffet.

Kirsten Gregersen har bidraget til bogens omslag med sine fine akvareltegninger hvis motiver er: Forsiden forestiller et parti fra Kastet å lige før udløbet i Krik Vig, medens bagsiden viser åleruser i Krik Vig.

Kirsten Gregersen, Koldby - er amatørmaler og delvis selvlært. Hun har altid været glad for at tegne og male lige fra barnsben - kraftigt animeret af faderen, der var lærer i Thisted. »Det er den bedste hobby, du kan ha'!« sagde faderen altid. - Senere som dyrlægekone i Koldby og mor til 6 børn, blev der ikke så meget tid til hobby ud over at tegne med børnene og glæden derved. Men inden for det sidste årti er der igen kommet gang i maleriet, især efter at par udbytterige aftenkurser ved maler Knud Nielsen i Koldby.

Kirsten har udstillet et par år på sommerudstillingerne på Sydthy Musikskole og Heltborg Museum - ligeledes på Sydthy Erhvervs- og Uddannelsescenter i forbindelse med kulturugens efterårsudstillinger.

Som nævnt spænder Sydthy Årbog atter over et spektrum af år, set bag historiens brilleglas lige fra oldtidens kæmpehøje til det man endnu husker, både som en kært minde og tillige den barske barn- og ungdom mange har kendt.

Grundlovsfest »Dalgård« i Refs 1919.
Se iøvrigt efterlysningen af billeder på side 108.

Lærer Nielsen og gravhøjene

- om lærer Johs. Nielsen, Randrup og gravhøjene i Vestervig sogn 1876-77

Af Jens-Henrik Bech, Museet for Thy og Vester Hanherred

»Smidihyv. Ved at nærme sig denne Høj fra NV. glædes man til at kunne besøge et stort og godt bevaret Oldtidsminde; men saasnart man kommer til Ø. Siden paakommer der En en forfærdelig Afsky. Der har man nemlig kastet en uhyre dyb og bred Skure længere ind end til Midten, og det skal Guldtørst være skyld i. For resten er der Kartoffelkuler i SV. Ovenpaa, ved S. siden af Kløften, groer Marehalm.
Omkredsen er 96 Skridt. Den er 22 Skridt fra Ø. Skjel.«

Således skriver skolelæreren i Randrup Johannes Nielsen om Smedehøj i Adbøl i 1876. Denne høj er langt senere, i 1943, blevet fredet og ligger lige nord for vejen et par kilometer øst for Vestervig Kirke. Ifølge en anden og senere beskrivelse udarbejdet af inspektør Hans Kjær, Nationalmuseet, som i 1916 beså højen, fik denne fortalt, at gravningen igennem midten blev foretaget ca. 1875 på jagt efter sten, der dog ikke fandtes. Lærer Nielsens følelsesladede udbrud ved synet af den dybe indgravning skal derfor ses i lyset af, at den var ganske ny, foretaget kun kort tid før hans eget besøg.

I sidste halvdel af forrige århundrede gik det hårdt ud over de danske fortidsminder. Tusinder af høje var allerede ødelagt, og skulle nogle af de tilbageblevne reddes var det på høje tid. Dette var baggrunden for en landsdækkende indsats for at kortlægge og beskrive mindesmærkernes tilstand med det sigte at frede de bedst bevarede, medens tid var. For finansåret 1873/74 blev den første af en lang række bevillinger vedtaget til dækning af udgifter med arbejdet, der kom til at strække sig over de næste små 60 år (Ebbesen 1985, 99 ff.) Disse såkaldte »herredsrejser« blev i hovedsagen foretaget fra København, hvor Vestervig sogn så tidligt som i året 1877 havde besøg af professor Conrad Engelhardt.

Som hjælp i dette uhyre omfattende arbejde var det især i herredsrejsernes tidlige år almindeligt at henvende sig til personer rundt omkring i landet, som man vidste var interesseret i fortidsminder og historie og bede dem lave kort og lister til brug for registreringen. Skolelærer Johannes Nielsen i Randrup var én af disse kontaktpersoner eller meddelere, og i Antikvarisk-Topografisk Arkiv på Nationalmuseet ligger der fra hans hånd en omhyggelig fortegnelse over højene i Vestervig sogn med titlen *»Vestervig Sogns Høje besøgte af Joh. Nielsen, Skolelærer i Randrup.«*

Fig. 1. Skolelærer Johannes Nielsen, Randrup, fotograferet i 1875. Året efter påbegyndte han sine beskrivelser af højene i Vestervig Sogn.

(Excursionerne begyndt 10. Sept. 1876, sluttet 12. August 1877). I et »NB« på side 2 i lærer Nielsen fortegnelse anføres endvidere: *»Naar Meddeleren i efterfølgende Blade nævner Skridt som det eneste Maal, han har kunnet bruge paa sine Excursioner til Højene, beder han bemærket, at han er aparte kort i Skridtet. Ved flere gange at tælle Skridt mellem to mærkesten paa Landevejen (300 Alen) har han faaet 245. Altsaa er 49 skridt 60 Alen, eller Forholdet er omtrent 5 til 6«.*

»Æ Randrup Degn«

Johannes Nielsen blev født i nærheden af Lyngs station på Thyholm den 4. februar 1828 som barn af en fattig husmand og skrædder. Med kaution fra hjemsognet startede Johs. Nielsen i en alder af 17 år på Snedsted Seminarium. Som en tidligere elev, lærer J. P. Christensen, Kastrup beretter, var det vistnok meningen at Johs. Nielsen skulle have været skrædder lige som sin fader, men ved et vådeskud mistede han sin ene arm, og på den tid var lærergerningen derfor en af de eneste muligheder for beskæftigelse (Christensen 1931, 6). I forbindelse med Johs. Nielsens dimission fra Snedsted Seminarium skrev forstanderen til biskoppen i Aalborg om den nybagte lærer: *»Han ser noget klodset ud og har èn Haand, men er et dygtigt Menneske. Han har med meget Flid lagt sig efter Islandsk, Tysk og Engelsk og kunde blive en dygtig Filolog og Historiker. Han er halv rasende af Lyst til at lære, men drømmer ikke om at hæve sig over sin Stand.«* (Christensen 1931, 9). Efter den afsluttende eksamen i 1848 med karakteren »meget duelig« fik Johs. Nielsen først ansættelse som huslærer i Vendsyssel, men allerede i 1849 kom han til Randrup ved Vestervig og virkede i den første tid som huslærer hos lodsoldermand Abildhauge. Efter en periode som hjælpelærer blev Johs. Nielsen fra 1857 fast ansat som skolelærer ved Randrup skole, hvor han virkede i næsten 40 år indtil 1895 (Christensen 1931,10).

Som lærer var Johannes Nielsen hård, krævede streng disciplin og tampede ofte børnene, hvis de ikke kunne deres lektier til punkt og prikke. Men han var samtidig også en begavet mand med mange interesser især indenfor folkeminder, sprog og naturvidenskab. Allerede i 1850'erne begyndte han indsamling af folkeminder til Svend Grundtvig, og også til H. F. Feilberg og Evald Tang Kristensen leverede lærer Nielsen optegnelser i årenes løb. Bl.a. er der i Tang Kristensens »Danske Sagn I-VII« (1892-1901) trykt ikke mindre end 33 sagnoptegnelser meddelt af Johs. Nielsen (Schmidt 1930).

Lærer Nielsens høje

12. oktober 1876 skriver Johannes Nielsen til professor Conrad Engelhardt: *»... det er ikke blevet til meget med mig, men jeg har besøgt omtrent 140 Høje, beskrevet dem paa Stedet, som det efter Omstændighederne kunde lade sig kradse med en Blyant, og sat et Mærke i Kortet saa nøjagtigt, som det uden Landmaalerredskaber var mig muligt... Nu har jeg faaet det renskrevet for 120 Højes vedkommende, og det har været Hovedhensigten at angive Plads (Position), dernæst ved et par Ord at melde om Tilstanden. Saa har jeg desuden taget mig den Frihed at tilføje en og anden Bemærkning, som Man vel ikke har nogen Brug for, navnlig naar der kommer Sagn og Højnavnes Forklaring, ja Folk som Dem ville maaske finde sligt meget naivt og trække lidt på Smilebaandet, men jeg tænkte, at det muligen kunde blive læst af Forskjellige, og den Ene kunde bruge noget deraf, en Anden noget andet...«*

Når man idag gennemser lærer Nielsens beskrivelser og sammenligner med, hvad der normalt på samme tid blev anført i beskrivelser af fortidsmindernes tilstand i andre egne, så fremstår hans fra Vestervig netop på grund af de forskellige ledsagende oplysninger og bemærkninger med en egen friskhed, præget som de er af et stort engagement og et nøje kendskab til sognet og dets beboere.

På Nationalmuseet ligger et brev fra Johannes Nielsen til professor Engelhardt dateret 11. juni 1877. Heri får man lidt indtryk af de rent praktiske forhold, der var forbundet med beskrivelserne af højene. *»... De talede om ifjor, at jeg burde tage Vogn, naar jeg besøgte de længst fraliggende Høje i Sognet, men da Højene tidt ere inde paa besaaede Marker eller uvejsomme Lyngheder, saa er det nok i Regelen bedst at være uaf-*

hængig af Kudsk, Hest og Vogn. Og at jeg er tilbage med dette mit Arbejde kommer af, at Foraaret har været saa umedgjørlig koldt, at jeg ikke kunde holde det ud i Marken, og selv i Lørdags Eftermiddags, da jeg var ved Galgebjerghøjene NO for Vestervig Kirke, frøs jeg forfærdeligt. Men jeg skal stræbe, saa godt jeg kan, og hvad der ikke kan blive færdigt, til De kommer her, vil jeg arbejde med uafbrudt i min Fritid, til jeg faar endt det.«

Johannes Nielsen færdedes således til fods på sine mange ekskursioner. Den 11. juni 1877 skriver Johs. Nielsen til Conrad Engelhardt: *»...Markedsdagen (d. 4. ds.) var jeg NO ude i Sognet, men jeg fik kun beskrevet syv Høje, Saavs Daas derunder indbefattet, da det formeligt vrimlede af Hugorme derude i Heden...«* En sådan tur til fods med dens fortrædeligheder i form af hugorme har velsagtens været på ikke under 20 kilometer, og det siger noget om lærer Nielsens indsats, at han i alt fik beskrevet 333 høje i løbet af det års tid, hans ekskursioner i Vestervig sogn stod på.

Landskab og udsigter

Syd for Vestervig by kroner den smukke højgruppe Skindbjerg Høje bakkedraget. Ligesom den besøgende i dag kan beundre udsigten fra disse høje, så finder vi naturligvis også hos lærer Nielsen en passende beskrivelse, der også giver et indtryk af datidens driftige Vestervig: *»... Fra Skinnebjerghøje har man en smuk Udsigt over det tæt N. for liggende Vestervig. Denne By, der ikke er 50 Aar gammel, har nu flere Haandværkere, Herredsfoged, Thing og Arresthus, Distriktslæge, Apothek, Gjæstgiversted, Teglværk, Mølle m.m....«.*

Begiver vi os længst sydpå i sognet ligger den fredede Grønhøj på kanten af fjordbakkerne: *»... En storartet Udsigt er herfra over Hav og Fjord, Agger og Thyborøn-Kanal, den nu forsvindende By Thyborøn og længere S. ad Ejdet helt til Bovbjerg. Denne høj er vel stor, men har langtfra saa majestætisk en Beliggenhed som Sangshøj i Kobberø SØ for«.*

På vej fra Vestervig til Ulsted ligger Kippelhøj (fig. 2). Ved at stå på den nordvestligste af

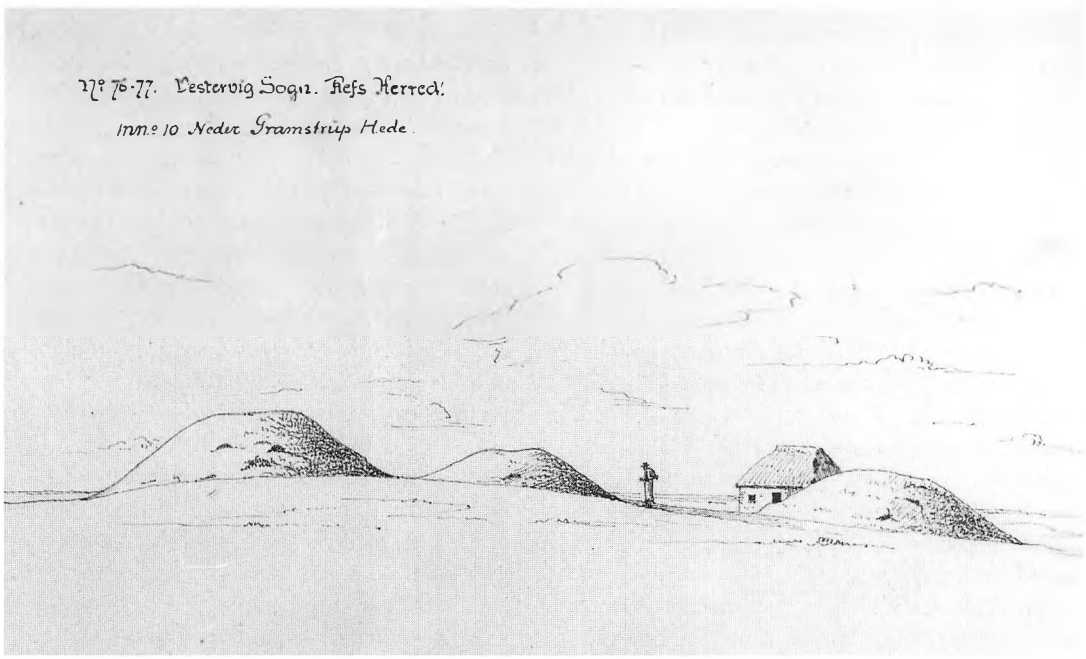

Fig. 2. Kippelhøje mellem Ulsted og Vestervig, set fra Ø. i et prospekt af E. Schiødte, som for »Directionen for de Antikvariske Mindesmærker« udførte tegninger af enkelte fredningsværdige fortidsminder i Vestervig sogn i 1877. Hvem vandringsmanden ved højen er vides ikke, men det kunne måske godt være lærer Nielsen?

de tre Kippelhøje »... *og se sig om opdager man ved en grøn Lavning NØ for en højere Porsbusk, der - naar man gaaer de 125 Skridt - viser sig at have været en Høj, som for lang Tid tilbage maa være udkastet. Naar man staaer dernede og ser mod S og SØ hvorledes Kippelhøje tilligemed de efterfølgende store Kæmper østefter, »træde an« som et Geled Soldater, da er man glad ved ogsaa at have besøgt denne ubetydelige porsgroede Knold.*«

I forbindelse med en beskrivelse af den sydligste af Kippelhøjene anfører Nielsen: »... *Det måtte især være til denne søndre Høj, man vilde føre en Oldgransker op, naar han skulde se og føle det Storartede i Højbygningen i Vestervig Sogns sydlige Halvdel. Ja selv den mest prosaiske Modstrævsmand maa faa Øjnene op for, at her have henfarne Slægter levet og kæmpet og efterladt sig Minder, som den saakaldte Cultur vil behøve Menneskealdre til at udslette, om det skal gaa løs derpå...*« Efter en beskrivelse af udsigten mod vest over Toppenbjerghøj og videre til Skindbjerg Høje, syd for Vestervig by vender lærer Nielsen blikket mod øst »... *Til Ø. NØ har man de saa højt liggende Ashøje, at de maa bære prisen for alle. Men mod Ø har man saa mange større og smaa Høje i en ret Linie lige til Hvilehøj* (lige syd for Vestervigvejen ved NØ hjørnet af Hennings plantage), *at man ret løftes ved at se saa megen Kunstsands hos Fortidens Folk. Ganske vist kunde en Architecht indvende: »Gaden kunde have været mere lige«, men en Oldgransker vilde det aldrig falde ind med en saadan Smaalighed...*«

Står man idag på den samme høj, som Johs. Nielsen så levende beskrev udsigten fra for 122 år siden, får man et godt indtryk af, hvorledes landskabet siden da har ændret udseende. Vore dages læhegn og øvrige beplantninger beskytter naturligvis mod den hårde vestenvind, men hindrer samtidig udsynet. Hverken højene på Ashøje eller Skindbjerghøje kan eksempelvis ses for trævækst fra det sted, hvor lærer Nielsen engang stod. Naturvidenskabelige undersøgelser viser, at landskabets udseende, dengang højene blev rejst, i sin åbne karakter mere mindede om det, lærer Nielsen kendte, end det vi færdes i idag (Bech 1996, 15 f.).

Sten fra højene

Gang på gang i lærer Nielsens beskrivelse af højene i Vestervig sogn fremgår det, at de omfattende skader, han kunne iagttage, i første omgang skyldtes indgravninger efter sten eller fyld fra højene. Gang på gang anføres i beskrivelserne at højene var »udkastede« eller at der var »kastet en bred Skure« ind i eller hen ved højene. Sten var eftertragtede som byggemateriale, og lærer Nielsens oplysninger i forbindelse med Stevnshøje på sognegrænsen mellem Vestervig og Bedsted sogne (fig. 3) er i så henseende meget oplysende. Først beskrives den ene af Stevnshøje »Store Stevnshøj«: »*Skjellet mellem Vestervig Præstegaards Hede og Brogaards Hede af Bedsted gaaer midt over denne Høj fra Ø.-V. Den er lidt sunken eller udkastet i NV.-SØ., men en prægtig Høj og vist den største i sognet, og dens Omkreds er 130 Skridt. Pastor Riis-Lowson (i Vestervig) har fortalt Meddeleren, at Manden af Brogaard i Bedsted har været hos ham og tilbudt at ville deltage i Bekostningen ved Udgravning af begge Stevnhøje, og saa kunde de dele Stenene. Det bliver vel altsaa ikke muligt at frelse dette herlige Mindesmærke fra Ødelæggelse, da to i to forskjellige Sogne eje det. Men var det saa ikke bedst, naar galt skal være, at det antikvariske Selskab udgravede det og tog, hvad Nytte der kunne tages deraf*«. Så galt, som lærer Nielsen frygtede, det skulle gå, gik det heldigvis ikke. I et brev til Conrad Engelhardt dateret 23. august 1877 beskrives Brogaard-mandens tilbud til præsten, og Johannes Nielsen fortsætter: »... *Hvad Besked Præsten gav derpaa, ved jeg ikke; men nu have vi for resten en praktisk Mand til Præst, der nok ikke saa let lader sig tage ved Næsen og betaler, hvad han aldrig faar nytte af. Kan og vil Directionen nu betale for at faa saadan et Par Høje fredet, vil jeg gjerne tage til Bedsted og gjøre mit Bedste der saavelsom hos Præsten...*«. At det lykkedes Nielsen at beskytte højene fremgår af, at den sydlige halvdel af begge Stevnshøje blev fredet i 1878. Resten af højene blev imidlertid først indlemmet i fredningen en generation senere i 1912.

Kun en ca. 100 m øst for Stevnshøje ligger den imponerede langhøj »Savs Daas« som lærer Nielsen også har givet en malende beskrivelse:

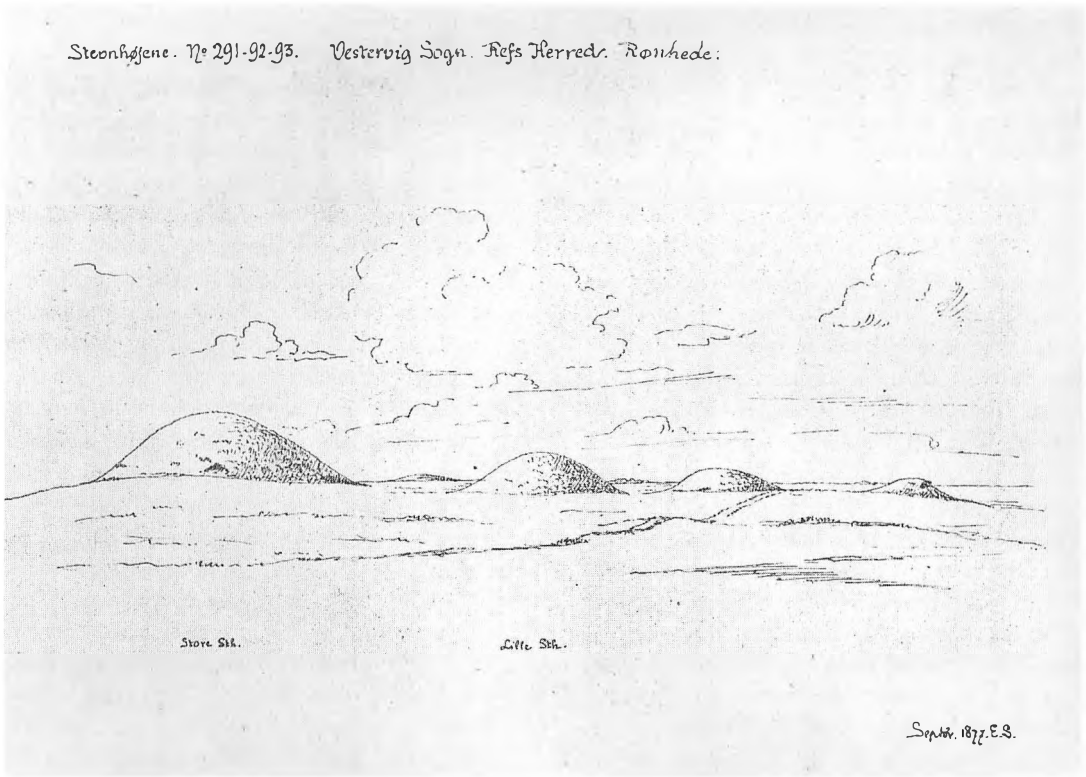

Fig. 3. Prospekt af E. Schiødte fra 1877 af Stevnshøjene i heden mellem Vestervig og Bedsted. Nu ligger højene næsten gemt i Rønhede Plantage, hvor plantningen går så tæt på højene, at man ikke længere kan opleve dem i en landskabelig helhed, som det var muligt i forrige århundrede.

»Denne Dysse eller Daas, som den kaldes her på Egnen, ser i Frastand ud som det øverste af en gammel Bondegaards Lade, der er straatækt. Den er 64 Skridt lang og 19 bred. På Midten er som en gammel Udkastning mod S., og der er en lille skaalformig Fordybning mod S. ved hver Ende. Ved Ø. Enden er en grøn Plet, som det saa ofte ses herude i Heden; det kommer af, at løsgaaende Faar om Efteraaret søge Ly mod de frygtelige Uvejr fra V., som saa ofte hjemsøgte denne Egn; den tabte Gjødning er da Lyngen for stærk, saa den maa give Plads for Græs.

På Vestervig Markeds Dag (4/6 1877) fik Meddeleren denne Lods Ejer med her ud på at paavise Skjel osv. Han vidste ikke tilvisse, om ikke N. Siden af Dyssen var i Bedsted sogn, men han vidste, at han vilde have 100 Kroner for at give Tilladelse til, at Dyssen udkastes. - Han maa være fra Forstanden!«. Ifølge Johannes Nielsens egen vurdering skyldes den høje pris, at han selv havde forhandlet uklogt med manden. Det fremgår af et brev til C. Engelhardt dateret 23. august 1877: *»Det gaar nemlig ikke an at bære sig saaledes ad mere, som jeg gjorde, da jeg spurgte Chr. Pilgaard af Taabel, hvad han vilde have for at lade en Professor fra Kbhn. kaste en Skure langs i Savs Daas; thi det var nok Ordet »Professor«, der gjorde ham ublu nok til at forlange 100 Kroner. Jeg vil slet ikke gaa paa Ræveklør; men der bliver vist stor Forskjel paa Prisen, om det er en Professor eller en Skolelærer, der accorderer, for vor Befolkning er nu engang ikke anderledes. Og hvorfor skulde den ene give mere end den anden for et og det samme!«*. Ligesom ved Stevnshøje blev den sydlige halvdel af højen fredet allerede året efter i 1878. Både Stevnshøje og Savs Daas ligger idag i Rønhede Plantage.

I Vogntoft umiddelbart syd for vejen mellem

Hurup og Vestervig by ligger en mindre, fredet høj. Den er nu græsgroet, men ved nærmere eftersyn bærer den præg af tidligere indgravninger. I 1870'erne kaldtes stedet for Damhus Hede og lærer Nielsen betegner højen som i højeste grad mishandlet og fortsætter: »... *Meddelerens Nabo har her taget Sten til en hel Stenkiste (Bro) under en Vej ved Øster Ulsted...*«. Her får vi altså mere konkret at vide, hvad stenene fra højen skulle bruges til. Også når det gjalt opførelsen af brønde, tyede man til gravhøjene efter sten. Fra en nu sløjfet og i 1876 allerede overpløjet høj fortæller lærer Nielsen, at der for mange år siden skulle være taget masser af sten til Trankjær skoles brønd.

Når talen er om brønde er det nærliggende også at fremdrage Johs. Nielsens meget levende beretning om gravningen i den nu fredede Store Hashøj, der kroner bakkedraget syd for Roddenbjerg Sø (højen ligger lige øst for vejen mellem Krik og Lodbjerg). Efter en beskrivelse af højens beliggenhed og størrelse fortsættes: »*Toppen er taget bort for omtrent 30 Aar siden, saa den gjør en jevn Flade ovenpaa med 19 Skridt i Diameter fra N-S og 18 i Ø-V. Ovenpaa staar en Stage med lidt paabunden Tang, vistnok et Mærke, som Generalstabens Officerer have sat. Hele Egnen har vistnok ikke havt Mage til Høj i en vid Omkreds. Da fandt den endnu levende Møller Schourup af Gaardhus paa, at han kunde bruge Stenene af denne vældige Høj til at sætte Brønd med, og han listede desaarsag Ejeren til at lade den udkaste. Arbejdet var overordentligt, men der fandtes ingen Sten, skjøndt man tilsidst kastede ligesom en Brønd ned i Midten. Et Øjenvidne - da Møllerkarl hos Herr Schourup - fortæller, at han var tilstede en Dag, da en af Arbejderne var helt ned ved Bunden af Højen. Der stod en rædsom Lugt op af Hullet, og da der blev spurgt, hvorledes han kunde aande dernede, svarede han, at det maaske var lettere at nære sig nede end oppe. Den nuværende Ejer skal have fyldt Hullet efter: i hvert Tilfælde er der ikke noget nu (Har Bygningen været som Thyras Høj?)*«. Den tørre bemærkning fra arbejderen i bunden af hullet, efterlader vist ikke læseren i tvivl om, at det var en thybo, som talte. Endelig kan tilføjes, at det afsluttende spørgsmål i lærer Nielsens beskrivelse henviser til den tomme sydhøj i Jelling, som blev undersøgt nogle år forud, i 1861, under ledelse af Frederik den 7.

Kartoffelkuler i højene

Udover at højene naturligvis også var leveringsdygtige i fyld til vejanlæg o.lign. er den mest

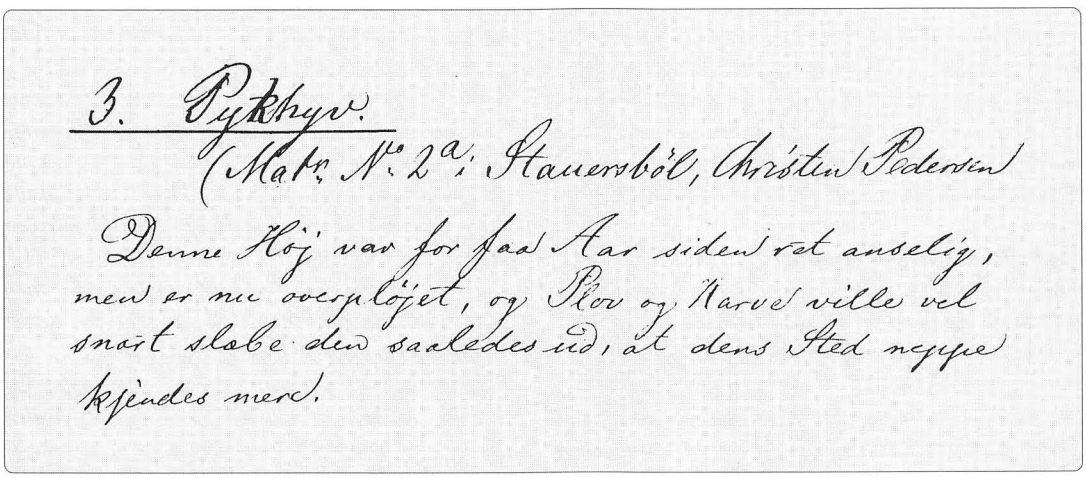
3. Pykhyv.
(Matr. N.o 2a i Staursbøl, Christen Pedersen
Denne Høj var for faa Aar siden ret anselig,
men er nu overpløjet, og Plov og Harve ville vel
snart slæbe den saaledes ud, at dens Sted neppe
kjendes mere.

Fig. 4. Lærer Johs. Nielsens beskrivelse af »Pykhyv« i Staursbøl, en sløjfet høj et par hundrede meter fra grænsen til Gettrup sogn. Samtlige højnavne er i lærer Nielsens beskrivelse gengivet med deres udtale på thybomål, hvor »høj« udtales som »hyv«. Teksten lyder: »Denne høj var for faa Aar siden ret anselig, men er nu overpløjet og Plov og Harve ville vel snart slæbe den saaledes ud, at dens Sted neppe kjendes mere«.

almindelige brug af disse i tiden for Johs. Nielsens berejsning så afgjort som opbevaringssted for kartofler. I talrige beskrivelser står der lakonisk *»Kartoffelkule oveni«, »Kartoffelkule i V. siden«, »en vældig Kartoffelkule i N., en anden i SØ«*. Også i forbindelse med den nu fredede Stenhøj i Ulsted er der kartoffelkuler og det tilføjes *»... Meddeleren heraf sagde til Ejeren, at det ikke var smukt af ham at skæmme denne prægtige Høj med Kartoffelkuler, og det lod til, at den ogsaa for Fremtiden skulde blive forskaanet«*. At der naturligvis under anlæg af kulerne kunne dukke oldtidsfund op giver følgende beskrivelse af en nu helt sløjfet høj tæt syd for Klosterhedegård: *»Atter lidt mod NV og SSØ for Chr. Sindbjergs Hus omtrent en Agers Bredde N. for Skjellet mod Randrup Hede. Højen er meget ramponeret, overpløjet og halv overpløjet. For tiden er der Kartofler deri. En kjøn, paa den ene Side flad, Overligger var tagen op og henlaa paa Højen. En gammel Mand, Søren Poulsen, som hjalp Meddeleren til at hitte Rede i dette Virvar derude i Heden* (de mange høje i heden voldte lærer Nielsen store problemer at kortlægge) *... havde været med til at nedlægge Kartoflerne... (ult. Sept. 76), og ved at grave Kulen fandt han et Gravkammer, hvori der fandtes nogle Potteskaar. Kammeret staar endnu, og han lovede at bede Ejeren om at lade det staa til næste Sommer, da man vel tør vente en Videnskabsmand hertil, som forstaaer at undersøge og faa Resultat af saadanne Ting«*. Desværre kom det øjensynlig aldrig til nogen undersøgelse af højen, idet der ikke på Nationalmuseet er oplysninger herom. Idag er højen overpløjet, og det er næppe sandsynligt, at kammeret stadig er at finde.

Sløjfede høje og lidt overtro

Den nu sløjfede Sengetofthøj lå et par hundrede meter syd for vejen mellem Vestervig by og Hurup, midtvejs mellem gården Toppenbjerg og vejen til Ulsted. Om denne skriver Johs. Nielsen: *»Sengetofthøj har været meget stor, og da den var udkastet, stod der paa Pladsen i flere Aar efter en overmaade stor Sten, som det vist maa have kostet megen Møje at faa bort... Den Folketro holder sig endnu her paa Egnen, at den, som kaster Høje ud, skal der komme Vanheld over. Og nu er det ikke frit at den forrige Ejer af Toppenbjerg, der lod vist 12 Høje ødelægge, troes at være belagt med en saadan Gudsdom, idet han er bleven stedse mere fattig og nu er aldeles magtesløs overfor sine Creditorer. - Meddeleren er ikke overtroisk, men har dog tidt ærgret sig over denne Gravrøvers Forstyrrelseslyst«*.

Godt 3/4 kilometer SV for Dommergården i Vestervig, lige overfor skrænten ned mod Krik Vig, findes resterne af to høje, der allerede på Johs. Nielsens tid var overpløjede. Han skriver om disse.: *»Spøgelseshistorierne om disse to Høje er det ondt at vinde Magt med, og siden den forrige Ejer blev tosset, da han havde overpløjet her, ville gamle Kjærlinger slet ikke lade sig sige. - Men en Ulykke kan være godt for noget, og det lader næsten til, at den samme Historie vil kunne hjælpe Meddeleren i hans Bestræbelser for at faa fredlyst Høje i Vestervig sogn«*.

Idag findes der i alt 115 fredede høje i Vestervig sogn, og mere end dobbelt så mange, er blevet sløjfet i tidens løb. Selvom lærer Nielsen kun aktivt medvirkede ved fredningen af et mindre antal høje i sognet, så drejede det sig om de første fredlysninger i området, og hans indsats har givetvis været medvirkende til at bane vejen for nye fredninger og en øget forståelse for en beskyttelse af fortidsminderne.

I februar måned 1878 sendte Johannes Nielsen nedenstående meddelelse til Thisted Amtsavis, der blev bragt den 4/2: *»Gårdmændene Ole Toppenberg i Staursbøl og Peder Christian Christensen i Neder Gramstrup, Vestervig sogn, have hver især fredlyst Gravhøje paa deres Mark, nemlig de saakaldte Staursbøl Høje og Kippelhøje, og ved thinglæst Declaration forpligtet sig selv og deres Efterkommere til at værne disse Mindesmærker mod Beskadigelse.*

Der er et glædeligt Tegn paa Folkelivets Fremvæxt at vore Landboere saaledes faa Øjnene op for Betydningen af de Minder, vore Fædre fra fjerne Slægter have efterladt sig. Og det tør vel haabes, at som Oplysningen skrider frem, ville de hidtil saa ofte af Ligegyldighed eller simpel Vindesyge stedfundne Ødelæggelser af Oldsager og Mindesmærker mere og mere beklages saavel af Menigmand som Archæologen, og at der i Stedet for maa fremkaldes Lyst og Iver til at frede og gjemme,

hvad der end er tilbage af det, der i nogen Maade kan lade os skue ind i henfarne Slægters Liv og Cultur.«

Litteratur:

Bech, Jens-H. 1996; Bronzealderarkæologi i Visby. Sydthy Årbog 1996 p. 11-17. Christensen, J. P. 1931: Dbmd. Lærer Johs. Nielsen, Randrup. Vestervig Boghandel 1931. Ebbesen, Klaus 1985: Fortidsregistrering i Danmark. Fredningsstyrelsen 1985. Schmidt, August F. 1930: Lærer Johannes Nielsen, Randrup og hans Indsamlinger af Folkeminder: Historisk Årbog for Thisted Amt 1930-34, p. 301-306.

Agger i svundne dage

Af Knud M. Nielsen, Vestervig

Følgende beretning er fortalt af den 91 årige Peter Jensen fra Agger. Han havde den sorg for et års tid siden, at miste sin kone Mary, som var et år yngre end han. De nåede dog at fejre krondiamantbryllup sammen. Mary var ikke født i Agger, men i Ringkøbing. Hendes forældre havde et marketenderi i Hvide Sande, det var før havnen kom. De bespiste de mange arbejdere der var ansat ved havnebyggeriet, de havde over l00 på kost. Da Vandbygningsvæsenet senere flyttede til Agger, flyttede de marketenderiet dertil, og naturligvis også den 10 årige Mary, som kom til at gå i skole med Peter.

- Ja vi var en slags skolekærester, siger Peter, vi kunne godt lide hinanden, og jeg husker tydeligt da vi skulle fotograferes, havde vi vandkæmmet hår begge to.

Fiskeri

Peter har altid ernæret sig som fisker i sin voksne tilværelse, og han stoppede med havfiskeriet som 64 årig, da han solgte kutteren »Betty Grøn« til sønnen Frits.

- Men lade være med at fiske kunne jeg ikke, så jeg købte en båd til fjorden, og lavede ruser og nedgarn. Det er egentlig mærkeligt, men havet siger mig slet ikke noget mere. Det er meget sjældent jeg kommer derned, det har ligesom ingen interesse mere. Fjorden er eller var mere spændende, men den er i sammenligning med tidligere næsten død, selv om der begynder at vise sig en lille bedring. Nej førhen, kunne vi faktisk selv bestemme hvor mange fisk vi ville have, for fisk var der nok af, den fangede mængde blev afpasset efter hvor mange garn vi satte, og det var for det meste en l0-15 stykker. Det var skrubber og rødspætter vi fangede, jo vi kaldte dem jo flyndre, og de blev opbevaret i nogle store hyttefade og solgt derfra, og når de var tomme, blev der fisket til de igen var fyldt op. Det var egentlig mærkeligt, men rødspætterne forsvandt fra fjorden på en eneste nat, men nu er de heldigvis begyndt at vise sig igen, Det var ligeså med hummerne, men nu er de heldigvis også begyndt at komme tilbage, det viser jo, at menneskerne er blevet opmærksomme på, hvad det betyder at forurene vore farvande, for at det store svind i fiskebestanden skyldes forurening, er der ikke tvivl om overhovedet.

Det var således dengang for ikke så mange år siden, at vi ikke kunne spise fisk, der var fanget i fjorden. De smagte forfærdeligt, og det lugtede af en eller anden slags kemi over hele huset,

Peter svinger bødenålen hjemme i stuen.

men nu begynder fjorden heldigvis at blive ren igen.

- Tænk engang, for år tilbage var der hundredvis af tejner i fjorden hele vejen fra Toldhuset og helt ned til østsiden. Ja, det var dengang, sådan bliver det næppe igen, men meget kan blive bedre. Som jeg har sagt, var der fisk nok dengang, også om vinteren. Hvis vi huggede et hul i isen og trak »en ned« der (ned er en gammel betegnelse for et garn), så kunne vi let få alt hvad vi havde brug for af fisk. Ja, - vi aggerboere var vel ude for en slags misundelse fra de andre kystfiskere, nu er misundelse heldigvis ikke noget som er eller var udbredt på vestkysten, men drillende blev vi tit gjort opmærksom på, »at vi ku' sajtens«, kunne vi ikke komme på havet på grund af ødevejr, kunne vi tage på »Æ fywwer«, og det sædede jo. Dengang var der masser af ål i fjorden. Det kunne ske, at en mand havde 100 pund i ruserne på en enkelt nat, og at have 40-50 pund var ikke noget der blev talt om. - Den første gang vi var ude på havet med vores nye kutter, havde vi 18.000 pund fisk. Det var et slid uden lige, for nu skulle vi jo rense fisken ombord inden vi kom i land, det var vi ikke vant til. Fri af alle omkostninger blev der 900 kr. til os selv, og det var dengang ganske udmærket.

- Jeg bruger lidt ruser i fjorden endnu, det er nærmest en slags tidsfordriv, for der er ikke så meget at fange efterhånden. Jeg sidder inde i stuen og bøder mine ruser, for huset må ikke blive bedre en folkene, der bor i det.

Allerede som 6-7 årige begyndte vi knægte at fiske i fjorden. Det var mest efter ålekvabber. Krogene var af messing, da de var nemme at hive ud af fisken. De blev tit rettet helt ud, men vi bøjede dem blot i form igen, så de kunne bruges. - Jeg har også fisket her ved Agger fra den åbne strand. Dengang var der en 10-12 motorbåde her, som blev trukket op på stranden med håndspil. Det var hårdt arbejde, også at få bådene op på rullerne og holde dem i balance, det gav mange ødelagte rygge. For

unge mænd i Agger var der ikke andet at tjene føden ved, end ved fiskeriet, så jeg rejste til Fyn i et par år som »hawkåel« hos en sognerådsformand. Han havde forresten 13 børn, så det var en stor familie. Det var bundgarnsfiskeri vi drev, og der var mængder af ål. De blev sejlet til Tyskland i en såkaldt ålekvase, som kom med mellemrum og opkøbte ålene.

Efter et par år på Fyen rejste jeg hjem til Agger igen og brugte fjorden med ålevod. Det foregik altid om natten og vi benyttede en sjægt til det. Det var et stort skib med både fok, storsejl og topsejl, altså ingen motor. Det kneb mange gange at komme ind til »Æ Ywwer« på grund af lavvande.

Engang sejlede jeg alene skibet hjem. Vi havde fisket ved Doverodde hele sommeren med sjægten samt en 4 hestes motorbåd, som dengang var noget vældig værk. Da vi om efteråret sluttede med fiskeriet, sejlede min bror hjem med motorbåden, og jeg med sejlskibet. Jeg kom til Agger på samme tid som han.

Fårehyrde på heden

- Som dreng var jeg fårehyrde ude på tangen. Alle havde får dengang, også præsten og degnen. Nogle havde kun et enkelt, men mange havde en snes eller meget mere. Der var matrikuleret jord på tangen, og der måtte fårene ikke komme. Det var min opgave at genne dem væk derfra, men det var ikke altid nemt, for der var frisk saftigt græs, og det var fårene helt vilde efter. Det gik så sommeren med for mig. Jeg fik hvis jeg husker ret 1 kr. pr. får for hele sommeren, men jeg synes det lyder af meget. Om

Peter som »havkål« på Fyn.

foråret og efteråret gik jeg i »pløser« som alle andre drenge, men om sommeren var det på bare fødder. Det var ensomme dage, men jeg kedede mig ikke. Af strandingstømmer havde jeg lavet en lille hytte, som var gravet halvt ind i dæmningen. Den havde jeg stor gavn af ind imellem. Det skete jo i lumre sommerdage, at sydhimlen begyndte at blive mørk, for til sidst at blive sort som tjære. Så vidste jeg hvad der var i vente. Så krøb jeg i sikkerhed og tørvejr ind i hytten, mens lynene knitrede og tordenen lød som kanonskud. Tømmeret til hytten havde jeg hentet på stranden, det måtte jeg godt, for også strandfogederne havde får.

Fårene var mærkede med en pind i øret, eller der var tjæret tal og bogstaver på dem. Om efteråret skulle alle får og lam hjem. De blev samlet på toften hos Martin Madsen, og folk kom så for at afhente dem, og DET GIK IKKE STILLE AF. En del af fårene havde tabt mærket, og hvis var nu det, og hvad med lammene? Der blev tit talt meget højt- og længe. Jeg havde en bog med alle fåreejernes navne, og hvor mange får de ejede, den var der god brug for. Jeg har forresten bogen endnu.

Barndomshjem og barndom

Min far hed Josef Mikkelsen Jensen og havde tre brødre. De to blev kaldt Mikkelsen til efternavn, og de to andre Jensen. Min mor hed Maren og var født Munk, hun stammede fra Stenbjerg.

Min far var gift to gange. Første gang med en Ruby. De var gift i 11 år, og i den tid lå hun i sengen i 10 år med »tæring«. De havde ingen børn.

I det andet ægteskab kom der 8 børn til verden, fire piger og fire drenge. Af mine brødre var Jens Christian den eneste, som kom ud at tjene på landet et stykke tid.

Det var i Vestervig, og han fik 50 øre i fæstepenge, som brugtes dengang, ellers husker jeg ikke hvad løn han fik, men det var vel som alle andre steder dengang. Vi andre pakkede og rensede fisk, der var ikke andet arbejde at få. Fisken blev båret op i fiskerhuset i rygkurve og hældt i »bænkene«, hvorefter de blev renset og skyllet af store børn eller gamle fiskere, som

Peter Jensens barndomshjem.

ikke mere kunne bruge havet. Vi tjente også lidt ved at pigge skrubber, som der var mange af i fjorden ved lavvande. De blev solgt til Gamle Poulsen, som brugte hummertejner og havde brug for agn. Det var kun et par ører vi fik pr. stk., men det hjalp altsammen. Der var mange unge mænd som flyttede væk fra Agger på den tid, da der ikke var arbejde til dem. Også herfra emigrerede en del til Amerika. Det var hårdt for forældrene at sige farvel til dem, for mange gange genså de aldrig hinanden mere. Jeg husker en kone fortalte, at da hun skulle følge sønnerne til toget, græd hun så meget, at hun ikke kunne have grædt mere, om det så var til deres grav hun fulgte dem.

- Mit barndomshjem står den dag i dag næsten som dengang med alkover og alting. Den er ikke mere i familiens eje.

I alkoverne, som havde døre eller låger, sov vi så mange sammen som der nu var plads til. De var ret korte, så vi sov i halvvejs siddende stilling. Det er egentlig mærkelig at tænke tilbage på, men vi syntes aldrig nogensinde, at vi havde lidt med plads. I køkkenet var der åbent ildsted lige under skorstenen. I den stod der gryder eller pander på treben og vi fyrede med lyng eller tørv. Kun om søndagen fik vi kød, det var ofte oksekødssuppe, og hvor var det bare godt. Til daglig fik vi fisk, men det var meget varieret. Vi havde store saltkar til kuller, lange, sild m.m. men ikke torsk, de egnede sig ikke til at blive saltet, i stedet kunne de tørres.

En lækkerbisken var også tørrede skader, de små »Greter« som de kaldtes, de fandtes i store mængder dengang, og de indbragte altid en pæn pris. Krabbeklør var ikke en særlig eftertragtet spise, det blev de først da turisterne begyndte at komme. De blev ofte smidt på stranden, ja altså ikke turisterne, men kløerne, og ligeså med »æ seer« (hvilling), som aldrig har været i høj pris, skønt der ikke findes bedre spisefisk. I den store åbne skorsten blev der røget

både skinker, pølser og fisk. Røgvarerne hang på stænger oppe i skorstenen.

Vi havde en stor muret bageovn, som der blev bagt i til højtiderne, vi fik jo ikke frisk brød til hverdag. Ovnen blev ildet med lyng, og når den var gloende hed, blev asken raget ud og brødene anbragt. Vi børn fik altid lov til at lave en »WAK« af dejen, det skulle forestille en and. Rugbrød købtes i brødudsalget, og de var store, 8-10 eller 12 punds.

Næsten alle hjem havde en stor lyngstak uden for huset, foruden at tørvehuset var fyldt op med »skodtørv«, så man trygt kunne gå vinteren i møde.

Sammenlignet med nu var det en hel anden tilværelse, men vi havde aldrig fornemmelse af fattigdom overhovedet. Ingen frøs eller sultede, hverken i Agger eller i de andre fiskelejer. Der var ganske vist ingen daglige lækkerier, men da vi ikke kendte til det, savnede vi det heller ikke. Der var en ting, som folk sørgede for at have nok af, og det var kartofler, samt kål og gulerødder, som blev opbevaret i »æ kuel«. Dertil havde vi høns og en snes ænder, så vi levede godt. Ænderne levede udelukkende af »ålkonner« (ålekvabber), men den sidste måned inden de skulle slagtes fik de ikke fisk overhovedet, nok er fisk godt, men ikke hvis andestegen har fiskesmag. Ænderne blev saltet og speget, og til hvid sovs og kartofler er det en herlig spise. Ligeså med spegesild. Min far skar dem i meget tynde skiver og spiste både ben og det hele, men det gjorde jeg nu ikke.

Juleslagtning

Naturligvis havde vi som de fleste andre en julegris. Der gik ikke meget til spilde af en sådan gris. Vi holdt alle meget af »swotpøls«, især når de var nykogte, det var en lækker spise, men i dag regner jeg det ikke. Efter et stykke tid begyndte de at blive mugne, men de kunne godt anvendes alligevel, de blev skåret i skiver og stegt på panden, og når der så kom sirup på, gled de ned og smagte ganske udmærket. Det allerbedste var flæskesteg med »karameller« altså sværet skåret i terninger, det var en herreret for os. Børn nu om dage regner det ikke for noget. Virkelig godt var også tykke skiver saltet flæsk med hvid sovs og kartofler til. Den sidste gris vi havde, blev slagtet af Carl Brown, det var dog ikke i mit barndomshjem, men her hos mig selv. Carl havde altid tre knive med, som blev lagt parat. Grisen fik så bundet benene sammen og snøret reb om trynen, som blev tvunget ned til benene så nakken stod spændt, derefter kom den op på karret. Carl Brown tog så den første kniv og barberede grisen i nakken. Derefter tog han den anden kniv som han skar den dybt i nakken med, og til sidst den tredie kniv, som han skar igennem med, så blodet sprøjtede, ja det var en hård behandling, og engang brækkede grisen låret inden den blev slagtet.

Sanitære forhold

- Ja, de var yderst beskedne i gamle dage, sådan var det overalt. Hvem der havde køer besørgede bag dem, intet skulle gå til spilde, andre havde en spand i et udhus, og nogle satte sig hvor der var ugenert udenfor. Først i 1947 da vi byggede nyt hus fik vi WC og bad og det var jo en storhed uden lige. Det er egentlig mærkelig at tænke på, at når man for år tilbage byggede nyt hus overhovedet ikke tænkte på de sanitære forhold. Nu vil folk helst i bad hver dag, som børn fik vi bad op til højtiderne. Det foregik i en zinkbalje med varmt vand og mor skrubbede os.

Storvask var en længere affære, da det meste tøj var vadmel eller uldsager, så blev der tændt op under gruekedlen og vaskebræt og vaskebaljer kom i brug. Under krigen lavede vi selv vores sæbe.

Konfirmation og andre højtider

Det første jakkesæt og snørestøvler fik jeg til min konfirmation, og det var noget vældig noget. Gaver fik jeg ingen af og vi havde hele Rubyfamilien som gæster om aftenen, dem kom vi meget sammen med. Efter spisningen fik de sig et slag kort, og jeg så mit snit til at snuppe en cigar, nu var jeg jo blevet voksen. Cigaren røg jeg udenfor sammen med en kammerat, men føj hvor vi blev syge.

Juleaften fik vi altid andesteg, men ingen julegaver. Juletræ havde vi og der blev danset

om det. Ved de forskellige højtider besøgte vi ofte familien i Stenbjerg.

Vi gik altid langs havet, men til påske lejede far en vogn med kaleche af Ais Maesen det var en slags deligence, »det var nøj fåle befordring« og en stor oplevelse for os børn.

Som børn blev vi om sommeren sendt i klitten for at plukke bær, ja det har ikke noget med højtid at gøre, det var noget vi skulle. Jeg husker tydeligt, at når vi kom forbi hvor byen Aalum havde ligget, kunne vi se to gamle brønde lavet af hummerkasser, og vi kunne se stumper af husene som havde været der. En »kjeld« (brønd) lavet af hummerkasser var ganske almindelig, det havde vi også hjemme, men da vandet blev brunt, fik vi en ny af cementrør. Ovenover brønden var der en kasse med hejseværk, så det var noget vældigt noget det med håndsving og rulle.

Ungdoms- og manddomstid

Da jeg nu var konfirmeret skulle jeg til at bestille noget, og som jeg har nævnt, var der i Agger ikke andet end fiskeriet at give sig til, så som 14 årig kom jeg med min far på fjorden hvor vi brugte ålevod, men det duede ikke, jeg kunne ikke svare fuldt, så far fik Thøger Andersen med. Han havde forresten tjent som barn hos Karl Krogh i Lyngby, hvorfra han gik i skole. Han sagde tit »ja, jeg er fra Agger, men jeg har haft min skønneste tid i Lyngby«. Han fik senere fiskehandel i Hurup, hvor han havde et bassin med levende ål i vinduet. Han fiskede også ved Næssund.

Efter forskellige afstikkere, som jeg har fortalt om, kom jeg hjem til Agger igen for at fiske, og det første skib jeg havde, var bygget til stranden, men det var en bøwl uden lige, da bådene efterhånden var blevet for store at hale op. I 1931 sluttede det med fiskeriet fra stranden ved Agger. Den sidste båd var P. Ywsens. Det var således da vi fiskede fra stranden, at var man ikke våd af havvand, så var man det af sved.

Nu skulle vi til at vænne os til at fiske fra Thyborøn, og det var noget ganske andet. Da vi nu skulle rense fisken ombord inden vi kom i havn. Vi skulle også lære at gå ind gennem kanalen i dårligt vejr, det var for os noget ganske nyt. Vi plejede jo at ligge uden for landingspladsen ved Agger og vente på »æ slet« (ophold i brådsøerne) så vi kunne komme helskindet ind, men her var ikke noget med at tage »æ slet« det var bare med at klemme på og håbe det bedste. Der lød mange advarende ord:

»Det er lywløs« eller »I sætter jer lyw te«, men det gjorde vi ikke. Vi fandt snart ud af, at de første timer i dårligt vejr hviner strømmen ind i kanalen, og det jævner søen så meget, at man let kunne sejle ind i en lægter, og det benyttede vi os af. Det var faktisk ikke så farligt som at lande på kysten, hvor vi trak af støvlerne og sad med bare ben i båden og med et såkaldt redningsbælte på, der var næsten 100 år gammel, og ville have trukke os ned, hvis vi var kommet i vandet, medmindre det var så rådden, at det faldt af os.

Eget hjem for første gang

- I 1931 blev Mary og jeg gift i Vestervig kirke, og der blev holdt stort bryllupsfest. Vi kom til at bo til leje i den ene halvdel af et gammelt hus de første år, men fandt snart ud af, at det var alt for dyrt. Det gik ikke, for vi betalte 10 kr. pr. måned i husleje, så var det billigere at sidde i eget hus. Vi købte derfor et hus til 625 kr. De 125 kr. kunne vi selv klare, men resten måtte lånes, og det lod sig også gøre med to kautionister. I huset hvor vi sad til leje, havde vi noget så nyt og moderne som en radio, det var ret sjældent dengang. Der var bare det mærkelige ved den, at den ikke kunne bruges uden at naboen havde tændt for sin, så når vi ville høre radio, måtte jeg ind og bede om, at hun tændte for sin. Den første radio der kom til Agger var hos Kræn Villadsen, det var i mine drengedage. En kammerat og jeg traf ham en dag uden for huset, og blev spurgt om vi ikke kunne tænke os at høre radio. Naturligvis ville vi gerne det, vi havde jo hørt så meget om den gevaldige opfindelse. Vi kom med ind i stuen hvor der stod en stor underlig trækasse med ledninger, lamper og noget som kunne drejes på. Vi fik begge øreklapper på, og Kræn Villadsen skruede på knapperne, og vi kunne til

vores fryd høre en skratten og hvæsen samt en høj hyletone, som kunne hæves og sænkes alt eftersom der blev drejet på knapperne. Det var en stor oplevelse for os, og vi kunne prale med, at vi havde hørt radio, vi troede, at sådan skulle det lyde.

I den anden halvdel af huset hvor vi boede til leje, boede en gammel kone, Dorthea Pedersen. Hendes svigerfar havde forresten været lods ved kanalen, sådan en fandtes der tidligere. Der var den forskel på de to lejligheder at der var indlagt strøm hos Dorthea, men ikke hos os, vi havde et par petroleumslamper i henholdsvis køkken og stue. En aften fik jeg besøg af kabelmesteren fra Thy Højspændingsværk. Ham kendte jeg godt, da vi begge gik meget op i fodbold. SPILLEDE KABELMESTEREN FODBOLD? Nej, nej, det var han sgu for tyk til, han var tilskuer.

- Han sagde til mig, at det var noget elendig belysning vi havde, og det måtte der gøres noget ved. Han gik så ind til Dorthea, som sad ved bordet med en 15 wat pære i loftet. »Godaften, godaften Dorthea, er du tilfreds med elektriciteten?« - »ork ja endda, det er jo en ræen lyshaw.«. Han spurgte så om hun var tilfreds med betalingen, og den var der heller ikke noget i vejen med. De blev så enige om, at jeg kunne komme på hendes ledning mod at hun skulle betale det samme som hidtil, og jeg skulle betale merforbruget. Kabelmesteren borede så et hul i væggen ind til Dorthea og trak en ledning gennem den ind til os. Han hængte så en pære ned fra loftet, og vi havde i bryllupsgave fået en stor lampeskærm, som vi ikke kunne bruge til noget, men nu blev den fundet frem, og kabelmesteren anbragte den rundt om pæren, og så havde vi elektrisk lys, det var en storhed.

Dorthea Pedersen uden for huset - man kan se el-pælen.

Begyndende turisme

På den tid var der næsten ingen turisme, men der begyndte efterhånden at dukke enkelte op. Der var ingen vej ud på tangen bortset fra en meget dårlig grusvej, som ikke kunne køres på. Vi fiskere havde vore både liggende ud for enden af tangen, og når vi skulle derud, kørte vi på en trolje på Vandhygningsvæsenets skinner der lå ovenpå dæmningen. Det foregik ved hjælp af mast og sejl på køretøjet. Den kunne i god vind skyde en forbavsende god fart, jeg har prøvet at tilbagelægge turen på kun 7 minutter.

Turisterne ville naturligt nok gerne ud på enden af tangen, og jeg kørte dem så derud på troljen for en betaling af ialt 5 kr. De syntes det var meget spændende at blive befordret på skinner ved hjælp af vind og sejl. Ude på tangen havde jeg som nævnt min båd liggende, og helt fint blev det betalingsmæssigt, hvis de gerne ville sejles til Thyborøn, det fik jeg 15 kr. for, og en dagløn på ialt 20 kr. var en brølendes fortjeneste. Det var derimod knap så spændende for mig, hvis vinden havde lagt sig, når vi skulle køre hjem med troljen. Det var jo sommerdage og vinden lægger sig tit hen mod aften. Da de havde betalt for at blive kørt frem og tilbage, måtte jeg skubbe troljen den lange vej hjem til Agger, og der sad de så og kiggede på naturen som langsomt gled forbi, der var masser af tid til at nyde både den og turen i det hele taget.

På den tid brugte jeg bundgarn sammen med min bror, og havde derfor tid til den slags ekspeditioner med turister. Der var ofte mængder af »knudder« (knurhaner) i bundgarnene. De kunne sælges, men var meget billige, så jeg prøvede at afhænde nogle af dem privat, og det gik også udmærket med afsætningen, men fortjenesten blev vist ikke stort bedre. Det var således, at rigtig mange arbejdere om aftenen kom forbi vores hus, og de ville gerne have fisk

Trolje med sejl.

med hjem. Jeg havde derfor bundtet såvel knurhaner samt flyndre i passende portioner, klar til salg, og der var god afsætning på det hele. Desværre havde en hel del af dem »glemt æ pång«, eller »vi hår et lige pæng i då, men do ka fo dem po mandag«, o.s.v.«. Nå, de fik fisken og mange af dem skylder mig for dem den dag i dag, men de fleste af dem er forlængst under mulde, så det må høre ind under det, man kalder uerholdelige fordringer, men det gør slet ingenting, bare fisken har smagt såvel dem som deres børn godt, thi det var meget fattige tider, især i arbejdernes hjem. Da vi fiskede her fra stranden var det almindeligt, at »dem fatte« kom ned til landingspladsen og fik gratis fisk. Sådan var det overalt på vestkysten, og det var ikke kun de fattige som ikke betalte for fisken, andre som bestemt ikke var »fatte« ville helst også have fisken gratis, der var jo nok af den, og mange har stadigvæk den opfattelse, at fisk koster da ikke noget, det er noget man bare henter, Det kan nok skyldes, at mange gode spisefisk, som ikke kunne stå målene, eller som der ikke var afsætning på, blot blev efterladt på stranden, og så kunne folk forsyne sig som de ville. Det var jo drøjt at bære de tunge rygkurve op over dæmningen og ind i fiskerhuset, så vi slæbte kun det op, som havde salgsværdi. Oppe i båden sad Johan Mikkelsen, han var en doven slog, han ville ingenting bære, så han sad i »æ park«, som vi kaldte den, og fyldte vore rygkurve op med torsk med en hæg. (En hæg er et træskaft med en jernpig i enden, som hugges i fisken, det bruges især ved krogefiskeri).

Du må have oplevet mange dramatiske ting i et langt liv?

- Ja det har jeg såmænd også. Jeg kan huske da TITANIC forliste i april 1912. Det blev der talt meget om. Vi var på markarbejde, da der kom en og fortalte os om det. Jyllandsslaget i 1916 husker jeg tydelig. Da kanontordenen begyndte hen på eftermiddagen den 31. maj, som var en dejlig sommerdag, troede vi at det var et optrækkende tordenvejr, men snart forstod vi, at det var noget ganske andet.

Efter få dages forløb begyndte ligene at drive ind sammen med vraggods og uniformsdele. Det var en forskrækkelig masse unge mænd som mistede livet. Englænderne havde et tab på ca. 7ooo døde og tyskerne omkring halvdelen, så det var tusinde af lig som flød rundt i deres redningsbælter.

- Jeg kan også huske, da WAR TORONTO strandede den 19. september 1919. I første omgang kom skibet flot og ankrede op mellem revlerne, men da det blæste op til storm drev det ind på kysten igen. Første gang det strandede blev besætningen reddet med raketapparat. Skibet kom aldrig flot igen, da det blev ramt af ildebrand og udbrændte næsten total, og de sørgelige rester blev hugget op.

På den tid, var det ikke så sjældent med strandinger. Når det var tåget vejr skulle vi altid ud for at lytte til dampernes brølen og fulgte spændt lyden, hvis det kom nærmere, og gik

det så over i et vedvarende brøl, vidste vi, at der var fejl ved det.

- En af de første strandinger jeg oplevede var WILHELM AF RIGA, som strandede den 9. december 1921. Besætningen på 7 mand blev reddet ved hjælp af raketapparat. Skibet var en tremastet skonnert, og sejlene hang i laser og havet brød over den. Raketlinen lagde sig højt oppe i rigningen, og en matros gik til vejrs efter den og redningsstolen blev klargjort og besætningen blev halet ind. Det var vanskelig på grund af den høje søgang hvorved skibet rullede meget. Nogle gange var redningsstolen under vand, for i næste øjeblik at befinde sig højt til vejrs. Der var især en matros som kom så meget under vand, at han næsten var bevidstløs da han kom ind. Der blev så råbt »Få fat på flasken«, det var en flaske cognac som altid var i redningsbådens medicinkasse til brug i sådanne tilfælde. Matrosen snusede lidt til »medicinen« og drak så næsten det hele, hvorefter han var kry igen.

Du har været redningsmand?

Ja i 28 år, jeg blev det i 1936. Dengang var der 13 som søgte pladsen, så det var ikke nemt at komme i betragtning, så redningsbestyreren gav os det råd at flytte til Kandestederne, da der var mangel på redningsfolk, men det var der nu ingen som havde lyst til, selv om det økonomisk betød meget at være ansat i redningsvæsenet. Selv om lønnen ikke var overdådig gav det dog rede penge hver måned og redningsfolkene sad for det meste bedre i det end de andre. Desuden var der strandvagterne, som vi fik særskilt betaling for. Det kunne godt blive til en hel del når de hyppige storme satte ind om efterår og vinter. Det var tit drøje ture når havet gik op i klitterne og sandet piskede, så var der langt til »Niels Therkildsens vej« ved fyrtårnet, hvor vagthuset lå. Der mødtes vi så med redningsfolkene fra Lyngby. Var vejret meget slemt gik vi altid to sammen, ellers var vi alene. Niels Madsen fra Lyngby var så forskrækkelig mørkeræd, han må have haft det slemt på de ensomme vagter. Vores lys var flagermuslygter, som jo ikke lyser meget op en mørk aften, og Niels Madsen gik aldrig først ind i huset, han ventede til makkeren kom. Hvis han så, at der var tændt lys inde i vagthuset gik han først hen og kiggede ind af det lille vindue for at se, hvad der var derinde, inden han vovede sig indenfor. Jeg har enkelte gange, når jeg kom først og vidste at det var Niels Madsen som skulle komme, tændt lyset i huset og gået ud og gemt mig i klittaget uden for. Så stod Niels Madsen længe og skottede ind ad ruden, men ind gik han ikke.

Bemærkning af Knud M. Nielsen

Ja jeg husker tydelig Niels Madsen, som var bror til min bedstefar. Når han skulle på vagt alene betalte han gerne en stor dreng 50 øre for at gå med på vagten. Jeg mener at betalingen for en vagt dengang var halvanden krone, så det tog jo en trediedel af hyren. Folk kunne også finde på at skræmme ham. Engang havde gamle Karl Josefsen fabrikeret en kæmpemæssig fløjte af et tyk stykke bambusrør. Den satte han op i klitkanten ved Grimtoft og lå så og

Ved »Æ Æwwer«.

lurede til Niels Madsen kom forbi. Den nat var han dog ikke alene, og da vagterne var ud for fløjten, drejede Karl Josefsen den op mod stormen, så den udstødte de forfærdeligste lyde. Niels Madsen spænede ned mod havet indtil hans makker fik fat i kraven på ham. I hans sidste år var han fri for skrækken, da han blev så forkalket, at han ingenting sædede. En vinternat da vagterne fra Lyngby var på vej hjemover gennem heden, ser de pludselig en hvid skikkelse nærme sig på stien. Det var Niels Madsen i lange hvide underbukser og hvid vadmelstrøje. Han havde natpotten i hånden og sagde, at han var på vej til Vorupør efter petroleum. Det fik de dog snakket ham fra og sørgede for at han kom hjem under dynen.

Peter, var der ikke meget overtro i Agger som andre steder førhen?
- Jo det var der bestemt og lidt af det er der tilbage stadigvæk. Jeg vover f.eks. aldrig at starte noget på en mandag, da det betyder uheld, og man må heller ikke gå tilbage efter noget man har glemt.
Engang jeg skulle på havet havde jeg glemt madtejnen. Jeg opdagede det ret hurtigt, men jeg skulle ikke nyde noget af at gå tilbage efter den, da det betød uheld. Min kone havde også opdaget det, men hun turde heller ikke gå efter mig med det, da der så ville hænde mig noget slemt.

Hvis der sad en sølle hund uden for et hus og tudede, velsagtens fordi den kedede sig, så var det varsel om, at en eller anden i byen ville dø, og det kom altid til at passe om ikke før så siden, der døde jo af og til mennesker i byen.

Når min far sad og bødede ålevod og der gik en kvinde hen over det, vidste han at det var omsonst at tage på fiskeri med det vod, det blev ødelagt, og det holdt stik hver gang.

Engang det var sket og han sad og reparerede voddet som var spredt ud uden for huset, skrævede der igen en kvinde hen over det for at komme ind, og min far bemærkede ærgeligt, at nu kunne de lige så godt blive inde om natten, for de fik ingenting ud af det alligevel, og ganske rigtig, ved første slæb revnede voddet fra ende til anden.

Ombord på »Betty Grøn«.

Det var vel både gammelt og mørt?
- Nej sågu, det var godt kram.

Når du skal ned til fjorden,
hvordan foregår det så.
Kører du på cykel eller knallert?
- Nej da, æ kører sgu da i min bil, siger den 91 årige Peter Jensen.

Du er blevet hædret af
Carnegies Belønningsfond for heltemod!
- Nå ja, jeg var nu ikke større helt end min besætning, som bestod af Svend Mortensen fra Vorupør og min søn, Frits, vi blev alle tre tildelt hver en belønning på 1.200 kr, og det var en ret stor sum i 1968 hvor det skete. Nu var det dog ikke sådan at der blev tænkt på penge eller belønning overhovedet, vi havde rigeligt at gøre med selve redningen og med at slippe godt fra det selv. At vi så senere blev indstillet til at modtage Carnegies største pris er en anden sag.

Det skete den 26. juni 1968 ud for Stenbjerg i en orkanagtig storm. Vi var på vej mod Thyborøn i min kutter »Betty Grøn«, da min søn kom op i styrehuset og fortalte at en kutter i nærheden sendte nødsignaler. Det var kutter »Holmsland« fra Nykøbing. Den var på vej fra Hirtshals mod Nykøbing, da den ud for Lodbjerg Fyr blev ramt af en voldsom sø, der fyldte maskinrummet og gjorde kutteren synkefærdig.

»Holmsland« drev nordpå i stormen og ud for Stenbjerg fik vi kontakt med den. Den blev voldsomt overskyllet af brådsøerne, da den var

inde over revlerne. Vi gik ind til den og råbte til besætningen, at de skulle tage en line om livet, som vi ville smide over til dem, og derpå springe i havet. Jeg var meget betænkelig ved situationen. Vi kunne naturligvis ikke komme op på siden af kutteren i det hårde vejr, men skulle dog så tæt på at der kunne etableres forbindelse med linen. Da det foregik over revlerne hvor søen brød voldsomt, måtte jeg være opmærksom på det samt på at komme kutteren nær nok. Jeg var fuldstændig klar over, at hvis vi fik motorstop eller ramte revlerne satte vi alle fem livet til, besætningen på »Holmsland« bestod af to mand, nemlig Knud Nørgaard, Øsløs og Svend Aage Andersen fra Hirtshals. På et tidspunkt fik jeg at vide, at der trængte vand ind i vores lugar, men det viste sig senere at stamme fra en vandslange som havde revet sig løs.

Kort efter at vi havde fået de to mand fra »Holmsland« ombord, ankom redningsbåden fra Vorupør. Jeg kan endnu se for mig de to kæmpestore brødre Niels og Svend Grønkjær, som stod oppe i stævnen og holdt sig fast med deres store hænder, de stod som to granitklipper. De tilbød at følge os ind til Thyborøn, men det sagde jeg nej tak til, vi kunne sagtens klare os selv nu, og kutteren var hel intakt.

»Holmsland« blev senere skyllet ind ved Vorupør.

Efter 25 år i redningsvæsenet må du have deltaget i andre redningsaktioner?

- Ja det har jeg også, jeg har nok været med til at undsætte et halvt hundrede stykker, jeg husker det ikke så nøje. Efterhånden som tiden gik, blev det gamle redningsvæsen utidsvarende med roredningsbåde og umoderne raketter. Det var noget andet tidligere, hvor det var det bedste af det bedste og virkelig gjorde uvurderlig nytte ved redning af skibbrudne. Det skulle gå hurtigt, da fartøjerne mest var sejlskibe, som ikke holdt længe efter strandingen. Vi skulle med visse mellemrum på øvelse med redningsbåden for at holde træningen ved lige. Det foregik altid i ret dårligt vejr, så vi kunne indhøste erfaringer ved det. Den allersidste øvelse jeg var med til i roredningsbåden foregik, ja hold dig nu fast - i Flade Sø. Vejret var blevet for dårligt til, at vi ville risikere noget ved at gå ud over revlerne, så vi tog til Flade Sø og pjaskede lidt rundt der. Det gav ikke megen øvelse som sådan, men øvelse var vi på og fik betalingen for det, og det var alligevel den sidste tur med den gamle roredningsbåd i Agger.

Du har også reddet din søn, Thorkild, og hans besætning under farlige omstændigheder.

Ja det var i hvert fald farlig for Thorkild og hans folk. Vi var sammen taget på fiskeri 65 sømil nordvest af Thyborøn, det var i december 1969. Thorkild med sin kutter »Mary Jensen« og jeg med min kutter »Betty Grøn«. Da vi ankom til fiskepladsen var vejret så dårligt, at vi ikke kunne begynde fiskeriet, så vi drev for kuling i nogle timer. På et tidspunkt, hvor jeg står og taler med Thorkild over radioen, begyndte motoren i hans kutter at hoste og gå ujævnt. Han gik straks til maskinrummet og opdagede, at der stod vand op omkring motoren, og den satte snart helt ud. Alle tre ombord begyndte nu at lænse kutteren så godt det kunne lade sig gøre med håndpumpe og spande. Søen var så hård, at jeg ikke kunne komme op på siden af kutteren og få vores pumpemateriel ombord, men vi fik den på slæb og sendte bud efter redningsskibet »Vestkysten«, som sejlede os i møde med pumper. Vi nærede ingen betænkeligheder ved at kunne holde skibet flydende, men efter et par timer gik det pludselig stærkt, kutteren sank lynhurtigt med agterskibet først. Besætningen, som foruden Thorkild bestod af Hjalmar Pedersen og John M. Nielsen nåede lige at springe i redningsflåden inden »Mary Jensen« forsvandt.

Hvordan kom man dog til Thyborøn før?

Af Leo Pallesgaard, Vestervig

Ja, det kan der være grund til at spørge om. I dag ville mange vel blot svare: Tjae, køre sønden om, hvad ellers? Men det er først i de senere år, det har været muligt. Går man et stykke tilbage i tiden, var det ikke så enkelt. Rent bortset fra, at der op til nyere tid faktisk ingen landevej var. På den søndre Tange var der også andre problemer.

Det var kun et fåtal, der havde bil og for den del af lokalbefolkningen, der havde behov for hver dag at tage på arbejde i Thyborøn, lå det i hvert fald helt udenfor det økonomisk mulige. At rejse med toget var næsten ligeså umuligt. Med postbil til Hurup og derfra med toget over Holstebro til Vemb for at slutte med Vemb - Lemvig - Thyborøn jernbanen. Det tog i bedste fald det halve af dagen at nå frem.

Så store omkostninger og så meget spild af tid, kunne på den tid intet normalt arbejde bære. Nej, - man måtte gå helt anderledes utraditionelt til værks. Når man siden 1930 har været med i 30 sæsoner i Thyborøn, måtte man uvægerligt komme til at prøve næsten alle tænkelige måder at forcere Kanalen på, lige bortset fra luftvejen.

Med »Knud« og «Krikanden«

Fra 1930 og op til omkring besættelsens begyndelse, var det almindeligt at cykle til den såkaldte station i Agger. Herfra afgik hver morgen præcis kl. 7 et tog bestående af en lang række blokvogne, trukket af et rigtigt gammeldags damplokomotiv. I store blankpudsede messingbogstaver bar lokomotivet navnet »Knud«.

Det var ikke ligefrem luksuskørsel at sidde på en åben blokvogn, som var stiv og helt uden affjedring. Når man langt om længe nåede den såkaldte Kabebro, havde man en fornemmelse, som var alle indre organer rystet løse og som følge heraf totalt omplaceret i kroppen.

Desuden skulle man være heldig, om man ikke også havde fået øjnene fyldt med sodpartikler fra den røghale, der fra lokomotivets skorsten stod ned over hele togstammen, når vinden var lige i den retning.

Samtidig med toget ankom fra Thyborøn en specialbygget dæksbåd og lagde til ved Kabebroen; båden havde forresten det hyggelige navn »Krikanden«. Når man så den komme tøffende ude på fjorden, kunne den godt ligne en and, så navnet var ganske betegnende.

Sejlløbet fra Kabebroen ud til Kanalen var meget snørklet, så det tog fra en halv time til tre kvarter at sejle over.

Såvel tog som båd tilhørte V.B.V. (Vandbygningsvæsenet), og var naturligvis kun beregnet på transport af de folk, som arbejdede for V.B.V., samt materiale til høfdebygning. Man måtte derfor pænt bede formand og skipper om lov til at komme med. Til gengæld kostede det ikke noget at rejse på denne måde. Man kunne ikke betale sig fra det - det beroede udelukkende på de pågældende funktionærers velvilje. De var nu altid flinke, selv om man nok havde en fornemmelse af, at de helst ikke direkte med klare ord ville give en tilladelse, sikkert ved tanken om de komplikationer, der i en given situation kunne indtræffe ved uheld, hvor uvedkommende måske blev indblandet.

En broget forsamling

En dag var heldet på nippet til at svigte disse »blinde« passagerer. Togformanden havde i Agger tilladt et par gamle fiskerenker, en ung mor med barn i barnevogn, fire malere med grejer og cykler samt endelig også en skærslipper, med sit på en grønmalet trillebør monterede slibeudstyr, at tage med toget.

Da blokvognstoget med denne brogede forsamling rullede ud på siden af »Krikanden«, stod skipperen og ventede. Han ville næppe tro, hvad han så; blå i ansigtet eksploderede

Lodshuset, Agger Tange, 1914.

han i en strøm af vort modersmåls mest farverige sprogblomster og erklærede, at magen til samling elendige landkrabber, havde han i sit lange liv som sømand aldrig været ude for, og ingen skulle drømme om, at han ville lade sit gode skib blive befængt med den slags lavtstående kryb. Imidlertid stod de to gamle damer og moderen med barnevognen under formandens bevågenhed, formentlig på grund af familieskab eller bekendtskab, og han lod skipperen forstå, at det kunne blive en belastning for deres fortsatte venskab, hvis denne nægtede i hvert fald disse tre at komme med.

Skipperen må have haft et strengt veludviklet retfærdighedssans, for han proklamerede højlydt, at skulle nogen med skulle alle med uanset rang og stand, men han ville ikke undlade at gøre opmærksom på, at der for alle gjaldt, at det var på eget ansvar. Faldt nogen uvedkommende i Kanalen, skulle man ikke vente, at han havde tid til at iværksætte redningsaktioner. Det var hans job at bringe arbejdshold til havnebygning i Thyborøn over til et bestemt klokkeslet og andet måtte han simpelthen ikke befatte sig med, basta!

Vejret var heldigvis fint den dag, og alle kom som sædvane over i god behold. Nu var »Krikandens« sejlads i dette farvand absolut ikke nogen fast og uforanderlig institution. der kunne være perioder på mange måneder i træk, hvor den ikke havde noget ærinde på nordre Tange, og i så fald måtte man forud bestille en mand med en båd ovre i Thyborøn til at komme til Kabebroen. Det kostede dengang fem kroner. I masser af tilfælde kunne man ikke formå nogen til at sejle gennem hele det lange snørklede løb, og man måtte affinde sig med at blive afhentet og afsat på sydspidsen af Svanholm.

Herfra ventede en langsommelig og træls vandring i løs sand og med tung bagage de tre kilometer ind til jernbanesporet ved det såkaldte Lodshus, der tjente som bolig for fyrpassere ved kanalfyret. Meget ofte hændte det, at toget lige var kørt når man nåede frem, eller man kunne være nødt til at tage en båd over Kanalen, når lejlighed bød sig - for eksempel sent om aftenen, helt uden håb om forbindelse ind.

Så var der ikke andet at gøre end at fortsætte

spadsereturen resten af de ti kilometer til Agger.

Vinteren 1947

En dag i februar, under den store isvinter i 1947 - var vi to mand, der absolut skulle over til nordsiden. Havnen var totalt tilfrosset. Man kunne i bil have kørt over isen rundt i hele havnebassinet, og det var den dag ikke muligt at frigøre en motorbåd. Ville vi over, måtte vi ro. Altså roede vi over Kanalen og gik i land på Svanholms sydspids netop som mørket var ved at falde på.

At vi skulle gå hele vejen til Agger var klart; der var ganske simpelt ingen anden mulighed. Det frøs 10 - 15 grader og store dele af Aggertangen var dækket af meterhøjt sne. Vi medbragte en ret tung bagage, og da vi ret ofte sank i sne til hofterne, tog det os utrolig lang tid at arbejde os frem til Lodshuset, skønt der kun var 3 km., men frem kom vi da, og her fik vi lov at stille vores bagage til senere afhentning. Det bedste var dog, at fyrpasseren trakterede os med rygende varm kaffe og masser af ostemadder.

Sjældent har et måltid smagt så godt. Med fornyet kraft og styrke kunne vi gå igang med resten af de 10 km. Næste dag måtte vi løbe på ski ud til Lodshuset, medbringende en stor rygsæk for at hente den efterladte bagage hjem.

Fra Toldhuset i Kobberø over Kanalen

De forskellige måder at komme over den genstridige Kanal på, kunne ofte ligesom ligge

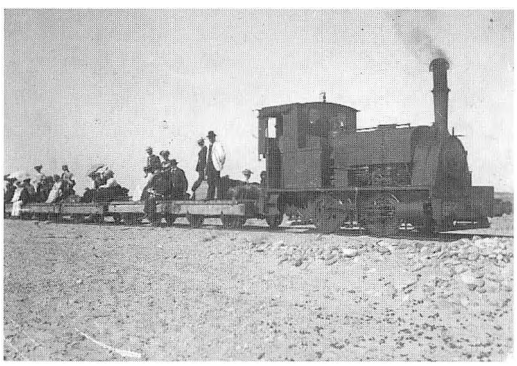

Vandbygningsvæsenets tog på Agger Tange.

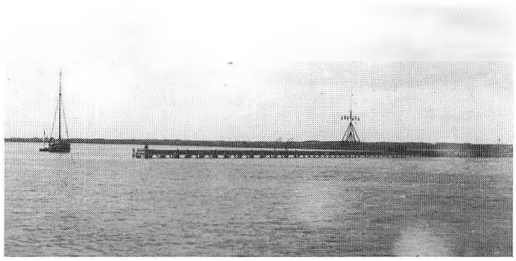

Lossebroen ved store Kabe ved Lodshuset på Agger Tange.

i perioder. Sommetider passede det bedst, at lade en båd sejle over fra Toldhuset i Kobberød. I andre perioder var det mest hensigtsmæssigt at stå op kl. to - tre om morgenen og cykle til Agger.

Hvis det ellers var havvejr, kunne man så komme med én af Aggerfiskerne, og her mødte man også stor velvilje og hjælpsomhed. Som kuriositet kan nævnes, at det dengang tog et helt døgn at komme over.

En stranding

Én af de store Thyborønkuttere havde været ved Krik bro og skipperen havde med den aldrig svigtende hjælpsomme gæstfrihed inviteret os med til Thyborøn. Vi startede fra Krik hen under aften, men inden vi nåede ud i Nissum bredning, var det imidlertid blevet mørkt. Vi mistede orienteringen og strandede. Det var ikke muligt at komme fri ved egen hjælp. Vi måtte pænt blive ombord og overnatte i rum sø. Først langt op ad dagen næste dag kom vi flot.

Under besættelsen var der nogle helt specielle vanskeligheder. Da kunne almindelige landkrabber uden søfartsbog ikke uden videre få lov til at gå i land i Thyborøn. man skulle have et særligt pas, som først skulle have en påtegning af det danske politi. Derefter skulle man hen på et tysk værnemagtskontor og have det stemplet.

Passet skulle fornyes hver gang, så det var meget besværligt.

Samtlige besværligheder var forbi med indvielsen af færgefarten over Kanalen for 25 år siden. Nu glider trafikken jævnt afsted, og mange har nydt den korte sejltur over Kanalen.

Sydthys stednavne (2)

Af H. G. Tybirk, Skive

Det efterfølgende rids af forhold vedr. stednavne i Sydthy har som beskeden forudsætning en artikel med samme titel i Sydthy Årbog 1997, hvortil interesserede henvises. De omhandlede navneformer med endelserne -ing, -um og - lev skulle herefter udgøre de ældste lag i stednavnegivningen og med rimelighed kunne henlægges til tiden 200-500 e.Kr.

At det her ikke drejer sig om sikre årstal, men om forsøgsvise angivelser, turde være indlysende, og noget tilsvarende gælder naturligvis om den følgende gruppe stednavne, som da kan placeres mellem folkevandringstid og vikingetid, dvs. mellem ca. 550 og 800 e.Kr.

Her drejer det sig om navne med endelserne -sted, -borg, -høj o.lign. samt sandsynligvis en del andre, fortrinsvis mytologiske, som antagelig også falder imellem de to angivne tidsperioder.

I sommeren 1935 deltog en sprogligt opmærksom og historisk interesseret 13-års knægt i gudstjenesten i Bedsted kirke. Sognepræsten fremsatte da (i en bryllupstale) den opbyggelige betragtning, at »når kræmmerne i middelalderen drog fra Thisted til Vestervig marked og på deres vej kom frem til Bed-sted, da blev dette ikke blot stedet, hvor man bededе, dvs. gjorde ophold, men også stedet, hvor man bad«. Smukt formuleret og i situationen velanbragt, men - tænkte den unge tilhører - »det kan jo ikke passe, for byen her hed jo i 1367 Bilstæthæ, det står at læse i Traps Danmark, som pastor N. N. da nok har på sin boghylde«. Her foreligger der igen et af de mange eksempler på velmenende forbedring af et stednavns oprindelige form, et -d- indskudt i den folkelige udtale Be-sted, og denne skrevne form bliver så over 50 eller 100 år næsten enerådende også i udtalen - og dermed er der lagt låg på den hemmelighed!

Navnet Bedsted må utvivlsomt udledes af et olddansk ord bild, som betyder plovskær, og det hentyder formentlig til en skarpkantet ås eller banke i terrænet, som engang var markant synlig i det nuværende Gl. Bedsteds kun svagt profilerede omegn. Øst og sydøst for kirken findes et sådant landskabeligt felt. Her må indskydes den generelle betragtning, at stationsbyerne, nu om dage er så dominerende, i reglen er placeret et ganske andet sted end på det snævre område, som i hine fjerne tider blev udgangspunkt for navngivningen. Således f.eks. Hørdum og Ydby, men næppe Hurup. Man bør da principielt gå ud fra det område, hvor kirken (ganske vist nogle århundreder senere) er blevet anbragt, det vil i reglen være tættere på det oprindelige landsby-centrum.

En lige så generel betragtning er følgende: I alle de hidtil omtalte navnetyper betegner første led (ordets »rod«, for-leddet) naturgivne foreteelser. Undtagelsen danner navne på -lev, som (næsten) altid har et personnavn som forled. Og disse fremmedartede navne er i øvrigt ikke blot fællesgermanske, men tilmed aristokratiske, dvs. navne, som tilhørte jernalderens krigerkaste, til forskel fra agerbrugene. Jvf tidligere bemærkninger om danernes fremmarch i folkevandringstiden.

For resten er en del navneforskere af den opfattelse, at adelsslægten Bild, som i middelalderen en tid havde sæde på Tandrup, tog sit navn fra »sognebyen« - således benævnes den centrale bebyggelse, som har givet navn til sognet. Stort set kan man sige, at de ældste bopladser (på -ing, um og -lev) også har haft de største jordtilliggender eller i al fald den bedste jord, dengang disse forløbere for vor tids sognebyer blev oprettet. I denne forbindelse kan m.h.t. navne på -sted tilføjes, at man antager, at disse »byer« er anlagt på de (endnu) ældre byers udmarker, hvor der var godt med plads,men hvor jordens bonitet var ringere. En

teori blandt flere, men brugbar til at placere »sted-byerne« i tid. Altså: efter folkevandringstid!

Om stednavne med endelsen -borg kan det, i hvert fald for Vestjyllands vedkommende siges, at der så godt som aldrig har været tale om befæstningsanlæg eller lignende, da denne militært klingende endelse bare er en såkaldt aflydsform til ordet bjerg, hvilket som bekendt her til lands kun betyder bakke, undertiden kun en lav banke. Om navnet på Nørrejyllands gamle hovedstad Viborg gælder, at det oprindelig hed Vibjærg, men efter oprettelsen af befæstningsværker i løbet af højmiddelalderen blev omdøbt til det mere drabelige Wiburgh. Grundbetydningen er og bliver dog: bakken med helligstedet. Hvorved man godt kan tænke på netop den placering, domkirken nogle århundreder senere fik. Tænk venligst tilbage til den tid, den første kirke blev bygget her! Det var klog politik at lægge den kristne helligdom på det sted, hvor hidtil hedenskaben havde haft sine offersteder.

Det smukt klingende lokale stednavn Heltborg må derimod vistnok udlægges på en ikke blot fredsommelig, men rentud prosaisk måde: bakken hvor man tilbereder hælten, en laksefisk, der tidligere var talrig i Limfjorden og en af vore forfædres yndlingsretter.

Men hvor den bakke nu egentlig befinder sig i landskabet, bliver svært at påvise. Der er unægtelig en del at vælge imellem. Og de fleste ligger lang vej fra fjorden. En mere »heltemæssig« tydning ville være at ønske! Men vore forfædre var nok aldrig romantikere, når de navngav bopladser.

En anden gruppe stednavne, antagelig fra samme tidsrum, skal kortelig omtales. Det er de mytologiske, »hedenske« stednavne. At hensætte sig i ånden til hine i grunden umådelig fjerne og fremmedartede tider er dog intet mindre end let. Måske kunne læsning af Johs. V. Jensens »Kimbrernes Tog« hjælpe fantasien på gled? Arkæologien derimod er for tingsorienteret til at kunne sige noget videre værdifast om åndslivets, dvs. religionens mindre håndgribelige former og udslag. En smule hjælper os dog mosefundene, ligeledes de senere nedskrevne oldnordiske gudefortællinger.

Det ville egentlig være skønt, om man kunne tro på den velrenommerede udligning af Ashøje som »asernes høje«. Men sandsynligvis er højene et par tusinde år ældre end asa-dyrkelsen, som snarere hører hjemme i det her behandlede tidsrum end i bronzealderen. Dog det hindrer vel i grunden ikke, at denne højgruppe netop i denne sene periode kan have været centrum for en art gudedyrkelse? Dér står man så. En lærd sproglig kendelse ville her være på sin plads, om end den nok blev negativ. Gudnæs er upåtvivlelig et hedensk naturnavn, ligeledes Helligsø. I kristen tid ville man næppe kristne en sø, i førkristen tid var det helt legitimt at indvie sø og næs. Sprogforskerne er i dette tilfælde enige om, at den sø, som har givet sognet navn, har været viet til gudinden Hela. Enhver kan så gøre sig sine små og afmægtige tanker om dette dunkle og fremmedartede kapitel af folkeåndens historie.

Vi er hermed tilsyneladende standset foran en afgrund. Vil mon vikingetidens stednavne - det næste nummer i rækken - kunne føre os frem til bedre belyste og sikrere gangstier?

Måske. Men inden vi lader det her omtalte tidsrum bag os, er der endnu et par stednavne tilbage, som ligeledes er uden standardendelse, men som vist også må henføres til germansk jernalder.

Det ene er Dover, et navn som for resten ikke bare forefindes i Sydthy, men også i Sønderjylland og på Skanderborgkanten. Vel i øvrigt også i Norge: Dovrefjeld. Det berømte engelske Dover må derimod her lades ude af betragtning, det er af anden sproglig herkomst. I Danmark-Norge betyder ordet sandsynligvis: kløft. Og en sådan, om end beskeden kløft vil man finde i lokalområdet lidt syd for Dover by. Stednavne har ofte et ganske håndfast grundlag og udgangspunkt i den stedlige natur, jvf. Bedsted.

Dette gælder også for Aggers vedkommende. Da ordet betyder ager, ville den rette udtale og stavemåde være Ager, men her som i en række andre tilfælde er det den lidt misforståede »bymæssige« udtale, der er gået af med sejren.

At man i sin tid har haft brug for græsning i såvel Vester som Øster Agger, er vel hævet over enhver tvivl, og navnet skal da nok dække over begrebet græsgang eller fælled. Selve ordet er oprindelig opstået af udsagnsordet: at age, betyder altså til syvende og sidst: det sted, hvor man ager (dvs. kører) hen!

Endelig er der Sønderhå. Hå betyder en mindre sø. Gyrup sø og ikke Ove sø har her været bestemmende for navngivningen, jf. Nørhå. Og hermed standser vort lille indkøringsprojekt for denne gang.

Den kirkelige betjening gennem tiderne

Landsbykirken

Af Kr. Skammelsen, Vestre Allé 6, Hurup

Præsten

Hvordan den kirkelige betjening på landet har formet sig før reformationen, ved vi næsten ingenting om, de skriftlige kilder er fåtallige, og dem der findes omtaler ikke sådanne småting som landsbykirkerne, men i kong Oluf Håkonsons håndfæstning fra 1370 står der, at han forpligtiges til fortsat at lade præsterne besidde en gård, hørende til de bedste i sognet, til deres underhold. Dette »fortsat« viser at det hidtil har været skik og brug.

Det vil sige at der næsten så længe der har været kristendom i Danmark, har der også været folk som har fået deres udkomme som præster.

Nogle steder var det klostrene som ejede kirkerne, og det er tænkelig at disse så bare har sendt en munk ud engang imellem for at prædike, døbe, vie og begrave, mens de så kunne hente overskuddet af præstegårdene hjem til klosteret.

Hvor det har været adelen og herremanden som stod som kirkeejer, var det også dem der havde patronatet (kaldsretten), og de kunne for den sags skyld udnævne hvem som helst til præst, selv om vedkommende ikke havde nogen særlig forudsætning for at bestride embedet. En tro tjener eller ladefoged kunne blive præst selv om han hverken kunne læse eller skrive, men han kunne døbe børnene og begrave de døde på legal vis.

For at komme sådanne forhold til livs, udstedte Chr. IV. i 1629 et dekret som påbød at enhver som herefter skulle udnævnes til præst skulle have de fornødne kundskaber, ved at have studeret på et universitet.

Det betød at præsterne herefter besad en minimum af viden og kunne læse og skrive, først og fremmest latin, men alligevel var undervisningen og lærdommen for manges vedkommende på det absolutte lavmål, selv om der også var folk som kunne betegnes som lærde folk, men de sidstnævnte var jo ikke dem som fik embede på landet.

Det viste sig for mange unge at det var vanskelig at få en stilling hvis de ikke kendte en som kendte een som kendte een med indflydelse. Sikrest var det at gifte sig med formandens enke, det var måske ikke lykken, men det var praktisk, hun skulle alligevel have en forsørgelse fra præstegården så længe hun levede. Var ens far præst kunne man måske overtage

stillingen efter ham, det var jo også en udvej, og i hvert fald kunne han lægge et godt ord ind hos provst og bisp, historien viser da også at en meget stor del af de ledige embeder blev besat af sønner af den tidligere præst.

Præster har, som alle andre, været børn af deres tid, på godt og ondt. I 1700-tallet var der meget drikkeri blandt jævne folk, så det var der også blandt præsterne, og i utallige indberetninger kan der læses om at præsten er kommet plakatfuld til kirken eller været så fuld at han er blevet hjemme eller gået omkuld midt i sin prædiken.

Det skulle imidlertid være meget grelt før der blev klaget til provst og biskop, og når det skete resulterede det for det meste i en mild påtale som ikke havde megen virkning. De overordnede var forsigtige, de havde jo selv en rem i huden af det samme.

Det var også almindelig accepteret (selv om det var mod loven) at en embedsmand som var givet en vis magtstilling, misbrugte denne til gunst for de store og til ugunst for de små i samfundet.

Det gjaldt også præsten, da en sognefoged i en jydsk landsby havde tiltvunget sig et forhold til en fattig mands kone. Præsten fik det ordnet sådan at det fattige par måtte forlade sognet i armod mens sognefogden gik fri.

Tiden var sådan at de svage bøjede nakken for de stærke.

Der skete dog en ændring til det bedre sidst i 1700-tallet og som er fortsat indtil nu

Det var ikke noget som skete pludselig efter en påviselig årsag, det var en gradvis proces, som var en følge af en mere forfinet tænkemåde, begyndende i de højere lag og som bredte sig umærkelig ned gennem befolkningen, og da det nåede præstestanden, smittede det af til degnen og videre til det allerunderste lag bønderne

Dette afspejles i færre klagesager og større konsekvenser i form af strengere straffe for overtrædelser.

Præsten var ikke bare præst i nutidig forstand, han var også statens, kongemagtens forlængede arm. Han var den embedsmand som havde den største berøringsflade med den jævne befolkning, derfor var han selvskreven til at være den som formidlede kongens og andre myndigheders bestemmelser til befolkningen, han var jo også ofte den eneste i sognet som kunne læse og skrive.

Det var også præsten som skulle dømme i de mindre sager, herunder især dem som drejede sig om overtrædelser af de ti bud, såsom ægteskabsbrud og småtyverier, de større sager blev ordnet af herredsfogder og lensmænd.

Præsten skulle føre mange og lange lister som lensmand og herremand kunne bruge til skatteberegning, militærudskrivning og fattigforsorg. Han skulle påse at børn og unge fik en forsvarlig undervisning, hvilket dog i 1700-tallet kun betød oplæring i den kristne tro og læresætninger, først senere blev det udvidet til, at omfatte færdigheder som læsning og skrivning.

Der bliver mere og mere, i 1800-tallet skal præsten føre lister om udlevering af rottekrudt, stå for indsamlingen af folkegaver til kongens fødselsdag, sørge for at forordninger om bekæmpelse af kvægsygdomme bliver ført ud i livet.

Alle disse gøremål som påhvilede ham greb i mange tilfælde direkte ind i befolkningens hverdag, og kunne let betyde at der opstod stridigheder og kontroverser mellem præst og menighed, men i almindelighed klarede præsten sig bedst i disse stridsspørgsmål, i kraft af hans bedre uddannelse og en vis beskyttelse af kirkelige og verslige myndigheder.

I 1807 skriver sognepræst Rasmus Fog i Skyum sogns Liber Datieus hvad en præst har at gøre.

Udover at prædike i to kirker hver søn- og helligdag samt ved visse andre lejligheder, skal han: døbe børnene, konfirmere de unge tage dem til alters efter konfirmationen, besøge og berette de syge, besøge skolerne flittigt og føre opsyn med skoleholderne, forrette brudevielser, sørge for de fattiges pleje og underholdning og katekisere hver søndag i kirkerne.

Derudover skal han føre følgende embedsbøger:

1. Liber daticus, som bør indeholde alt hvad der angår kaldet og præstegård, de kongelige

anordninger, afskrifter og plakater embedet vedrørende. 2. Skolejournal hvori præsten angiver hvornår han besøger skolerne, skolebørnenes antal, hvad de lærer, deres fremgang og forhold, skoleholderens flid, undervisningsmåde og forhold til børnene, resultatet af den årlige eksamen og hvad mere som præsten finder nyttigt at bemærke. 3. Katekisionsbog hvori antegnes hver gang der katekiseres i kirken og af hvem. 4. Kirke- eller ministerialbog hvori indføres de døbte, konfirmerede, ægteviede, kirkegangskoner og dødes navne, alt på og i behørig måde og orden. 5. Kommunionsbogen hvori kommunianternes navne samt dagen de kommunieres bør indføres for derefter at kunne udstede altergangsbeviser. 6. Bøger om embedsindtægter som korntiende, småredsel, sct Hansrenter, offer, aftægt af anneks- og mensalgods og afbyggere på gårdens grund. 7. Cirkulærebog hvori indføres cirkulærebreves indhold, og dato for når de ankom og afgik. 8. Fattigprotokol hvori indføres fattigregnskabet med alt hvad angår fattigvæsenet. 9. Copibog hvori indføres breve embedet vedrørende, deres besvarelse samt dato for hvornår de ankom og afgik. 10. Registreringsprotokol hvori indføres enhver fattiglems ejendom. 11. Bog over expenserne som erlægges til landemodet. 12. En bog hvori præsten optegner til sin egen efterretning hvad han får ind og hvad han giver ud af penge.

Liber Daticus, hvori præsten skulle referere alt det som vedrørte embedet, herunder en nøje beskrivelse af sig selv og sine familieforhold m.m. eksisterer den dag i dag og så vidt vides er bekendtgørelsen herom aldrig trukket tilbage. Hvor mange af nutidens præster som fører den eller måske knap kender den er så en anden sag.

Som før nævnt blev præstegården stillet gratis til rådighed for præsten. Dog kun jorden, bygningerne skulle han købe af forgængeren, til en pris som blev fastsat af en uvildig kommission. Endvidere skulle forgængerens eventuelle enke have sin aftægt på gården, så det kunne være svært nok at overtage et embede, selv om der kunne opnås rimelige lånevilkår i bestemte kasser. Selvfølgelig blev det lettere hvis den nye præst giftede sig med enken, men det havde jo også sin pris.

Præsten var således bonde blandt bønder og delte på mange måder deres kår, idet han af gårdens drift skulle forskaffe sig det meste af sit udkomme.

Dog ser det ud til at han mange steder har haft en vis omgang med herremanden, idet denne eller hans kone ofte optræder som fadder eller gudmor når præsten har haft barn til dåb. Nogen form for jævnbyrdighed var der dog ikke tale om, det er i hvert fald sjældent at præsten eller hans kone optræder som fadder eller gudmor når herremanden skulle have sit barn døbt.

Præsten nåede vel aldrig op i en rang som kunne sidestilles med herremanden, men ved begyndelsen af 1900-tallet var han i det mindste lige med de største selvejerbønder.

Han blev da også foregangsmand mange steder ved landboreformerne, han var jo oplært til at få en stor del af sin viden gennem skriftlige kilder, og det faldt ham således lettere at følge med i, og lade sig inspirere af nye ideer og tanker. Når han så i mange tilfælde var bedre stillet økonomisk end andre bønder, havde han midler til at eksperimentere og investere.

Adskillige præster omtales da også hædrende i sidste halvdel af 1800-tallet for deres veldrevne landbrug, havebrug og læplantning, ja, en præst fik endda diplom for sin belærende prædiken juleaften, den handlede om staldfodring af kvæg, - et nærliggende tema, når teksten jo berettede om hvad der foregik i en stald.

Det at være præst har, så langt vi kan spore tilbage, været et levebrød på linie med andre, og kun et levebrød, men sammen med vækkelsen i forrige århundrede blev det for mange en gerning, et kald, mere end et erhverv. Det blev en fremskudt post, hvorfra der var store muligheder for at forkynde evangeliet om synd og nåde, himmel og helvede, frelse og fortabelse.

Fra mange prædikestole og private hjem blev Indre Missions lære udbredt, mens andre lige så stærke personligheder inden for præstestanden, forfægtede det grundtvigske kirkesyn.

På trods af omskiftelige vilkår og tænkemåder, kan vi således konstatere at i hele kristen-

heden har der været præster som har passet deres opgaver med at udlægge den kristne lære, foretage de givne ritualer såsom dåb, nadver, vielse og begravelse, og så er det vel i grunden slet ikke så galt.

Degnen

Degneprofessionen kendes allerede i den katolske tid ved de store kirker, der kunne være en hel stab af degne, ja endog en ærkedegn.

Deres funktion var at gå præsterne til hånde i deres gerning i kirken, men der findes vist ingen skriftlige kilder som fortæller noget om degne ved landsbykirkerne før reformationen, og den første tid derefter synes præsten at have været alene om alt arbejdet, herunder ringning med klokkerne og rengøring af kirken.

Kongemagten lægger dog efterhånden så mange opgaver ud til præsten at han faktisk kommer til at fungere som statens forlængede arm.

De verslige myndigheder kongen, lensmanden, herremanden og selvfølgelig provst og bisp brugte ham som formidler af diverse bekendtgørelser og til at kontrollere at bestemmelserne blev efterlevet og ført ud i livet.

Det gav ham så meget arbejde at han blev nødt til at have en medhjælper, det var jo før der var noget som hed copimaskiner og telefax. Så når der kom tjenstlige breve til præsterne om et eller andet, blev det kun sendt til een præst, som så afskrev det til eget brug og hvorpå han sendte det videre til nabopræsten o.s.v. Her blev degnen så brugt som bydreng og det blev til mange mil over sognegrænsen, ja til tider længere bort til provst og biskop.

Når præsten nu havde fået en medhjælper som han havde næsten enerådig bestemmelsesret over, kunne han jo da lige så godt passe klokkeringningen som dengang blev gjort ved solopgang og solnedgang, foruden flere gange i dagens løb, sikkert en rest fra den katolske tid og fra klostrene, som på den måde havde holdt de fromme til tidebønnerne.

Endvidere blev det degnens pligt at renholde kirken »fornemmelig alteret og prædikestolen, samt fjerne støv, spindelvæv, fuglereder og andre urenheder«.

Det var præstens pligt at undervise de unge, så de i det mindste kendte de kristne sandheder. Læreteksterne blev terpet grundigt før eller efter gudstjenesten. Om de forstod indholdet eller ej, var ikke det afgørende, blot de kunne give et udenadlært svar på et udenadlært spørgsmål, det var forudsætningen for at kunne blive konfirmeret og dermed retten til at kunne indgå ægteskab.

Også dette arbejde overgik til degnen, og da skolelovene efterhånden kommer til at virke ude på landet, så ikke alene de unge men også børnene skulle have undervisning er det naturlig at degnen også overtager dette arbejde, de fleste degne havde jo efterhånden fået lært at læse og skrive.

Det var dog stadig opgaven i kirken som var den væsentligste bl.a. ved at være forsanger til salmesangen, hvilket dog ikke altid var nogen nydelse at høre på, det blev til tider en kappestrid om hvem i kirken der kunne brøle højest.

Var præsten af en eller anden grund forhindret i at prædike i kirken, overlod han glad og gerne opgaven til degnen, det behøvede prædikenen jo heller ikke at blive ringere af, men skete det for ofte, er der mange eksempler på at menigheden klagede over forholdene.

Når vi kommer op i 1800-tallet bliver degnens opgave dog primært at sørge for skolen men det er stadig hans ufravigelige pligt at synge i kirken og han er stadig præstens undergivne og denne kan stadig bruge degnen som sin medhjælper, men der er dog sket en ændring, der er efterhånden blevet fastsat visse grænser, og ved de fleste kirker bliver der nu ansat kirkebetjente til at tage sig af ringning med klokkerne og sørge for renholdelse af kirken.

Sidst i århundredet bliver sang en obligatorisk del af seminarieuddannelsen, og eksamenspapirerne kunne få en påtegning om vedkommende »kan forestå kirkesang og/eller kirkemusik«.

Helt op til midten af dette århundrede var kirkesangerembedet opslået som en del af lærerstillingen ved de fleste skoler. Først herefter bliver det almindeligt at enhver som kan synge også kan blive kirkesanger, men den dag i dag har degnen/kirkesangeren ret og pligt til

at overtage præstens opgaver i kirken hvis denne pludselig bliver syg eller på anden måde forhindres i at passe sit arbejde.

Organisten

Omkring århundredskiftet begyndte orglerne at vinde indpas i landsbykirkerne, og man måtte finde folk som var i stand til at betjene dem, det blev skolelærerne som i almindelighed fik denne opgave og da der i de fleste sogne var mindst to skoler, var det ikke så vanskeligt, den ene degn skulle synge og den anden skulle spille. Når lærerstillinger blev opslået ledige, var der udtrykkelig gjort opmærksom på at det samtidig omfattede pligten til enten at være kirkesanger eller organist.

For at imødekomme disse krav indførte seminarierne derfor musik og sang i undervisningen, dog kun som ekstratimer.

Også her skete der, ligesom for degnen, en ændring omkring midten af dette århundrede så også ustuderede folk kunne overtage opgaven som organister, og der er talrige eksempler på at personer som måske var selvlærte eller kun havde fået nødtørftig undervisning og uddannelse blev udmærkede organister.

Det var da også udmærket i begyndelsen da det faktisk ikke var stort andet end store stueorgler som stod i landsbykirkerne, men efterhånden som de bliver udskiftet med store komplicerede instrumenter med flere stemmer, manualer og pedaler, kræves der betydeligt mere af organisterne, et forhold som bevirker at der er mangel på veluddannede folk til stillingerne, og de steder hvor der ikke kræves den høje uddannelse, er lønnen så lav at kun få vil være bundet søndag efter søndag, for en årsløn man skal have lup for at få øje på.

Før orglerne kom ind i kirkerne havde degn og menighed ofte vænnet sig til at synge salmerne på deres egen måde, som nok lignede det oprindelige, men som dog i tidens løb havde bevæget sig en del bort fra det oprindelige, og det førte til adskillige kontroverser når organisten kom og spillede efter noderne, og mangen gammel degn og menighed har sikkert ønsket dette nymodens kram derhen hvor peberet gror.

Tiden har jo løst dette problem, og i dag er der de fleste steder et godt samarbejde mellem præst, degn, organist og menighed.

Graver/kirkebetjent

År 1900 kommer der en forordning som fritager degnene for klokkeringning, og det pålægges kommunerne at ansætte en pålidelig mand til at forestå det.

Der synes at have været optræk til at det kunne være et borgerligt ombud, så hvervet gik på skift mellem sognets beboere, men, som der står i bekendtgørelsen, »ministeriet anser det dog for heldigst, for at sikre regelmæssig og sømmelig udførelse, og af hensyn til klokkernes forsvarlige behandling« at arbejdet overdrages til een mand.

Der skal stadig ringes ved solopgang, dog tidligst kl 6, og ved solnedgang hele året. Tilsynet påhviler præsten.

Men et er at udstede en forordning, noget andet er at få det bragt til udførelse. F.eks. kan man i Skyum menighedsråds protokol læse at vi kommer helt hen til 1906 inden der antages en kirkebetjent/graver, for en løn af 50 kr årlig, samt 3,50 for at kaste en voksengrav, 2,50 for en barnegrav.

Ansættelsen falder sammen med et lærerskifte så den nye degn fritages for klokkeringning og renholdelse af kirke og kirkegård.

I samme protokol kan man også se at kirkesanger, organist og graver får en klækkelig lønforhøjelse i 1919, på grund af inflation, men graveren får ikke så meget som de andre, for det hø han kan skaffe sig på kirkegården, er også blevet mere værd, og han skal da ikke have både i pose og sæk.

Efterhånden som der kommer orgler i kirkerne, bliver der ekstra arbejde til graveren, nu skal han også fungere som bælgetræder. Denne opgave er dog vist helt forsvundet nu da blæserne trækkes af elektricitet.

Kirkeværgen

Selv om denne titel i dag kun betragtes som en udvalgspost i menighedsrådet, skal dens funktion alligevel nævnes her som en del af den kirkelige betjening, idet denne betegnelse går

næsten lige så langt tilbage i Danmark som betegnelsen præst.

Hvor betydningsfuld en post det har været kan aflæses af teksten på kirkeklokken i Skyum. Her står der på den nederste kant: »I Herrens år 1487 støbes denne klokke - præst var Kjeld, kirkeværger Mat. Jenssøn og Mat. Laurentsøn, støber Peter Hansen«

De nævnes altså på linie med præst og klokkestøber.

Det var kirkeværgens (eller kirkeværgernes, for der var almindeligvis to ved hver kirke) opgave at sørge for at kirkens indtægter kom ind fra sognets jordbesiddere i form af tiende, En tiendedel af sognets kornavl skulle afleveres til kirken og blev mange steder opbevaret på kirkens loft. Kirkeværgen skulle så kvittere for modtagelsen og derefter sælge kornet på bedste måde, og af de indkomne midler betale kirkens udgifter.

Det var altså kirkeværgen som varetog kirkens økonomier. Hverv som han/de varetog indtil menighedrådsloven i 1904 fordelte ansvaret på en udvidet kreds af borgere.

I dag er kirkeværgens opgaver reduceret til at føre tilsyn med kirke og kirkegård, dog med bemyndigelse til, i en akut opstået situation, at foretage sig det nødvendige for at en evt. pludselig opstået skade, ikke skal blive meget værre.

Denne artikel om den kirkelige betjening gennem tiderne, må ikke opfattes som andet end en overfladisk gennemgang af forholdene, da jeg ikke under udarbejdelsen har gravet dybt og inderlig i gamle arkivalier hvorfor der også kun forekommer enkelte eksakte årstal og henvisninger til skriftlige kilder.

Hesteambulancen og gamle køretøjer

Af Jens Kirk, Bredgade 85, Hurup

Min bror Aksel havde fået et gammelt billede af vores barndomshjems nærmeste nabohus Futtrupvej 3. Da jeg så det, dukkede et tidsbillede frem i min hukommelse. Det må have været omkring 1919 - 1920, jeg havde været oppe for at besøge min gammelmor, som boede på Landevejen 53. Da jeg gik hjem, blev jeg stoppet af dette køretøj, som jeg har tegnet. Den skulle ned til vores nabo, skomager P. Bjerregaard og hente deres søn, som skulle indlægges på Vestervig Sygehus. Denne søn døde få dage senere. Jeg gik lidt og spekulerede over emnet og mødte så Elly Mardal, men hun var så meget yngre, at hun kun kendte ambulancen af omtale. Hun henviste mig til Wilhelm Agerholm, der altid har boet her i Hurup. Dette køretøj huskede han ret godt, Herefter tegnede jeg nævnte tegning og viste ham. Han kunne fortælle at netop sådan så den ud og at den stod ved Vestervig sygehus. Senere har jeg hørt at en tilsvarende var anbragt ved Thisted sygehus, denne stod da i Østergade, så der har nok været en hestetrukken ambulance anbragt ved hvert sygehus .

Målene på vognens kasse er ca. 3 alen lang og bredden 1 1/2 - 2 alen og mellem 1 - 1 1/2 alen høj. Der har nok været en kasselignende båre, som blev skubbet ind under kuskesædet, der var ingen vinduer i kassen, men nok lufthuller hvorfra der kunne komme frisk luft ind i kabinen. Set bagfra var der 2 lemme.

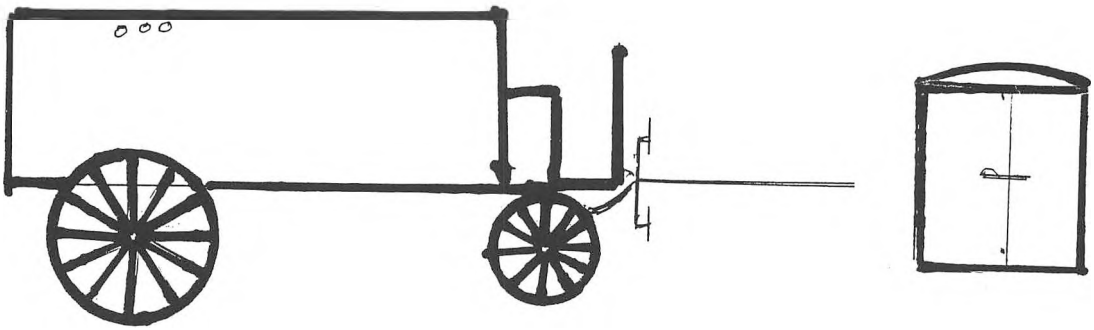

Hesteambulance.

Hesteambulancen blev brugt til i begyndelsen af tyverne.

De første udlejningsbiler begyndte at køre her på egnen i begyndelsen af 1920'erne.

Én af de første der begyndte her i Hurup boede på Godthåbsvej og hed Kristensen, men blev altid kaldet »Landstinget«, da hans far var Landstingsmand, Laust Kristensen. Omkring 1925 startede Falck og Zonen. Wilhelm Agerholm mener at de fik en bilambulance sammen med en brandsprøjte til at hægte bag på en bil, og jeg har fået at vide af Ejner Andersen (GM), at den første ambulance var en Ford model 1927. Da Gudmund Hansen begyndte som Leder af Falck, var den ældste en Ford model 29.

Omkring 1921 startede den første Rutebil, som hveranden dag kørte med passagerer til Thisted. Kassen de sad i havde en lang træbænk i hver side. De andre dage blev kassen taget af og bilen kørte så som almindelig lastvogn. Ruten startede fra Hvidbjerg og senere fra Oddesund. Den blev i mange år kaldt for Oddesundbilen. Senere mener jeg den startede fra Jegindø.

Den første Rutebil der kørte, tror jeg havde været med i første verdenskrig. Den kørte på massivt gummi (uden luft i). Jeg kan huske som dreng, var der mange huse med tagpap, de skulle ofte tjæres og min far kørte rundt og tjærede hustage.

Når der kom en tønde tjære fra Thisted skulle vi være ved landevejen og hjælpe chaufføren med at få den læsset af; det var altid ned i en grusdynge. Der lå mange grusdynger langs vejene dengang. Når tønden så var læsset af trillede vi den hjem. Vejene var ikke så gode som nu, hver vejmand havde ca. 3 - 4 km at passe. Om efteråret og vinteren var der næsten altid store nærmest bundløse huller i vejbanen, så vejmanden havde nok at gøre med at fylde huller.

Min moster og onkel boede der hvor Købmand Nielsens huse nu ligger. De havde en lille forretning i huset. Jacob Peter Jensen (Fly) var murer og hos ham havde rutebilen fast holdeplads.

Den lokale købmand boede nede ved kirken, og varer der kom fra Thisted blev lagt af ved Fly, men da det var dårlig med finanserne lagde Fly pengene ud for ham og efterhånden voksede lageret. Derefter begyndte han selv at sælge ud af disse, for han måtte have pengene ind, hvilket min moster så skulle passe.

Den første rutebil til Boddum begyndte at køre omkring 1925. Det var en Ford model T. så vidt jeg husker, var der luftringe på forhjulene og massiv gummi på baghjulene. Også her var der en løs kasse med en bænk i hver side. Passagererne skulle ind bag i kassen op ad en trappe. Det var ikke et luksuskøretøj som i dag - og hurtigt gik det ikke, hvilket vejene heller ikke var beregnet til .

Da rutebilerne var begyndt at køre, ringede manden fra Øster Toftum op til Heltborg telefoncentral som bestyredes af min morbror. Han havde en ung pige til at passe centralen, en faster til Jørgen Andersen. Hun var ikke

mundlam. Øster Toftum manden ville have besked om hvornår rutebilen kørte og hvor mange passagerer der kunne være med? Ja'e, svarede Helga, det kommer an på hvor glade folk er for hinanden.

I maj 1924 købte Marius Jacobsen ejendommen Landevejen 33. Dengang var der lidt jord til den, så de kunne holde 2 a 3 køer. Bilruten som Marius Jacobsen startede fra Boddum over Hurup, Skyum, Vildsund til Thisted var ligeledes en Ford T med løs kasse og træbænke, men når kornet skulle hjem blev kassen taget af og hængt ind i laden.

De rigtige rutebiler kom nok først sidst i tyverne.

Det var først i 1931 at landevejene blev forbedret. Jeg mindes dengang at der blev lagt brosten fra Karensminde til Kjæstrup. Senere blev der lagt tjæreasfalt hvorefter vejene blev rigtig gode.

Sådan set fra min synsvinkel

Charles Nielsen Brendgårdvej 15, Ydby

Før tømrermester Edvard Jensen byggede det nuværende værksted, havde de skiftende mestre - Martin Damkjær Jensen - Christian Gramstrup - og sidst Edvard Jensen, haft værksted i den høje privatbeboelses kælderlokaler. Men selv om der var lavt til loftet og til tider trange forhold havde det østvendte lokale en egen duft af varm hygge, ikke mindst om vinteren når der blev fyret så rigeligt op med spåner og affaldstræ, at den revnede lange limovn glødede.

- I Ydby avisens annoncespalter, årgang 1925 figurerer tømrermester Martin Damkjær Jensen som forretningens indehaver. I samme avis årgang 1935, er det tømrermester Christian Gramstrup der har overtaget forretningen og anbefaler sit maskinsnedkeri. Efter Gramstrup overtog nuværende ejer tømrermester Edvard Jensen forretningen den 11.12 1936. og havde således 50 års jubilæum i 1986. - I den anledning blev jeg af venner og naboer opfordret til at skrive en sang der lidt humoristisk skulle fortælle om jubilaren og hans virke. Den går på melodien - Fra Halifax til Spanien - og lyder som følger.

Tømrer Martin Damkjær Jensen og hans kone Thora.

I dag er flaget oppe bag ved husenes stakit
og jubilaren Jensen vimser rundt i fuld habit.
Og selv om han får gaver der ser nogenlunde ud
så har han kalkuleret med et kæmpe underskud.

Da unge Edvard Jensen havde lært sit tømrerfag
drog han afsted til Ydby på den ondes fødselsdag.
Her har han i et halvt århundred' drevet
snedkeri,
og stadigvæk står han og hamrer søm og pløkker i.

Direkte midt i byen ligger huset i et hul
her gik han under jorden i en kælder sort som kul.
Trods svære krisetider kravled' Jensen langsomt op
med meget større held end lille Peter Edderkop.

For regn og andet uvejr skylled' ikke Jensen væk
det kunne faktisk gavne ham når tag på tag
blev læk.
Og hver gang stormen tog en gavl så spær
og plader flød
var det vel for vor tømrer himlens hjælp til
dagligt brød.

På mange huse i vor by har Jensen sat sit præg
med skabe, trapper, vinver, tage, hylder, dør
og væg.
Og meget gammelt råddenskab er skiftet ekspedit
og mange ben er limet og har fået en gang kit.

Os der kan huske fyrrene ved også han var med
når Danmarks stemme lød fra London nu skal
i afsted.
Nazismen blev bekæmpet über alles in der Welt
for over hele verden drog de frie folk i felt.

For dig der havde vilje var der også altid vej
men den var trang i cyklens tid med pik pak pind
og grej.
Med varevogn og svende gik det hele mere glat
og skønt du blev vor bys sherif gik du med
bøllehat.

Til Lykke tømrer Jensen tak for snak og polemik
for naboskab og hjælpsomhed i årene der gik.
Og pas nu godt på tomlerne for de står tit på spil
det er en Guds velsignelse du ingen
har sat til.

Dyrlægeboligen

Huset der ligger næsten nede ved åen, var i mine drengeår beboet af dyrlæge Læssøe, og senere af en dyrlæge ved navn Ebenhardt. Nu er der det specielle ved huse der beboes af præster, jordemødre, læger og dyrlæger at de ikke betragtes som huse i almindelig forstand idet de gerne benævnes som boliger, og derfor blev Læssøes hus altid respektfuld omtalt som dyrlægeboligen. Siden har huset været beboet af forskellige mennesker, med forskellige professioner, - så nu kan det igen betragtes som et ganske almindeligt hus. Endnu stod der respekt om dem der beboede boliger, akademikere og hvem man troede der havde lidt penge. De nød da også den gunst at alle hilste på dem, med et løft på hovedbeklædningen, og for at undgå den fine form for hilsen, undlod unge mænd efterhånden, at bruge hat og kasket. Et oprør der gjorde, at folk fra de bedre kredse, allerede dengang, kunne se at verden så småt var ved at gå i forfald.

Som dyrlæge, og en troens stridsmand, var Læssøe et agtet menneske, og respekten blev ikke mindre af, at han gik med tropehjelm, - og var i familie med oberst, Frederik Læssøe - der faldt for en prøjsisk kugle, i slaget ved Gryde skov, som et minde hang oberstens to bajonetter over døren i dyrlægens forgang, - og ved synet af de krydshængte våben, gjorde det ondt - og stak langt ind i brystet.

Da Ydby Kirke fik de små alterbægere, var det mænd som Læssøe, der tog initiativet, en foranstaltning der ikke tiltalte alle, - for ingen kunne vel tro - Gud ville tillade, at en smitsom sygdom bredte sig blandt troende der modtog syndernes nådige forladelse. Men trods alt, bøjede troen sig for tvivlen, og kirken fik sine bægere.

Som nævnt i anden forbindelse, financerede Læssøe af egen lomme det lille kristelige ugeskrift »Et Ord med på Vejen«. Ligeledes støttede han Guds riges arbejde gennem forhandling af kakao, - og af samme grund fik vi hver dag den sunde nærende drik til morgenmad. Men der gik mange år før jeg fik kendskab til, at jeg som barn, uden at lide afsavn af nogen art,

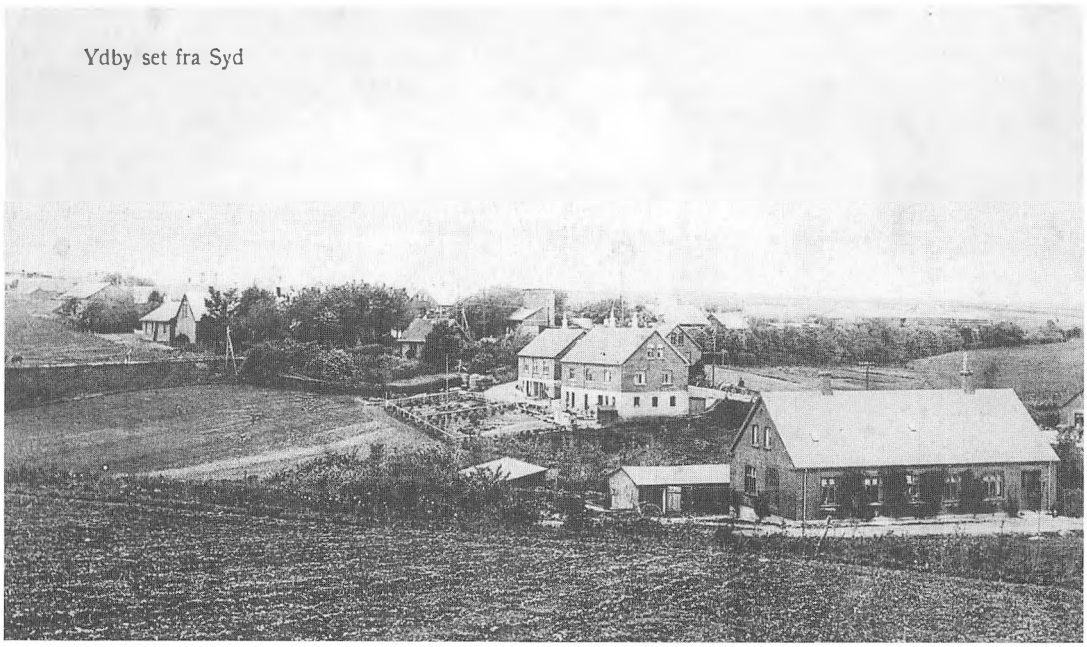

Dyrlægeboligen i forgrunden.

gjorde dagens gode gerning, ved at konsumere den velsmagende drik.

Navnet »Spanggård«

Ud fra den kendsgerning, at gården nord for dyrlægeboligen, hedder Spanggård, kan jeg næsten lytte mig til, at der tidligere har gået en spang (en bro) over stedets å og engdrag. Efterhånden som spangen ikke kunne tage trafikken, er den vel blevet udbedret gang på gang, indtil vej- og dæmningsbyggeriet amputerede det stykke eng fra, der hører ind under boligens matrikkel. Så det var ikke helt ubegrundet, at vi kaldte det tilhørende græsareal for dyrlægens eng, idet hele stykket til tider kunne være vådt og svuppet langt hen på sommeren. Det blev selvfølgelig ikke bedre af, at vandet fra vejens stenpikkede rendesten havde udløb her, når det samtidigt sivede ud fra de omkringliggende skråninger.

Med sit udspring langt nordpå, var Spanggård å med det omliggende engområde, til stor glæde for legende børn, - til gavn for græssende kreaturer, og det storkepar der gjorde sig til gode med åens hundestejler, haletudser frøer og hvad de ellers kunne finde af spiseligt i den grønne blomstrende eng. Med den mere intensive drift, så man bort fra at engen kunne holde sig grøn, i tørkeperioder, det hele blev drænet, så i dag er der vel intet tilbage af den flora og fauna der oprindeligt hørte til gårdens eng og åløb.

»Tivoli«

Hvis det kan bedømmes efter et gammelt billede, vil jeg anse »Tivoli'« for at være et af stationsbyens ældste huse. Billedet er taget i 1882, og endnu er dyrlægeboligen, på modsatte å- og vejside ikke bygget. Det nærmeste hus er smedjen, beliggende lige op ad den nyopførte jernbanes rangerterræn. Som een og anden måske kunne tro, er »Tivoli' ikke et forlystelsesetablissement, men et almindeligt langt hus, indeholdende tre lejligheder, som efter sigende er opført af- og til beboelse for teglværksarbejdere. At huset er placeret på byens laveste punkt, er medvirkende til at både for- og kælderindgange ligger plant med det omgivende terræn, - hvilket gav en høj bagfacade, med lyse luftige kælderlokaler.

Åens umiddelbare nærhed, gav huset de helt ideelle afløbsforhold, så i ny og næ har det været fristende let at lempe en potte ud i vandenes hastige løb mod Skibsted Fjord. Dermed være ikke sagt, at den trafik blev brugt, men det må have været en meget nærliggende tanke, i en tid hvor forurening, på det nærmeste, var et ukendt begreb.

Navnet »Tivoli« kommer måske af, at husets tre lejligheder gennem årene, har haft utallige skiftende lejere. Dog boede Gerda og Christian Jensen så længe i husets nordligste lejlighed, at de af alle blev kaldt og kendt under navnene Gerda og Christian Tivoli, eller for hans vedkommende, slet og ret - Bette Tivoli. Et navn der på ingen måde skulle, eller generede den gemytlige mand.

Slagteren

Slagtermester Christian Kjeldsen, der annoncerede i Ydby Avis, så tidligt som i 1913, ejede huset gennem mange år, og beboede sammen med sin familie den sydligste lejlighed. Lejlighedens kælderlokale blev i begyndelsen brugt som slagterhus, indtil han lod opføre et fritliggende, nord for bygningen. Når der blev slagtet stod portene til tider på vidt gab, men det var aldrig det store tilløbsstykke at overvære en slagtning, kun de færreste børn havde mod og lyst til at se når et dyr skulle slåes ned og parteres. Til gengæld var vi hurtigt,omme ved åen, så snart skuddet fra slagterpistolen havde lydt, for vi skulle jo nødigt gå glip af at se blodet fra slagteriets afløb farve åvandet rødt.

Kieldsen havde ikke butiksudsalg, forretningen var i væsentlig grad baseret på eksport. Men i specielle tilfælde skete det han tog slagtertruget på skulderen, dækkede det af med et hvidt klæde, og gik byen rundt for at faldbyde sine varer. Med Kjeldsen hørte slagterforretningen op, men trods ælde består »Tivoli« endnu, med biavler Viggo Kieldsen som ejer og bruger af husets tre lejligheder.

Spanggårds beboere

- Bøger er vist aldrig fuldkomne, det gælder også et digert værk, som Danske Gårde, hvor en nyttig oplysning, som udgivelsesåret, ikke er angivet, end ikke med ulæselige romertal. I bogen hedder det bl.a. at Spanggårds nuværende ejer Chresten Kirk Vilsbøl, købte gården den tiende maj 1912. Men siden er der sket det der sker hele tiden, at det der engang var nuværende, bliver til daværende - og jeg vil gætte på, at bogen sagtens kan være skrevet mange år senere end 1912.

Efter bogens billede, falder det straks i øjnene, at Spanggård og »Tivoli« har noget af samme byggestil, i hvert fald er der stor lighed, når man sammenligner de to bygningers høje kælderlokaler. Endvidere viser billedet et stykke af engen og åløbet, stalden med storkerede, og laden med en seksvinget klapsejler. Det hele er næsten med, kun længen der rummede karlekammer, vognport og hestestald, er skjult af stuehuset.

Som nævnt kan tykke bogværker, mangle årstal og andre nødvendige oplysninger. I erindringer, uden nævneværdig brug af kildemateriale, hvor næsten det hele stammer fra selvoplevelser, vil der på grund af glemsel og erindringsforskydelser, uomtvisteligt indsnige sig visse fejl. For eksempel nu hvor jeg sidder ganske alene, kan det være svært at tidfæste, hvornår Maren og Christian Larsen købte Spanggård, og hvornår de igen afhændede den. Men et gæt på et køb i tyverne og en afståelse i halvtredserne, skulle ikke være helt urealistisk. Derimod er det ganske vist, at datteren »Bitten« og svigersønnen Egon Andersen, først forpagtede og senere overtog gården.

Sideløbende med landbruget, var Christian Larsen i en lang årrække, både sognerådsformand og direktør i Boddum-Ydby Sparekasse, poster der viser at han var dygtig og agtet af det store flertal. Det skal også nævnes, at han deltog aktivt i Indre Missions arbejde, et forhold der selvfølgelig ikke forhindrede ham i at gå på kro om formiddagen, for sammen med kromand Anton Kongensgård, at spille pind om kaffen. Et hyggeligt islæt mellem to mennesker, som vist alle bedømte til at være mere end vidt forskellige.

Det skal heller ikke glemmes, at det var sparekassedirektør Christian Larsen der uopfordret tilbød sig som første-kautionist den dag

jeg mødte op på sparekassekontoret, for at høre hvordan det lå med et lån til et nybyggeri. Det var en stor hjælp med ham som kautionist, nu mødte jeg frejdigere frem, ved de ofre jeg havde udset mig, men alligevel snoede enkelte sig som slanger, eller fik et helt forkert udtryk i ansigtet, når de blev præsenteret for papiret. I dag forstår jeg bedre deres betænkelighed, for i værste fald, kan en kaution koste både hus, hjem, penge og tryghed.

Gartner Hansen

- Den person jeg nu vil forsøge at beskrive, havde et så kraftigt forbrug af bandeord, at det dårligt kan ignoreres, når der skal gives at sandt billede af manden. Derfor har jeg valgt, som en service for kendere, at antyde de værste forbandelser med forbogstav efterfulgt af prikker.

- Den første marts 1925 kom der en underlig særpræget indvandrer til byen. Det forlød at han var født og opvokset nær Horsens, i en flække ved navn Rask Mølle. Af profession var manden gartner, - kom fra herregården Hindsels på Thyholm. hvor han havde arbejdet ved faget. Allerede stilling og navn. - Handelsgartner, Hans Henrik Hansen antydede så småt et særpræg.

Til opstart af anlægs- og handelsgartneriet, lejede Hans Henrik Hansen, et passende kælderlokale, og et stykke godt beliggende jord, af smedemester Alfred Pedersen. Overfor »Tivoli« byggede han senere et pænt hus, med to lejligheder og et par loftværelser. Endvidere opførte han to centralopvarmede drivhuse, et fænomen der dengang var ret imponerende. Det blev sagt at der i starten stod en kvinde bag foretagendet, og hvis det er sandt, var hun ret hurtigt ude af billedet, og levede i det skjulte, vist ét eller andet sted ude på Thyholm.

Handels- og anlægsgartner Hans H. Hansen.

Om gartner Hansen kan der siges meget, men ingen kan med rette beskylde ham for, at være typen der brovtede sig med pomadehår og guldindfattede briller, og da han yderst sjældent benyttede sig af jakkesæt og kravetøj, lignede han mindst af alt en bankmand eller husspekulant. Så nybygningen var givetvis tiltænkt ham selv med kone, og hvad et sådant forhold eventuelt kunne kaste af sig af små piger, drenge, særlinge og gartnerelever. Hvis det var bestemmelsen, gik det ganske anderledes idet den ene lejlighed blev udlejet til en urmager, der drev forretning fra stedet, og den anden til beboelse for jernbaneportør Olsen og familie.

For Olsen skete der det under en rangering, at han fik kappet et stykke af tæerne. Nu skulle man så tro, at han med den forkortelse, havde små fødder, men det var ikke tilfældet, tværtimod virkede de meget store, når han kom gående - vrikkende fra side til side, med fødderne vendt godt ud ad, i en vinkel der nærmede sig halvfems grader.

Som det gik måtte Hansen tage til takke med et par kælderlokaler til forretningsbrug, og det østvendte loftkammer til privatbeboelse. Forhold der ikke var ideelle til selskabs- eller hjemmeliv, og vel af den grund arbejdede den mærkværdige gartner i alle døgnets lyse timer.

Når man mødte ham på cyklen, var den gerne belæsset med et bundt haveredskaber, eller et par stabler aflange gartnerkurve, surret godt fast til den foran- og bagvedsiddende bagagebærer. At kurvene tog udsynet, bar måske en del af skylden, for det hændelige uheld, at Hansen, en dag for hjemadgående, med fuld fart ned ad bakken torpederede min bror, der til fods ville krydse vejen. Efter påkørslen lå kørebanen ufarbar hen, mens kurve, frugter, en dreng, en cykel, og byens handelsgartner lå og

flød på vejen. Heldigvis kom de uden synlige skader hurtigt på benene, og fik i hast ryddet tingene sammen. Da det var til ende, udbetalte Hansen rundhåndet min bror et kontantbeløb af 25 øre, - som kompensation for svie og smerte.

Før telefonen var hvermandseje, havde den ikke samme store betydning som i dag, hvor der er installeret ét eller flere apparater i så godt som alle hjem. Når mange små erhvervsdrivende, deriblandt gartner Hansen, kunne klare sig uden, gjorde de enten brug af naboens telefon, eller benyttede den offentlige samtalestation. At Hansen var én af dem der tit brugte centralen, resulterede efterhånden i at hans kunder, med mors goodwill, brugte at kontakte ham med hende som mellemmand. Så det skete ikke sjældent at én af os måtte afsted med en besked.

I et sådant ærinde bankede jeg en sen eftermiddag på døren til Hansens loftværelse - et uheldigt tidspunkt, idet både han og rummet lå indhyllet i en tæt dampende tåge, krydret til tårer af løg og peber. På bordet brummede to støjende primusapparater - over den ene blev der kogt kartofler i en sodet gryde, hvor låget klaprede lystigt for det høje damptryk. Ved det andet apparat stod Hansen med tårevædede øjne, og stangede ud efter en pandefuld sortbrankede bøflignende genstande, som han ikke veg, mens jeg afgav min besked, hvorimod jeg omgående forlod de uudholdelige omgivelser.

Hjemme berettede jeg selvfølgelig om Hansens kokkekunst, så dagen efter, kunne mor ikke nære sig for at høre hvordan det gik med bøfferne. - Hvordan det gik med bøfferne, gentog han, ja det kan jeg s.. da let fortælle dig, for det gik s... da sådan at jeg smed hele lortet ud.

For gartner Hansen var telefonen en sladremaskine, et naturstridigt apparatur som han personligt nødigt tog i brug. Når han nødvendigvis skulle i forbindelse med en kunde, fik har gerne mor til at klare samtalen, en service hun gerne ydede, og kunne endda, klare sig med abonnentens navn for en indenbys samtale. Derimod gav det hovedbrud, at lokalisere rette vedkommende, når Hansen stak hovedet indenfor døren og sagde. Kan du lige ringe til hende derude i Sdr. Ydby du ved, og sige til hende, at de asier hun har bestilt, kommer jeg først med i overmorgen. Når mor så spurgte hvem hende ude i Sdr. Ydby var, kunne han i et noget hidsigt tonefald svare. Ja hende kender du s.. da så godt, det er s.. da hende der bor ved siden af ham idioten der lige har købt ny bil ham idioten der ruger kyllinger ud, du ved ham kender du s.. da. Efter de oplysninger forsvandt Hansen, uden yderlige kommentarer.

Nu skulle mor så forsøge at regne sig frem til, hvem hende ude i Sdr. Ydby var, hende der boede ved siden af en idiot der havde fået ny bil,, og rugede kyllinger ud. Selv om de givne oplysninger forekom gådefulde gav de alligevel et fingerpeg om hvor i verden vedkommende skulle findes, så efter et par opkald fandt mor som regel frem til den rigtige.

Når Hansen brugte centralen på en så mærkværdig måde, kunne det være af følgende grunde. For det første sparede det tid - og de få øre en indenbys samtale kostede, men for ham, var det måske endnu vigtigere, at undgå ydmygelsen ved at stå med et telefonrør for øret og uafbrudt sige a-lo a-lo, som han havde for vane, før der blev liv i den anden ende af det naturstridige apparat.

Den gode jord, - den solbeskinnede trekant, som Hans Henrik Hansen havde lejet af smedemester Alfred Pedersen lå/ligger afgrænset af landevejen, smedens have, og baneskråningen - der gav læ fra vest, mens den klukkende å dannede skel mod Spanggårds marker i øst. Da åen, der nu er lagt i rør, havde sit løb mellem gartnerens hus, og den lejede jord foregik den daglige færdsel over en interimistisk bro, bestående af et par jernbanesveller. - Som åens vande var til gavn for gartneriets afgrøder, var det til glæde for gartnerens unge vandbærere, for når jorden krævede vand, skulle det hentes i åen eller ved gårdpumpen, og med vand i åen, kunne kanderne immervæk nemmere fyldes der.

Foruden Søren Slots søn Kresten, der stod i lære, bestod Hansens arbejdere udelukkende af drenge i alle aldre, mig selv iberegnet. De ansatte blev brugt til stik-i-rend brug, bl.a. hentede vi cigaretter af mærket »Flag« vandede,

hakkede, lugede, plukkede bær og frugter. Ja sågar har jeg været medhjælper ved en salgsbod, vi riggede op på markedspladsen i Hurup. De ungdommelige arbejdere blev ikke aflønnet tarifmæssigt, men efter gehør, som mester fandt det for godt. Om det så var en del af lønnen, at Hansen tog mig med i biografen, er forståeligt, hvorimod det er uforståeligt, at mor gav mig lov til at besøge et så fordærveligt sted om aftenen, på cykel sammen med en så mærkværdig person, som handels- og anlægsgartner, Hans Henrik Hansen, fra Ydby af.

Som åen gjorde nytte om sommeren, kunne den være meget generende om foråret, når tøbruddet kom så voldsomt at den gik over sine bredder, og satte gartneriets kælderrum under vand. I den situation blev alt disponibelt mandskab tilkaldt, i et forsøg på at begrænse skaden, og redde hvad reddes kunne. For eleverne kom en oversvømmelse som en spændende afveksling, hvorimod det må have ærgret Hansen at se kælderrummene flyde med kål, frugter, forårets frøposer, kurve, ordresedler, regninger, og hvad han ellers havde af ragelse, der kunne holde sig oven vande.

Kælderen forsøgte vi ikke at tømme så længe oversvømmelsen stod på, men hvad der kom flydende hen i nærhed af døren blev fisket op med hakkejern og river. Når det gik rigtig galt, kunne vandstanden nå bordhøjde og så, måtte også cigarkassen med dens sparsomme beholdning af hård og blød valuta en tur ud i det våde element. Her gavnede det ikke med et par gummistøvler tyvernes trend og Hansens foretrukne fodbeklædning for så længe åen fossede over sine bredder, var der intet at stille op. Nu havde orden og ryddelighed aldrig været forretningens dyd, så om ikke andet kom en oversvømmelse altid renligheden til gode.

For en ilter mand som gartner Hansen, varede det ikke længe at lægge en have an eller om. At de så kun med små afvigelser lignede hinanden til forveksling, havde ikke den store betydning, det vigtigste var at det blev gjort godt og billigt. I de fleste haver blev der ikke ødslet med den sparsomme jord, - det typiske anlæg bestod af en lille græsplæne med et rundt

Smedemester Alfred Pedersen og hans kone Olivia liggende i forgrunden. Til venstre i billedet gartner Hansens drivhuse - og bag smeden kan man skimte gartnerens hus. Huset helt i baggrunden er »Tivoli«.

blomsterbed i midten, afgrænset af smalle gange, ud mod de omkringliggende staude- og blomsterbede. I det store hele blev det bedenes sving og krumninger der gav haverne en smule variation. Ved anlæg af græsplæne havde man det for øje, at den helst skulle slås engang imellem, og da kun de færreste ejede en græsslåmaskine, måtte man have fat i en mand med le, når græsset tog helt overhånd.

Som årene gik, blev gartner Hansen, af de fleste betragtet som en venlig og gemytlig mand. - Hvor han kom enten eller for at få en kop kaffe, bankede han på som det er skik og brug, men han busede alligevel direkte ind hvis døren ikke var aflåst. - Hansen var morgenmand og tidligt på færde, - dukkede ikke sjældent op ved kunderne, mens de endnu lå i deres søde søvn. I så tilfælde fandt han en siddeplads og gav sig uanfægtet til at læse, hvis der lå en avis eller et blad idenfor rækkevidde. Trak det i langdrag før der kom liv huset, kunne han med passende intervaller slå i bordet, mens han gentog. - Det er sørgeligt, det er sørgeligt, når unge mennesker snuer det meste af dagen væk. Med det postyr, kunne handels- og anlægsgartner Hansen godt virke irriterende, på de mindre morgenduelige.

Alle der kendte Hansens særheder vidste, at når han under et besøg smed kasketten hen i et hjørne var det tegn på at han forventede at få en kop kaffe, eller måske et bid brød. Kom samtalen så ind på et emne der morede ham,

grinede han ikke ubehersket højt idet hans latter nærmest lød som en sav der trækkes frem og tilbage i et stykke hårdt træ. I sådanne hyggestunder flettede han gerne fingrene over hovedet, for stille at gnide hænderne frem og tilbage over den halvskaldede isse. Havde han indtaget den stilling, skulle der helst ikke siges morsomme replikker, da han i så fald ikke nøjedes med at grine sit sære hvislende grin, men samtidigt slog hovedet frem og tilbage i varierende korte og lange stød, alt efter hvor grinagtigt det forekom. At metoden kunne give bagslag, viste sig et sted hvor Hansen havde fået sig bænket op mod en væg, som han pludselig knaldede hovedet imod, da samtalen forekom ham ustyrlig morsom. Efter det chock rejste han sig omgående, snuppede sin kasket og forlod selskabet uden at mæle et ord. Efterhånden som uheldet blev kendt, så man ængstelig til, når der var optræk til humor, hvor Hansen var til stede, især hvis han havde placeret sig med ryggen mod muren, eller med et skarpkantet møbel som baggrund.

Selv om Hansen helst undgik de bonede gulve og store selskaber, tog han alligevel imod indbydelsen da hans lejer Johanne Mikkelsen skulle have sønnen Holger konfirmeret. Efter middagen da benene skulle strækkes, og cerutterne tændes, kom Hansen under en passiar til at stå med ryggen op mod et vindue, hvor han nonchalant jonglerede med cerutten, for ikke at genere opvarterne, mens bordet blev ryddet. Nu ville uheldet, at den glødende cerut kom så tæt på de letantændelige blondegardiner, at de øjeblikkeligt - som en steppebrand, gik op i ild og røg. Under det virvar der opstod mens gæsterne forsøgte at slukke de ulmende rester, luskede Hansen af i al ubemærkethed.

Det med at forlade åstedet så hurtigt som muligt, var og blev hans sære måde at klare prekære situationer på. Men efterhånden som tiden slørede det uheldige fyrværkeri, morede det ham kosteligt at fortælle om konfirmationsfestens tragikomiske hændelse.

Sandheden om at den enes død er den andens brød viser sig ikke mindst for bedemænd og gartnere. Men hvordan gartner Hansen følte det, inderst inde når én af hans nære bekendte døde, lod han sig aldrig mærke med, selv om det vel påvirkede ham som det påvirker de fleste, i et lille samfund hvor alle kender alle og deltager i hinandens ve og vel. Hansen måtte nødvendigvis holde sig ajour med når én af byens borgere gik bort, for det krævede blomster og kranse - så det økonomiske dryp opvejede måske, i de fleste tilfælde sorgen.

Ved dødsfald skulle der handles hurtigt, her var fristen for en god indtjening kort, så med sygdom og død under opsejling, blev der i god tid bundet det antal halmkranse der passede til afdødes status. Det blev også taget i betragtning, at folk slog sig sammen om en krans til en ti tolv kroner, for kun de færreste rystede op med et større beløb, til den sidste hilsen. Blev der så efter den kirkelige højtidelighed, disket op med suppe, steg, og is, med efterfølgende kaffe, lagkage og cigarer, kunne en begravelse være en billig adspredelse i den ensformige hverdag.

Ingen, der henvendte sig til gartner Hansen kom for sent til at være med, for så længe kransene ikke var afleveret, fandt han altid plads til et par ekstra navne på visitkortene. Her talte tanken mere end antallet af blomster og kransens størrelse - og før de blev båret ud på gravstedet tog graveren kortene af og lagde dem på bænken i våbenhuset, så de efterladte havde ingen mulighed for at se hvem der havde givet hvad. At det lå i hænderne på Hansen, vidste alle, men det vigtigste var jo at være med, - især når det lod sig gøre for rimelige penge.

- Når et så specielt menneske som handels- og anlægsgartner, Hans Henrik Hansen fra Ydby af, besluttede sig for at aflægge et uanmeldt julebesøg hos en bror og svigerinde, i barndomsbyen Rask Mølle ved Horsens, var det bevis på at minder virkelig har magt. Det var også på tide at vise sig personligt, da forbindelsen, siden forældrenes død var svundet ind til kun at omfatte det årlige julekort, med det forslidte ordvalg. Kære allesammen, I ønskes en rigtig glædelig jul og et godt nytår, håber I har det godt, her er alt vel. Kærlig hilsen - Hans Henrik, Ydby St.

Så kort blev det gjort, når det blev gjort, for til tider kunne juleræset tage et sådant omfang, at også det livstegn, som et julekort trods alt er helt blev undladt. For det gav travlhed, når næsten alle, skulle have en krans til familiens gravsted. Skete der så et ubelejliget dødsfald, lige op mod jul, kunne de mange kranse, der skulle bindes i den anledning, blive årsag til at det med julekortet trak i langdrag, hvis ikke det blev glemt.

Kunderne skulle jo have deres forsyninger af frugt og grønt for det blev først rigtig jul når det duftede af rødkål, andesteg flæskesteg, gran,og tændte stearinlys.

Hvem der var på stationen, ved det tidlige morgentog, den dag Hansen tog afsted, kunne til en forandring se ham i sit helligdagstøj bestående af et par kortskaftede snørestøvler, en gråmeleret ulster med bælte, et uldent halstørklæde og en elegant amerikansklignende sherifhat, i brunlig nuance. Efter køreplanen ville rejsen vare godt og vel fire timer, med skift i Struer, og videre med toget til Nørre Snede, hvorfra der gik bus det sidste stykke vej.

Ved stoppestedet i Rask Mølle faldt det Hansen i øjnene, at købmandsforretningen både havde fået ny ejer- og benzinstander, men ud over det, og de få nye huse der var skudt op hist og her, var den kendte flække såmænd uforandret.

I det råkolde sjappede vejr, tog det hele sig egentlig så trist ud, men alligevel vældede minderne for alvor frem, ved barndomshjemmet og broderens dør. At der ikke var liv at se ved huset, passede Hansen udmærket, da meningen med det uanmeldte besøg bl.a. var at undgå den pinlige situation, som gensynet med familien og det gamle hjem måske kunne afstedkomme.

Til alt held var døren til forgangen ikke låst, så her gik han hjemmevant ind og hængte overtøjet op på knagerækken. Før han bankede på stuedøren purrede han op i det meget sparsomme hår, for at soignere sig lidt. Og selv om der ikke blev svaret, gik han uden videre ind, tog gårsdagens avis, satte sig tilrette i en stol, som han havde for vane. Mens han sad og bladede i Horsens Folkeblad, så han sig mistænktsomt omkring idet møblementet forekom ham ubekendt. Men nu om stunder skifter folk jo møbler, som de skifter undertøj, så forældrenes ting var sikkert sat af vejen eller i værste fald blevet brændt.

Uden at lytte, kunne Hansen tydeligt høre der blev rumsteret ude i køkkenet, så på et eller andet tidspunkt, måtte der vel vise sig et menneske. Mens han sådan sad og filosoferede over det foranderlige, kom der en ung kvinde ind i stuen med en stabel tallerkener, som hun stillede fra sig på bordet. I første omgang antog han hende for at være broderens datter, selv om hun ikke lignede, men det var jo også omkring tyve år siden han havde set hende sidst. For nu at være lidt julemorsom, smånikkede han venligt, - pinkede behersket i bordet, og sagde »kaffe her«. Det overraskede selvfølgelig kvinden at der sad en underlig ukendt person i stuen, og bar sig mærkværdigt ad, men da Hansen blev siddende og på ingen måde så voldelig ud, blev hun mere forbavset end forskrækket. Alligevel kaldte hun på sin mand før der blev sat vand over til kaffe, - for selv denne sære særling skulle ikke bære deres jul ud.

Da manden kom til stede gik det straks op for Hansen, at han var gået forkert i byen, da de unge mennesker kunne fortælle, at de for to år siden havde købt ejendommen af Hansens bror, der nu boede i Horsens, men hvor i Horsens vidste de ikke. Efter de oplysninger, blev Hansens ophold ikke af længere varighed, for da det viste sig, at det uanmeldte besøg var endt i en fiasko, tog han konsekvensen, og den første bus til Nørre Snede, og videre med toget, der skulle anløbe Ydby Station ved syvtiden.

I første omgang, var julebesøget noget af en flad fornemmelse, men efterhånden som det kom på passende afstand, morede det alligevel Hansen at fortælle om den uheldige rejse, og slog med et par vægtige eder fast, at det både blev første og sidste gang, han besøgte sin bror, den omstrejfende kraftidiot. Når mangel på sol - sommer og vand forhindrede en tilstrækkelig avl af de varmekrævende asier, lod Hansen hånt om almindelig kundeservice, en kendsgerning Vera Engel Jensen måtte sande, da hun med

tegn og fagter, forsøgte at stoppe ham i forbifarten. Da det ingen virkning havde, råbte hun af fuld hals. - Gartner, gartner, jeg vil gerne have nogle asier. Hansen bremsede en ubetydelighed, drejede hovedet og råbte tilbage. - Ja det er der k..... så mange der vil. Svaret forekom ikke Vera forbavsende, og med den kraftige tilkendegivelse, vidste hun at ordren var registreret i Hansens hjerneceller, så nu kunne alt ske, også at asierne blev erstattet med et parti græskar. - Ved salg af kartofler, brugte han det enkle system at linde lidt på folks døre, stikke hovedet indenfor, - og sige. - Du skal vel også have kartofler igen i år, og skal det være en hel eller en halv tønde. Spurgte vedkommende så om hvad de kostede, kunne Hansen svare »Hvad de koster, ja de koster sgu da i alle tilfælde ikke nær så meget som alle andre steder«. Så smuttede Hansen, ordren var i hus, og én af de nærmeste dage ville kunden få leveret en hel eller halv tønde, som han skønnede, passede til husholdningen. Ved gartneriets start i 1925. var gartner Hansens utallige cykelture på de grusede veje, så godt som ufarlige idet den beherskede færdsel ikke generede synderligt. Men efterhånden som den motordrevne trafik tog til, blev det forbudt ved lov, at køre ind på en hovedvej, uden først at stoppe helt op. Et forbud der blev markeret med en hvid tværgående stribe, og de kendte stop skilte.

Gartner Hansen, der kørte efter gamle indgroede færdselsregler, betragtede den nye ordning som en unødvendig frihedsberøvende foranstaltning som han under ingen omstændigheder havde i sinde at respektere. Ved den nye lovs ikrafttræden overvågede politiet ret ofte vejkrydsene, for at, se om stopforbudet blev respekteret. Det gjaldt også krydset i Tvolm, som Hansen stadigvæk passerede flere gange dagligt, uden at tage hensyn til skiltningen idioti med at stoppe op, - selv når der var fri bane og ingen trafik at se - så langt øjet rakte.

Det gik som det havde gået i årevis, ufortrødent kørte Hansen ud på hovedvejen som han altid havde gjort. Langt om længe gik han da også i fælden, og blev af en betjent gjort opmærksom på, at fuld stop skiltene skulle respekteres, - og skete det ikke ville der falde en bøde næste gang. Efter den milde betingede dom, erklærede Hansen på sit bramfrie sprog.- Nu skal jeg fortælle dig én ting, nu har jeg sgu passeret det kryds i årevis, mange gange hver dag, uden at stoppe op, og det bliver jeg k..... ved med. Det var sandt, at gartner Hansen solgte kartofler billigere end alle de andre, idet hans varer uden undtagelse, fik et dyk nedad, i forhold til købmændenes priser, - som han altid holdt sig ajour med. I købmand Østergårds forretning kom han mindst een gang daglig, så Østergård kendte ham ud og ind, og vidste, at han i prismæssige anliggender, ikke var til at stole på. Ikke desto mindre gik de sammen om køb af et større parti æbler, for at opnå en lavere pris. Da kasserne stod på stationen, delte de fifty-fifty og aftalte en fast udsalgspris, som Hansen end ikke drømte om at respektere. I aftalen indgik det bl.a. at de mange gode fynske æbler, skulle sælges kassevis, til

Niels Astrup (t.v.) og smeden Alfred Pedersen fotograferet i Boddum-Ydby Plantage.

fordel for både køber og sælger. - Som en selvfølge, solgte den altid reelle købmand Østergård, sit parti som aftalt, hvorimod Hansen faldbød sine en del billigere. - Sent på dagen kom han også til vor dør, for at høre om vi havde interesse i billige fynske æbler. Ovenud interesserede viste vi os ikke, vi manglede andre ting mere end æbler, men af almindelig nysgerrighed forhørte vi os alligevel om prisen, og fik som svar. - Ja de er sgu da i hvert fald meget billigere, og nøjagtig af samme slags som dem han sælger, ham dernede, og når jeg sælger til den pris, er det sgu da ingenting værd, udover at jeg har fornøjelsen af at drille ham dernede. I ved. Men i det stykke tog Hansen fejl, for ingen morede sig mere end købmand Østergård, over handels- og anlægsgartner Hans Henrik Hansens salgsmetoder, og alle hans øvrige mærkværdigheder.

Der var sikkert ikke alverden til forskel på prisen, enten man købte kartofler og æbler hos købmændene eller gartneren. Men på grund af en meget speciel regnskabssystem, deltog alle Hansens kunder, der købte på klods i en slags lykkelotto. - Vinderne i det spil, blev den eller de kunder, hvor gartneren i farten, hverken fik skrevet varesalg, navne eller adresser ned i notesbogen, for gemt i hukommelsen, forsvandt det meste.

I årenes løb, blev det til mange porrer, kål, jordbær, og andre grøntsager, han kom og lagde ved vor dør, i mange tilfælde varer vi aldrig havde bestilt. En eller måske to gange om året, præsenterede han os så for en regning, hvor måske kun halvdelen af de leverede varer stod opført. Skriften var pæn, men ulæseligt, og selv om alle regninger i de lyseblå kuverter, var kvittéret og underskrevet, blev de uden personsanseelse, smidt ind ad døren eller sat i klemme ved håndtaget, hvis ikke der var nogen til stede. En så tillidsfuld metode, til indkassering af skyldige beløb, er ganske givet blevet misbrugt.

- En dag Hansen var ude med regninger, måtte han se i øjnene, at hvor der handles der spildes, idet et vindstød tog hele bundtet af kuverter - der i fejende fart fløj afsted mod det ukendte, eller havnede i hække og hegn. Resolut, greb en forbipasserende ind i jagten på de viltre konvolutter, indtil Hansen råbte. Det kan sgu aldrig betale sig, at du springer rundt som en idiot, efter det lort, for der er sgu ingen der betaler alligevel.

- Den garvede gartner Hans Henrik Hansen, var tilsyneladende både rask og stærk, sådan tog det sig i hvert fald ud, når han på drengemaner, stående på pedalerne, trådte cyklen op ad byens stejle bakker. Infektionssygdomme som influenza, og andre pestlignende lidelser, forsøgte han at holde på afstand med smertestillende tabletter, og det opkvikkende medikament »Idi-Tonikum« et lægemiddel der vittigt gik under navnet »Idiotikum«. Men om ikke andet, havde »Idiotikum« den fordel, at det smagte særdeles udmærket.

- Som alderdommens forskellige skavanker sætter sit præg på de fleste gik de heller ikke gartner Hansen forbi - men at han søgte læge forundrede vist de fleste. Sensationen kom også mig for øre, og selv om det var min fornemmelse, at han helst ikke talte om sygdom og lægebesøg, berørte jeg alligevel emnet, en dag vi sad og sludrede over en kop kaffe. I meget forsigtige vendinger, fik jeg drejet samtalen ind på lægebesøget, idet jeg spurgte hvordan det gik med helbredet sådan i almindelighed, og hvad han fejlede. Som ventet fik jeg ikke et direkte svar, idet han lynhurgtigt stillede følgende sære modspørgsmål. - Hvad jeg fejler, ja, hvad fejler alle de andre. - Det må vist kaldes et godt spørgsmål, for alle de andre, omfattede også mig, der ikke vidste, at alle havde en fællesnævner af sygdom, - og da jeg blev svar skyldig, var det meget ømtålelige emne uddebatteret.

Nu var det ikke - alle de andres - velbefindende der interesserede mig, men på den måde Hansen krøb udenom spørgsmålet, kunne jeg gætte mig til hvem der kom ind under kategorien - alle de andre. - Det måtte være hans jævnaldrende kønsfæller, der mere eller mindre døjede med at lade vandet på grund af en forstørret prostata. En lidelse han vel af blufærdighed ikke kunne omtale, selv om han ellers aldrig var sart i sit sprogbrug.

På grund af indædt stædighed, mistede Hansen engang i tredverne sit hus, ved en tvangs-

auktion. Efter sigende drejede det sig om et latterligt lille beløb, som han pure nægtede at betale. Sammen med huset opgav han det stykke jord han havde lejet af smedemester Alfred Pedersen, og det han havde lånt eller lejet af dyrlæge Læssøe.

Derefter sikrede Hansen sig tag over hovedet ved at leje sig ind hos gårdejer Jens Hoves enke, Petrine, som boede i huset der i dag ejes af entreprenør Knud Kappel og hans kone Estella. Med i lejemålet hørte et kælderrum og en ældre bilgarage, som Hansen anvendte til oplagsrum - derudover fik han rådighed over det stykke af husets jordtilliggende, der skråner ned mod Spanggård marker.

Før gartneren tog det i brug, lå hele stykket hen i græs, og blev meget benyttet af børn, når de skød genvej til åen, - en trafik der blev begrænset noget da det blev opdyrket. Om sommeren generede det ikke Hansen at et barn nu og da benyttede den gammelkendte rute, hvorimod det kunne give problemer når der lå en dyne af sne over de mange mistbænke. Under de forhold gik der en rude i ny og næ, et tab der kunne overses, hvorimod det tog sig værre ud da et par drenge forlystede sig i snemasserne, med det formål, at nyde lyden når glasset splintrede under deres fødder. I bekendelsens triste time forklarede de involverede, at de troede det var is, da det knækkede og knasede på samme måde. Vedrørende hærværket kan jeg melde både hus og glas forbi, idet mine interesser på det tidspunkt gik i helt andre retninger.

Det lignede en nedtur da Hansen, efter Petrines død, flyttede ind hos Per Viggo Madsen i Sdr. Ydby. Men ham der aldrig havde været fordringsfuld og krævende, har nok set tilværelsen i et helt andet lys end det såkaldte normale, - og hvem ved., måske et bedre lys. Alle der kendte Hansen ved, at han ikke forlod sin rede, før det blev pinende nødvendig. Men det blev det igen, da han i 1963 - nødsaget måtte flytte på plejehjemmet Sct. Mortensgård. Endskønt min hørelse ikke er hvad den har været, kan jeg ikke være samvittighedens stemme overhørig, når den melder sig med det fortrædelige spørgsmål.

Jeg var på plejehjem, gammel, syg og ensom, og du besøgte mig ikke. - Nej, men hør nu her min gode samvittighed, jeg havde jo mit arbejde at passe tiden var kostbar, jeg skulle tjene penge, - penge - til at holde hjemmet på fode, penge til skatter, afdrag og renter - renter til dem der havde penge i overflod. - Min gode samvittighed, det argument må du da kunne forstå, og lad mig så leve i fred. Men- det vil du sikkert ikke, - dig der elsker at så splid og nage sindet.

Hans Henrik Hansen - født i - Rask Mølle den 16.2. 1882, døde i Ydby den 7.12. 1964. Ved en mindesammenkomst på kroen, takkede en bror for den store deltagelse, og nævnte bl.a. at det havde overrasket familien, at Hans Henrik havde så mange venner, for alle her ved jo at han langt fra var som folk er flest. (Citat slut.) Her, må jeg spørge som Niels Hausgård. - Ja så er der en ting, det var skjøn å ha vidst, om de flest er de bedst, eller barr er de flest.

Mor var synsk

- Mor, hvis du havde levet for 100 år siden, var du blevet dømt for hekseri, og endt dine dage på bålet. Sådan cirka faldt ordene, fra Anker til mor, i relation til hendes heksekunst, der gik ud på at fjerne vorter og lignende gevækster. Den overnaturlige evne, eller troen på samme, har hun på min forespørgsel, tilbudt at videregive mig. Alligevel betakkede jeg mig, med den begrundelse, at jeg ikke ville agere heks, og være til grin for hele byen, af den grund. Nu havde jeg også den opfattelse, at hekse for det meste var /er kvinder, og foreslog derfor mor, at hun satte min kone ind i mysteriet, et forslag der blev afvist med den begrundelse, at det kun lod sig gøre, fra mor til datter eller søn.

Når jeg her nævner hekseriet, skyldes det at jeg i svage øjeblikke, kan få den tanke, at jeg måske, trods alt, har arvet lidt synskhed. I hvert fald kender jeg det fænomen, at genopleve situationer, grangiveligt som jeg har oplevet tidligere, og det være sig på steder, jeg mig bevidst aldrig har været før. Det irriterende ved den form for synskhed eller sindsyge, er at det forsvinder som et lyn, så snart situationen genkendes. Men den slags sære ufattelige ting, kan

vel bortforklares med, at der er mere mellem himmel og jord - end vi forstår.

Om følgende kommer ind under det synske, eller den skindbarlige virkelighed, står hen i det uvisse, idet ingen af de adspurgte kan huske, at der engang lå et karetmagerværksted på hjørnet af landevejen og Spanggårdvej, lige overfor det lange hus, der kaldes »Tivoli«. Det nærmeste min påstand er blevet bekræftet, var da en ældre mand efter en tænkepause sagde. - Jov - jov det trovver æ no nok æ ka hovv,-mæn, han var dæ eet ræt læng. - Om karetmageren var der i længere eller kortere tid, ved jeg ikke, men træbygningen med en åbenstående port, hvor en karetmager er i fuld sving, er virkelighed for mig, selv om jeg måske kun har set det i et syn.

Da Egon begyndte på, Hurup Realskole, kørte han med tog om vinteren men måtte nødvendigvis have en cykel til sommerbrug for at spare de ører billetten kostede. Det var i cyklens tidsalder, så en cykel var alle drenges store drøm, en drøm der for mit vedkommende gik i opfyldelse da jeg overtog Egons lille drengecykel. Ved ejerskiftet blev den pudset og lakeret med en speciel cykellak, der kunne købes i små dåser, lige beregnet til et stel. Lakkens viskositet var ikke, som i dag - hvor den på det nærmeste flyder ud og jævner sig selv. Det var næsten, en kunst at lakere en cykel tilfredsstillende, og selv om man brugte en såkaldt cykellakérpensel, blev der gabet meget og strøget mange gange før resultatet så antageligt ud. Det havde ingen hastværk, for i heldigste tilfælde, blev lakken først støvtør efter et døgns tid.

Cyklen brugte vi ikke mindst til leg, når forårssolen fik bugt med vinterens is og sne. Især morede det, at rigge den til så den larmede som en motorcykel, en effekt der kunne opnås, når vi med tøjklemmer, fik hæftet et antal papstykker fast på baggaflen. Et udstyr der frembragte et så infamt spektakel, at det ligefrem føltes som om farten øgedes.

Foruden cyklen, indgik der andre ting i foråret og sommerens lege, repertoiret bestod af spil med glas- og lerkugler, antonius og jep. Det at spille med små bolde, var især en pigeleg, hvorimod drengene havde mere interesse i håndbold- og ikke mindst fodbold. Vi hoppede i sjippetov, i mand, legede røvere- og soldater, politi, og indianere, kørte med hjul, ved brug af en pind, og et gammelt cykelhjul, - men gemmeleg var også en af favoritterne. Ved lege i hold, stillede vi op på række og valgt ud efter remse, det kunne være.- Okker gokker gummiklokker, erle perle pif paf puf. Et idiotisk, men demokratisk system.

Med tyvernes begrænsede bilisme, indebar en rask cykeltur ned ad bakken ikke den store fare, når man lå i passende afstand af højre vejside, - der altid altid var kørt op af Anton Kongensgaards tunge hestekøretøjer. At der også lurede andre farer, indså jeg den dag jeg krængede min larmende cykel om ad Spanggårdvej, med en fart der gjorde det nødvendigt, at tage højresvinget helt ovre i venstre kørebane, - min eneste chance for at holde maskinen på ret køl.

Da jeg med nød og næppe havde klaret svinget, viste det sig at »tøserne« mod al sund fornuft, havde taget kørebanen i brug, til den form for sjipning, hvor to piger svinger et langt reb, som den tredje skal hoppe over. Nu ville skæbnen, at da jeg lige havde rundet det skarpe sving, hoppede Ada Jensen over rebet, og hang pludselig - uventet svævende i luften, i en halv meters højde over vejbanen, - præcis lige foran mig. I den situation var et sammenstød uundgåeligt, og fra det øjeblik jeg så hende hængende i luften gik der kun sekunder, før vi begge to kurrede hen ad den grusede vej. Adas eventuelle skader måtte hun selv klare, da jeg havde mere end rigeligt med at retirere mig selv, idet blodet piblede fra både hænder og knæ.

Efter uheldet, begav jeg mig omgående på vej hjem - til fods, idet cykelstyret vendte parallel med stellet, og den ene pedalarm var bøjet så al kørsel måtte indstilles indtil videre. I den prekære situation følte jeg mig nok skyldig, men trøstede mig til gengæld med, at vejene var beregnet til afvikling af trafikken, og ikke som legeplads for »tøser«. Barndomstiden gik, og cirka 50 år senere traf jeg tilfældigt Ada igen, og spurgte hende bl.a. om hun kunne huske da jeg tørnede ind i hende omme på Spanggårdvej. Svaret ledte hun ikke efter, det kom promte. - Ja det kan du tro jeg kan, for efter den tur,

hævede mit knæ så meget, at jeg i lang tid, måtte humpe omkring på et stift ben.

Smedjen ved Ydby Station

Ifølge Ydby Avis af 1912, er smedemester Christian Fog indehaver af Ydby stationsby smedeforretning, indtil den 13/3 1917. Fog var medstifter af Ydby Håndværker og Borgerforening, hvor han sad som formand i syv år, før han forlod Ydby og flyttede til Bedsted. Efter sigende, var Ydby smedje et fallitbo, da smedemester Alfred Pedersen, der havde forretning i Boddum, købte den d. 1.1. 1925 . I Ydby Avis årgang 1925 findes følgende annonce.

YDBY ST.s SMEDEFORRETNING. Efter endt Ombygning anbefaler jeg mig med alt SMEDEARBEJDE, VOGN- og HESTEBESLAG. Bestilling paa NYE VOGNE, PUMPER, FRAUGDEPLOVE, KULTIVATORER og FJEDERTANDSHARVER modtages gerne. Garanteret god og reel Behandling. RESERVEDELE til Fraugde- og Oliverplove haves paa Lager. Reservedele til Radrensere og alt til Faget henhørende. Mit patentanmeldte STØVTÆTTE NAV til RADRENSERTALLERKENER, kan jeg anbefale alle som en absolut god Opfindelse, slides ikke og gaar altid let og lige, er derfor den billigste i Brug. Haves altid paa Lager. Nye Nav sættes paa gl. Tallerkener. Prøv den. Alf. Pedersen, exam. Beslagsmed. Telefon Nr. 30 Ydby.

Med smedemester Pedersen død i 1985 ophørte forretningen, bygningerne ligger der endnu, som nærmeste nabo til jernbaneterænet. Bortset fra de to værkstedsbygninger Pedersen lod opføre, vil jeg mene, at den oprindelige bygning hører til blandt stationsbyens ældste. (Den er bygget 1880). Min formodning kan begrundes ud fra den kendsgerning, at intet samfund kunne fungere, uden smedje og smed. Dertil kommer, at de to kæmpestore træer, der tidligere stod foran huset, ikke var årsunger. Desværre blev deres vækst efterhånden så ødelæggende for bygningen, at de måtte fældes - til stort tab for byens charme.

Småbyernes smedje og smed, har til alle tider virket fascinerende på børn, ikke mindst når han inde i det dunkle rum, ved lyset fra essens

Smedemester Christian Fog og hans kone Johanne.

ild, hamrede løs på det spruttende jern til lyden af amboltens klingende klange. Hos det unge publikum, skabte smeden især respekt om sig og sit arbejde, når der blev skoet heste. Respekten blev ikke mindre hvis dyret vrinskede og gjorde sig ud til bens når hovene blev rettet til med træhammer, kniv, og rasp. Når det var gjort, blev hoven svedet med den varme sko, så den lå plant, før de specielle søm blev slået gennem hoven og bøjet om, så skoen sad og blev hvor den skulle. Hestens modvilje forstod børn udmærket, for hele skoningsprocessen så brutalt ud, - men selv for den mest genstridige var der ingen vej uden om, for tilsyneladende var smeden altid den stærkeste. Foruden det nødvendige håndværktøj, havde smedemester Alfred Pedersen, en meget lang drejebænk, hvor de flade vanger fortalte at den ikke var af ny dato. Også den selvfølgelige søjleboremaski-

ne, en maskinsav og en kraftig plade- og stangjernsaks, hørte med til det uundværlige værktøj. Senere overtog et gas- og et elektrisk svejseværk, det hårde arbejde - og kunsten, ved at svejse det hvidglødende jern, ved hjælp af et så enkelt redskab som en hammer.

For byens drenge var smedens mest imponerende værktøj en maskinhammer, et vidunder af en »slåmaskine« der gyste os, når den med sine voldsomme slag fik jorden til at ryste. Kom den i funktion når vi befandt os i nærheden, stimlede vi omgående sammen ved smedjens port, for at følge det drabelige værk på så tæt hold som muligt. Når vi så lidt efter lidt forsøgte at nærme os i al ubemærkethed, fik vi af Pedersen besked på at holde os i passende afstand, for som han udtrykte det, er maskinen - drolen tudeme - ikke et stykke legetøj man spøger med. I den vurdering havde han ganske ret, for det skete, at der under de hårde slag, røg småsplinter og stykker af den ellers så solide ambolt.

Alfred Pedersens ambitioner, gik i retning af opfindelser og fabrikation som det også fremgår af hans annonce, hvor han anbefaler sin opfindelse, det patentanmeldte støvtætte radrensernav. I tyverne - tredverne - og fyrrerne, hvor alle små og store landbrug rensede deres roemarker, havde det støvtætte nav sikkert sine fordele. Men alt har sin tid, det gælder også for radrensernav, for hvis der i det hele taget bruges radrensere endnu, er det et maskineri af helt andre dimensioner end dengang.

Efter de støvtætte nav, fik Pedersen startet en pæn produktion af murstenstænger, en artikel der gik udmærket gennem mange år. Senere kom han i gang med at fremstille en såkaldt varmespreder, hvis funktion bestod i at fordele gasblussets varme jævnt under pander og gryder. Det blev ingen succes, idet forbrugerne hurtigt opdagede at sprederen nok fordelte varmen, men samtidigt øgede gasforbruget. Set gennem Pedersens briller havde det en indlysende fordel, idet tingesten derved gav dobbelt bonus da han foruden at være fabrikant af sprederen, også havde forhandling af »Kosan« gas.

Fra mit kendskab til branchen, ved jeg af bitter erfaring, at der findes usælgelige ting, er produktet ikke dueligt, stopper efterspørgslen

Ydby Smedie, ca. 1929. Alfred Pedersen, Egon Mortensen og Olivia Pedersen.

ganske enkelt af sig selv. Sådan gik det bl.a. for os, da vi fremstillede alle tiders radioantenner bestående af en 40 cm. lang kobberstang, monteret med et hav af 20 cm. lange kobbertråde, der snoede sig som en spiral op ad stangen. I håb om at antennen ville forbedre modtagerforholdene, og hente hele verden ind i stuen, blev købmand Østergård en af køberne. Mod forventning viste det sig at radioapparatet ikke blev hørligt bedre, og da en tilkaldt reparatør ikke fandt fejl ved radioen, ville han til sidst undersøge antenneforholdene. Det mente Østergård ikke der var nødvendigt da han for kort tid siden havde fået monteret et nyt avanceret system. Den oplysning gjorde ikke montøren mindre interesseret i at undersøge forholdene og det resulterede i, at det skinnende statussymbol omgående blev fjernet, idet han mente, at den form for antenne gjorde mere skade end gavn. Efter en så nedslående bedømmelse lagde vi med øjeblikkelig virkning låg over vor antenneproduktion.

I 1947, da Aage Johannes Olsen og jeg startede forretning, i el-installatør Christian Pedersens kælderlokaler skråt over for smedjen, fik vi et meget godt kendskab til Alfred Pedersen. Altid var han imødekommende når vi mangle- eller skulle have lavet ét og andet i sværvægtsklasse. De forskellige ydelser, skulle selvfølgelig betales, men da vi aldrig, eller yderst sjælden, havde de nødvendige pengemidler, blev beløb efter beløb debiteret. Lidt efter lidt ændrede tingene sig til det bedre, så vi efterhånden kunne afvikle gælden med varer, (fortrinsvis gasbageovne) hvorved rede penge, smeden og os imellem blev minimeret.

Ved regnskabets time, hvor vi hver især havde gjort status, viste det sig desværre at ingen af os havde rigtig hold på hvem der skyldte hvem og i givet fald hvor meget. I den prekære situation, hvor vi sammen ransagede notater og hukommelse, fik jeg den fikse ide, at vi nok hellere måtte slå en en tyk streg over det hele og starte på en frisk. Det forslag viste sig at falde i god jord, for omgående skubbede Pedersen papirerne til side, og sagde i et befriende tonefald. - Ja det er nok den bedste løsning, for det roderi finder vi - drolen tudeme - aldrig ud af.

Ydby 1926. Ajfred og Olivia Pedersen.
- Vi ser »Spanggaard« i baggrunden.

Efter den overenskomst blev bordet fejet rent, og det gode samarbejde kunne fortsætte til alles tilfredshed.

Det er svært at definere udtrykket - ganske almindelige mennesker, men til en begyndelse, kan man vel sortere visse kategorier fra, såsom bureaukrater, almindelige papirnussere, kommissærer, og andre der taler om lønefterslæb, når de har månedlige gager på 120.000 letbeskattede kroner. Efter den grovsortering, findes der efter mit skøn, endnu mange der ikke kan gå under betegnelsen -ganske almindelige mennesker. Min mening kan så sandelig let være forkert, men som jeg husker smedemester Alfred Pedersen var han heller ikke det jeg forstår ved et almindeligt menneske.

I et lille bysamfund som Ydby skulle/skal der heller ikke ret meget til, for at blive betragtet som værende anderledes. Pedersen var allerede godt på vej, når han med sin gode sangstemme

fra åbenstående port til akkompagnement, af ambolten klingende klange, rungende stemte i med ynlingssangen. Natten breder sine vinger. Bedre blev det ikke af, at han til daglig gik med alpehue, og til stadsbrug bowlerhat, - når nu kasketten, og den bløde hat indgik i uniformeringen af datidens ganske almindelige mennesker.

I min barndom var det endnu brugt, at far eller mor klippede børnene, og mange steder faldt mandens hår også for konens saks. Men efterhånden som forfængeligheden tog til, blev flere og flere klippet hos byens frisørmestre. Som én af de få holdt Alfred Pedersen hjemmeklippeskikken i hævd, idet han altid blev klippet af sin kone Olivia og efter hendes død, tillærte han sågar at klippe sig selv. Det må have taget sig udmærket ud, i hvert fald bemærkede jeg aldrig noget specielt ved hans frisure, men én gang faldt hans hår dog for fagmandens saks.

Hændelsen kan dateres til den 1/4 1961, den dag Pedersen, som repræsentant for Ydby Håndværker og Borgerforening, mødte op for at byde den nystartede frisørmester Marinus Jensen velkommen til byen. Ved den lejlighed gik smeden direkte i saksen, uvidende om at den første kunde i en herrefrisørsalon, blev betjent med en gratis klipning. I det foreliggende tilfælde kunne Pedersen ikke så godt undslå sig, men til gengæld blev det både første og sidste gang han lod sig betjene af frisørmester Jensen.

Alfred Pedersen der blev 86 år, begyndte så småt at trappe ned omkring pensionsalderen, men var iøvrigt virksom næsten til det sidste. Hans kone Olivia (datter af tømrermester Otto Madsen, Tvolm), overlevede han med otte år, idet hun døde som 72-årig i 1977 på plejehjemmet Sct. Mortensgård, hvor hun på grund af sygdom, havde ophold et stykke tid.

Det blev den udadvendte Alfred Pedersen, jeg kom til at kende bedst. Olivia var i det dag-

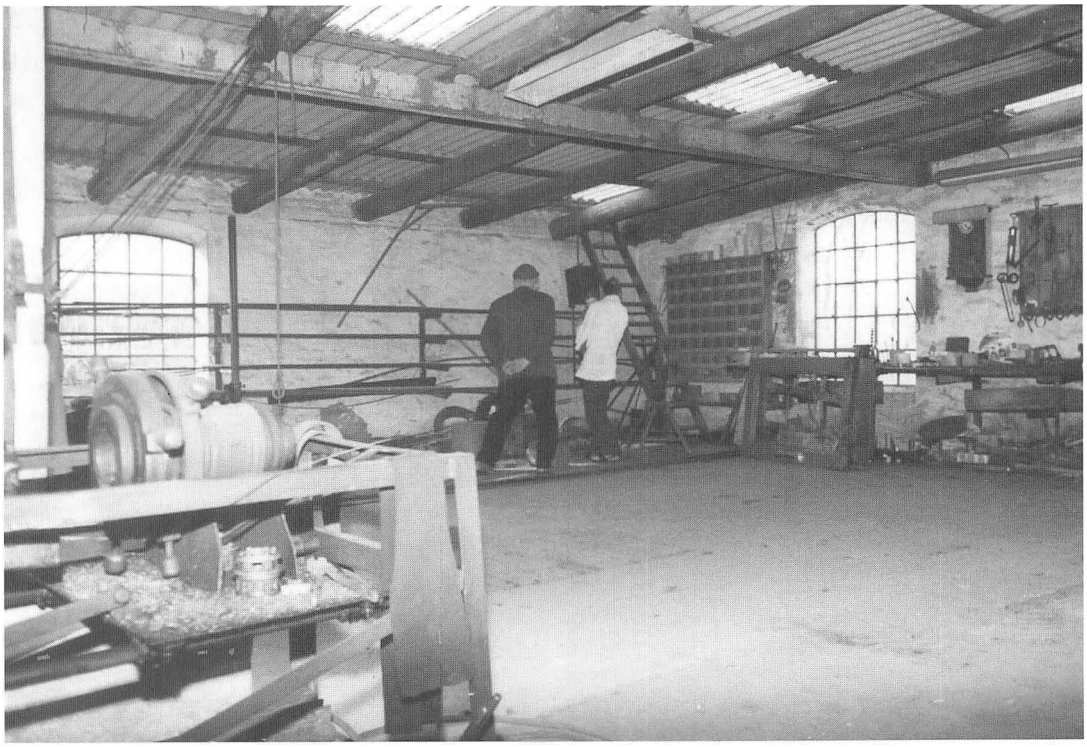

Smedien i 1979.

lige mindre synlig end sin mand, idet hun for det meste opholdt sig i og omkring hjemmet, som hun passede punktligt.

Det er heller ikke glemt at det var hende der kom med roser til mor, da det blev kendt, at Egon var taget af tyskerne, og via Vestre Fængsel, endte i Frøslevlejren. Så med mindet om en buket hvide og røde roser, givet med varme i en kold tid vil jeg slutte beretningen om stationsbyens smedemester Alfred Pedersen og hans kone Olivia.

Det gamle chatol

Af Aksel Kirk, Snedsted

I 1989 havde jeg en artikel i Årbogen, hvori chatollet også var nævnt foruden enkelte andre notater, som også skal med for at få helheden i denne artikel til at passe.

Chatollet har haft en lidt omflakkende tilværelse de sidste mange år. Hvis klappen i den kunne tale, kunne den fortælle både gribende og tragiske beretninger fra gamle dage. Jeg husker som dreng, at den stod i mit hjem i Heltborg. En ejendom hvor min slægt har boet i ca 250 år.

Hvor gammel den er, har kun min bedstefar kunnet fortælle. Han var født i 1836 og blev som ung udlært som smed, aftjente sin værnepligt i Kiel, deltog i krigen 1864, hvorfra han vendte hjem ca. 20. august samme år. Kort efter hjemkomsten nedsatte han sig som smed i en gammel landsbysmedie i Heltborg. Den lå et centralt sted ca. 300 meter fra hans hjem, op mod vejen til kirken og ikke langt fra denne.

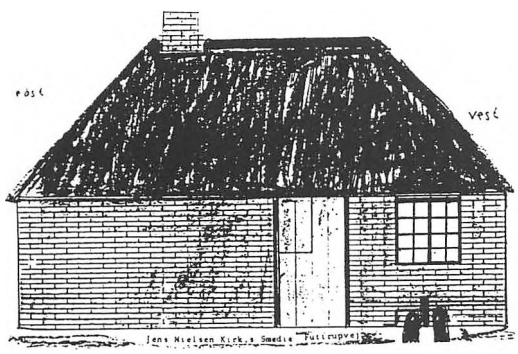

Her er en tegning af smedien, som min ældste broder lavede, før den blev fjernet. Den var på ca. 30 kvadratmeter. I venstre ende var et lille kammer på 9 kvadratmeter. Jeg mener smedien var bygget sidst i 1700-tallet.

Bedstefar førte dagbog i 40 år. Han begyndte påskedag den 1. april 1866 og de sidste 25 år af sit liv førte han også regnskabsbog. Af dagbogen kan jeg se, at han har boet hjemme det første årstid. Han skrev i dagbogen den 23. april 1866: I dag fik jeg min seng anbragt i kammeret, og en tid efter skrev han en søndag formiddag: I formiddags hjalp min nabo mig med at få mit chatol anbragt i kammeret. Han havde derforuden en stol, samt en lille kakkelovn til at lave mad over og give varme i kammeret om vinteren. Her boede han som ungkarl i 13 år. Klappen i chatollet var hans skrivebord. Her har han siddet hver aften og skrevet sin dagsgerning uden at forsømme en gang i de 40 år, og da han satte klokkeslæt på en stor del af sin gerning, kan jeg se, at han startede om morgenen kl. 4, om sommeren tit før, og det var mange gange sent, før han kunne sætte sig til klappen og ved lyset fra en tællepræs nedskrive, hvad der var sket den dag. Det var ikke kun sin daglige gerning, han skrev om, men også hvad der skete kulturelt, og hvis

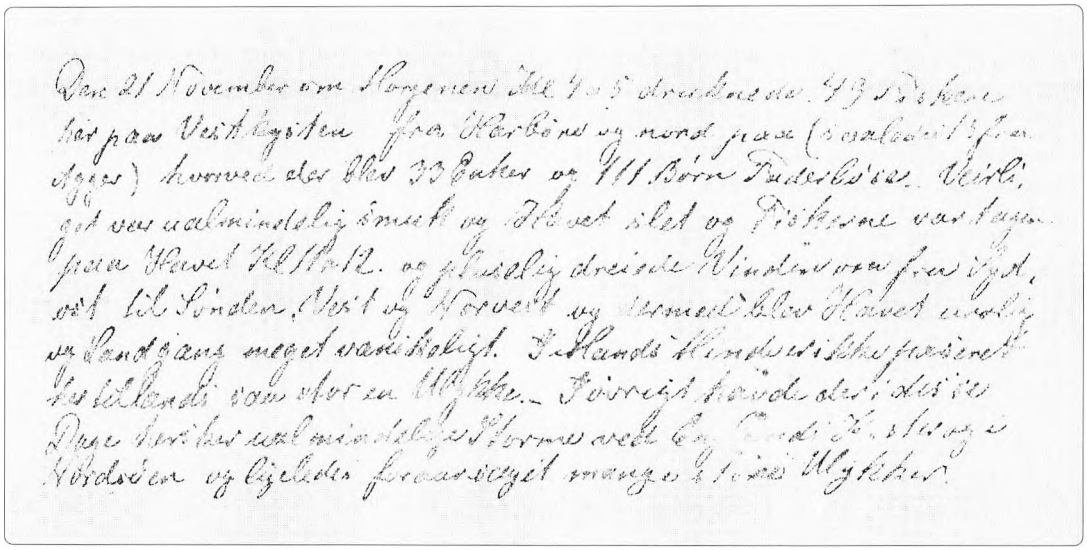

Fra den gamle dagbog.

der var noget specielt ved vejret, blev det også noteret.

Lige øst for smedien, tværs over marken lå en gård, ejeren hed Niels Lings. Han og bedstefar var gamle krigskammerater og gode venner, og han var en af bedstefars kunder i smedien, så der kom han tit og skoede heste m. m. Efter nogle år fik Niels Lings en ny tjenestepige fra Skårup ved Vestervig. Hun hed Ane Kirstine og var født 1849. Bedstefar som stadig ofte kom hos sin gode ven, har måske begyndt at se lidt venligt til den dygtige unge pige, og det har sikkert været gengældt. Senere er hun måske ofte om aftenen efter endt dagsgerning gået over marken til smedien. I det ikke just komfortable rum har de ved klappen hygget sig over en kop kaffe. Det endte med, at de, efter at hun havde været tjenestepige i 6 år hos Niels Lings, blev gift den 5. februar 1878. Brylluppet blev fejret i smedien.

Der var langt til bedstemors hjem, og hendes forældre boede i et lille hus, hvor der holdtes en ko. Stuehuset i mit barndomshjem var vist heller ikke ret stort. Bedstefar byggede et nyt i 1886.

Her i smedien har der nok været plads til 25 gæster. Han skrev, de havde en kogepige. Gildemaden er sikkert blevet tilberedt over kakkelovnen samt over essen i smedien. Jeg har ofte tænkt over, om det var en tilfældighed, at de valgte 5. februar til bryllupsdag. Jeg tror det ikke. Da krigen brød ud i 1864, lå det meste af den danske hær ved vort århundredgamle fæstning mod syd »Dannevirke«, men ledelsen var klar over, at fæstningen ikke kunne holdes. Fjenden var stærkt i overtal og var forsynet med nye bagladegeværer.

Om natten den 5. februar fik hæren ordre til at bryde op fra Dannevirke og drage mod Dybbøl. Det var i nattens mulm og mørke med 11 - 12 graders frost og snestorm, og de var uden madforsyning af nogen art. Flere soldater frøs ihjel på denne frygtelige marchtur, der er beskrevet som det værste, en hær nogen sinde er blevet budt. Derfor har jeg gjort mig den tanke, at når de valgte denne frygtelige mindedato, så var det måske for om de på den måde kunne glemme den frygtelige samme dato i 1864. Jeg kan se i dagbogen, at hvert år derefter blev bryllupsdagen fejret med gode venner, flere af dem gamle krigskammerater. Men samme dato 1864 har nok ikke været let at glemme. Den 5. februar 1889 skrev han: Det var vores 11. bryllupsdag, og samtidig 25 års dagen for da vi måtte rømme Dannevirke.

Thisted Amtsavis 6. 2. 1903

Sølvbryllup. I Gaar fejrede Sognefoged Jens Kirk og Hustru deres Sølvbryllup i deres Hjem i Heltborg. Der var mødt saa mange af Familje og Venner, som Lokalerne kunde rumme, og man fik en Følelse af, at det var for Sølvbrudeparret en Mindedag, som aldrig glemmes. At Familjen staar i særlig godt Forhold til deres mange Venner, viste de mange Gaver og smukke Ord, som blev dem til Del. Ved Bordet talte Pastor Jørgensen, Visby, i smukke og stemningsfulde Ord for Brudeparret, og deri mindedes ogsaa det sørgelige Tilbagetog samme Dato 1864 i Sønderjylland, hvori Jens Kirk med flere tilstedeværende Kammerater deltog. Højtideligheden sluttede først sent paa Aftenen, og Deltagerne var alle enige om at have fejret en særdeles vellykket Sølvbryllupsfest.

Her er en avisomtale af deres sølvbryllup i 1903. Det blev fejret med gode venner som en mindedag, der aldrig ville blive glemt. Vi kan se fra præstens tale, at det også var en mindedag om samme frygtelige dato i 1864.

Efter brylluppet flyttede de ind på fædrenehjemmet, som de overtog medtagende chatollet, der kom hjem på sin gamle plads. Her udførte de sammen en livsgerning, der kom til at præge deres tid og egn. Sideløbende med landbruget fortsatte han nogle år smedearbejdet, indtil et utal af tillidshverv efterhånden lagde beslag på en stor del af hans tid, blandt andet hvervet som sognefoged, så det blev bedstemor, der foruden at passe hus og børn også måtte tage sig af det meste af husdyrenes pasning, malkning m. m. Det var en aflastning, at der i 1887 blev oprettet et mejeri, så var hun fri for smørkærningen. De første 10 år leverede de til Villerslev mejeri, indtil der i 1897 blev bygget et i Hurup.

Bedstefar døde i 1909, og mine forældre overtog fædrenehjemmet efter deres bryllup i 1912. Bedstemor flyttede ind i et nybygget hus ved siden af. Her fik hun 34 år som enke. Efter mine forældres død blev fædrenehjemmet lagt under en anden gård.

Det gamle chatol arvede en yngre bror, men efter nogle år døjede de med at have plads til det, derimod manglede de et stueur, det havde jeg at kunne undvære, et arvestykke fra vor mors forældre. Vi byttede, og chatollet holdt derfor flyttedag igen til vores gård i Elsted, hvor vi fik det restaureret lidt og malet. For en del år siden, da en søn overtog gården, flyttede vi sammen med chatollet til et lille hus i nærheden af gården.

Det er 12 - 13 år siden, jeg erfarede, at bedstefar havde efterladt sig den enestående kulturarv »Dagbøgerne«, som lå gemt andre steder i landet, nogle havde ligget urørt i 75 år. De bliver nu opbevaret på bibliotekets arkiv i Hurup, på den egn de har beskrevet. Med læsning af dem begyndte en righoldig pensionisttilværelse for mig, og samtidig fandt jeg gode venner, der ofte kørte til Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg for at forske i slægter og lokalhistorie. Jeg har nu gennem flere år skrevet en del artikler ud fra dagbøgerne, suppleret med hvad jeg finder på Landsarkivet, dels til Thylands Avis og dels til forskellige årbøger, som jeg føler at have spredt en del glæde med. Til grund for det hele er hvad bedstefar har nedskrevet på klappen af chatollet. Gribende beretninger har der været, særligt om de dårlige tider, der herskede efter 1864. Foruden at være sognefoged var han også pantefoged for både kommune- og kongelig skat. Mangen en bonde har siddet her ved klappen hos ham, hvor de har prøvet at lave en afdragsordning for det skyldige beløb, da han ellers skulle pante dem.

På grund af de dårlige tider var der titusinde af unge, der i disse år emigrerede til USA. Selv om der var kommet en lov om undervisningspligt i 1814 var mange forældre i den situation, at de ikke kunne skrive, og når de så skulle have sendt et brev til en søn eller datter kom de til bedstefar, hvor de ved klappen sad og diktere-

Chatollet som det ser ud i dag.

de, hvad de havde på hjerte, og som han derefter prentede ned.

De fleste husker sikkert tilbage til 100 års dagen i 1993 for den frygtelige drukneulykke ved Harboøre. Da det var sket, satte bedstefar sig til chatollet og skrev.

Næste og sidste gang chatollet skal holde flyttedag bliver det tilbage til Heltborg på museet. Jeg skrev, hvis chatollet kunne tale kunne det fortælle meget, og det kan det i overført betydning. Alt, hvad jeg har nedskrevet, aftryk af dagbøger m.m., som jeg mener, kommende slægter kan have interesse af, findes i en af skufferne. Her er et billede af det gamle chatol. Lågen i midten fører ned til det hemmelige rum. Det ældste årstal, jeg kender på det, er da bedstefar skrev 1866: Min nabo hjalp mig at flytte mit chatol ind i kammeret i smedien. Jeg mener det er en del ældre, skulle en læser vide, hvornår denne type blev lavet, vil jeg være taknemmelig for oplysningen. Mit telefonnummer er 97 93 43 23.

De tyske batterier ved Kobberø - II

Af Jens Andersen, 2100 København Ø.

Dette er en fortsættelse af den artikel om de tyske batterier ved Kobberø, som blev bragt i forrige udgave af Lokalhistorisk Årbog for Sydthy.

Det skal her handle om den batteristilling, som blev anlagt i området i efteråret 1940. Dette anlæg er lidt af et mysterium, da det tilsyneladende ikke er nævnt i tyske kilder og hurtigt atter blev nedlagt. De eneste samtidige kilder, jeg har fundet, er danske embedsmænds indberetninger i amtsmandens arkiv samt kontraktforslag fra de berørte gårdejere med den tyske værnemagt. Embedsmændenes indberetninger om tyske aktiviteter har desuden fundet vej til den militære efterretningstjenestes arkiv.

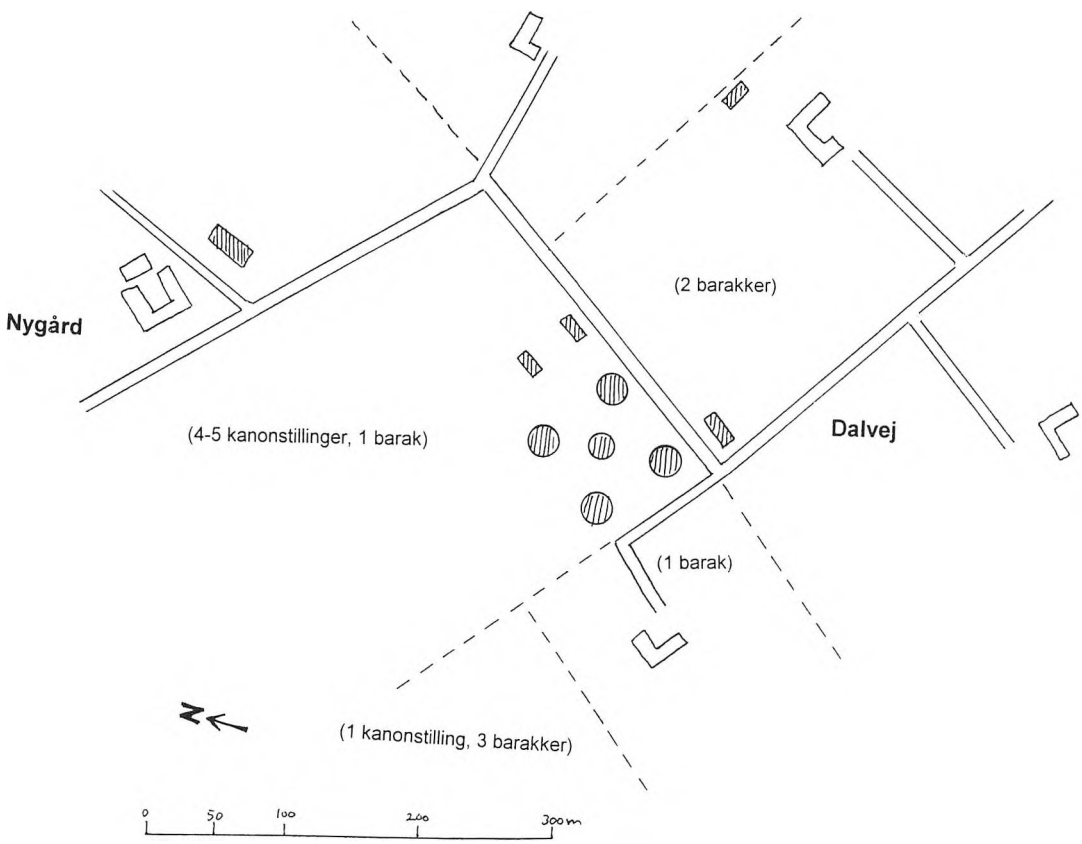

Rekonstrueret plantegning af batteristillingen ved Dalvej. På plantegningen er med signaturer angivet de »kanonstillinger« (cirkel) og barakker (firkant), som ud fra fotografier og udpegning i terrænet kan placeres med sikkerhed. Politimesterens oplysninger er angivet med tekst i parentes; ejendomsgrænser er markeret med stiplet linje.

De øvrige konkrete oplysninger om det første anlæg stammer fra to fotografier og samtaler med lokale beboere.

Ud fra disse sparsomme kilder er det vanskeligt at bestemme både anlæggets præcise formål og årsagen til dets nedlæggelse. En stor del af argumentationen må derfor bygge på slutninger af generel karakter.

Stillingen ved Dalvej anlægges

Ved midten af september 1940 begyndte den tyske værnemagt et byggeri på markerne i området omkring Dalvej, ca. 900-1500 m sydøst for Kobberøgård (se kort i Årbog 1997 s. 41/fig. 1,II). Arbejdet synes at være sat i gang uden, at landmændene på forhånd var blevet kontaktet, endsige havde givet deres tilladelse.

Politimesteren for Hassing-Refs herreder kunne 24. september oplyse, at der i de sidste dage var ført en del materialer til stedet, og at der på hotellet i Vestervig var indkvarteret 14-15 danske tømrere, som skulle udføre arbejdet. Så vidt han var orienteret, drejede det sig om bygning af en baraklejr med tre barakker.

Senere, den 2. december 1940, indberettede politimesteren, at der var opført 5-6 kanonstillinger og ca. 7 barakker i området samt på hvilke gårdeejeres jord, det var sket. Anlægget var da formodentlig færdigt.

Stillingens udformning

Der findes ingen opmålinger af batteristilling ved Dalvej. Ud fra ejendomsoplysningerne i politimesterens sidste indberetning og beskrivelse fra lokale beboere og to fotografier er det imidlertid muligt at beskrive anlæggets udseende og udformning ret nøje.

Den centrale del af anlægget var kanonstillingerne. At dømme ud fra fotografierne var de fire af kanonstillingerne placeret i et kvadrat med en anslået indbyrdes afstand af ca. 40 m. Midt i kvadratet fandtes endnu en kanonstilling, som dog tilsyneladende var lidt mindre end de øvrige. Kanonstillingerne var anlagt på jordoverfladen og havde en ydre diameter på ca. 10 m. Kanonstillingen var indvendigt opbygget af træ og omgivet af en jordvold. I jordvoldene var indbygget ammunitionsrum af træ, som var isoleret mod fugt med tagpap. I stillingernes sider var to indkørsler anbragt overfor hinanden; dermed kunne kanonerne køres direkte på plads i stillingen af lastvogne og være klare til kamp i løbet af kort tid.

Ved hver af kanonstillingerne var der tilsyneladende en lille træbarak, som at dømme ud fra fotografierne havde et grundmål på ca. 4 x 7 m. Barakkerne var af træ med fladt, skrånende tag beklædt med tagpap, dog var skorstenene af mursten. Omkring foden af de små barakker var der op til vindueshøjde anbragt ca. 1/2 m brede sandkasser, som skulle beskytte barakkerne mod eksplosioner i nærheden. Som det fremgår af plantegningen var de små barakker ved kanonstillingerne ikke medregnet i politimesterens opgørelse over byggeriet.

De øvrige barakker i anlægget var tilsyneladende noget større, men svarede i øvrigt i store træk til de små. En enkelt barak, som lå lige øst for Nygård, ud til vejen, var dog betydeligt større end de øvrige. Da den rummede et opholdsrum og et stort køkken med komfur, må det antages, at bygningen skulle tjene til kostforplejning for batteribesætningen.

Batteristillingen sløjfes igen

Selvom batteristillingen blev bygget færdig og var klar til indflytning, kom den aldrig i brug; der kom aldrig tyske soldater, og heller ingen kanoner. For at forhindre skader på bygningerne gik en dansk arbejdsmand og fyrede med tørvebriketter i barakkernes kakkelovne hele vinteren igennem.

Tyskernes prioriteringer i området var åbenbart ændret, for barakkerne og kanonstillingerne blev snart fjernet igen. Allerede i sommeren eller efteråret 1941 (i erstatningspapirer fra 1945 angives tidspunktet til september 1941) blev hele anlægget sløjfet. Træbarakkerne blev afmonteret af håndværkere, mens de omboende bønder kunne få materialerne fra kanonstillingerne og barakkernes skorstene for at hente dem.

Dermed var alle fysiske spor af stillingen snart slettet. På luftfotografier fra sommeren 1945 er der således ikke det fjerneste at se.

Batteristillingens centrale del med kanonstillingerne vest for Dalvej, set mod nordøst.
På billedet ses de to nordlige kanonstillinger og den sandsynlige ildledelsesstilling midt i anlægget.
(Foto: Harald M. Kristensen).

Hvem skulle bruge stillingen?

Det er temmeligt vanskeligt at opklare, hvad formålet med stillingen egentlig var. For vi ved ikke engang med sikkerhed, hvilket af de tre tyske værn den tilhørte. En del kan man dog slutte sig til ud fra selve stillingens form og placering. For det første kan det ud fra kanonstillingernes størrelse og form fastslås, at de var beregnet til regulære kanoner - vel med en kaliber på mellem 7,5 og 10,5 cm.

Den omstændighed, at der var tale om feltmæssige stillinger uden brug af beton tyder på, at det ikke var den tyske flåde, der stod bag byggeriet. Dens kanoner krævede nemlig stort set altid fastspænding til et betonunderlag. Desuden er den tyske flådes arkiver bevaret i så vidt omfang, at man kunne forvente at se anlægget omtalt, hvis det havde tilhørt flåden.

Tilbage står så hæren eller flyvevåbnet. Her synes selve stillingens form at pege på flyvevåbnet, idet dette typisk opstillede kanonerne i dets svære luftværnsbatterier (7,5-10,5 cm) i kvadrat. I hærens feltbatterier opstilledes kanonerne derimod sædvanligvis mere eller mindre på linje. Politimesterens angivelse af, at der lå en »kanonstilling« på en mark lidt sydvest for selve batteriet peger også i denne retning, idet flyvevåbnets svære luftværnsbatterier havde to kommandostillinger, hvoraf den ene lå midt mellem kanonerne og den anden lå et par hundrede meter derfra.

Kanonstillingernes udformning stemmer desuden godt overens med typetegningerne for det tyske flyvevåbens svære luftværnsbatterier.

Vi kan altså med rimelig sandsynlighed fastslå, at batteristillingen må have tilhørt det tyske flyvevåben. Det er imidlertid lidt vanskeligere at forstå, hvilken opgave batteriet skulle opfylde. Batteristillingen lå nemlig ca. 7 km øst for Thyborøn, hvilket er for fjernt til, at batteriet effektivt kunne beskytte havnen mod angreb fra luften. De svære luftværnsbatterier havde nemlig en maksimal rækkevidde på omkring 10 km, og skulle helst stå tæt på det objekt, de skulle beskytte. Dermed fik de nemlig længst muligt tid til at beskyde de angribende fly, inden de nåede frem og kunne kaste deres bomber.

Søflyveplads ved Krig Vig?

Det kunne derfor se ud til, at batteriet generelt skulle beskytte Krik Vig. Redaktør Clem-

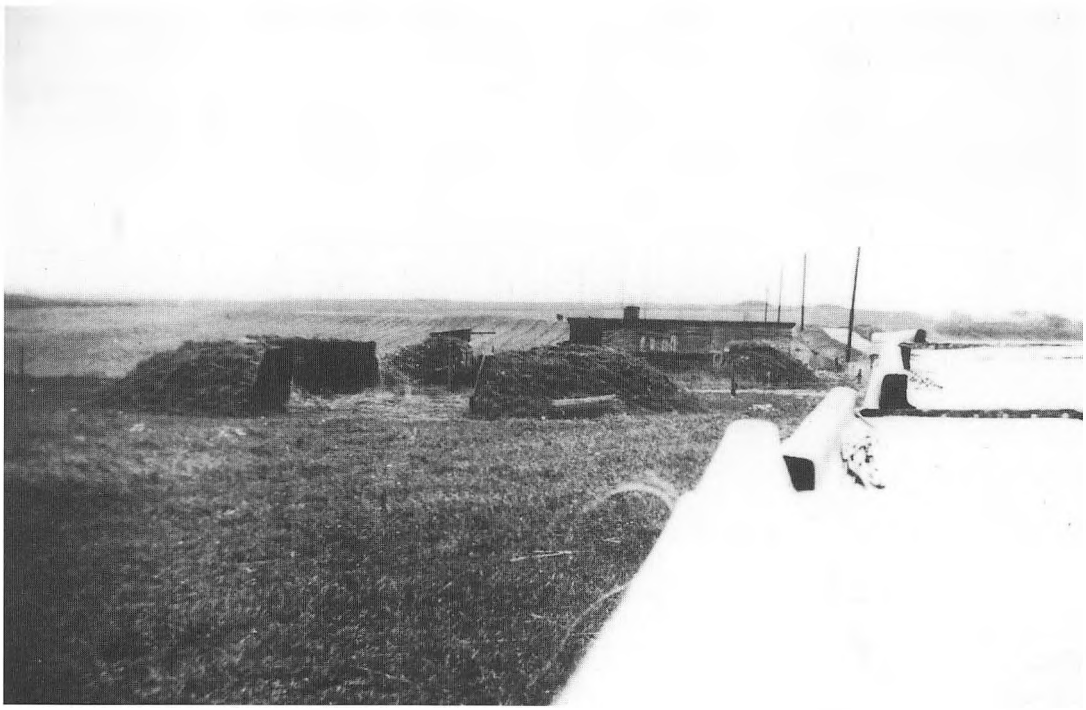

Fig. 3: Batteristillingens centrale del med kanonstillingerne vest for Dalvej, set mod østsydøst. I baggrunden ses Oleshøje. På billedet ses den sydøstlige af kanonstillingerne. Kasserne i forgrunden skulle antageligt indbygges i kanonstillingerne. (Foto: Harald M. Kristensen).

men Brunsgård giver muligvis en forklaring på, at dette skulle være nødvendigt, idet han i sin »krigsdagbog« den 9. juli 1940 oplyser, at »Bugten ved Helligsø« vrimlede med tyske flyvemaskiner. Selvom der ikke er andre oplysninger, der støtter antagelsen, er det fristende at antage, at det tyske flyvevåben havde planer om at anvende Krik Vig som en søflyveplads, som kunne fungere som en satelitplads for de kraftigere udbyggede søflyvepladser ved Thisted og Ålborg. De meget sparsomt bevarede arkivalier fra det tyske flyvevåben omtaler ikke de omfattende anlægsarbejder i forbindelse med nybygning og udvidelse af flyvepladser i Jylland i sommeren og efteråret 1940, så ved hjælp af disse kan hypotesen hverken af- eller bekræftes.

Hypotesen om tyske planer om at anvende Krik Vig som søflyveplads giver også en mulig forklaring på, hvorfor batteristillingen atter blev sløjfet i sommeren/efteråret 1941. I forbindelse med angrebet på Sovjetunionen blev der nemlig brug for at overføre søfly til opgaver i Østersøen. Derfor blev der kun en enkelt eskadrille (ca. 10 maskiner) tilbage i Nordjylland til at foretage rekognosceringsflyvninger over Nordsøen og Skagerrak. Denne eskadrille var stationeret på søflyvepladsen ved Ålborg; pladsen ved Thisted stod tom. Dermed var behovet for en ekstra søflyveplads ved Krik Vig næppe særligt påtrængende længere, og man kunne derfor også sløjfe den batteristilling, som skulle beskytte pladsen mod luftangreb.

Der kan dog være mindst endnu en forklaring på planerne om at opstille et tungt luftværnsbatteri ved Kobberø. Den bygger på, at de allierede bombefly i begyndelsen af krigen havde meget primitive navigationsmidler, hvilket især om natten gjorde det vanskeligt for dem at finde frem til deres mål. For engelske fly, som skulle bombe flyvepladserne ved Ålborg, var det derfor en stor hjælp at kunne

følge Limfjorden på vejen frem til målet. Derfor kunne der for tyskerne være en god grund til at opstille luftværnsbatterier, som kunne genere eller hindre flyene i deres indflyvning. Der var således i flere omgange opstillet tunge luftværnsbatterier på Harboøre Tange - tilsyneladende med dette formål.

Hvilken af de to forklaringer, der har mest på sig, må indtil videre stå hen i det uvisse.

Litteratur
Brunsgaard, Clemmen: Krigsdagbog. Thisted 1995.
Die Flakstellungen. Red. Kurt Grasser. Nürnberg, u.år.
Kristensen, H.S., C. Kofoed & F. Weber: Vestallierede luftangreb i Danmark under 2. Verdenskrig bd. 1. Århus 1988.
Laursen, Gudrun: Glimt fra Helligsø-Gettrup i årene 1940-45 og fra Helligsølejren. Sydthy Årbog 1995.
Thisted Amts Avis, 1.6.1945.

Utrykte kilder
Kommando Flughafenbereich 1/XI, Band D zum KTB: 1940-42. Rigsarkivet, Håndskriftssamlingen, pk. 47 læg. 563.
Register over skrivelser og rapporter 1940, pk. LXXXI.
Rigsarkivet. Generalkommandoens efterretningstjeneste, »Stockholmsarkivet«.
Thisted Amts arkiv 1940-1945, B.2-6409: Diverse. Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg.
Thisted amts arkiv 1940-1945, B.2-6419: Markskader - 11. Helligsø-Gettrup. Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg.

Interviews
Krista Fomsgaard, 30.07.1997.
Harald Mølgaard Kristensen, 28. og 30.07.1997
Anders Nørregaard, 20.07.1998.

Tider skifter og sæder mildnes

Af Aage Hedegaard Mikkelsen, Silkeborg

Nogle vil vel endda mene, at de er blevet mildnet for meget. Sæderne.

Lad mig lægge lidt hårdt ud. Jeg har ofte undret mig over det paradoksale i, at knapt var den danske fæste- og hovbonde kommet ned af herremandens træhest, før han selv begyndte at mishandle indsidderes og andre småkårsfolks børn, når den nybagte selvejer fik disse børn i sin tjeneste.

Det er et stærkt udsagn. Lad det derfor være sagt straks, at det naturligvis ikke gjaldt i alle tilfælde. Men i mange. Det har jeg belæg for at skrive. Retfærdigvis skal det også siges, at indsidderen heller ikke altid behandlede sine egne børn særlig humant, set med vore dages øjne.

Én afgørende forskel var der imidlertid. Når et barn var hjemme - altså før det »kom ud at tjene«, så deltes familien om den mad, der var.

Der er masser af eksempler på, at det langt fra altid var tilfældet, når først man var ude at tjene.

Så gjaldt det for den lille tjenestepige/-dreng om at stå sig godt med de folk, som arbejdede i køkkenet!

For 20-25 år siden fik jeg den idé, at opfordre en del af mine forældres/bedsteforældres generation til at skrive om deres liv. Primært deres barn- og ungdom.

Faktisk blev jeg noget overrasket, da jeg opdagede, hvor gerne de ville skrive, når først de lige havde overvundet en - vel for mange mennesker - ganske naturlig generthed.

Uanset at jeg ikke i det efterfølgende vil omtale nulevende personer, vil jeg alligevel undgå personnavne. Det ville efter min mening kræve de efterlevende børns/børnebørns accept, hvilket rent praktisk i mange tilfælde ville være temmelig besværligt. Derimod vil jeg, når det er muligt, holde min læser orienteret om, hvor de enkelte hændelser geografisk udspandt sig.

Lad os lægge ud på Heltborgkanten. Erindringerne er nedskrevet i 1928. Fortælleren kunne via ældre familiemedlemmer, som han selv har kendt, berette om hændelser, som går tilbage til omkring 1800-tallet.

Indledningsvis vil jeg gerne vise læseren, hvad fortælleren har fået ud af sin for den tid gældende skolegang. 7 år - om sommeren hver anden dag.

Han indleder således:

Af Kærlighed og Interesse for mine Fædres Bedrifter, Handel og Vandel igennem svundne Tider har jeg søgt efter Evne at samle de Oplysninger og spredte Meddelelser som efter Hukommelsen er blevet bevaret fra Forglemmelsen inden for Familien, og som (fra) nu af for Fremtiden vil være en uvurderlig Skat til bedre at forstaa Fædrenes Karakter, Deres udvikling og Løbebane, se deres heldige og uheldige Sider og mulig derigennem lære at kende sig selv bedre, og se hvad vi har arvet af Lys og Skygge og træne (?) vor karakter i den rigtige Retning.

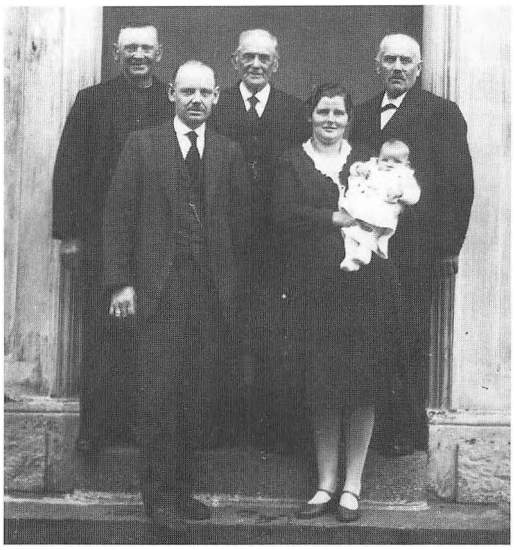

Fotografiet viser Laust Mikkelsen, Martin Bjerregaard, Jens Nørgaard samt mine forældre. De blev viet i Ydby Kirke den 9. oktober 1925. Min mors opvækst blev materielt set en ganske anden end hendes søskende. Som adoptivdatter af Dusine og Jens Nørgaard. Mine forældre »udvandrede« fra Thy til Silkeborg, fordi min far havde indset, at Silkeborg var/ville blive en nybyggerby. Iøvrigt ved jeg at min farfar, Laust Mikkelsen, i sin soldatertid havde ligget i kantonnement i Silkeborg. Måske har min far fået et lille vink fra sin far?

Uden at kompromittere nogen af (den) nulevende slægt vil der blive lagt Vægt paa at fremstille Personerne som de var set fra en uhildet Iagttager. Pietetsfølelsen og Kærligheden til Slægten skal være en rød Traad gennem Bogen og forhindre at Uvedkommende faar Adgang og Kendskab til Ting som mulig kunde kaste Skygge paa Afdødes Minder.

Nej, Minderne er helliget Slægten, og hvad der er helligt skal vi ikke Vanhellige.

Underskrift

Jeg synes det er imponerende tænkt og skrevet. Det skal bemærkes, at jeg intetsteds har »fiflet« (nydansk) med hverken tegnsætning, stavemåde eller lignende. For mig at se, er det »godt gået« (nydansk). Jeg ser det som en skriftlig fremstilling med både løvefødder og gesvejsninger.

Nu kommer der en lang beretning om familien, og vi når frem til nedenstående gengivne tekst:

NN var født i 1834. Over ham hviler der ligesom noget Romantisk en Ejendommelig og paa sin vis storslaaet Natur, som var i Besiddelse af en mægtig Energi og en utrolig Arbejdsevne og en Vilje som ikke kendte til at gaa paa Akkord med noget men brød sine egne Baner uanset alt og alle. Frygt kendtes ikke.

For ham var der ingen Betænkningstid fra Tanke til Handling. Digterens Ord passer saa udmærket paa NN.

Han fægter med aaben Pande for hvad han for Alvor tror.

Født som han var i Fattigmandshjem formede Livet sig for NN og hans øvrige Søskende i Fattigdom Sult og Kulde. Tiderne var knappe og Opdragelsen streng. Saaledes blev NN sendt ud med Tiggeposen og vandrede paa sine smaa Ben fra Gaard til Gaard, og hændte det at Udbyttet efter saadan en Dags Tiggeri ikke havde været til den gamle PP's (drengens faders) Tilfredshed vankede der drøje Stryg. Til dette Brug tog hans Fader et Reb fra Væven (Læmbsreb (?)) (Temmelig ulæseligt) og lagde det dobbelt. Tog NN med ud i Bryggerset og saa skulde der bankes mere Energi og Vilje til at virke for Udkommet ind i Drengen. Hændte det saa at hans Mor syntes det blev for meget traadte hun ud til Faderen og sagde: »No - slid ham nu et hel' op«.

Min mor Maria Elisabeth Mikkelsen.

Her har vi så et af de tilfælde, hvor tæskene så at sige blev i familien.

En anden af de livshistorier, som jeg i sin tid kom i besiddelse af, er skrevet af en mand, som er født i 1914. Nør i Thy. På egnen omkring Snedsted.

Om sin far skriver han: Jeg var med far ude at hente et læs halm, da jeg var 3 år. Vi havde en hest, som bed far i siden. Han fik et stort sår. Mor vaskede såret og smurte det ind i noget der, så vidt jeg husker, hed Kreolin. Jeg var inde hos far hver morgen, så fik jeg et Kongen af Danmark's bolsje. De kan købes endnu.

Far kom aldrig op igen. Jeg kan tydeligt huske, at sygevognen fra Koldby hentede ham. Der var to sorte heste for vognen. De var helt hvide af skum. Sådan en sygevogn kan du se på Hjerl Hede. Patientens fødder var under kuskens sæde. Far døde i 1917.

Vi søskende legede oppe på en høj en søndag. Det var lige udenfor Snedsted ad Aarup til. Højen er der endnu. Da kom der en hjorddreng som hed NN. Vi var fri, og han skulle flytte køer. Det var jo reb og en træpæl og en tøjrekølle, der skulle bruges. Hvordan og hvorfor ved jeg ikke, men uden videre slog han min søster over knæet. Efter det slag udbrød min søster: »Nå, så er a færdig«. Knæet hævede. Der gik vand i det, og det blev ikke behandlet. Fra den tid var min søster syg. Der gik tuberkulose i knæet, og hun kom på Koldby Sygehus.

Hun var nok 10 år. Hun kom hjem igen et stykke tid. Så kom hun på Juelsminde Kysthospital. Der var hun til i 13 års alderen. Hun kom hjem med en ekstra sål under den ene støvle. Det dårlige ben var for kort. Hun gik i skole i nogle måneder.

Billedet viser »tyendet« på en større gård.

Så skulle hun ud at tjene. Det gik slet ikke. Hun kom på Ry sanatorium, hvor hun døde omkring 14 års alderen.

Det er stærke sager dette her! (Afskr. bem.)

Videre fortælles det:

Her kommer jeg i tanker om noget mere om min far. Jeg husker tydeligt hans begravelse. Vi sad på fiskekasser. Vi fik sødsuppe.

Da jeg var 9 år gammel kørte jeg tørv ud i Hundborg Kær på en trillebør. Det var hårdt.

I 1924 kom jeg til at tjene på en gård, hvor jeg passede 14 køer, ungkreaturer, får og grise - alle kreaturerne i jerntøjr.

Når jeg var færdig, kunne jeg begynde forfra igen, og var der tid ind imellem, så slæbte jeg kvas hjem fra bøgeskoven, så der var nok at lave. Kvaset blev slæbt op ad en skråning, som steg 30-40 cm pr. meter. Når vi fik ærter var der lige så mange fluer som ærter. Der var fluer i al ting. Vi fik risengrød hver aften.

I julen 1924 blev jeg forsolgt for sommeren 1925. Et forbandet svin og hans kone ligeledes. Hun havde en gammel trævask i køkkenbordet. Min søster var også kommet derop for at tjene. Hun sagde til konen: »Lad os bruge vasken«. Så tog hun låget af vasken. Den var fyldt op med indvolde fra høns samt afskårne fiskehoveder. Derfra fluerne.

Jeg fik 60 kr. i løn for den sommer. I juli måned stakkede vi hø. Hesten løb løbsk, og manden faldt i rivemaskinen. Da tænkte jeg - kunne han bare slå sig ihjel. Men desværre - nej.

En morgen da vi sad og snakkede imens vi malkede sagde manden, om jeg ikke kunne hente vægten. Jeg hørte det sådan, at han sagde »vækkeren«, så den kom jeg med. Da fik jeg sådan en lussing, at jeg røg 6-10 meter hen i grebningen.

Vi havde et lille kammer på loftet på 3 x 3 m. Der var uhøvlede brædder på gulvet. Dem var der orm i. Der var også lopper. Der var kun et kammervindue og den anden tjenestedreng var sengevæder. Fy for satan!

Så stak jeg af hjem. Da mor så mig, sagde hun: »Du har da mæslinger dreng«. Jeg var fuldstændig broget på kroppen. Men det var lopper. Så skulle jeg selvfølgelig i plads igen. Mors børn måtte jo ikke forlade deres plads i utide.

Jeg blev modtaget med disse ord: »Dit dumme svin - hvad fanden bilder du dig ind?«.

Jeg hadede bønder, og det gør jeg stadigvæk.

Jeg fik plads hos en hedebonde. For den sommer fik jeg 125 kr. i løn. Nu gik det fremad. De havde en lille dreng, som døde af solstik. Han stod lig inde i stuen. Han lå med åben mund. Han stod i den stue vi spiste i. Tænk dig! Sommer, solstik og et dødt barn. Det er rigtigt!

Jeg fik en ny plads. Manden havde lige overtaget gården, og den var meget forsømt. Der lå møg for 3 år, og ailen løb lige ned i bækken. Der var 40 gamle høns. Dem åd vi den sommer. Når konen lavede suppe, så sejlede dun og andet skidt rundt i skålen, så det var ikke videre appetitligt.

Denne kilde beretter i øvrigt om, at hans mor i Sydthy omkring 1890'erne, som sypige sammen med andre (2-3 personer) gik fra gård til gård. Symaskinen bar de på ryggen. Når de kom frem blev de på den pågældende gård, indtil der ikke var mere at sy dér.

De havde i løbet af dagen spisepauser, og så havde de en pause om aftenen i den tid, hvor det var for mørkt til at sy uden lys, og så indtil tællepråsen blev tændt. Denne pause brugte sypigerne til at rede deres hår og smøre det ind i øl. (Jeg har aldrig helt fattet ideen i denne fremgangsmåde, men jeg har ikke en eneste god grund til at tvivle på min kilde.) I denne pause skulle de lukke hønsene ind. Så havde tyendet også fået frisk luft for den dag. Når tællepråsene så var blevet tændt, så syede man videre til man skulle i seng.

Det er svært at skaffe billedmateriale fra den tid - ikke mindst om de mennesker, vi her beskæftiger os med, men om »boligforhold« vil jeg gerne erindre de læsere, som har set Pelle Erobreren om, hvordan Lassefar og Pelle boede i stalden. Jeg tror, at det var en ganske realistisk fremstilling af de faktiske forhold fra den tid.

Nu til en ny kilde, men stadig familie. Om to søskende, som kom i pleje skrives der:

De var 9 og 6 år gamle, da de blev anbragt hos et ægtepar, som ikke selv havde nogen børn. Ægteparret havde en lille gård, to køer og en hest. Grise og høns. De var onde mod børnene, som heller ikke fik nok at spise. Om aftenen inden de skulle i seng gik børnene ud i stalden for at spise gulerødder og roer. De sov i et værelse med lerklinet gulv ved siden af laden. Det ene barn overlevede det. Det andet døde af tuberkulose, da hun var 11 år.

En anden kilde noterer ganske kort og lakonisk:

Konen var meget streng. Vi fik aldrig frisk mad, undtaget når vi havde gæster. Kødet var gammelt og brødet var muggent. Konen sagde, at vi spiste for meget, hvis det var friskt.

En lille beretning, hvor jeg ikke skal spørge nogen. Det er min mors historie. Hun skrev den i sin tid på min opfordring:

Den 1. maj 1908 kom jeg i forskolen eller pogeskolen, som den hed i daglig tale, hos frk. Kristensen. Hun var fra Herning egnen og talte med blødt d. Hun havde en et årig uddannelse fra et eller andet seminarium. Hun var flink og gjorde, hvad hun kunne for at give os så megen lærdom, at vi kunne gå videre til den store skole efter 2 års forløb.

Den første dag spurgte hun hver enkelt af os, om vi kunne synge og jeg sagde selvfølgelig: »Ja«.

Vi måtte selv vælge sangen og jeg havde egentlig to. Den ene hed:

Og ringen som du gav mig, den passede mig god (t?)
den kan du få tilbage, så har jeg ingen få (t?)
Ud på livets vej har du narret mig
men jeg vil aldrig gifte mig med dig.

Den anden var »*Det var en lørdag aften*« (Den gjorde vi senere hen i livet til mor's »Nationalsang« - afskr. bem.) og jeg må have syntes, at den var mere passende, så jeg rejste mig op, foldede hænderne og sang. Det er vist min eneste solistoptræden.

Vi lærte bogstaverne og stavede i kor så vinduerne blafrede. Disse var på nederste halvdel dækket af påklistret, farvet papir, så vi ikke

skulle lade os distrahere af den forbipasserende trafik. Men da jeg var ferm til at læse inden jeg kom i skole, blev jeg kun et år i pogeskolen, og kom i Holmgårdenes skole hos lærer Jensen Lyngsø.

Det er vanskeligt at beskrive ham som lærer, og som menneske. Han var meget afholdt af børnene, og han gjorde absolut ingen forskel på fattige eller velhavende folks børn. Men kunne de ikke følge med i undervisningen, enten på grund af manglende evner eller af dovenskab, så lærte de ikke meget.

Han var godt klar over, at de ingen hjælp fik hjemmefra, så han tordnede ud over hele klassen:

»De kan ikke, de skal ikke, de må ikke, og det er mødrenes skyld!«. Han spurgte også, hvad vi aldrig måtte være og vi råbte i kor: »Dumme, dorske, dvaske og ligegyldige!«.

Men de der kunne lære noget gjorde han meget for, og det var ham en æressag, at hans skole skulle have de dygtigste elever, og det var også den almindelige mening hos skolekommissionen og præst, som var med til overhøring en gang om året, at skolen var langt den bedste af de fire, som fandtes i sognet, men måske noget på bekostning af dem, der sad på de bageste rækker.

Der var ret frie forhold i skolen. Selvfølgelig rejste vi os, når læreren kom ind, og det var ganske naturligt, men der var ingen underdanighed i det - kun høflighed.

Degnen havde et meget spændt forhold til indremissionsfolkene. Han anså dem for at være hyklere og farisæere, og sagde om dem, at: »de ved arv og giftermåls rigdom og ved at snyde søskende for arv sad og mæskede sig i store gårde. De påberåbte sig Guds nåde, når de havde gjort en god handel«. Om Mads Pedersen sagde degnen, at han havde fået nåde til at køre i landevejsgrøften med sin ponnyvogn, da han var på vej til kirke.

»Nej«, sagde degnen »se I at komme på knæ for den levende Gud og se jer selv som de ærkeskidderikker I er!«.

Billede af høstfolk som det vises i værket »Herregårdsliv«.

Jeg tror egentlig, han var en god kristen, men missionsfolkene kunne han ikke døje.

Dette her er jo længe før min tid, men mon ikke han har været en mand med et vist format og et godt mod? (Afskr. bem.)

Hvert andet år havde vi skoleudflugt. En gang var vi i Thisted - senere i Holstebro og Viborg. Vi rejste med tog og havde mellemmadder med til hele dagen. I dagens anledning var æggemadderne pakket ind i skrivepapir. Til daglig var det købmandsposer.

Nogle havde kun 10 øre med, andre havde 25 øre og nogle endda 50 øre. En gang havde jeg 2 kr. med og var meget flov over det. En gang om sommeren var vi på heden for at plukke revlingebær ... Læreren benyttede lejligheden til at vise os noget om blomsternes udseende. Der var også noget snak om bier i den forbindelse, men det fattede jeg ikke en lyd af.

Når vi fik en balle, var det gerne kollektivt, så kunne vi selv om, hvad der var til hvem. Jeg har aldrig hørt nogen være næsvis overfor degnen, og jeg har aldrig oplevet, at han har slået lussinger. Dem fik jeg til gengæld hjemme.

Efter 2 år i lille klasse op i store klasse. Vi startede hvert år forfra og gik samme stof igennem, og efterhånden sad det fast.

Og så en aprildag da jeg var 14 år, var det slut.

Det er karakteristisk for min mor, at hele hendes beretning handler om hendes skoletid.

For os, som har kendt hende, er der ikke gnist af tvivl om, at hendes slutbemærkning er et uomtvisteligt udtryk for bitterhed. Hun kunne, skulle og burde have haft lov til at lære noget mere. Og pengene var der, men tider skifter ...

Så fik vi også lidt skolehistorie med. I øvrigt ved jeg om min farmor (1855 - 1914), at hun i sin skoletid - nu vi er i Vestervig - havde lært at skrive i en ramme med fugtigt sand. Hun var også én af de sidste, som blev »indladet« i Ydby Kirke, efter at hun havde født.

Elly Mardal har flere gange opfordret mig til at gengive nogle »sæjer«, men jeg vil ikke. Dels må der være folk, som er meget bedre inde i det stof end jeg er, og dels var det næsten altid stærke sager, og endelig skal jeg ikke have nallerne i noget med at skrive thybomål.

Skolebillede af Michael Ancker. Den gamle skolestue.

Det er en kunstart, som jeg absolut ikke behersker.

Men ... jeg kan give et eksempel på min mors vid, bid og snarrådige svar.

Bag vores have derhjemme boede en mand, som havde en hund. Hunden havde udvalgt sig vores have som toilet. En gang spurgte min mor manden, om han ikke kunne forhindre det på en eller anden måde. Manden mistede besindelsen og gav sig til at overfuse min mor. Da han ikke kunne finde på flere skældsord, og på det nærmeste var ved at tabe vejret, sagde mor til ham: »Nu gør det ikke noget, for nu kan jeg bedre lide din hund, end jeg kan lide dig!«.

Afslutningsvis vil jeg gerne have lov til selv at kommentere det, som mine kilder har skrevet. Jeg har udelukkende benyttet skriftlige kilder, men - jeg har »plukket« i dem. Jeg har ikke gengivet den fulde tekst. I så fald ville ingen andre være kommet til orde i »Historisk årbog«, og det kan vel ikke være meningen.

Jeg skal ikke lægge skjul på, at jeg selv opfatter perioden fra begyndelsen af 1800 tallet frem til ca. 1930 - den periode jeg har mine kilder

fra - som en lidt beskæmmende tid, som siger noget om den for den tid gældende danske folkekarakter.

En dygtig historiker sagde en gang: »Ja - men de var jo stort set fattige alle sammen - også den lille selvejergårdmand«. Ja, stort set. Men der var trods alt forskelle!

Var det så altid så inhumant, som det mine kilder skriver om? Som jeg skrev i min indledning: Nej!

Da jeg nødig vil beskyldes for at være tendentiøs, vil jeg gerne afslutte med følgende beretning. Den handler, som alt det andet, om min egen familie og hændelser fra Thy. Jeg har udeladt beretninger, som gik ud over straffelovens rammer, men altså, kilden skriver om sin mor (1873-1955), da hun fik familie - det kan man vist godt kalde det - moderen fødte 13 børn. »Der var meget lidt hjælp at få den gang, men bønderne var gode ved mor. Når hun leverede kjoler, som hun havde syet, gav de hende al slags kød - og om sommeren gav de hende frugter, bær og grøntsager fra deres haver«.

Indsamling af mågeæg i Thy og på Thyholm

Af Willy Mardal, Legindvej 102, Sønderhå, 7752 Snedsted

Indledning

Denne artikel er en fortsættelse af artiklerne, »Madstedborg og Ove Sø« og »Fuglefolk og fugle på Madstedborg i Ove Sø«. Under arbejdet med at skrive denne artikel har det vist sig, at emnet er blevet bedre belyst ved også at inddrage andre fugleholme i Thy og Thyholm, hvor der også er indsamlet mange mågeæg.

I forbindelse med udarbejdelsen har jeg bl.a. anvendt faglitteratur, biografier, rejsebeskrivelser, naturhistoriske tidsskrifter, lokalhistoriske artikler, private breve, optegnelser og lokale dagblade. Desuden har jeg haft et betydeligt antal samtaler med personer, der selv har indsamlet mågeæg siden 1920'erne.

Jeg har endvidere anvendt telefonprogrammet, »Med lys og lygte...«, der udsendes af Radio Midt-Vest. Det har givet betydeligt udbytte at tilvejebringe informationer ad denne vej.

Jeg skylder de mange personer, der på den ene eller anden måde har deltaget i denne artikels tilblivelse, en meget stor tak for deres store hjælp. Uden deres hjælp har det heller ikke været muligt at belyse emnet så grundigt og at tilvejebringe illustrationsmaterialer.

Fugleøer og -holme med mågeæg i Thy og på Thyholm

Indsamling af vilde fugles æg og deres anvendelse i husholdningerne har sikkert spillet en stor rolle i Thy i årtusinder. Allerede de første jægere, der kommer til Nordvestjylland ca. 10.000 f.Kr., må have samlet og spist fugleæg. Traditionen fortsætter hos de fastboende, jorddyrkende mennesker, der har boet her siden ca. 4.000 f.Kr.

Der kan indsamles fugleæg på kort tid på lokaliteter, hvor mange fugle anbringer deres reder på fast grund på et begrænset areal. Disse betingelser har været til stede på øer og holme i havet, fjorde og søer. Her har især mågefugle ynglet i større eller mindre kolonier, og rederne har hos visse mågefuglearter kunnet

ligge med en indbyrdes afstand på under en halv meter, og her har indsamlinger af mågeæg været lønsomt helt op til vor tid.

Fuglene har udnyttet deres talstærke forekomst og støjende, aggressive adfærd til at holde især landrovdyr væk fra ynglepladsen.

Store mågefuglekolonier kendes også fra øvrige danske landsdele og andre lande med kyststrækninger. Alle steder har der været traditioner med indsamlinger af fuglenes æg til husholdningerne.

Der, hvor alle forhold har været ideelle for fuglene, har der været meget store mågefuglekolonier med flere tusinde ynglepar. I Thy har det især været på følgende holme i indsøerne (tal i parentes henviser til det lille oversigtskort):

Der har også været flere mindre kolonier af måger på passende lokaliteter i indsøer i Thy og på Thyholm. Således i Roddenbjerg Sø (6) mellem Flade Sø og Ørum Sø, i kanalen neden for Trankær (7), og i tørvemoser i Midtthy, Villerslev Mose (8), Bækkedal Mose (9), Gyrup Mose (10) m.fl.

Der har endvidere været mågefuglekolonier på holme i Limfjorden. Den betydeligste fugleholm har været Hindsels Fuglholm (11) ud for Thyholm, som tilhører gården »Hindsels«. Også på Lindholm (12) ud for Boddum har der fra tid til anden været mågefuglekolonier. De har tilhørt ejerne af skifterne på holmen, gårdene i Boddum.

Mågefuglebestandene på Hindsels Fuglholm og Lindholm har sandsynligvis haft indbyrdes forbindelser med bestandene på Stenklipperne (13) ved Agerø. Kolonierne eller dele af kolonierne er flyttet regelmæssigt mellem de tre holme, hvis ægindsamlingerne er foretaget for intenst eller for sent i ynglesæsonen.

I Nissum Bredning ligger Agger Tange (14). Tangen har gennem de seneste århundreder haft varierende størrelse og topografi. Tangens udseende har været afhængig af havets og fjordens vind- og strømforhold, og hvorvidt der har været åben forbindelse mellem bredningen og havet.

I Agger Kanals udmunding i bredningen har der indtil 1846 ligget en lille klitholm, Flegbusken, som har været 1/2 td. land stor. Beboerne i Agger Sogn har helt sikkert samlet mågeæg på klitholmen og på tangens strandenge.

Flegbusken ses på Videnskabernes Selskabs Kort over Ørum Amt fra 1795 (udsnit gengivet i Sydthy Årbog 1987).

Ejendomsretten, jagtlovene og mågeæggene

Retten til at indsamle og at lade indsamle mågeæg følger ejendomsretten til fuglenes ynglepladsen. Retten fastslås allerede i Lov om Jagten af 1871.

De bedste fugleholme har tidligere tilhørt store jordbesiddere med stort folkehold. De har helt sikkert haft interesse i og mulighed for at håndhæve ejendomsretten til holmene. »Ørum Slot« og »Vestervig Kloster« har ejet

Holm	Sø	Gård
Færgegaards Borg (1) Raastrup Holme (2)	Sjørring Sø (udtørret fra 1863)	Gl. Raastrup Færgegaard
Søgaards Borg (3)	Sperring Sø (udtørret fra 1879)	Søgaard
Madstedborg (4)	Ove Sø (vandstandssænkninger siden 1903)	Madstedgaard Aagaard
Fuglholm (5)	Flade Sø (Ørum Sø) (udtørret i 1878-85)	Gl. Ørum

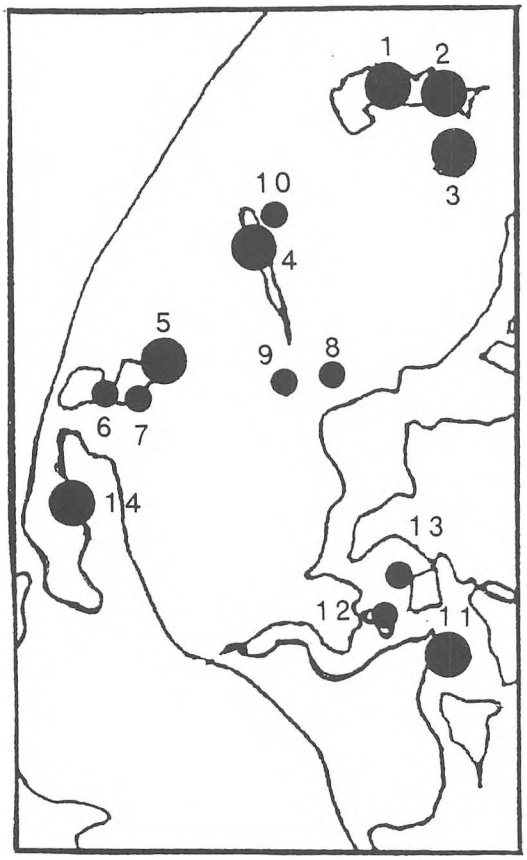

Lokaliteter med kolonier af hættemåger i Thy og på Thyholm siden 1800. Store cirkler angiver store kolonier. Små cirkler angiver mindre og ustadige kolonier. Tallene refererer til teksten.

fugleholmen i Ørum Sø. »Vestervig Kloster« har ejet gårdene i Madsted i Hvidbjerg vesten Aa sogn med fugleholmen, Madstedborg, i Ove Sø. Ejendomsretten til fugleholmene er i forbindelse med udskiftninger af de store jordbrug overgået til de senere gårde.

Der har næppe været behov for, at ejerne af fugleholmene i indsøerne skal håndhæve deres ejendomsret. De fleste har kunnet se holmene fra deres jorder på land, og har der været uvedkommende på dem, har de sat en båd i vandet. Forholdene har dog været noget atypisk for ejerne af Madstedborg i Ove Sø. Derom senere.

Det har været helt anderledes for ejerne af holmene i Limfjorden, Hindsels Fuglholm og Lindholm. Der har der været langvarig tradition for fremmedes ulovlige færdsel og indsamling af mågeæg. De fremmede er ubemærket kommet sejlende fra naboegne, og det har været vanskeligt at pågribe dem på grund af afstandene.

»Hindsels« ejere har med passende mellemrum måttet hævde ejendomsretten til fugleholmen i lokale dagblade. Jacob Overgaard (1836-1917) har således indrykket en advarsel i Thisted Amts Avis i 1915, hvori han udlover en dusør på 10 kr. for bevidnede oplysninger om personer, der samler æg på holmen!

Indsamling af vilde fugles æg er som nævnt reguleret i jagtloven.

Betegnelsen »mågeæg« har fra gammel tid omfattet æg af mågefugle, dvs. æg af såvel måger som terner. Thyboerne har oprindeligt ikke anvendt betegnelsen »mågeæg« men snarere »terneæg«, da de mågefugle, der har ynglet i kolonier på søernes holme alle har været omtalt som »terner«.

Med Lov om Jagten af 1894 indføres der en begrænsning for indsamlingsperioden. Af Kapitel II, »Fredning og Forbud«, § 17 fremgår:

»Den ovenfor påbudte Fredning omfatter tillige de fredede Dyrs Yngel samt Fuglenes Reder og Æg; dog skal det være Ejeren af Grunden tilladt at borttage eller lade borttage Vibeæg indtil 8. Maj, Terne- og Maageæg indtil 25. Maj...«.

Det bemærkes, at loven også omfatter vibeæg. Viben har tidligere været en særdeles almindelig ynglefugl i Danmark, ikke mindst i Nordvestjylland. Vibeæg har sikkert spillet en vis rolle i landhusholdningerne, især da de første ægkuld kan findes allerede i slutningen af marts måned, hvilket er en lille måned før mågefuglene lægger deres æg.

Perioden for indsamling af terne- og mågeæg indtil 25. maj har siden været gældende, dog bortset fra året 1942, hvor myndighederne pga. besættelsestidens (eller besættelsesmagtens) fødevareknaphed tillader en udvidelse af perioden til 10. juni.

I Lov om Jagten af 1922 fastsættes, at vibeæg må indsamles indtil 1. maj og »Æg af Maager

(med undtagelse af den store Havmaage) indtil 25. Maj«. Der er således indført forbud mod indsamling af terneæg.

Baggrunden for, at æg af »den store Havmaage« (svartbagen, sølvmågen eller sildemågen, forf.) ikke må indsamles, skyldes muligvis, at de i parentes nævnte arter dengang er meget fåtallige ynglefugle i Danmark.

I henhold til Lov om Jagten af 1931 må vibens æg ikke længere indsamles, hvorimod alle mågearters æg må indsamles indtil 25. maj.

I Lov om Jagten af 1967 fremgår det af § 28, stk. 3: »I tiden

1. april-25. maj må grundejeren borttage eller lade borttage .... æg af hættemåge, stormmåge, sildemåge, sølvmåge og svartbag, når ejeren forinden ægindsamlingen har modtaget instruktion herom af en jagtkonsulent«.

Af bemærkninger til loven fremgår, at jagtkonsulenten udleverer en vejledning til grundejeren, der skal medbringe den under indsamlingen. Hvis ægindsamlingen foretages af børn, bør de være under opsyn af en person, der har kendskab til de forskellige arters æg.

Loven tillader fortsat indsamlinger af mågeæg med videresalg for øje.

Fuglebeskyttelsesdirektivet af 1979 fra De europæiske Fællesskaber fastsætter yderligere begrænsninger for indsamlinger af mågeæg. Fra 1982 må der kun indsamles æg af stormmåger og sølvmåger til eget forbrug. Med denne lovbekendtgørelse er traditionen med indsamling af hættemågeæg og salg af mågeæg således ophørt.

Med Lov om Jagten af 1994 indføres der

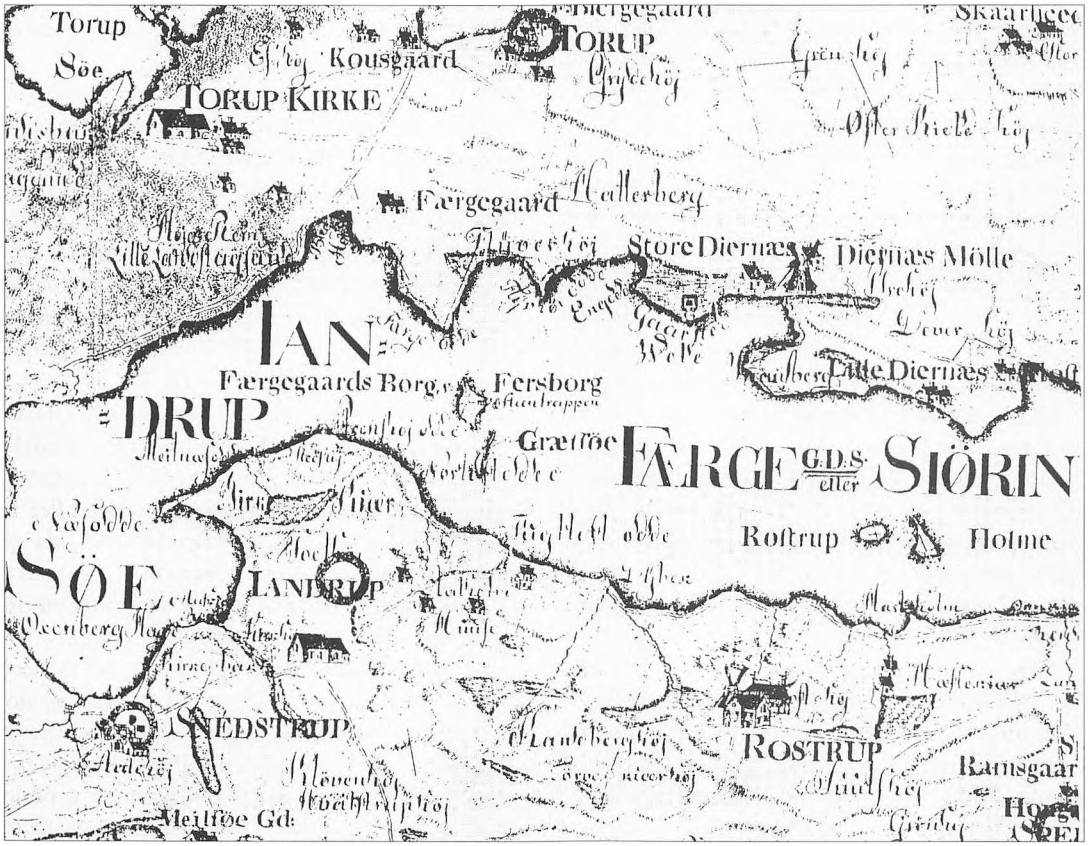

Forarbejde til Videnskabernes Selskabs Kort 1795. I Sjørring Sø (Siøring Søe) ses fugleholmene, Rostrup Holme og Færgegaards Borg.

totalt forbud mod indsamling af alle mågearters æg.

Aagaards beretning fra 1802 om mågefugle og mågeæg i Thy

Sognepræsten til Skjoldborg og Kallerup Menigheder, Knud Aagaard (1769-1838), er den første, der har skrevet om fuglene i Thy. Han anfører i »Beskrivelse over Thye« fra 1802 i afsnittet om landdyr i Thy bl.a. følgende:

»Terner, som her kaldes Taer eller Taen, gives her i største Mængde. Almuen nævner heraf 3 Arter: Hattaer, Splittaer og Blaataer, hvilke Navne uden Tvivl svare til Sterna paradisæa, S. hirundo, S. nigra. Hattaerne benævnes efter deres sorte Hoved, der forestiller en Hat, Splittaerne efter deres splittede eller gaffelformige Hale, og Blaataerne, der desuden ere kiendelig mindre, efter deres blaa Farve. De tvende største Arter ere vigtige formedelst den Mængde Æg de lægge paa nogle Holme, f. Ex. paa Flægbusken ved Vestervig, paa Søegaards Borg i Spering Søe, paa 2 Holme i Sjøring Søe kaldet Rostrup Holme, og Færgegaards Borg i samme Søe, og flere Steder«.

Aagaard er i artsomtalen så grundig, at han anvender arternes latinske betegnelser for at præcisere for eftertiden, hvilke fuglearter der lægger de æg, som indsamles i Thy.

Han går således umiddelbart ud fra, at thyboernes (almuens) »taer« kan oversættes til det rigsdanske »terner«. Aagaard har næppe været ornitologisk interesseret, og han har muligvis aldrig selv besøgt en fuglekoloni. Hans store indsats er derimod, at han med stor grundighed har indsamlet materiale til og udarbejdet en grundig beskrivelse af Thy. Han har indsamlet sit materiale under sit ophold i Thy, først som residerende kapellan i Thisted i 1798 og som sognepræst i Skjoldborg-Kallerup i årene 1799-1806.

Aagaard lever i en tid, hvor der kun foreligger et enkelt bogværk om danske fugle, Erik Pontoppidans (1698-1764) Danmarksbeskrivelse, »Danske Atlas«, fra 1763. Bogværkets Tomus (bind) I omfatter en dansk fugleliste på 234 arter, der er samlet af Morten Thrane Brünnich (1737-1827).

Aagaard har muligvis ejet dette bogværk, for

Forarbejde til Videnskabernes Selskabs Kort 1795. I Sperring Sø (Spering Søe) ses fugleholmen, Søgaards Borg.

det er tydeligt, at han har benyttet Tomus I, mens han skriver afsnittet om søernes ternearter og deres latinske artsbetegnelser. Han har medtaget bogværkets eneste tre nævnte ternearters latinske betegnelser. Aagaard har derimod ikke benyttet Pontoppidans danske fuglenavne i sin bog. Han har benyttet egnsnavnene fra Thy sammen med Brünnichs latinske betegnelser.

Aagaard nævner følgende tre »ternearter« i sin oversigt (med understregning):

»Hattaer« - Sterna paradisaea. Den latinske betegnelse har dengang dækket over »kystterne« - nu »havterne«. Aagaards »hattaer« har helt sikkert været hættemåger. Arten passer helt til Aagaards beskrivelse, og den har altid været den almindeligste fugl på holmene i Thy. Ejerne af Madstedborg har tidligere kaldt hættemågen for »hat-taer«. Havternen yngler kun på øer og strandenge ved kysten og har aldrig ynglet i egentlige indsøer hverken i Thy eller i andre danske landsdele. Havternen har derimod med stor sandsynlighed ynglet på Flegbusken ved Agger.

»Splittaer« - Sterna hirundo. Den latinske betegnelse har dengang dækket over »terne«, »søterne« eller »hætteterne« - nu »fjordterne«.

Ejerne af Madstedborg har tidligere kaldt fjordternen for »lille split-tar«. Aagaards »Splittaer« er helt sikkert splitternen Sterna sandvichensis, som i 1800-tallet også hedder »kentisk terne« og »stor split-taer« hos ejerne af Madstedborg. Splitternen har tidligere ynglet i store og meget tætte kolonier på flere hundrede par i indsøerne i Thy. Nu findes den kun på holme ved havkyster. Artens atypiske yngleforekomster i indsøer i Thy skyldes egnens marine præg og klima og ophører sandsynligvis i 1941 (Madstedborg).

Idag ved vi, at Aagaards »Splittaer« også har omfattet sandternen Gelochelidon nilotica. Den er før 1819 helt ukendt som dansk fugl! Arten har i al ubemærkethed ynglet på strandenge og holme i Thy - måske helt fra middelalderen - indtil den registreres på holmene i Sjørring Sø i 1870'erne, hvor den har ynglet i løse kolonistrukturer på højst få hundrede par.

»Blaataer« - Sterna nigra hedder »sortterne« på rigsdansk. Aagaard har sandsynligvis kendt denne lille terneart, der dengang er vidt udbredt i Thy, hvor den er almindelig i søer, damme, i mange moser og sumpområder. Sortternerne yngler gerne mange par sammen, og de anbringer deres reder på utilgængelige biotoper med hængedynd, åbne rørsumpe med flydende vandplanter mv. Sortternens æg har næppe nogensinde været indsamlet som mågeæg.

Pontoppidan, Aagaard og Brünnich har tilsyneladende ikke kendt til eksistensen af arterne,

Forarbejde til Videnskabernes Selskabs Kort 1795. I nederste venstre hjørne under Ørum Gaard ses »Tørholm« - den nuværende Gl. Ørums Fuglholm - i Ørum Sø.

hættemåge, splitterne og sandterne, som danske ynglefugle!

Aagaard skriver om mågefuglenes æglægningsperioder og om indsamlingsmåden:

»Hattaerne komme først i Foraaret, og lægge først Æg omtrent midt i April. Naar man har borttaget deres Æg i en Maanedstid, til midt i Maj, i den Orden, at hvor der ere 3 Æg eller det fulde Antal, borttages de alle, da den lægger paa ny, hvor der ere 2, tages det ene, og hvor der kun er 1, bliver det liggende; saa lader man dem tilsidst have Roe til at udklække Unger, hvoraf ogsaa borttages nogle. Splittaernes Unger spises ikke. Disse begynde først at lægge Æg midt i Maj. Naar man altsaa ophører at borttage Hattaernes, saa begynder man at tage Splittaernes Æg, hvilket vaerer omtrent lige saa længe. Splittaerne lægge kun eet Æg; men paa den Plet som de udvælge sig, er det ene Rede saa umiddelbar tæt ved det andet, at Jorden der er ganske skiult med Æg. Man afdeler derfor med Pæle denne tæt belagte Plads i 2 Dele, og borttager den ene Dag paa den halve Deel, og næste Dag paa den anden halve Deel. Efterdi Splittaerne kun lægge eet Æg, saa tages her reent bort, da de lægge på ny. Efter en Maaneds Tid tilsteder man også disse at udklække en Yngel. Ligesaa sjeldent som det er, at Hattaerne ruge paa 4 Æg; saa sjeldent er det og, at Splittaerne ruge paa 2«.

Aagaard skriver endvidere følgende:

»Paa den i Spering Søe, Søegaard tilhørende Holm, samles hveranden Dag 6 - 8 Oll af Hattaernes Æg. Men ogsaa her er en Dag samlet 16 Oll, hvilket kommer an paa Splittaerne, der fløtte imellem disse 3 nærliggende Holme i Sjøring og Spering Søe, og eet Aar ere talrigere paa den ene, end paa den anden«.

Aagaards optegnelser over antallet af indsamlede mågeæg virker meget præcise (1 Oll/Ol = 80 stykker). Den gamle måleenhed, »oll/ol«, er oprindeligt anvendt om antallet af æg og sild. Det store antal, 16 Oll, svarer således til 1280 æg efter få timers indsamling!

Aagaard er helt opmærksom på, at Splittaerne/Splitternerne har flyttet kolonierne mellem øerne med års mellemrum. Denne adfærd er karakteristisk for netop denne art, hvorimod

Hattaerne/Hættemågerne i udpræget grad er trofaste over for den engang valgte yngleplads.

Aagaard skriver om forpagtningsindtægter fra fugleholme:

»Af disse tvende Rostrup-Holme har været svaret aarlig 16 Rigsdaler; men nu 10 Rd. i Forpagtning, allene for de Æg og Unger af Taer, som samles derpaa. Undertiden har hveranden Dag været samlet 1280 Æg paa disse Holme«.

Heibergs beretning fra 1886 om mågefugle og mågeæg i Thy

Først med lægen Peter Wilken Heibergs (1840-1920) bog, »Thylands Fugle« (1886), får omverdenen indgående kendskab til fuglelivet i Thy. Heibergs optegnelser stammer fra opholdet som praktiserende læge i Thisted i perioden 1869-79.

Heiberg fortæller - ikke uventet - at mågefuglekoloniernes vigtigste arter er hættemåger, »Kentiske Terner« (splitterner) og »Engelske Terner« (sandterner).

Hættemågernes, splitternernes og sandternernes æg er næsten lige store. Det har således været disse arter, der på Heibergs tid har leveret »mågeæg« til husholdningerne i Thy, indtil jagtloven af 1922 forbyder indsamling af terneæg.

Heiberg skriver om indsamling af æg på fugleholmene bl.a.:

»Efter vor nuværende Jagtlov kan man næppe være i Tvivl om, at det er ulovligt at indsamle Æg på Fugleholmene, men et forekommer mig dog, at der med disse bør gøres Undtagelser for Ejernes vedkommende, thi dels er der fra umindelige Tider indsamlet Æg, og den Ret bør respekteres, dels sker denne Indsamling i Ejernes velforstaaende Interesse, og saaledes at det aarlige Udbytte ikke forringes.

Skulle det være Ejerne forbudt at indsamle Æg, da bliver der først Fare for Fuglenes forbliven, thi de ikke ganske ringe Jordarealer, som nu benyttes af Fuglene, ville da paa anden Maade blive gjort frugtbringende ved Opdyrkning eller Græsning af Kreaturer, hvorved Freden absolut forstyrres og Fuglene tvinges til at fortrække«.

Heibergs omtale af et forbud mod ægindsamling på fugleholmene i den dengang gældende jagtlov må helt sikkert bero på en misforståelse hos Heiberg. Det er tilladt for grundejeren at indsamle eller lade indsamle mågers og terners æg i hele ynglesæsonen før 1894.

Videnskabernes Selskabs Kort 1795 over Thyholm med tilstødende egne. Bemærk holmen øst for »Hindsels«, »Grundholm«, den nuværende Hindsels Fuglholm.

Det forhold, at Heiberg - og sikkert flere andre med ham - reagerer på, at indsamling af mågeæg i det hele taget omtales i jagtloven af 1871, skal siden vise sig at være karakteristisk for flere mennesker i Nordvestjylland, der foretrækker friheden til at udnytte de naturgivne ressourcer. Jagtloven er skrevet i Hovedstaden, ligesom der kun har været få myndighedspersoner i den fjerneste del af provinsen til at håndhæve loven, hvis de iøvrigt har villet gøre det!

Der har næppe været mange, der har læst en jagtlov i 1800-tallet. Alligevel opfattes enhver omtale af mågeægsindsamlinger i en lovtekst som et forbud. Realiteten har været, at der først er indført afgørende indskrænkninger i 1982, hvor der indføres forbud mod indsamling af hættemågeæg og videresalg af øvrige mågearters æg.

Heibergs frygt for, at ejerne har villet udnytte de små holme til dyrkning af planteafgrøder, hvis de ikke længere har måttet indsamle mågeæg, har sikkert været helt ubegrundet. Hvis holmene derimod var blevet plejet af kreaturer, ville det ikke have skadet fuglekolonierne - tværtimod.

Heiberg skriver endvidere:

»Fra den store Koloni, som før Sperring Søs Udtørring frededes på den daværende Holm, solgtes Årligt ca. 16.000 Æg og ca. 600 Unger. Æggene betaltes med ca. 16-30 Øre Snesen, Ungerne med 4-8 Øre Stykket. På Hindselsholm samles Årligt ca. 14.000 Æg. Antallet af Hættemågereder i Flade-Ørum Søer angives for Året 1885 til ca. 6.000«.

»Der findes altsaa nu (i 1886, forf.) i Thy tre Fugleholme, hvor der i Yngletiden ikke skydes, og Indsamling af Æg foregaar paa fornuftig, planmæssig Maade, saaledes at der altid udruges og fredes et betydeligt antal Kuld. At ikke flere Holme i Limfjorden er Fugleholme, hidrører fra, at de ligger saa udsatte, at Fuglene ikke kunne have Fred, og naar Æggene stadig røves, kan der selvfølgelig ikke blive nogen varig Kolonisation«.

Der er grund til at antage, at hættemågekolonierne på de tre fugleholme i Thy har været nogenlunde lige store, ca. 6.000 par i hver, og at der har kunnet indsamles næsten lige mange æg hvert år på dem.

Mågefuglenes æglægningsperioder

Mågefuglene har ligesom andre vilde fugle en kort æglægningsperiode. De tre arter lægger æg med to ugers forskydning, således at perioden med frisklagte æg strækker sig sammenlagt over en måned fra midten af april til midten af maj. Ved kontinuerlig ægindsamlinger kan perioden forlænges med 2 uger til 6 uger. Indsamlinger har kunnet foretages indtil udgangen af maj måned, men arterne opgiver så at lægge flere ægkuld det år, parrene opløses, og fuglene forlader efterhånden ynglekolonien, og risikoen for, at en del af dem vender tilbage til en anden holm det efterfølgende forår, har været stor.

Æglægningsperioderne for de tre arter er følgende i Thy og på Thyholm:

Hættemågen lægger - afhængig af vejrliget - 3-ægs kuld fra midten af april til midten af maj på beskyttede lokaliteter i indsøer, hvorimod æggene lægges 1-2 uger eller endog lidt senere på de vejrmæssigt udsatte lokaliteter ved havet. Sandflugtskommissær Carl Christian Andresen (1812-68), »Kammerherren fra Taabel«, oplyser, at mågeæggene indsamles på Flegbusken ved Agger »i en fire ugers periode indtil Sct. Hans dag«.

Splitternen lægger 2-ægs kuld i maj, hvorimod sandternen først lægger 3-ægs kuld i perioden fra midten af maj til første uge af juni.

Særligt om ægindsamlinger på Madstedborg

Madstedborg, der har ét matrikelnummer, tilhører de to gårde i Madsted, »Madstedgård« og »Ågård«. Ejerne, slægterne Søndergaard og Pedersen, har gennem generationer i uskiftet fællesskab udnyttet holmens store mågefuglekolonier og deres rige muligheder for indsamling af æg, der oprindeligt også har omfattet de store terners æg.

Madstedborgs ejere har uden tvivl haft stor fordel af udtørringerne af Sjørring Sø og Sperring Sø, der gennemføres i årene frem til 1879. En del af hættemågerne, alle splitternerne og en stor del af sandternerne har måttet flytte fra de udtørrede søer. De er sandsynligvis flyttet til Madstedborg i den dengang vandrige Ove Sø, der er en ideel ynglebiotop de næste 6 årtier.

Al Færdsel,

Ægsamling og Fiskeri paa min Ejendom forbydes. J. C. Christiansen,
Læsviggaard, Østerild.

Advarsel.

Det forbydes Enhver at gjøre Landgang paa Hindsels Fugleholm, og Enhver, som træffes paa Den, vil blive straffet efter Loven.

Det bemærkes, at den, som kan give Oplysning og bevidne, at den Uberettigede opsamler Æg, vil kunne erholde en Belønning af 10 Kr.

25. April 1915.

J. Overgaard.

Annoncer i Thisted Amts Avis. »Advarsel« fra den 27. april 1915. »Al Færdsel« fra den 13. april 1920.

M. Ewald Hansen, Thisted, senere Århus, skriver i 1907 om mågeægsindsamling på Madstedborg bl.a.:

»Endvidere samles der i April-Maj en Mængde Maage- og Terneæg; det er hændet, at der paa en enkelt Dag er opsamlet ca. 1500, og det er kun en lille Del, der findes... Indsamlingen sker efter et bestemt System for ikke at skade Kolonierne«.

Ifølge Ewald Hansen har Madstedborgs ejere indført et frivilligt forbud mod indsamling af terneæg allerede i ca. 1900, angiveligt fordi ejerne ».. for Gødningens Skyld nødig vilde miste Ternerne«. Der er først indført forbud mod indsamling af terneæg med jagtloven af 1922.

Holmens ejere har allerede dengang indset værdien af den guano (= gødning af fugleekskrementer og fiskerester, der ophobes i havfuglekolonier), som især splitternerne, takket være deres tidligere massive forekomst, har tilført holmen til gavn for græsvækst og kreaturer og dermed også for holmens ejere.

Der er herefter kun indsamlet hættemågeæg på Madstedborg.

Bernt Løppenthin (1904-94), København, skriver i 1943 bl.a.:

»Hættemaagebestanden har nok været faatalligere 1941 end i de tidligere Aar, men nogen meget iøjnefaldende Nedgang var dog endnu ikke at spore. Som nævnt havde man samlet 24-25.000 Æg mod normalt ca. 30.000; et af de seneste Aar (1939) havde endog givet 38.000 Æg med Indsamlingstid til og med 25. Maj. Til trods for, at man 1942 maatte samle Maageæg til og med 10. Juni, havde man paa Madstedborg indstillet Ægsamlingen 1. Juni, da denne, selvom de dette Aar usædvanlig høje Ægpriser toges i Betragtning (7 Øre pr. Stk., 1941: 3 Øre, ellers 11/2-2 Øre pr. Æg), ikke kunde svare sig. Æghøsten havde 1942 - med 6 Dages længere Samlingstid end normalt - været 8.000 Stk. Jeg vil anslaa Bestanden til ca. 1.000 Par«.

En del af hættemågerne flytter i 1942 fra holmen i den lavvandede Ove Sø videre mod syd til Gl. Ørum Fuglholm og måske også til Hindsels Fuglholm.

Hættemågerne (og sandternerne) vender tilbage til Madstedborg allerede i 1943, hvor vandstanden igen er blevet højere end i 1942. Bestanden er dog aldrig siden af samme størrelse som før. Som følge heraf samles der færre og færre mågeæg i årene efter 1941. Årsagen hertil er, at holmen i stadigt stigende omfang hjemsøges af landrovdyr, især ræve, fra Sønderhå. Det har været let for dem at gå eller svømme ud til holmen gennem det lave vand.

Thisted Amts Avis skriver den 12. maj 1949 bl.a. således:

»Paa Madstedborg i Ove Sø, der plejer at give stort Udbytte at Maageæg, har Indsamlingen de sidste Aar givet mindre og mindre, og i Aar er det rent daarligt. Det skyldes formentlig, at ved vandstandssænkningen (i 1931, forf.) er Vandet blevet saa lavt ind mod Sønderhaa, at Ræve kan vade ud og hjemsøge Øens Fugle, og dette bevirker, at de ikke vil ruge der i tilnærmelsesvis samme Antal som tidligere«.

Som følge af den fortsat faldende vandstand i Ove Sø i 1950'erne flytter en del af hættemågerne ud til nye, mindre holme i søen. Det formodes, at de sidste hættemåger er flyttet fra selve Madstedborg i ca. 1970. Siden da har arten forsøgt at etablere mindre ynglekolonier i tagrørene på holmens østside ind mod Sønderhå.

Indsamlernes erindringer om Madstedborg

Nanna Kobberø Petersen, (f. 1934), der er født Søndergaard, har haft sin opvækst på »Madstedgård«. Hun har i et brev fortalt om sine erindringer om indsamlinger af mågeæg på Madstedborg i 1940'erne:

»Hver dag i den månedstid, det varede, var der fire voksne mennesker fra hver af de to gårde derude for at samle æg. Ægindsamlingen var organiseret efter en bestemt plan. Hele flokken gik i zigzag, så hele øen blev finkæmmet hver dag. Når en måge havde tre æg i sin rede, begyndte den at ruge. Derfor måtte vi kun tage æg fra reder med ét æg og to æg. Reder med tre æg var oversete reder. Der blev samlet adskillige spandfulde æg. Hver dag havde vi 10 til 12 ægkasser med ovre på øen. Æggene skulle pakkes derovre, så de meget tynde æggeskaller ikke knækkede på hjemturen.

Mågeæggene blev solgt til England. Det gav en god indtjening.

Udsnit af hættemåge-kolonien på Madstedborg i Ove Sø i juni 1916. I baggrunden ses det dengang træløse landskab. Foto: Alfred Scharling.

Omkring 1950 begyndte mekaniseringen inden for landbruget, og folkeholdet på »Ågård« og »Madstedgård« blev ligesom på andre gårde reduceret betydeligt. Ægindsamlingen kunne ikke klares mere, så den ophørte sidst i 1940'erne, da efterspørgslen blev mindre, og priserne heller ikke længere var så gode«.

Det bemærkes, at Nanna Petersen redegør for, at man har undladt at indsamle 3 ægs kuld på Madstedborg. Det bekræftes af tjenestefolk på gårdene og af en lang artikel i Thisted Amts Tidende den 28. maj 1943.

Mågeægsindsamlingerne på Madstedborg har altid været gennemført i fællesskab mellem de to gårde. Der har normalt deltaget 3-4 personer fra hver gård. Gårdenes sønner og døtre er indgået i holdene, der også har været ledsaget af børn og unge fra naboejendomme mv.

Turene til Madstedborg har været populære hos gårdenes folkehold, da de har været behagelige adspredelser i dagligdagen.

Om formiddagen sejler hvert hold samtidig med hver sin båd fra hver sit fortøjningssted ud til holmens sydbred. Nogle gange oplever de, at havgusen lægger sig over søen og giver nedsat sigtbarhed under sejladsen. Det er før, træerne ved Hokelbakke giver læ.

De to hold lander på hvert sit sted på holmen, og de begynder straks at samle æg efter et ganske bestemt mønster, der sikrer, at flest mulige mågereder bliver fundet.

Kristian Iversen (1929-96), der har tjent som 2. karl på »Madstedgård« i 1945-46 fortæller, at »det ene hold går højre om, og det andet hold går venstre om« på øen. De mødes på den modsatte ende af øen og går tilbage på de midterste dele af øen.

Alle medbringer zinkspande, der er foret i bunden med græs for at skåne æggene. Reder med 1- og 2-ægskuld bliver alle indsamlet. 3-ægskuld bliver liggende, da æggene kan være rugede.

Niels Peter Nielsen (»Mølle-Peter«), (f. 1904), har i perioder i 1915-30 arbejdet på gårdene i Madsted. Han erindrer, at han har været med til at indsamle ca. 4.000 æg hver 2. dag, når der har været flest.

Poul Søndergaard, (f. 1914), »Rishøjgård« i Madsted, oplyser, at han er med på holmen for første gang som 10-årig. Han får en spandfuld æg med hjem som løn. Poul Søndergaard har arbejdet som forkarl på »Madstedgård« i 1934-36. Han erindrer, at der i de gode år har kunnet indsamles op til ca. 5.000 æg hver 2. dag.

Jens Christian Bisgaard, (f. 1920), har været med på holmen som 12-årig i »Madstedgård«-båden og fra 1939 som forkarl i »Ågård«-båden. Han får ca. 10 mågeæg efter første tur i 1932. Han har været med til at indsamle op til ca. 3.000 æg hver 2. dag.

Efter ægindsamlingen sejler alle tilbage til bredden med æggene i spande. Inde på gårdene lægges æggene over i 30 ægs-bakker og i 360 ægs-kasser. Kristian Kristensen (1920-98), der har tjent på begge gårde i dele af perioden 1937-1954 som 2. karl og senere som forkarl, mener, at pakningen sker på »Ågård«. Dette arbejde er sandsynligvis udført af ejerne selv. Nanna Petersen mener dog, at æggene er pakket i kasser ude på holmen i de senere år.

Kristian Kristensen erindrer, at da mågeæggene er for små til ægbakkerne, lægges de i kasser med et lag fintsnittet halm (»hakkelse«) mellem hvert lag æg.

Annelise Siem, Morup Mølle, f. Christensen i 1935 i Svankjær, har tjent på »Madstedgård« i perioden 1952-54. Hun oplyser, at hun ror alene over til en lille ny holm hver 2. dag, hvor hun indsamler 3/4 spandfuld æg. »Ågård« har samlet æggene ind på Madstedborg i samme periode, mener hun.

Folmer Kobberø Søndergaard (f. 1936), Lodbjerg, har haft sin opvækst på »Madstedgård« og har derfor deltaget i mågeægsindsamlingerne på Madstedborg fra ca. 1946. Han oplyser, at det ikke længere er lønsomt at samle mågeæg ind på holmen efter 1954.

Alfred Johan Jensen, f. 1934 i Spails, har tjent på »Ågård« i flere år i 1950'erne, og Bent Erik Jensen, f. 1930 i Svankjær, har tjent samme sted i 1961. De har samlet 2-3 spandfulde mågeæg sammen for »Ågård« hver 2. dag i nogle år i 1970'erne på den lille holm syd for Madstedborg. Her har de to gårde, »Ågård« og »Madstedgård«, således samlet deres sidste mågeæg til eget og andres forbrug på denne lille holm, som måske har huset sognets sidste hættemåge-koloni.

Af og til er der kommet især unge mennesker fra Sønderhå til Madstedborg for at samle mågeæg - naturligvis uden tilladelse. Når deres færden kunne ses fra Madsted, er der blevet sat en båd i vandet. Nogle gange lykkedes det at overraske dem.

Jens Christian Bisgaard husker, at han har været med ejeren af »Ågård«, Peter Nielsen Pedersen (1900-76), i et sådan ærinde i 1936. De overrasker de unge Sønderhå-folk, der står med store buler i bukselommerne, som er fyldt op med mågeæg. Peter Pedersen spørger: »Hva' laver I?«. »Ingenting!«, svarer de unge, hvorefter Peter Pedersen slår dem på lommerne, så alle æggene knuses! Herefter sejler Madsted-folkene hjem igen.

Brødrene Alfred Kvejborg (1915-94) og Jens Kvejborg (1919-96), begge Sønderhå, har fortalt om dengang, de har været på Madstedborg i årene før 1930 for at hente mågeæg. Det var før den sidste store vandstandssænkning i 1931

Hættemåger og splitterner på Madstedborg i Ove Sø i juni 1916. Det hvide område på holmen under fuglene skyldes splitternernes kraftige eskrementer (Guano). I baggrunden ses gårde i Madsted. Foto: Alfred Scharling.

Hættemågen (»Hat-tar«) ruger på sine æg. Madstedborg i Ove Sø i juni 1916. Foto: Alfred Scharling.

på 70 centimeter. Vandet har dengang nået dem til brystet. Deres besøg har ofte medført, at der sættes en båd i søen på Madsted-siden, så de må skynde sig tilbage med deres æg.

Hans Jørgen Nielsen, f. 1927 i Sønderhå, fortæller, at faderen, Jens Dusenius Nielsen, har telefoneret over til Madstedborgs ejere i 1933 for at spørge om lov til at samle nogle mågeæg på holmen. Han ringer to gange og får lov begge gange. Herefter vil han ikke ringe flere gange. En stor del af familien sejler derover i deres båd for at samle æg. Der er dog altid blevet et æg tilbage i rederne, forsikrer Hans Jørgen Nielsen.

Egon Johansen (f. 1937) og Finn Vorup Munkholm (f. 1945), begge født i Sønderhå og nu bosiddende i Hørdum, vedkender sig gerne, at de har været på Madstedborg mange gange for at samle nogle få æg til familiernes husholdninger. Finn Munkholm har især været på holmen i 1950'erne.

Egon Johansen fortæller, at han engang i årene 1948-49 er sammen med 14 andre drenge på Madstedborg. Drengene er til fødselsdagsfest hos Børge Pedersen (1937-90), Sønderhå, senere Vestervig. De får den ide at forlægge festen til Madstedborg, hvor der er mange måger. Der bliver råbt højt efter dem fra Madsted-bredden, og de løber hjem igen med deres æg.

Jens Nielsen, f. 1952 og opvokset i Sønderhå, fortæller, at han i årene 1960-61 har besøgt holmen sammen med sine forældre, Laura Nielsen (1923-98), f. Madsen i Ydby, og Ejnar Nielsen (1917-90), samt storebroderen, Henning Nielsen, f. 1950. Familien går over på holmen, hvor der er mange måger, for at samle æg. Faderen forklarer, at der altid skal være et æg tilbage i reden, så fuglene har noget at vende tilbage til.

Andreas Pedersen (1902-94), der har været holmens nærmeste nabo, har tilsyneladende været eneste beboer i Sønderhå, som har fået tilladelse fra Madstedborgs ejere til at indsamle mågeæg hvert år til familiens husholdning i den første del af perioden. Familien har haft en båd liggende på søbredden.

Tilladelsen til Andreas Pedersen er resultatet af hans samarbejde med holmens ejere om at holde opsyn med holmen og lade deres kreaturer blive trukket eller kørt over hans eng og gennem det lave vand til/fra holmen forår og efterår.

Der er ingen tvivl om, at det har været accepteret i Sønderhå, at dets unge måske i århundreder op til ca. 1960 har været på Madstedborg for at tage æg til husholdningerne eller til deres små ægsamlinger. Familierne har altid modtaget og spist de stjålne mågeæg uden bemærkninger. Samfærdslen mellem de to sogne, Hvidbjerg vesten Aa og Sønderhå, der udgør de nordlige bredder af den lange Ove Sø, har førhen været meget beskeden. Holmens

Hættemågens rede med de dyrebare æg. Madstedborg i Ove Sø i juni 1916. Foto: Alfred Scharling.

ejere i Madsted har været helt ukendte for beboerne i Sønderhå.

Omvendt har det ikke været populært hos ejerne i Madsted, at deres holm har været udsat for de mange besøg. De har opfattet dem som en krænkelse af deres ejendomsret og måske også en trussel på deres pengepung.

Særligt om ægindsamlinger på Gl. Ørums fuglholm m.v.

Der har altid været ynglepladser for mågefugle i og ved den store sø i Sydthy, som skiftevis har heddet Ørum Sø eller Flade Sø. Dens vandflade strækker sig endnu i 1860'erne ubrudt fra Agger i sydvest til Ørum i nordøst. Heiberg oplyser, at der dengang har været store mågefuglekolonier på Stenholmen og Handrup Odde. Der er ingen tvivl om, at der er indsamlet mange æg på de to lokaliteter.

Entreprenører med rutine fra Sjørring Sø påbegynder udtørring af Flade (Ørum) Sø i 1868.

Søen er helt eller delvist udtørret i perioden 1878-82. En tegning af A. Riis Carstensen i »Illustreret Tidende«, sandsynligvis fra 1880, viser en fugleø i Flade Sø med mange måger og terner. Det må derfor antages, at der også kan have været mågeægsindsamlinger i den tørre periode.

Udtørringsprojektet opgives, og vandet indtager området igen. Vandstanden er lavere end før udtørringen, så der opstår to søer, Flade Sø og Ørum Sø, der adskilles af en landtange ved Tolbøl.

I Ørum Sø opstår der en holm ud for Gl. Ørum. Den er selvstændig matrikuleret under navnet »Tagholm«. Betegnelsen »tag« kan stamme fra tagrør, men det er ikke sandsynligt. På forarbejderne til Videnskabernes Selskabs kort fra 1795 hedder holmen »Törholm«. Det er sandsynligt, at der i begge tilfælde er tale om sproglige misforståelser hos de udsendte geodæter, der ikke har kunnet oversætte thyboernes dialekt. Holmen har i folkemunde helt sikkert heddet »Taer-holm« (Terneholm), og den betegnelse er en mere dækkende betegnelse for holmen. I det følgende benævnes holmen »Gl. Ørums Fuglholm«.

Bent Erik Jensen, Svankjær, på den nye holm syd for Madstedborg for at samle et par spandfulde mågeæg i ca. 1972. Foto: Alfred Johan Jensen.

Heiberg besøger området i 1885, og han oplyser, at antallet af hættemågereder i Flade-Ørum Søer er ca. 6.000.

Aksel Jensen (»Aksel Central«), f. 1920 i Morup Mølle, har mange erindringer om »Gl. Ørum« og holmen. Hans far, Søren Christian Jensen (1882-1954) og farfar, Anders Jensen (1843-1934), har begge arbejdet på gården i henholdsvis 1896-1932 og ca. 1863-1923, ligesom de begge har deltaget i indsamlinger af mågeæg på holmen. Fader og søn har således arbejdet på samme arbejdsplads i perioden 1896-1923!

Det har ifølge Aksel Jensen tidligere været skik på »Gl. Ørum« at indsamle 1- og 2-ægskuld. 3-ægskuld smides i vandet for at tvinge mågerne til at lægge nyt kuld.

Kristian Nielsen Guld (1881-1963) køber »Gl. Ørum« i 1934, og viderefører indsamlingen af mågeæg til eksport til England. Datteren Elna Marie Bangsgaard, Hundborg, f. Guld i 1908, fortæller, at det er nødvendigt at indsamle æg hver dag i højsæsonen. Hvis der en sjælden gang er 3 æg i reden, lægges de i en spand for sig. De indgår i gårdens egen husholdning, efter at de er slået ud i en kop.

Jens Peter Hyldahl (1911-98), der er født i Nørhå, og som har boet og virket i næsten hele sit liv i Sønderhå, har tjent hos Guld på »Gl. Ørum« i 1934-35. Han fortæller, at han har været med til at samle mange mågeæg på Fuglholmen: 700-800 pr. dag, 1.600 pr. 2. dag eller 2.500 pr. 3. dag.

Løppenthin skriver i 1942 om Gl. Ørums Fuglholm bl.a.:

»Bestanden af Hættemaager (..) kan sættes til ca. 3.000 Par. Grundet paa Ægsamlingen, der dette Aar skulde fortsættes til 10. Juni, saas kun de Æg i Rederne, der var lagt samme Eftermiddag, Indtil mit Besøg havde man faaet 83 Kasser à 360 Æg, hvorfor man kunde beregne en samlet Høst paa ca. 30.000 Æg. Særlig gode Dage havde givet 12-1300 Æg«.

Som tidligere nævnt formodes det, at en del af hættemågerne er flyttet fra Madstedborg i den lavvandede Ove Sø i 1942 til Gl. Ørum Fuglholm. De store indsamlingstal fra 1942 bekræfter dette.

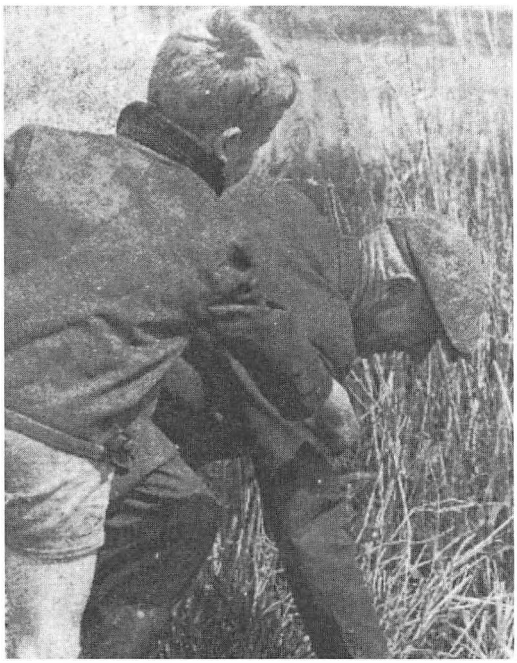

Jens N. Hilligsøe, »Ny Ørum«, og sønnesønnen Morten Bruhn Hilligsøe, nuværende ejer af »Gl. Ørum« på fugleholmen i maj 1964. Pressefoto af Tage Jensen i Thisted Amtstidende 27. maj 1964.

I Thisted Amts Avis den 12. maj 1949 bliver Kristian Nielsen Guld (1881-1963) citeret for, at der den 18. april er indsamlet 50 mågeæg. En lille måned senere indsamles der 8-900 æg pr. dag eller 10-1200 æg pr. dag ved 4 indsamlinger om ugen.

Knud Daniel Larsen, f. 1938 i Handerup, fortæller om en episode med Kristian Guld i ca. 1950. Knud Daniel Larsen tilbringer meget fritid med fiskestang i båden nede i Ørum Sø foran åmundingen. Kristian Guld, der er en meget fredsommelig mand, bemærker dog, at han ikke behøver at ligge så længe ved holmen, mens mågerne ruger.

Karl Christian Brogård, Vilhelmsminde, f. 1915 i Villerup, der har tjent på »Gl. Ørum« under såvel Kristian Guld som Villum Hilligsøe med afbrydelser i perioden 1938-82, oplyser, at han har været med til at samle 7-8 zinkspandfulde, når det har været bedst. Sæsonens første æg har kostet 1 kr. pr. stk.

Karl Brogård oplyser endvidere, at Jens N. Hilligsøe (1900-89), »Ny Ørum«, har samlet mågeæg på fugleholmen, indtil 86 års alderen! Jens Hilligsøe har været meget rolig og omhyggelig med at undgå at overse nogle mågeæg.

Aksel Jensen oplyser, at »Gl. Ørum« benytter rigtige ægbakker og savsmuld fra ca. 1958. Indsamlingen finder sted hver 2. eller 3. dag af Jens Hilligsøe for sønnen på »Gl. Ørum«, Villum Hilligsøe (1932-84). Der kan indsamles ca. 10 zinkspandfulde æg hver 2. eller 3. dag - måske op til 1000 æg pr. gang.

Anton Linnet, Sjørring, f. 1949, har arbejdet på »Gl. Ørum« i 1964-65. Han har været med til at samle 1600-1800 mågeæg hver 2. dag sammen med Jens og Villum Hilligsøe.

Eigil Thusgaard Andersen, Lodbjerg, f. 1936, har bistået Jens Hilligsøe med indsamling af mågeæg flere gange i midten af 1970'erne. Han husker, at der kunne indsamles 1500 æg hver 2. dag.

Villum Hilligsøes hustru, Anne-Lise Steinfath Hilligsøe, f. 1932 i Sdr. Stenderup, flytter til »Gl. Ørum« i 1962. Hun fortæller, at der skal 3-4 personer til for at kunne indsamle æggene på holmen inden for en time. De går

frem efter et bestemt mønster, der sikrer, at hele holmen afsøges.

Lise Hilligsøe har bistået sin svigerfar, Jens Hilligsøe, mange gange med ægindsamlingerne på holmen. Hun husker nogle episoder med Jens Hilligsøe, der illustrerer hans ildhu og temperament, når det gælder mågeæg. Den 82-årige Jens Hilligsøe har taget svigerdatteren og hans 90-årige halvbror, Ingvard Nørgaard (1895-1991), Øster Vandet, med ud til holmen for at samle mågeæg. Ingvard Nørgaard har altid set frem til disse ture sammen med Jens Hilligsøe.

Holmen er meget ujævn, og der sker det meget uheldige, at Ingvard Nørgaard falder og slår sig. Hans næse bløder, men hvad meget værre er: Han taber en spand med mågeæg, og flere af dem går i stykker. Jens Hilligsøe mister besindelsen og skælder sin ulykkelige storebror ud for de spildte æg, mens denne stadigvæk ligger ned på øen!

Lise Hilligsøe husker en anden episode med sin svigerfar. De er taget ud på holmen sammen med hendes veninde. Vinden er frisket op, og der er både strøm og bølger i søen. Jens Hilligsøe er lige glad med vejret. De skal derover for at indsamle mågeæggene. Under deres ophold på holmen blæser det endnu mere op, og det medfører, at veninden ikke tør sejle tilbage til fastlandet med Jens Hilligsøe. Han bliver meget vred, skælder pigerne ud og sejler alene tilbage!

Lise Hilligsøe bliver på holmen sammen med veninden, og de ser ingen anden udvej end at markere deres nød ved hjælp af en hvid klud. Villum Hilligsøe ser kluden og sejler ud for at hente dem, for veninden tør godt sejle med ham!

Lise og Villum Hilligsøes børn, Lisbeth, f. 1959, og Morten Bruhn Hilligsøe, f. 1958, deltager altid i indsamlingerne af mågeæg på holmen efter skoletid sammen med moderen og farfaren. Villum Hilligsøe er med, når arbejdet på markerne og i staldene tillader det.

Når de kommer hjem, er kasser, hammer, søm og savsmuld klar. Pakningen i kasser finder sted med største forsigtighed i garagen, for æggets flade side skal vende nedad. Gør den

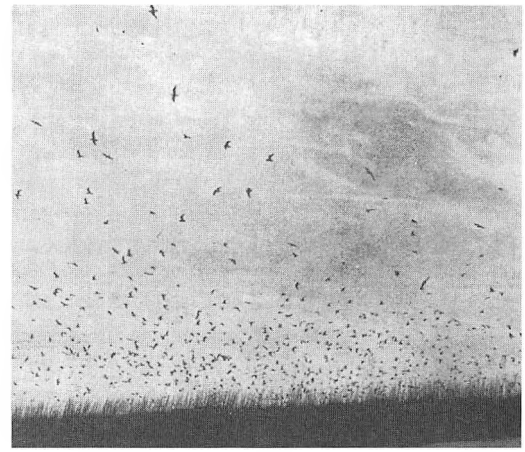

Udsnit af hættemåge-kolonien over Gl. Ørum Fuglholm. Pressefoto af Tage Jensen i Thisted Amtstidende 27. maj 1964.

ikke det, bliver ægget mast. Det er et arbejde for professionelle! Der hældes meget savsmuld over hvert lag, kasserne sømmes til, og de er klar til transporten over Nordsøen til England.

Lise Hilligsøe husker, at der er rotter på holmen i nogle år omkring 1978. De er en plage på holmen, hvor de spiser mange æg. Hun og svigerfaren har lagt meget rottegift ned i hullerne, og skadedyrene forsvinder.

Henrik Vang Christensen, f. 1970 i Hundborg, har ringmærket mange hættemåger på holmen i 1990'erne. Han ser nogle gange mosegrise under sine besøg i maj-juni.

Lise Hilligsøe har været på holmen igen i 1998. Børnebørnene har gerne villet have farmoren med derud. Det har været dejligt at opleve holmen igen efter 14 års pause, fortæller hun.

Der har også været enkelte andre hættemågekolonier i Flade-Ørum Sø-området. Mellem søerne ved halvøen syd for Tolbøl ligger Roddenbjerg Sø. Her har Ejgil Lodahl Andersen, f. 1940 i Lodbjerg, samlet mågeæg i årene 1950-53. Kolonien har ligget i kanten af tagrørsbevoksningen. Han har slået kryds på æggene, så han kan se, hvilke æg der står for tur til indsamling. Han har samlet 75-100 æg pr. gang, og de leveres til bagermester Holger Andersen, Morup Mølle, der henter dem på sin brødtur

til Lodbjerg. Bagermesteren har anvendt æggene i sit bageri.

Ejgil Lodahl Andersen fortæller, at han som dreng ikke har været bekendt med, at mågeæggene kun har måttet samles indtil den 25. maj. Han har ellers været vant til, at den stedlige myndighedsperson, klitplantøren i Lodbjerg Klitplantage, Ludvig Kristian Geleff (1901-77) har grebet ind ved jagtlovsovertrædelser, hvis »noget er gået for vidt«.

Der har været en mindre hættemåge-koloni på ca. 75 par i 1952 i kanalen ved Trankær langs sydøstbredden af Ørum Sø. Flere af områdets unge har samlet mågeæg i denne koloni til husbehov, bl.a. Leo Raun Thøgersen, f. 1937 i Horsfeldt.

Ørum Fuglholm er den eneste af de gamle fugleholme, der fortsat har en stor hættemågekoloni. Holmen er også det eneste sted, hvor traditionerne med indsamling af mågeæg er bibeholdt indtil 1982.

Særligt om ægindsamlinger på Hindsels Fuglholm

Der er altid indsamlet mågeæg på Hindsels Fuglholm, der er på 4,6 tdr. land, hvoraf 2 tdr. vand er indsøer.

Der foreligger en beskrivelse af holmen i Erik Pontoppidans Danmarksbeskrivelse 1763:

»Ved Hindsels ligger en liden Holm af 2000 Alens Omkreds, hvorpaa kan avles 10. til 12. Læs Høe, samme har ingen andre Beboere end Fugle, hvis Æg engang om Aaret borttages af dem fra Hindsels, disse Fugle ere Viber, Ryler, Strand-Bekasiner, Heiler, Brushøns, foruden visse Slags Maager og Terner, som her kaldes Haatar og Blaatar«.

Holmen benævnes »Grundholm« på Videnskabernes Selskabs Kort over Bøvling Amt fra 1795. Navnet kan være inspireret af, at holmen ligger for enden af et langt undersøisk stenrev, der strækker sig ud fra Thyholms kyst ved »Hindsels«. Stenrevet kommer frem til vandoverfladen ved lavvande.

Heiberg oplyser, at der på hans tid (ca. 1885) årligt indsamles ca. 14.000 æg til gården »Hindsels«.

Det har været karakteristisk for holmen i Limfjorden, at den altid har ligget meget udsat for fremmedes landgang. Heiberg skriver således:

»Selv Hindselsholm, der dog ligger i Fjorden umiddelbart ved Kysten og tæt ved Ejernes Gaard, hjemsøges ofte om Natten af Uvedkommende, som da hensynsløst plyndrer Rederne med saavel friske som rugede Æg og saaledes ødelægger Bestanden og forstyrrer Freden;..«.

Holmen er besøgt af forfatteren og maleren, Achton Friis (1871-1939), og maleren og grafikeren, Johannes Larsen (1867-1961), den 25. juli 1924 under deres rundrejse til alle danske småøer og holme. De besøger holmen ved udløbet af fuglenes yngletid.

Achton Friis skriver bl.a.:

»Over den lille rørklædte holm løfter sig straks ved vor ankomst så kolossale mængder af måger, at jeg ikke mindes at have set noget lignende, og en øredøvende skrigen fylder luften. Da fuglene i nogen tid har svævet som en tæt sky over holmen, daler de langsomt som tusinder af snefug ned over det dybblå vand, hvor de kaster sig. Som to hvide rev strækker fugleskaren sig ud fra holmen i nord og syd.

Det viser sig at være to store kolonier af hættemåger og splitterner, som behersker øens fugleliv. I den velkomst, de bød os, må indbefattes guanostanken, som på læsiden af holmen møder os som et vel forberedt gasangreb og længe tvang os til at holde fingrene om næsen. Man bør ikke nærme sig stedet fra denne side uden gasmasker«.

Friis og Larsen bemærker, at de ældste hættemåge- og splitterne-unger er næsten flyvefærdige. Det viser, at ægindsamlingerne er ophørt omkring midten af juni 1924.

Det må formodes, at tjenestefolk fra »Hindsels« har indsamlet mågeæg på holmen indtil ca. 1931. Omkring dette år indgår »Hindsels« ejer siden 1917, Berthel Willadsen Askov Overgaard (1874-1950), mundtlig forpagtningsaftale om indsamling af mågeæggene med Dusenius (Senius) Toft (1892-1952) - fornavnet har han fået, fordi han er 12. barn (»dusinet fuldt«) i børneflokken på heden ved Torsted ved Ulfborg.

Senius Tofts datter, Anna Kristiane Madsen, f. 1928, Hvidbjerg på Thyholm, fortæller at

hendes far først har været styrmand på havene. Han flytter med sin ægtefælle, Maren Toft (1893-1980), f. Mogensen i Lem ved Ringkøbing, til Thyholm, hvor de selv bygger og driver husmandsstedet, »Fjordblink«, ved Egebjerg nær fjorden. Senius Toft har en motorbåd ved Egebjerg og en pram ved »Hindsels«.

Senius Toft har aldrig haft lyst til et slidsomt og bundet liv som husmand med en sparsom fortjeneste. Han er alsidig, kreativ og praktisk og ernærer sig bl.a. ved at male vindmøller, tjære hustage og bistå tømrere. Han har så vidt vides aldrig været arbejdsløs.

Senius Toft tjener gode penge på mågeæggene i de ca. 20 år, forpagtningsaftalen gælder. Fortjenesten er ikke blevet mindre af, at han af og til har sejlet mågeæggene fra holmen direkte til Egebjerg - altså uden om »Hindsels«, som skulle have haft halvparten! På egnen tales der stadigvæk om, at Senius Toft har haft en »perron 1« ved »Hindsels« og en »perron 2« ved Egebjerg.

Anna Madsen bekræfter, at hendes far godt kan have gjort som beskrevet.

Anna Madsen husker, at faderen har det godt som forpagter af mågeæggene hos Askov Overgaard, der uden tvivl har været vidende om, at han ikke altid har fået sin andel af mågeæggene.

Morten Bruhn Hilligsøe på Gl. Ørum Fuglholm i maj 1974. Mågeæggene fordeles på flere spande, så der ikke er æg over spandenes kanter. Foto: Mette Schjødt, Kolding.

Da Askov Overgaard dør i 1950, bliver uregelmæssighederne afsløret af bl.a. afdødes bror, Christen Overgaard (1876-1954) fra København. Da Senius Toft ikke kan give tilfredsstillende forklaring, opsiges forpagtningsaftalen med øjeblikkelig virkning. Han dør allerede 2 år senere af lungebetændelse - kun 60 år gammel.

Den pensionerede polititjenestemand i Struer og senere i Hjerm, Jens Astrup (1917-97), der er født i Styvel, skriver i sine erindringer om Senius Toft bl.a.:

»Toft havde en årrække forpagtet Hindsels fugleø, hvor der dengang var en stor koloni af hættemåger og splitterner - så stor, at vi i sommermånederne hjemmefra kunne se fuglene svæve som en hvid sky over øen....

.... I ægsamlingstiden roede jeg jævnligt ud til øen.... en ægsamling varede et par timer. Imens baskede fuglene arrigt om ørerne på os. Jeg tror ligefrem de sigtede, når de slap en klat, for vi var næsten kalket hvide af fuglemøg, inden vi var færdige.

For vores hjælp fik vi en halv snes mågeæg med hjem i kasketten. Vi var nok lidt stolte af, at vi på den måde kunne hjælpe til med husholdningen, men syntes på den anden side, at Toft var lidt nærig med æggene. Mor forsvarede Toft med, at æggene jo var kroner og ører for ham, og at han sikkert havde lige så stort behov for indtægter, som vi havde«.

Senius Toft har jævnligt været udsat for uvedkommendes landgang på holmen for at samle æg. De kommer især fra Jegindø og fra Mors. Han bygger et lille træskur på holmen, hvori han anbringer en seng, som han ofte overnatter i med en stor kæp og jagtgevær inden for rækkevidde for at kunne passe bedre på holmen og de dyrebare æg. Når mågefuglenes skrig vækker ham om natten og i de tidligste morgentimer, fyrer han et skud af.

Maren Tofts nevø, Gunnar Mogensen, f. 1928 på »Borregård« ved Hvidbjerg, fortæller, at Senius Toft ofte har taget mågeæg med i båden på turen hjem til »Fjordblink« efter overnatningerne på holmen. Det er de mågeæg, der giver ham den store fortjeneste.

Askov Overgaard bistår forpagteren med at

holde fremmede væk fra holmen. Jens Astrup fortæller således om ægrøverierne bl.a.:

»Da jeg mange år senere gjorde tjeneste som politimand i Struer, fortalte den gamle fisker, Valdemar Sjællænder, mig en historie, der havde relation til fugleøen. Han og hans makker havde været på fiskeri med deres sjægt i nærheden af øen. Inden de tog hjem, gik de på ægsamlingsrov og fik samlet en fiskekasse fuld. Da de var klar til at sejle hjem, opdagede de, at øens ejer, proprietær Askov Overgaard, nærmede sig i sin motorbåd. De satte alle sejl til, men motorbåden kom nærmere og nærmere. Da de så, at Overgaard havde sin kone med, fik Valdemar en ide. Resolut trak han bukserne ned om hælene og satte sig til at besørge ud over rælingen. Da proprietæren af anstændighedsgrunde nu ikke kunne komme sjægten nær, opgav han til sidst jagten, og Valdemar kunne trække bukserne op igen«.

Thisted Amts Avis refererer den 12. maj 1949 Askov Overgaard for følgende udtalelse:

»Udbyttet er daarligt i Aar. Sidste Aar var der Rotter paa Øen, og de ødelagde mange Æg, hvorfor man i Aar kun har samlet Halvdelen af normalt. Det kan dog ogsaa skyldes det noget kolde og tørre Vejr, som gør, at der ikke er saa mange Orme i Jorden. Rotterne er blevet bekæmpet, saa man haaber paa bedre Høst næste Aar«.

Efter Askov Overgaards død i 1950 og afsløringen af Senius Tofts uregelmæssigheder, giver enken, Deodata Frederikke Amalie Overgaard (1878-1961), f. Lund i Haugesund i Norge, forpagtningen til Oscar Bjerregaard, f. 1922 i Sønderhå.

Oscar Bjerregaard flytter med sin hustru, Signe Kathrine Bjerregaard, f. Nielsen i 1925 i Horsfeldt, til Styvel på Thyholm i 1947. Han ernærer sig de første år som fiskehandler, indtil han bliver ansat som daglejer hos Askov Overgaard på »Hindsels« i 1948.

Oscar Bjerregaard indgår en mundtlig forpagtningsaftale med enken (»tante«) på »Hindsels«. Hun skal have halvparten af de æg, han indsamler. De fleste sælges sammen med Oscar Bjerregaards halvpart til eksport og til købmændene på Thyholm. Nogle af enkens mågeæg bringes ud til hendes bekendtskabskreds på Thyholm.

Senius Toft på Hindsels Fuglholm i maj 1946. Han sidder på og blandt ægkasser, hvori der kan være 360 mågeæg.
Foto: Christine Andersen, Sjælland.

Oscar Bjerregaard løser selv problemerne med uvedkommendes landgang på holmen ved at give dem en halv spandfuld æg, når han møder dem. På den måde har de siden hen ikke haft lyst til at tage mågeæg på egen hånd, mener Oscar Bjerregaard.

Mågeæggene giver Oscar Bjerregaard en god fortjeneste samtidig med, at han er daglejer på »Hindsels«, hvor han udfører forefaldende arbejde. Sæsonens første 4 kasser mågeæg er et år betalt med ca. 1.400 kr. Han tjener årligt ca. 2.000 kr.

Der er en del arbejde med pakning af æggene. De lægges i 30 ægs-bakker, som lægges i ægkasser med savsmuld imellem bakkerne. Hættemågeæggene er for små til bakkerne, som er fremstillet til hønseæg. Savsmulden skal derfor forhindre, at mågeæggene går i stykker ved rystelser under transporten.

Oscar Bjerregaard vurderer, at der skønsmæssigt har været følgende mågefugle på holmen:

2.500 par hættemåger, 100 par stormmåger og enkelte par sølvmåger. Herudover har der også været nogle terner.

Oscar Bjerregaard indsamler æg hver dag. Som følge heraf er der normalt kun et æg i hver rede. Det indsamles. Hvis der er to æg i reden, slår han det ene i stykker. Hvis det er frisk, indsamles det andet. Han slår alle sølvmågeæggene i stykker i håb om at få fuglene til at flytte.

Oscar Bjerregaard har indsamlet 2.200 - 2.400 æg pr. dag på holmen på gode dage. Indsamlingsperioden har været ca. 20. april - ca. 15. maj. Efter denne dag har mågerne ikke lagt så mange æg, så han stopper for at sikre næste års mågebestand. Vejrliget i april er afgørende for, hvornår indsamlingen begynder.

Efter hver sæsons afslutning inviterer ægeksportøren, Christian Smed Christensen, Thisted, sine forretningsforbindelser på »Hindsels«, Oscar Bjerregaard og Niels Iver Overgaard (1921-74) - sidstnævnte, der har overtaget »Hindsels« i 1954, møder på enkens vegne - til ålegilde på »Tambohus Kro«. Ved denne lejlighed modtager Oscar Bjerregaard og gården deres afregninger, fratrukket omkostninger og fortjeneste til eksportøren.

I slutningen af sæsonen får holmen efter aftale med Oscar Bjerregaard og enken på »Hindsels« besøg af slægtningen, Niels Overgaard (1873-1957), f. på »Hindsels«, med familie fra »Damsgård« ved Outrup på Vestmors og af Møller-familien fra »Nylund« ved Vester Assels på Sydmors. De kommer hvert år i samme båd for at samle mågeæg på holmen.

Oscar Bjerregaards forpagtning af mågeæggene på Hindsels Fuglholm ophører ved enkens død i 1961. På det tidspunkt er det måske ikke længere lønsomt at lade en forpagter indsamle mågeæg på holmen, efter at hættemåge-kolonien er reduceret til få hundrede ynglepar, hvorimod sølvmågerne er blevet mere almindelige. En invasion af rotter eller af planteædende mosegrise, »vandrotter«, på holmen kan have været en medvirkende årsag til hættemågekoloniens store tilbagegang. En anden årsag kan være, at holmen i perioder kan være landfast med Thyholm. Det har givet landrovdyr mulighed for at komme ud på den.

Erik Jacob Overgaard, f. 1957, oplyser, at faderen, Niels Iver Overgaard, lader gården overtage indsamlingen af mågeæg ved Deodata Overgaards død i 1961. Indsamlingen foretages herefter af familien og tjenestefolkene. Erik Overgaard betegner Hindsels Fuglholm som »den arealenhed på Hindsels, der har givet det største udbytte«.

Denne kendsgerning kan være baggrunden for, at der endnu fortælles en myte i Thy om, at mågeæggene nogle år har givet ejerne større udbytte end det traditionelle landbrug.

I takt med forøgelsen af sølvmåge-bestanden indsamles også denne arts æg - dog kun til eget forbrug. Mågeægsindsamlingerne på holmen ophører helt i 1971-72.

Særligt om ægindsamlinger på Lindholm ved Boddum

På Lindholm har der fra tid til anden været mågefuglekolonier. Æggene er indsamlet af lodsejere fra Boddum eller af tilsejlende fra Thyholm eller Agerø.

Achton Friis og Johannes Larsen besøger Lindholm den 25. juli 1924. De finder ingen mågekolonier, men bemærker, at der findes flere ande- og vadefuglearter på holmen, »som næsten aldrig trives sammen med mågefuglene«.

Forf. far, Nikolaj Mardal, Tårnby, f. 1915 i Boddum, har fortalt, at han i foråret 1930 sammen med sin far, Christian Mardal (1886-1969), møder en af Boddums fattige familier på Lindholm. Familien har netop samlet nogle af de æg, der er tilbage på holmen, efter at ejerne har været der. Min far kunne allerede dengang bestemme æggene i kurven. Der var æg af klyder, strandskader, små ternearter og af præstekraver. Han holder dog sin viden for sig selv. Familien har gjort indsamlingsturen til en udflugt. Æggene koges i et medbragt primusapparat og spises til rugbrødsklemmer.

Flere af æggene har givetvis været ruget så længe, at de er med fostre, men det har ikke betydet så meget for familien!

I juni 1949 er Nikolaj Mardal igen på Lindholm; denne gang sammen med sin dengang 7-

Indsamling af mågeæg på Hindsels Fuglholm i maj 1961. Personerne er fra venstre mod højre: Tjenestepige Kirsten Østergaard, Ullerup, daværende ejer af »Hindsels« Niels Iver Overgaard, nuværende ejer af »Hindsels« Askov Overgaard, f. 1954, og Flemming Bjerregaard, Styvel, søn af den mangeårige forpagter af mågeægsindsamlingen på fugleholmen, Oscar Bjerregaard. Foto: Anna Overgaard, »Hindsels«.

årige søn (forf.). De finder usædvanligt mange reder med hættemågeæg og havterneæg. Det er usædvanligt kun at finde reder med æg så sent på året. Min far er sikker på, at hættemågernes og havternernes sene optræden på Lindholm skyldes, at der er blevet indsamlet for sent på Stenklipperne ved Agerø eller på Hindsels Fuglholm.

Boddum-boerne har vidst god besked om forholdene ved Agerø, ligesom Agerø-boerne og Thyholm-boerne har vidst god besked om forholdene ved Boddum. Man sejler ganske enkelt over til hinanden en gang imellem og samler æg, for man har følt en vis ret til at følge efter »sine egne måger«, og som regel har man sluppet godt fra det!

Mågeæggenes vej til hudholdningerne i ind- og udland

Poul Søndergaard hævder, at mågeæggene er indgået i lokale husholdninger indtil ca. 1931. Der er mange familier i Hvidbjerg vesten Aa Sogn, der har fået mågeæg fra holmen. Først efter ca. 1931 bliver æggene solgt til et ægpakkeri i Thisted med henblik på eksport til England, mener Poul Søndergaard.

På »Hindsels« indgår Askov Overgaard forpagtningsaftale med Senius Toft i ca. 1931. Det kan tyde på, at gården har ønsket at få sat indsamlingen i faste rammer med henblik på regelmæssig afsætning til eksport.

Mogens Pedersen (f. 1928), tidligere »Ågård«, og dennes svoger, Troels Ifversen (f. 1923), tidligere »Lyngholm«, mener begge, at æggene leveres til ægeksportør Christian Smed Christensen i Thisted. Folmer Søndergaard husker ham omtalt på »Madstedgård« som »Æg-Christensen«.

Eksporten af mågeæggene til England er ganske givet foretaget af »Thisted Andels Ægeksport«, der har været beliggende på Kronborgvej i Thisted. Christian Smed Christensen er bestyrer i årene 1929 - ca. 1966 - perioden er meget usikker! Meget tyder på, at han er den, der har taget initiativ til eksporten af mågeæg til England, og at den ophører, da han rejser til Hasseris ved Aalborg i ca. 1966.

Oscar Bjerregaard fortæller, at Christian Smed Christensen har haft licens til ægeksport, og som følge heraf har han kunnet eksportere mågeæggene fra Madstedborg, Gl. Ørums Fuglholm og Hindsels Fuglholm samlet til det engelske marked. De første har været en efterspurgt delikatesse, og kunderne har angiveligt betalt 1-2 kroner pr. styk for dem!

Meiner Sørensen, Ulsted, f. 1917, har arbejdet på »Gl. Ørum« i to perioder i årene 1936-41. Han husker, at æggene dengang pakkes i store kasser, hvor der kan være 500 mågeæg i hver halvdel. Elna Marie Bangsgaard bekræfter dette. Hun husker, at der anvendes hvedeavner mellem lagene.

Der skal to mand til at bære de store kasser. Æggene lægges med pap mellem hvert lag. Efter besættelsesårene pakkes mågeæggene i kasser, der er fremstillet til eksport af hønseæg.

Kasserne transporteres til stationerne på Thybanen, hvor der dengang er godsekspeditioner på de større stationer. Æggene fra Madstedborg og Gl. Ørums Fuglholm køres til Bedsted Station, mens æggene fra Hindsels Fuglholm køres til Hvidbjerg Station.

Mågeæggene er transporteret videre med jernbane til Esbjerg. Herfra er de eksporteret med rederiet DFDS' fragtrute til Harwich i England.

Eksporten af fødevarer til England er indstillet under den tyske besættelse af Danmark i 1940-45, men mågeæggene indsamles og leveres fortsat til ægpakkeriet.

I krigsårene kan æggene også være solgt i andre egne af Danmark, ligesom det ikke kan udelukkes, at en del af dem måske er eksporteret til Tyskland. Troels Ifversen deler denne opfattelse.

En af Kristian Gulds døtre, Martha Nielsine Larsen, f. 1911, fortæller, at æggene også køres til Bedsted Station under krigen. Hun har også hørt om Christian Smed Christensen i denne periode. Hun mener derfor, at han har været aftager af de første og dyreste æg. Der bliver også solgt mange æg til private, husker hun.

Aage Holm Riis, Brande, f. 1934 i Egebjerg på Thyholm, erindrer tydeligt, at mågeæggene i krigsårene sælges hver dag i den lille måneds tid, sæsonen varer, til landhusholdningerne på Thyholm af en mand, der transporterer dem på en fjedervogn med en hest foran. Husmødrene henter dem ved vognen i deres rødbrune lerfade, der kan rumme ca. 50 æg. Æggene har været billigere end hønseæg, husker Riis. Han er ikke i tvivl om, at alle mågeæggene bliver solgt på Thyholm i krigsårene.

Alle købmandsforretningerne på Thyholm har også solgt mågeæg efter krigen og indtil ca. 1960. Forretningerne har modtaget æggene fra Hindsels Fuglholm, når eksporten til England ophører ca. 10. maj. På denne tid er priserne på det engelske marked så lave, at eksporten ikke kan betale sig.

Jens Christian Bisgaard mener, at de kommercielle og systematiske ægindsamlinger på Madstedborg er begrænsede efter 1945, og at de helt ophører i 1950'erne.

I ca. 1955 ser Christian Smed Christensen sig nødsaget til at ophøre med at eksportere Madstedborg-æggene på grund af, at nogle æg angiveligt »har været sure eller rugede«, fortæller Oscar Bjerregaard. Herefter eksporterer

Rede med æg af stormmåger. Hindsels Fuglholm, maj 1988. Foto: Erik Jacob Overgaard.

Christian Smed Christensen kun mågeæg fra de to øvrige holme.

Dette ophør med eksport af mågeæg kan skyldes den samtidige indskrænkning af folkeholdet på gårdene i Madsted, ligesom den efterhånden beskedne hættemåge-bestand kan have mindsket gårdenes lyst og muligheder for at fortsætte de regelmæssige indsamlinger. Poul Søndergaard mener, at gårdene begynder at anvende fremmede og ukyndige til at indsamle æg. Det kan også være årsagen til, at indsamlingernes kvalitet bliver ringere.

Finn Munkholm, f. 1945 i Sønderhå, mener, at bageren i Hørdum køber mågeæg fra Madstedborg fra ca. 1955 eller tidligere.

Indsamlingerne på Madstedborg fortsætter i beskedent omfang »for traditionens skyld« især til fordel for gårdenes egne husholdninger helt frem til 1960'erne, hvor hættemågerne næsten helt forsvinder fra holmen.

Lise Hilligsøe husker, at Christian Smed Christensen i årene 1962-ca. 1966 har indbudt hende og hendes mand samt Niels Iver Overgaard og dennes hustru, Anna Sophia Elisabeth Overgaard, f. Ilkjær i 1922 ved Hellerød, til store frokoster på »Morup Mølle Kro« (»lidkøb«).

De to gårde »Gl. Ørum« og »Hindsels« har kendt hinanden i flere år på grund af deres fælles mågeæg.

Lise Hilligsøe husker, at det har været hendes eller ægtefælles opgave at køre de fyldte ægkasser til Bedsted Station hver 2. dag. Stationspersonalet har ofte fået mågeæg for deres ulejlighed.

Mågeæggene sendes fra ca. 1968 med jernbane til en fiskeeksportør i Lunderskov, Torben Nielsen, f. 1940, der eksporterer dem videre med jernbane eller lastbil til et tysk firma i Hamburg-Altona i Tyskland helt frem til 1982. I denne periode sendes mågeæggene i papkasser, hvori der lægges 30-ægs bakker af passende størrelse, savsmuld og blødt genbrugspapir mellem hver bakke. Papkasserne lukkes med klæbebånd.

Torben Nielsen oplyser, at eksporten af mågeæg kommer igang ved en tilfældighed. Det tyske firma, der importerer og forhandler ædle delikatesser som højprisprodukter, fortæller ham, at det også er interesseret i mågeæg fra Danmark. Hans mangeårige samarbejdspartner, dambrugsejer Jens Jørgensen, Årup, sætter ham i forbindelse med »Gl. Ørum« og »Hindsels«, og eksporten til Tyskland etableres.

Torben Nielsen har besøgt sine mågeægsleverandører hvert år i marts måned.

Ejeren af »Morup Mølle Kro«, Jes Laurids Jessen (1902-83), har været »Gl. Ørums« største lokale aftager af mågeæg. Kroen har således også kunnet servere mågeæg for dens gæster en måned hvert år.

Kurv med mågeæg - formentlig med æg af både hættemåger og stormmåger. Hindsels Fuglholm, maj 1988. Foto: Erik Jacob Overgaard.

Indtil maj 1975 har det været muligt at købe hættemågeæg i Sønderhå Brugsforening. Forf., der flytter til Sønderhå i 1974, bliver overrasket over at se dem på disken. Brugsforeningens daværende formand, der selv har indsamlet æggene på sin lille holm i Ove Sø, får opfattelsen af, at æggene ikke er populære hos den nytilflyttede »ornitolog«. Det er imidlertid ikke tilfældet. Forf. har spist mange mågeæg fra Vestamager i sin barndom. Formanden holder alligevel op med at levere mågeæg til brugsen.

Mågeæggenes priser og økonomiske betydning

Mågeæggenes betydning har næppe været afgørende for gårdenes økonomi. De må have givet et godt økonomisk tilskud til gårdenes drift og lønninger, ligesom det har været en kærkommen - men kortvarig - forårstradition for gårdenes store folkehold at få serveret mange mågeæg til måltiderne.

Når der har været flere mågeæg, end egne husholdninger har kunnet forbruge, er æggene sandsynligvis blevet fordelt eller solgt til slægtninge og til sognenes øvrige beboere.

Ifølge Heiberg koster æggene ca. 16 - 30 øre snesen i 1886. Det svarer til en stykpris på ca. 0,8 - 1,5 øre. Variationen kan skyldes, at sæsonens første æg er dyrest (de er helt sikkert nylagte), og at de senere æg bliver billigere som resultat af udbud og efterspørgsel (de har sikkert ikke alle været nylagte).

Denne variation af priser på mågeæg har været gældende helt op til 1950'erne, hvor efterspørgslen daler betydeligt, især på baggrund af, at sundhedsmyndighederne indfører forbud mod, at andre æg end hønseæg anvendes til fremstilling af levnedsmidler (bagerier, smørrebrødsforretninger o.lign.).

Løppenthin og Thisted Amts Tidende opgiver nogle ret præcise tal på antal indsamlede æg på Madstedborg og deres stykpris (leveret til ægpakkeriet) i perioden 1938 - 43:

Det skal bemærkes, at beløbene deles ligeligt mellem de to gårde i Madsted.

Anders Pape Møller oplyser i en artikel fra 1984 om mågeægs økonomiske betydning i Danmark, at eksportprisen pr. æg ændrer sig markant fra mindre end 5 øre til mere end 20 øre i løbet af perioden 1911-47. Priserne er højst under begge verdenskrige med ca. 8 øre i 1916 og ca. 13 øre i 1940-45. Det bemærkes, at eksportprisen også omfatter mellemhandleravancer, transport mv.

Troels Ifversen erindrer, at æggene først i 1930'erne har kostet op til 3 øre pr. stk. og siden hen op til 25 øre pr. stk. - der er rimeligvis tale om sæsonens første æg.

For at anskueliggøre prisniveauet i 1940-42 kan det oplyses, at Jens Høgholm (f. 1921), der har tjent som 2. karl på »Ågård« i 1940-42, har tjent 900-1000 kr. årligt, og at hans kone Marie Magdalene Høgholm f. Bertelsen (f. 1914), der har tjent som »alenepige« på »Ågård« i 1939-46, har tjent 45 kr. om måneden.

Disse tal anskueliggør, at gårdene aldrig har fået store indtægter fra ægindsamlingen. Aksel Jensen, Morup Mølle, erindrer udtalelser om, at gårdenes mågeæg har kunnet betale forkarlenes lønninger i 1930.

ÅR	ANTAL	STYKPRIS	INDTÆGT
1938	30.000	1½-2 øre	450-600 kr
1939	38.000	1½-2 øre	570-760 kr
1941	25.000	3 øre	750 kr
1942	8.000	7 øre	560 kr
1943	10.000	10 øre	1.000 kr

Mågeæggenes pris kan sammenlignes med prisen på andre sæsonprægede danske afgrøder som f.eks. jordbær, tomater og nye kartofler. De første er altid meget dyrere end de senere. De første og få mågeæg, der er indsamlet i april måned, har kunnet indbringe en meget høj stykpris. Poul Søndergaard angiver en stykpris på 1 kr., hvilket har været højere pris end for et hønseæg.

Udviklingen i priserne på mågeæg siden ca. 1800 kan sammenfattes således:

År	Stykpris for mågeæg og -unger
ca. 1800	8-10 skilling pr. Ol (80 stk.) 1 skilling pr. unge
1886	0,8 - 1,5 øre
ca. 1931	3 øre
1938-39	1½ - 2 øre
1941	3 øre
1942	7 øre
1943	10 øre
1949	12 øre
ca. 1950	15-25 øre
fra ca. 1955	ca. 1 krone

Mågeæggenes anvendelse i lokale husholdninger

Pontoppidan skriver i Danmarksbeskrivelsen fra 1763 i afsnittet om måger, at ».. deres Æg ædes undertiden af fattige Folk«. Hvis Aagaard og Pontoppidan har været samtidige, kunne førstnævnte have fortalt sidstnævnte, at det ikke udelukkende har været fattige folk i Thy, der har spist mågeæg!

Aagaard skriver i 1802, at »Æggene af begge Arterne (hættemåger og splitterner, forf.) spises begierligen. Hattaernes Unger spises ogsaa og holdes af nogle, som smaa, for lige saa velsmagende som Dueunger«.

Heiberg skriver i 1886 om hættemågens æg, at de »er velsmagende, Blommen har en stærk, gulrød Farve, den kogte Hvide er klar, gennemskinnende«.

Ewald Hansen skriver i 1907, at »Æggene er lidt mindre end Hønseæg og velsmagende«.

BS (Børge Steffensen) i Thisted Amts Tidende skriver den 28. maj 1943 bl.a.:

»I Aar har danske Husmødre faaet et andet Syn paa Maageæggene. Der har været usædvanlig stor Efterspørgsel, og Ejerne af Maageholmene har kunnet opnaa en Pris af 10 Øre pr. Stk. - eller dobbelt saa meget, som Hønseæg kostede for faa Aar siden. Dengang kostede Maageæg 2 Øre styk-

En trussel mod fuglene på Hindsels Fuglholm: Ved lavvande kan man gå næsten tørskoet ud til holmen. Foto: Erik Jacob Overgaard.

ket, og saa vilde man ikke engang spise dem herhjemme. Det vil sige, Folk, der engang havde smagt Maageæg og havde konstateret, hvor delikate og velsmagende de virkelig er, vilde gerne have nogle Snese Maageæg som en Delikatesse til Frokostbordet, men det var kun undtagelsesvis, Æggene anvendtes (.....) Og saa vilde Læserne naturligvis gerne vide, hvordan man kan bruge Maageæg. Svaret er kort og godt: Ganske som Hønseæg, og Maageæggene er en glimrende Erstatning«.

Såvel gårdenes familier som store folkehold har spist mågeæg til alle måltider hver dag i sæsonen. De har måttet spise alle dem, de har kunnet. Mågeæggene har indgået i både frokost- og middagsretter, og de er blevet konserveret, så de også kunne anvendes i bagværk op til et halvt år senere.

Poul Søndergaards hustru, Gudrun Søndergaard, f. Mikkelsen i Koldby i 1924, fortæller, at familien på »Ågård« har brugt mågeæg i en panderet. 10-15 mågeæg slås ud i en stor stegepande og serveres ligesom en omelet, der kunne skæres i mindre stykker som en lagkage. Retten spises med rugbrød.

Gudrun Søndergaard har selv anvendt hønseæg og mågeæg i forholdet 1:2 ved bagninger, således at hun har brugt 1 hønseæg og 2 mågeæg, hvis hun skal bruge 2 hønseæg.

Hun har selv serveret pocherede mågeæg i kørvelsuppe (at pochere = koge forsigtigt eller rettere varme lige under kogepunktet, f.eks. et udslået æg i vand eller suppe). Ægget slås ud i en underkop og hældes forsigtig over i suppeterrinen, før den sættes ind på bordet. Det er vigtigt, at blommen ikke går i stykker, da den skal ligge i hviden som i en lomme.

Gudrun Søndergaard fortæller endvidere, at gårdene har været nødt til at bruge de mange mågeæg med omtanke i madlavningen. De tilberedes på flere måder, så kosten ikke har virket for ensartet.

Elly Mardal, f. Knakkergaard i Grurup i 1924, fortæller, at hun også har fået pocherede mågeæg i kørvelsuppe hos sin svigermor, Mette Nicoline Mardal (1885-1969), Boddum, f. Poulsen i Ydby (sidstnævnte er farmor til forf.).

Annelise Siem, Morup Mølle, f. 1935 i Svan-

Mågeæggene og deres anvendelse har altid interesseret dagbladene i Thy.

kjær, har tjent hos Inge og Niels Christian Søndergaard på »Madstedgård« i perioden 1952-54. I den periode, hvor der er mågeæg fra Madstedborg, spiser familie og folkehold spegesild med kogte mågeæg hver formiddag, hvorimod der spises kogte hønseæg til tomater.

Annelise Siem har iøvrigt selv holdt traditionen med at spise mågeæg vedlige.

Karl Brogård har også prøvet at spise mågeæg i de senere år, men han synes ikke længere, at de er en delikatesse. Han har førhen spist 5 mågeæg pr. dag i sæsonen. Nu oplever han dem som fede - ligesom andeæg.

Aksel Jensen og hans hustru Tove Magnhild Jensen, f. Friberg i København i 1921, fortæller, at familie og folkehold på »Gl. Ørum« også har fået mågeæg til alle måltider i sæsonen. De har oplevet mågeæg anvendt i skidenæg, som blødkogt æg, som spejlæg (evt. som vendte spejlæg), i æggesnaps og endelig i bagværk.

Poul Søndergaard, »Rishøjgård«, husker, at der engang er konkurrence på »Madstedgård« om, hvem der kan spise flest æg til et måltid. En daglejer spiser 18 mågeæg. Det fortælles, at han bliver lagt ud i halmen i laden med mavepine!

Jens Christian Bisgaard erindrer, at en 2. karl på »Ågård« ofte har drukket rå mågeæg på hol-

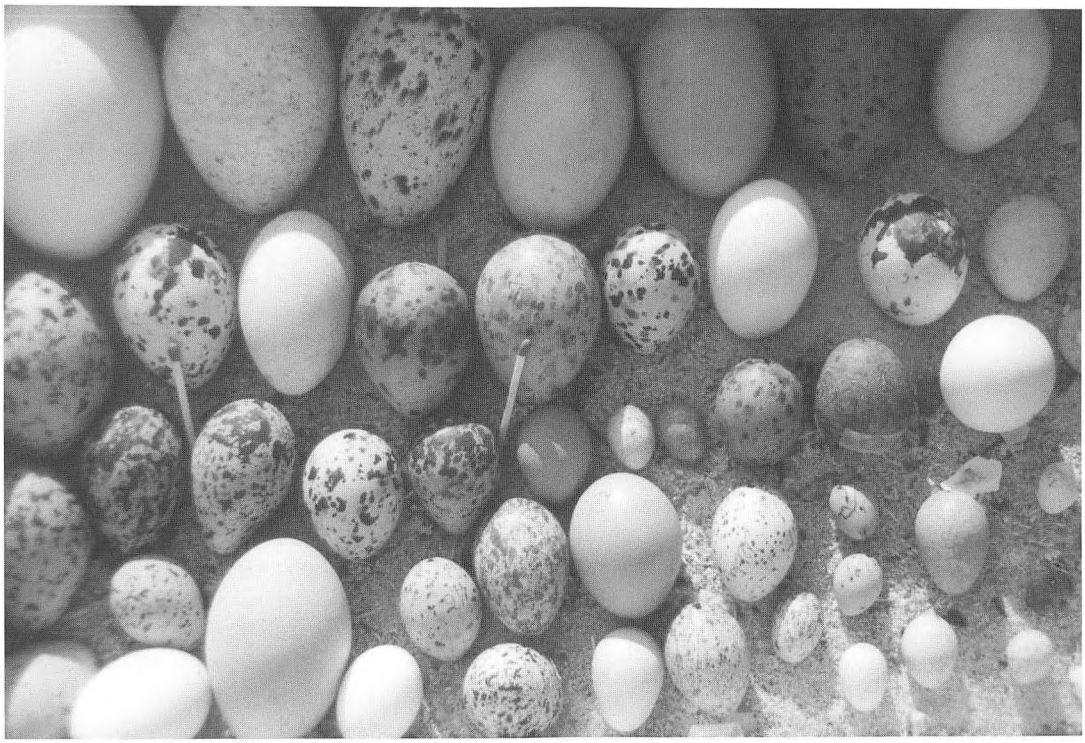

Privat ægsamling fra 1930'erne og 1940'erne. Ifølge den anonyme samler er æggene under tændstikkernes svovlhoveder th. af sandterne og tv. af hættemåge. Sandterneægget er indsamlet på Madstedborg i 1945 eller 1946.
Foto: Willy Mardal, 1998.

men. Husbond Peter Pedersen har ikke set med milde øjne på den slags »svineri«, så karlen truES med at blive hjemme, mens de andre er på Madstedborg.

Elsebeth Ifversen f. Pedersen i 1927 i »Ågård« fortæller, at mågeæggene koges i ca. 15 minutter og serveres som skidenæg med rugbrød og salt.

Dagny Elisabeth Christensen (1919- 97), f. Andersen i Nørhå, har tjent på »Madstedgård« i 1935-36. Hun erindrer, at mågeæggene til skidenæg koges i en stor gryde. Alle æg pilles, skæres midt over og efterses, for... »en sjælden gang er der et ruget æg«.

Hjalmar Mardal, f. 1921 i Boddum, husker, at en fattig familie i Boddum har været på Lindholm hvert år for at samle »mågeæg« (mange fuglearters æg kommer ind under denne betegnelse hos denne familie). Æggene er en kærkommen afveksling fra de sædvanlige kartofler. Mens familien sidder omkring bordet og ser spejlæggene på panden, udbryder en af sønnerne: »Jeg vil gerne ha' den med knopper i!«. Knopperne har været begyndelsen til fuglefoster.

Forf. far, Nikolaj Mardal, f. 1915 i Boddum, har engang fortalt, at han har leveret nogle mågeæg fra Vest-Amager til en ældre Amagerbonde i 1950'erne. Han kan godt lide at spise spejlæg med rugbrød og en dram til frokost. Nikolaj Mardal lover at forsøge at undgå rugede mågeæg. Amagerbonden svarer: »Åh, jeg plejer nu at skubbe ungerne op på kanten af min tallerken. Ungerne skal bare ikke være så store, at de glor på mig!«.

Elna Marie Bangsgaard fortæller, at hendes far, Kristian Nielsen Guld, har været i London i England på studierejse (eller deltaget i en kongres) for andelsmejerierne efter 1945. Guld oplever, at der indgår kogte mågeæg i hotellets

morgencomplet! Han undlader ikke at bemærke over for rejsefællerne, at disse mågeæg kan være kommet fra hans egen fugleholm.

Torben Nielsen oplyser, at mågeæg også er en delikatesse i Tyskland. De kan anvendes ligesom hønseæg i »solæg«, der også kendes fra Sønderjylland. De kogte og lettere krakkelerede æg står fremme i eddikelage i store, lukkede glas på kroer og »Bierstuben«. Indtagelsen er næsten et ritual. Ægget deles, den halve blomme fjernes forsigtigt, hulningen fyldes med en sauce, der bl.a. kan indeholde salt, peber, paprika, sennep, tabasco, engelsk sauce, eddike, olie og/eller chutney. Den halve blomme anbringes modsat oven på hulningen. Solægget indtages sammen med drikkevarer.

Ejgil Lodahl Andersen husker, at sigtebrød hos bagermester Holger Andersen i Morup Mølle har et gulligt skær, når der anvendes mågeæg ved bagningen.

Annelise Siem har oplevet på »Madstedgård« i 1952-54, at de mågeæg, der ikke bliver spist eller solgt til andre, bliver brugt som »kasteskyts« af gårdens unge mennesker.

Lise Hilligsøe fortæller, at der er spist mange mågeæg på »Gl. Ørum«. De er især serveret som skidenæg og som spejlæg. Hun har også bagt lyserøde sandkager af dem.

Jens Vestergaard Bertelsen, Tygstrup, f. 1918, har arbejdet på »Gl. Ørum« i mange år i perioden 1945-55. Han har enten spist kogte æg eller spejlæg på brød hver aften i hele sæsonen.

Thorvald Thomassen, f. 1952 i Nykøbing Mors, nu bosiddende i Villerslev, fortæller, at han har fået en særdeles lækker hjemmelavet is, lavet af mågeæg, i Thyborøn i 1963. Familien har indsamlet æggene på Agger Tange.

Konserverede mågeæg

Det har tidligere været almindeligt at præservere æg i vandglas (= glasholdig masse af vandholdig natriumsilikat). Det er de sene (og billige) mågeæg, der er blevet lagt i vandglas. De præserverede æg er blevet anvendt ved bagningen - herunder julebagningen - senere på året, hvor hønsene har lus og derfor lægger få æg. Æggene har været hengemt i kældre o.lign. i lerkrukker, i zinkspande med låg eller i trækar. Det kan have drejet sig om op til ca. 1000 mågeæg på hver gård.

Niels Peter Nielsen (»Mølle-Peter«) fortæller, at blommen i mågeæg går i stykker i vandglas med tiden. Derfor har de kun været egnet til bagning.

Samme konserveringsform anvendes i øvrigt endnu i begrænset omfang på Færøerne, hvor man tidligere har lagt lomvieæg i vandglas på nogle øer - nu gemmer man æg af mallemuk.

Elna Johanne Højbak (1921-96), f. Kirk i Sønderhå, fortæller, at hun har tjent hos familien Korsgaard på »Tøttrupgård« i Skyum i ca. 1937. Hun har været med til at samle mågeæg på Gl. Ørums Fuglholm, der dengang ejes af et medlem af Korsgaard-slægten.

Der gemmes ca. 1000 mågeæg i vandglas på »Tøttrupgård« til hen mod slutningen af vinteren. Hun erindrer tydeligt, at æggene ikke smager særlig godt efter den lange gemmetid, og at ingen har lyst til at spise bagværket.

Elsebeth Ifversen erindrer, at lagkagebundene bliver næsten lyserøde af mågeæggenes blommer. Signe Bjerregaard husker en barnedåb på »Hindsels«, hvor ingen vil spise af lagkagen med de lyserøde bunde. Sidstnævnte husker også, at Niels Iver Overgaard, »Hindsels«, har kunnet spise 22 mågeæg til frokost!

Dagny Christensen erindrer også, at mågeæg er blevet opbevaret i vandglas i en smørkærne (ca. 80 cm høj). Æggene bliver ofte brugt om vinteren til pandekager og til lagkagebunde.

Lise Hilligsøe har kun præserveret mågeæg i hendes første år som husmor på »Gl. Ørum«. Da ingen vil spise bagværket, holder hun op med at gemme mågeæggene.

Erik Overgaard husker, at »Hindsels« har præserveret sølvmågeæggene i store krukker i kælderen. De anvendes til bagninger.

Gamle ægsamlinger omkring Ove Sø

Det er karakteristisk for egnen omkring Ove Sø, at der endnu findes enkelte gamle og mindre ægsamlinger, der er indsamlet af især børn og unge mennesker i 1940'erne og 1950'erne eller tidligere. De få, der er tilbage, er gemt væk i papæsker med vat eller savsmuld i bunden på lofter og bagerst i skoleskabe.

Der er også kommet ægsamlere fra andre egne til Madstedborg, der tidligere har været en kendt fugleholm med en usædvanlig artssammensætning, hvoraf sandternen og troldanden har været de mest interessante.

Flere ægsamlere har vadet eller sejlet ud til holmen uden ejernes tilladelse. Der kendes eksempler på, at ægsamlere har kunnet låne både hos andre beboere i Madsted.

Flere samlinger indeholder æg af bl.a. troldand og sandterne fra Madstedborg. Førstnævnte arts æg har altid været fredet. Sidstnævnte arts æg har været fredet siden 1922. Ægsamlingerne er derfor ulovlige. Det er et gennemgående træk for disse små samlinger, at finderne kun har indsamlet ét æg af hver art, at de ikke har gjort nogen notater om fundene, og at de hurtigt har mistet interessen for dem.

En ung mand fra Sønderhå har tidligere samlet hættemågeæg for at puste dem ud. Hans ambition har været at have et eksemplar af hver farvevariant.

De små samlinger omkring Ove Sø og andre steder i Nordvestjylland må ikke sammenlignes med de meget store, private, systematiserede og ulovlige samlinger, som der sandsynligvis endnu findes nogle få af i det skjulte i Danmark.

I den forbindelse bør nævnes, at også Heiberg, Scharling og Ewald Hansen har haft ægsamlinger, som de har sørget for er blevet suppleret med interessante ægkuld gennem hele deres virksomme liv. De har været ægsamlere (og fuglesamlere) omkring århundredeskiftet, hvor det næsten har været en betingelse for at være respekteret »i det pæne selskab«.

Flere besøgende på Madstedborg især i perioden 1930-56 har været kendte personligheder med tilknytning til ægsamlerkredse. De optræder efterhånden mere og mere isoleret, da Dansk Ornitologisk Forening tager skarpt afstand fra dem og deres ulovlige virksomhed.

En »rigtig« ægsamler har ikke stillet sig tilfreds med ét æg eller ét kuld af hver art. Samlingen har først været interessant, når den inde-

Privat samling af hættemåge-æg fra ca. 1970. Æggene er samlet på en af de små holme i Ove Sø ved Sønderhå. Den anonyme samler har ønsket en samling, der viser hættemåge-æggenes mange nuancer. Foto: Willy Mardal, 1998.

holder alle ægfarvevarianter og kuldstørrelser - og gerne med kuld fra så mange lokaliteter som muligt!

På den baggrund har de små samlinger i Thy ikke haft betydning for fuglekoloniernes negative udvikling på Madstedborg og de øvrige fugleholme i Thy i årtierne efter 1940.

Kilder:

1. Andersen, E.T. 1987: Kammerherren fra Taabel. - Sydthy Årbog 1987. Egnshistorisk Forening for Sydthy, p. 68.

2. Andersen, E.T. & Mardal, E. (red.) 1992: Hvidbjerg v. Aa Klitplantage 1892-1992. - Egnshistorisk Forening for Syd-thy.

3. Andresen, C.C. 1861: Om klitformationen og klittens behandling og bestyrelse. 1861.

4. Astrup, J. 1988: Drengedage på Thyholm. - Dalhus Forlag, Struer, pp. 29-30.

5. Bloch-Nielsen, H. 1974: Jagtloven med noter om administrative og retlige afgørelser m.m. samt stikordsregister. - G.E.C Gad, København, pp. 62-65.

6. Bülow, E. (Red.) 1961: Danmarks større gårde. Statistisk og historisk håndbog for det store og middelstore landbrug. 4. Bind. - Selskabet til udgivelse af »Danmarks større gårde«, Jebjerg, pp. 839-41 & 964-66.

7. Enevoldsen, S.G. 1996: Karl Brogaard. - Hvidbjerg-Ørum-Lodbjerg Sognenyt nr. 3, 1996, p. 7.

8. Friis, A. 1962: De danskes øer. Med illustrationer af Johannes Larsen og forfatteren. - Grafisk Forlag, København 1965, pp. 333-340.

9. Hansen, M. Ewald. 1907: Et Besøg på Madstedborg. - Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift (DOFT) 1, pp. 93-95.

10. Heiberg, P.W.: Thylands Fugle. Viborg 1886. (Afskrift er gengivet i Naturnyt 1:1995, 24. årgang. Biologisk Forening for Nordvestjylland. Klitmøller pp. 157-180.)

11. Landbrugsministeriets lovbekendtgørelse nr. 801 af 11. december 1987.

12. Løppenthin, B. 1942: Iagttagelser fra Ørum Sø. - DOFT 36, pp. 212.

13. Løppenthin, B. 1943: Madstedborgs Skæbne som Fugleø. - DOFT 37, pp. 89-98.

14. Løppenthin, B. 1967: Danske ynglefugle i fortid og nutid. - Odense Universitetsforlag, p. 319.

15. Mardal, E. 1987: Tingsvinder fra 1638 - 1716 om Agger Sogn. - Sydthy Årbog 1987. Egnshistorisk Forening for Sydthy, pp. 24 - 25.

16. Mardal, W. 1991: Nogle erindringer om fugle og fuglefolk på Boddum i Sydthy. - Naturnyt 2: 1991, 20. årgang. Biologisk Forening for Nordvestjylland. Klitmøller p. 128-133.

17. Mardal, W. 1995: Ove Sø og Madstedborg. - Sydthy Årbog 1995. Egnshistorisk Forening for Sydthy, pp. 85-97.

18. Mardal, W. 1996: II. Fuglefolk og fugle på Madstedborg i Ove Sø i Thy. - Sydthy Årbog 1996. Egnshistorisk Forening for Sydthy, pp. 99-114.

19. Mortensen, W. 1984: Kvæghyrden fra Ørum Sø. - Sydthy Årbog 1984. Egnshistorisk Forening for Sydthy, pp. 36-40.

20. Møller, A.Pape. 1984: Indsamling af mågeæg i Danmark: Økonomisk og økologisk betydning. - DOFT 78, pp. 93-98.

21. Pontoppidan, E. 1763: Danmarksbeskrivelse, »Danske Atlas«, Tomus I. Omfatter bl.a. en dansk fugleliste på 234 arter, der er samlet af M.T. Brünnich. - Kjøbenhavn, p. 622.

22. Pontoppidan, E. 1769: »Den Danske Atlas«, Tomus V. Første Bind. Færdiggjort af Hans de Hofman) Kjøbenhavn, p. 523.

23. Tardini, E. 1978: Menu - Æg & Ost, Internationalt Madleksikon - Lademann Forlagsaktieselskab, København.

24. Thisted Amts Avis. 12. maj 1949: Travlhed med Indsamling af Æg paa Holmen.

25. Thisted Amts Tidende. 28. maj 1943: Maageæg er en glimrende Erstatning for Hønseæg.

26. Thisted Amts Tidende. 27. maj 1964: Mågerne fra Ove Sø leverer æg til englænderne.

27. Trap, J.P. 1961: Danmark, Thisted Amt (5. udgave) - G.E.C. Gads Forlag.

28. Aagaard, K. 1802: Physisk, oeconomisk og topographisk Beskrivelse over Thye beliggende i Thisted Amt, Aalborg Stift. - Viborg, pp. 51-52.

Efterlysning

»Gl. Ørum« formentlig omkring århundredeskiftet. Hvornår er billedet taget, og hvem er personerne? Oplysninger kan gives til Willy Mardal. (Udlånt af Lise Hilligsøe).

En københavnerdrengs erindringer om Thy

Af Jørgen Soelberg

I 1938 kom den da niårige Jørgen Soelberg til Thy som en af viceskoleinspektør Østrups feriebørn.

Det blev til mange ferier herefter, også efter konfirmationen, men forbindelsen til familien i Thy har været på vågeblus i de travle år hvor ægteskab, børn og arbejde, krævede den stærkeste opmærksomhed, men er nu atter genoptaget.

Han blev senere lærer og skoleinspektør, og efter at han gik på efterløn, har han skrevet sine erindringer, som bl.a. omfatter de mange ferier i Thy.

Det er blevet et tidsbillede om livet på et husmandssted i 30'erne og 40'erne og til en drengs indtryk af personer han mødte.

Dette gengives nu her, med hans tilladelse, næsten ordret, idet dog det mest private og intime er udeladt.

Kristian Skammelsen
Vestre Alle 6, 7760 Hurup
Tlf. 97 95 26 75

Ankomst

Det var i 1938, at jeg som en af viceskoleinspektør Christian Østrups drenge fik anvist et ferieophold hos Maren og Søren Skammelsen, Skyum pr. Hørdum. Jeg var dengang kun ni år gammel. Jeg kan huske det overfyldte tog på hovedbanegården i København. De mange mennesker, der var kommet for at sige farvel til de mange piger og drenge, der skulle tilbringe sommerferien hos gæstfrie landboere i Jylland.

Vi havde alle sammen et papskilt hængende om halsen. På det stod navn og bestemmelsessted til hjælp for togpersonalet, der skulle hjælpe med til at vi børn kom af ved de rigtige stationer.

Fra Århus stoppede toget ved hver station, og flere og flere kom af toget. Til sidst var det blevet aften og der var endnu langt til Thy.

Jeg var alene i kupeen da der ved en station kom to mænd ind til mig. Jeg har nok været bange, men måske også for træt til at blive bange. Jeg kan huske de spurgte hvor jeg skulle hen. Jeg svarede, eller de læste på skiltet at jeg skulle til Søren Skammelsen i Skyum. Da husker jeg tydeligt at den ene sagde, at så skulle jeg holde ferie hos en smed, for Søren Skammelsen var smed og lavede ålejern, de bedste der fandtes.

Det blev jeg ked af, kan jeg huske, for jeg havde jo håbet på at skulle holde ferie på en rigtig bondegård med heste, grise og køer.

Toget var startet fra København ved 7-tiden om morgenen, der var mange forsinkelser undervejs, der var nok mange børn der ikke selv kunne finde ud af hvor de skulle af, så klokken var blevet rigtig mange, inden vi kørte ad thybanens spor mod Hørdum.

Klokken ca. 2 om natten var jeg der så. Her stod Maren og ventede på mig, mens Søren var

Jørgen Soelberg.

klar med hestevognen. De havde ventet så mange timer, og i ventetiden var hestene blevet opstaldet i Hørdum kros rejsestald. Så luntede vi hjemad. Hvor må Søren og Maren have været trætte. Først en lang arbejdsdag, og så mange timers venten, ganske vist sammen med andre gæstfri thyboer, men alligevel.

Jeg husker så tydeligt ankomsten til »Kragholm« i mørket. Det var jo i juni måned, men alligevel er det næsten mørkt kl. 3-4 om natten.

Vi kom ind i køkkenet, og der stod en ung pige og strøg. Det var Magda, den yngste datter, som nu bød mig hjertelig velkommen.

Så husker jeg ikke mere fra ankomstdagen.

Senere blev det ikke svært for mig at køre med tog til Thy, nu kendte jeg vejen, det var altid forunderlig at køre over Oddesundbroen, for så var man endelig i Thy. Så kunne man læse stationernes navne, inden toget nåede Hørdum. De sidste var Bedsted og Hassing.

Under krigen skulle der passes ekstra på. Et år var der luftalarm, mens færgen med os børn var mellem Kalundborg og Århus. Så måtte vi ligge og vente i flere timer udenfor Århus inden alarmen blev afblæst, og vi kunne lægge til kaj.

Mine plejeforældre
Søren og Maren Skammelsen

Hvem var så de to mennesker, som så kærligt og gæstfrit åbnede deres hjem for en ukendt københavnerdreng? Tidsbilledet er sidst i 30'erne, begyndelsen af 40'erne.

Søren var slideren, bonden. Med hjemmeskårne træsko og med halm i bunden, lappede benklæder, slidt vest med urkæde og skrådåse, arbejdsskjorte og så dette herlige ansigt. Søren var allerede dengang halvskaldet, let rødhåret og havde overskæg. Han gik altid med kasket, hvilket bevirkede, at panden altid var hvid, mens resten af ansigtet var uhyre vejrbidt. Når Søren skulle i kirke eller noget fint, tóg han stadstøjet frem. Det var et sæt sort tøj med vest og jakke, og så var der kravebrystet, der var sort. Statelig så han ud, og så havde han sorte fine halvlange støvler på, støvletter siger vi vel i dag.

Men det var hans øjne, man lagde mærke til. Oftest smilende, seende kærligt på een, eller

Søren og Maren Skammelsen med børnene Stinne, Peder, Kritian og Magda.

skuende ud over vidderne. Der var solskin i disse øjne, der dog kunne gnistre en sjælden gang, når der var foregået noget der ikke behagede ham. Og der var ikke langt fra øjnene til smilet, der ofte, meget ofte var fremme.

Han var et kærligt menneske, dybt rodfæstet i sin religion. Derfor var det også naturligt, at der blev bedt bordbøn før hvert måltid. Hans thybomål var ægte gammelt, naturligvis. Endnu ikke spoleret af radioens udfladende sprog.

Det var bemærkelsesværdigt hvor meget han elskede sine dyr.

Der skulle passes på dem. Alt skulle være i orden, hvad enten der var tale om store kreaturer og heste eller om høns og kyllinger. Han sled og slæbte fra morgen til aften. Kom en tur ind omkring køkkenet til formiddagskaffe hvis han var i nærheden, ellers blev det først til middagsmaden kl 12.

Efter det var der en times pause, hvor Maren og han sov middagssøvn. Engang imellem skulle der bringes æg til Koldby brugsforening. Jeg var lykkelig hver gang jeg måtte komme med. Ofte kørte vi med arbejdsvognen, når vi skulle have mange kornsække med hjem. Det var hårdt at sidde på den stive vogn, men det var herligt. Foran sig havde man hestene som kendte vejen op forbi Ane Foget og enkelte andre gårde, så op ad den stejle Irup bakke og forbi Irup der lå gemt væk til venstre for vejen, videre gennem skoven til hovedvej 11 med den

chausserede belægning, det vil sige brosten som var lagt i buer hele vejen. Sindig og stille kørte vi. Søren sagde ikke meget, men viste mig dog mange ting og fortalte hvad han syntes jeg skulle vide.

Pisken sad i piskeholderen, men blev næsten aldrig brugt, kom den op af holderen var det mere for at markere, og slet ikke for at gøre ondt, og så hilste man på hinanden med den, løftede den lidt op til hilsen for forbipasserende.

I Koldby kørte vi så ind til brugsen, fik læsset æggene af og fik til gengæld sække med korn og andet, der manglede på Kragholm, ikke mindst det, der skulle bruges i husholdningen, med tilbage. Så gik det atter hjemad til Kragholm.

Turen tog vel et par timers tid, men jeg tror også Søren nød at komme lidt ud, lidt hjemmefra.

Om aftenen efter aftensmaden sad han ved sit skrivebord og læste Thisted Amts Tidende og hørte radioavis, sa var det tid at føre regnskab over æglægningen. Hver høne havde et nummer og hver gang en høne havde lagt et æg, blev dens nummer registreret og ført ind i en protokol. Senere fik jeg at vide at ideen var, at finde frem til, ikke blot hønseriet hvorfra æggene var kommet, men også til den høne der havde lagt ægget.

Det kunne hænde at Søren ville være med til at spille kort ved spisebordet. Så blev der spillet æselspil, et talspil som vi i mange år havde glæde af, eller vi legede pindspil med kejserpinde, som også var hjemmelavede som så meget andet.

Søren røg ikke, men brugte skrå, hvilket var en virkelig nydelse for ham.

Maren var en stor og før kvinde, næsten altid smilende, men også ofte beklagende. Hun gik med fletning i nakken, og det er mange gange jeg har set hende sidde ved køkkenbordet og flette sit hår og sætte hårspænde i. Jeg tror at håret var en del af hendes stolthed lige fra sin ungdom.

Til hverdag gik hun med blå arbejdskjole med pufærmer. Armene skulle være fri. Altid havde hun et rent og stivet forklæde på. Det var hende der snakkede, det var hende der fortalte, hvad hun selv havde oplevet eller hørt af andre. Jeg kan høre hendes stemme nu hvor jeg skriver. «Jamen kæreste barn dog » det var et af hendes yndlingsudtryk.

Det var hende som tog vare om hønseriet, selv om det ofte var Søren eller pigen der skulle ud at muge ud i hønsehuset, men oftest var hun med derude. Der skulle spredes korn, gives rent vand, hver rede skulle gåes igennem for at se om der var lagt æg siden sidst. Hønen der havde lagt ægget blev noteret med sit nummer, der sad på en metalring omkring det ene ben. Maren havde iøvrigt et system med hønseringe, de rigtige, i mange farver. Nogle høns havde en blå ring, andre brune eller gule, nogle havde endog flere ringe. Det var et system, der indebar, at enkelte høner, der ikke længere lagde æg, gik med en bestemt farve ring, så at hønen var let at se i flokken. Den havde svært ved at gemme sig når der skulle fanges høns ind til slagteriet.

Maren kunne bare det hele og var med i det hele. Men mit indtryk er også, at hun oftest var træt når aftenstunden var kommet og man kunne slappe af inde i stuen.

For mig var hun en glad, smilende, udadvendt kvinde, der støttede Søren i alt og som var familiemenneske om nogen.

»Kragholm«

Døren fra bryggerset til staldene var blå, rigtig køkkenblå, som det jo var så almindeligt dengang. Døren blev lukket med en slå, der blankslidt fortalte om de mange gange de arbejdsomme, ru hænder havde åbnet og lukket.

Straks døren blev lukket op, mærkedes den søde lugt af heste, hestepærer og hestepis, for lige på den anden side var hestestalden. Den var beregnet til to nordbagger, en hesterace der var så almindelig i Thy fordi nordbagger er så arbejdsomme og nøjsomme. Jeg kan huske den sorte streg, der gik fra panden ned over manken og hele vejen igennem den gyldne pels og helt ned til halen. Jeg kan huske deres øjne. Der stod de ude om natten og gumlede og skramlede. Engang imellem vrinskede de og

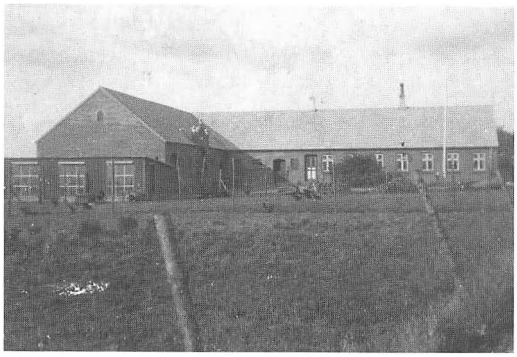

»Kragholm«, Skyum, 1932.

var måske urolige, fordi fluerne var for nærgående, eller drømte de om saftige græsmarker og solskin. Og alligevel var jeg bange for at gå forbi dem, jeg skulle jo forbi deres bagben, og heste sparker, det havde jeg jo lært som københavnerdreng. jeg må indrømme at jeg tog tilløb hver gang jeg skulle igennem og over i kostalden.

Til venstre for døren til kostalden hang det sorte, blankslidte seletøj over det støbte vandtrug. Ud til gårdspladsen var der en dør og til venstre for den var der et staldvindue med buet overkant. Hestenes gulv var belagt med sten fra marken, mens det øvrige var cementgulv.

Lige over for døren fra bryggerset var der igen en dør, umalet, slidt. Klinken, der var blankslidt, førte ind til kostalden og til svinestalden. Det var en helt anden lugt der slog en i møde når døren blev lukket op. Her stod køerne i række til højre, seks-otte stykker. Jeg husker det ikke så nøje i dag, men det var rød dansk malkerace. Stalden var hvidkalket og lavloftet, på bjælken ovenover hang malkestolen og forskelligt grej, grimer, tøjr og lignende. Fluer var der i mængder. Køerne havde travlt med at svinge halerne for at holde urostifterne væk. Længere henne var der stier til svinene. Til venstre var der en lille bås, her stod der en tyrekalv. Den var nok uønsket, man havde jo håbet på en kviekalv, så den kunne blive voksen og og senere selv få en kalv og komme til at give mælk. Men ak, nej. Der kom kun en tyrekalv, sidste gang koen kælvede. Men tyrekalven var sød og uskyldig og tillidsfuld, slikkede gerne og længe på ens hånd, når man forsigtigt stak sin barnehånd ind til den. Så stod den der med sine store brune øjne og blev helt salig over slikkeriet, der vel mindede den svagt om sin moders yver.

Bag båsen gik en dør ind til loen, hvor vogne, halm og meget andet spændende var. Så var der igen svinestier. Grisene skreg og gryntede. Hvor var de dog snavsede, og hvor lugtede der grimt, i modsætning til hestenes og køernes duft.

På endevæggen ud mod markerne var der en rigtig stalddør, hvor overdøren kunne åbnes mens det nederste stadig var lukket. Så kunne man stå der og se ud i verden, mens man støttede sig til den nederste døre øverste kant. Synet var overvældende. Man så mod vest, og solen som endnu ikke havde nået middagshøjden skinnede på markerne foran en, så de lå fuldt belyste og glødede i alle deres smukke farver. Der var en roemark, en græsmark til køerne og hestene. Så var der en bygmark. Vel 14 tdr. land var der til gården.

Øverst oppe over horisonten og længst henne, inden himlen nåedes, lå Irup, en lille herregård, om hvilken man talte med respekt og nogen frygt.

Til højre for stalddøren var der ét staldvindue, hvor en rude var delvis væk. Dette hul var indgang for svalerne, der om sommeren smuttede ind og ud, alt imens de klinede en rede op under staldloftet og senere lagde æg og kom med mad til ungerne.

Tidligt om morgenen blev køerne malket, længe før jeg stod op. Malkningen skulle være færdig til mælkekusken kom og hentede jungerne, hvori mælken var hældt over, og han kunne ikke vente. Han skulle nå sin rute og være på mejeriet i Hørdum, når dagen der begyndte for alvor. Han var en lang, benet, forslidt mand, som jeg uden grund var bange for. Han boede på toppen af bakken på vejen fra Skyum til Gudnæs. Fra hvor han boede gik et hjulspor ned til stranden, hvor man kunne bade og hvor der blev hentet grus og sand til brug på gården.

Det blev den store arbejdsvogn der blev taget i brug, når sand og grus skulle hentes. Vejen fra Frandsen var stejl, meget stejl, der skulle holdes et godt tag i hestene, for at vognen ikke skulle tage over, så det blev til løbskkørsel.

Der er en vidunderlig udsigt over Limfjorden til Mors oppe fra landevejen. En af de skønneste udsigter i Danmark.

Nede på stranden blev sandet hentet og mens Søren skovlede sand og grus op i vognen, kunne jeg gå på jagt efter spændende sten. Kristian havde lært mig hvordan søpindsvin så ud, og dem var der mange af, men også vættelys og mange andre forsteninger. Det var spændende.

Når vi skulle hjem måtte jeg ikke sidde på vognen, læsset var tungt, rigtig tungt, og det gik langsomt op ad den stejle bakke, men der var tid nok og man skulle passe på sine dyr, ikke overanstrenge dem unødigt.

Fra stalden gik der en dør ind til laden, det var et meget stort rum, lige indenfor til højre lå hakkelsesrummet med hakkelsesmaskinen med det store svinghjul. Her blev hø og halm skåret itu til føde for køer og heste.

På en støttestolpe hang altid en del snore fra halmballer der var lukket op. I begyndelsen var det rigtigt garn, men senere, under krigen blev det papirsnore der hang der.

Over hele laden var der et gitterspær. Det var altid meget spændende og vel også lidt farligt at gå rundt på disse bjælker. Man mærkede suget i maven, når man kiggede ned på cementgulvet. Men man var vel ikke en tøsedreng, så det blev til mange lege oppe på disse bjælker fra den ene ende af laden til den anden.

Over stalden var der høloft, her blev høet stuvet ind gennem dørlemmen der var over stalddøren ud mod marken. Jeg var med til at stuve hø ind. Det foregik jo altid om sommeren, så det var en varm opgave, ikke blot på grund af sommervarmen men det var hårdt slid, og hvor blev man dog ødelagt på hænder og arme af alle de småtorne og skarpe kanter der var på blomster og græs.

Der var ofte megen hø ude på marken så det skulle stuves godt af vej, helt op under loftet til tagryggen. Ud på marken med arbejdsvognen og forken, fylde arbejdsvognen rigtig så læsset ikke faldt af på vejen hjem til gården. Op at være med til at stampe høet godt sammen, så der kunne være endnu mere på vognen. Læsset syntes rigtigt højt, så når det gik hjemad skulle man passe på ikke at falde af, sådan svajede det fra side til side.

I tilknytning til laden var der en slags garage for hestekøretøjerne. Der var en jumbe og en kørevogn med bænke på hver side af ladet (arbejdsfjedervogn med agestole red.) Jumben var den fornemste og den hurtigste vogn. For begge vognes vedkommende var der et dejligt hestedækken at spænde op foran sine ben og fødder, det var af læder og foret med lammeskind, navnlig i de kolde sommeraftener var det dejligt at få omkring sig. Om vinteren må disse dækkener have været uundværlige.

Bag høloftet var der mere loft, det var loftet som gik ind over stuehuset. Kom man fra høloftet stødte man først på den meget store strygemaskine (rullen, red.) med valser og kampesten. Den blev brugt når der havde været storvask og sengetøjet skulle glattes. Det var et anstrengende arbejde med den tunge mekanisme. Tøjet blev lagt omkring en trævalse der så blev rullet frem og tilbage under en eller anden form for pres, så alle folder blev glattet ud.

I den modsatte side stod der en gammel dragkiste, sikkert en formue værd i vore dages øjne. Hvor mon den var kommet fra? Hvorfor fik jeg aldrig dens historie? Men jeg spurgte jo ikke, havde ikke sans for den slags dengang.

Midt i det hele var skorstenen op ad hvilken der var et klædeskab, her hang også skinkerne, de røgede.

Længere fremme var kornlageret med byg, majs og andre kornsorter, pænt fordelt i forskellige bunker. Det var musenes paradis. Luften var meget tør, og man kunne ikke være deroppe i længere tid inden man blev ru som sandpapir i halsen af støv og tørhed.

For enden af loftet til højre var der lavet et lille kammer med vindue der gav udsigt over marken op til Ringgård. Der syntes altid at være enormt varmt i dette værelse, hvor der var en seng, en reol og et skab. Reolen var meget

spændende, for her lå Kristians ting og sager, spændende sten, et syltetøjsglas med en hugorm, endnu med den gysende, zigzag-stribe bevaret trods spritten. Og bøger - Ivanhoe, Erik Menveds barndom og flere andre.

Fra loftet ved skorstenen var der en lem ned til bryggerset, her gik Søren med de enormt tunge kornsække, helt umenneskeligt. Eller under krigen især hvor der blev båret kurv efter kurv op ad lofttrappen med de dyrebare tørv. Sikken et støveri og svineri for den stakkels Maren og den unge pige der var i huset. Tørvestøvet må have været overalt sidenhen.

Bryggerset var aflangt. Ved vinduet ud mod gården var vasken, her var også vandspanden, for det var først senere der blev lagt rindende vand ind i huset.

Lige uden for døren til gården var pumpen. Ni gange skulle der pumpes, den tiende gav dejligt iskold og rent vand.

Langs med væggen fra vasken var der et køkkenbord, der, hvor det sluttede, var der et lille bord med et petroliumsapperat til at koge kaffevandet og andet der ikke krævede at det store komfur i selve køkkenet blev tændt. På den anden væg til højre for døren til hestestalden var der en stor gruekedel, der blandt andet blev brugt til vask af tøj. På vaskedage var der slid og travlhed, tøjet skulle rengøres, gruekedlen var glødende og der skulle røres rundt i det hele med en stor træstok, der var flad i den ene ende. Dampen fyldte hele bryggerset. Der var også en, på den tid, moderne vaskemaskine. Den stod på tre ben, var en balje med et tungt låg, under hvilket der var tre yverlignende træpinde fastgjort. Når låget var lukket kunne man dreje på et svinghjul, således at tøjet i maskinen hvirvlede rundt og blev rengjort.

Det rene tøj blev så hængt ud på snore der var spændt ud over gårdspladsen med støttestolper så intet af det rene tøj rørte ved jorden, andet var lagt til tørre på hækkene der omgav hønsegården.

Ved siden af gruekedlen var der et lille aflukke til lokumspanden. Lige ved siden af var der en smal dør der førte ind til pigekammeret, man kunne gå gennem pigekammeret ind i lille gang hvor der stod en dragkiste, og videre ud

Jørgen og tyrekalven.

til en lille hønsegård hvor der også var en slibesten. Det var et stativ med en rund sandsten, diamentralt var der ført en jernstang gennem stenen, denne jernstang havde et stort håndtag, hvormed stenen kunne drejes rundt. Når stenen fik lidt væde var den ypperlig til at slibe. Her blev leen ofte slebet og knivene til hakkelsesmaskinen.

Til højre for den smalle dør til pigekammeret var der kun ganske få meter væg hen til selve døren, der førte ind i køkkenet. Her fik man først øje på et stort brændekomfur med flere kogeplader, ved siden af stod brændekurven med tørv og kviste. Den havde Søren selv flettet i de lange vinteraftener. Det sortfarvede komfur skinnede og var husmoderens stolthed. Fra loftet ned over komfuret hang fluefangere, det var lange strimler med lim som fluerne hang fast i hvis de kom dem for nær.

Til højre for komfuret, og altså lige inden for døren til bryggerset var døren til spisestuen. Til venstre for komfuret var der en dør der førte ind til dagligstuen, eller den finere spisestue. Over for bryggersdøren var døren til Søren og Marens soveværelse. Til venstre for soveværelsesdøren var hele væggen og vinduet ud mod haven, med udsyn til stauder og et lysthus. Et køkkenbord gik langs hele væggen. Til venstre for bryggersdøren var der en dør som førte ind i spisekammeret/viktualierum. Her var der en lem i gulvet. Blev den åbnet kunne man gå nogle få trin ned ad en trappe til en meget lille

kælder, hvor der kunne være køligt, selv i varme sommerdage.

Køkkenet var centrum for husets aktiviteter. Her blev der lavet kaffe tidligt om morgenen samtidig med at Søren læste dagens tekst fra bibelen eller fra en andagtsbog, men det var så tidligt på dagen at jeg aldrig har overværet denne andagt.

Om formiddagen blev der ligeledes lavet kaffe og igen om eftermiddagen og ofte også om aftenen. Vi skal lige have en knaldtår, blev der sagt. Maren drak aldrig kaffe uden at der kom et stykke hugget sukker i den allersidste mundfuld.

Om formiddagen kom den sortklædte landpost med Thisted Amts Tidende. Ikke sjældent blev han budt indenfor til en kop kaffe ved køkkenbordet.

Fra køkkenet gik der en dør ind til spisestuen. Lige inden for døren var der en divan. Midt på gulvet stod et spisebord med seks stole omkring og i et hjørne et skrivebord. Til venstre i den daglige stue var det at middags- og aftenmaden blev spist. Det var også her man opholdt sig om aftenen, her stod også en kakkelovn, rund og sort. Det første år jeg var der var det en petroleumslampe der gav lys i stuen, men allerede året efter var der indlagt elektrisk lys.

Den finere spisestue var møbleret med et spisestuebord med stole en skænk, inklusive de mange præmier for hønseavl og havehold var placeret, på væggen hang der store billeder af kong Christian den tiende og dronning Alexandrine, begge i brede rammer af moseeg.

Her spiste man når der kom gæster om søndagen og ved festlige lejligheder.

Fra denne stue gik døre ind til stadsstuen der var møbleret med klunkemøbler i rødt plyds. Det var uhyre sjældent at denne stue blev benyttet, men når det skete, var der altid en egen højtidelig stemning til stede.

Hvor mon denne stue stammede fra, og hvor mon den endte sine dage, for et museum ville det i dag have været et klenodie.

En anden dør førte ud til en lille gang, hvor der stod en lille skabskommode, og hvor der var knager på væggen. I endevæggen var der en dør ud til det fri og til venstre en dør ind til gæsteværelset. Her stod der en stor solid seng, en servante med fad og kande og et klædeskab. Gæsteværelset havde vindue ud mod haven.

Kristian

Allerede den første sommer mødte jeg Kristian, Søren og Marens yngste søn. Familien var blevet samlet, der var i hvert fald besøg af Stinne og Anders fra Sønderhå, hvor Kristian tjente.

Vi blev med det samme gode venner. Kristian viste mig en viberede og så løb vi ned til åen, der danner skel mellem Sørens mark og Irup. Her fortalte han om hvordan han havde fanget ål på liner og kroge med orm som madding. Det var ikke noget for mig, en københavnerdreng.

Da Kristian skulle afsted igen oplevede jeg noget som satte sig fast i mit indre. Det var Kristians mor som sagde noget i retning af: Nu skal min bette dreng væk og arbejde, men du kan blive her, Jørgen.

Senere havde vi gennem de mange efterfølgende år rigtig gode oplevelser sammen, men jeg kan slet ikke remse dem op. Et måtte jeg hele tiden have for øje. Det var jo Kristians mor og far, det var hans hjem, det var hans hjemegn, det var hans venner og kammerater, det var hans det hele, og jeg var bare kommet som gæst.

Men vi havde det godt sammen, trods vore forskelligheder, kemien var i orden, som vi siger nu om dage.

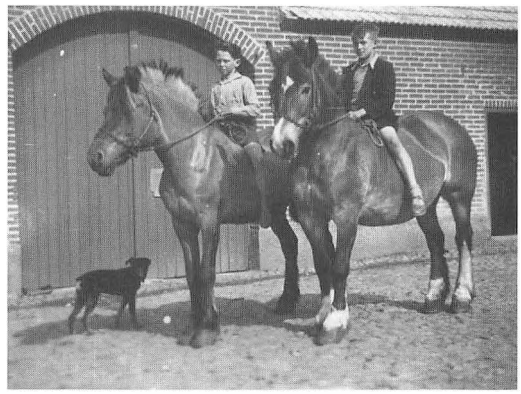

Jørgen og Kristian højt til hest.

Vi badede sammen fra Skyum strand neden for mælkekusk Frandsens hus, Kristian indviede mig i rygekunsten, uden at jeg dog selv tog del i det, han viste mig hvordan man skar en pibe af hyldetræet. Han viste mig forsteninger og flinteflækker fra oldtiden, han fortalte mig om dyr og planter, og mange gange var vi ude i marken og hente køerne, der dengang stod i tøjr, så lærte han mig at rinke tøjret rigtig sammen.

Senere fortalte han mig om Gud og Jesus og vi havde samtaler om det med pastor Mosumgaard. Siden den tid har jeg haft et personligt tæt forhold og tro på Gud.

I Indre mission havde man mange møder, også for de unge, dem deltog vi ofte i. Disse møder sluttede ofte med at der blev leget sanglege udendørs i de skønne sommeraftener.

Vi blev da også »arresteret«af tyskerne engang i de første besættelsesår, det var vist i Hurup. Vi havde vist foragt for besættelsesmagten ved at holde os for ørerne da et musikkorps gik forbi os på gaden. Ja, vi fik bare en gang skældud på tysk. Vi legede også sabotører da vi i Stenbjerg plantage væltede de såkaldte spanske ryttere ned i grøfterne og vendte de tyske vejskilte.

Jeg husker kun en enkelt episode hvor Kristian blev (berettiget) vred på mig, vi havde måske i forvejen været lidt sure på hinanden. I hvert fald: Kristian skulle køre en hestevogn op til smeden efter et eller andet. Jeg ved ikke hvorfor, men pludselig for der en djævel i mig, jeg entrede vognen og begyndte at køre hjemad med hestene. Men Kristian løb efter og indhentede mig, sprang op i vognen og væltede mig ned i bunden, mens han overtog tømmerne. Han var vist fair nok til aldrig at fortælle det til sin far eller mor.

En sommer jeg var i Thy skulle vi dele seng. Der var kun een dyne, og det gav (i gåseøjne) anledning til mange slagsmål om denne dyne. Jeg husker dette trækkeri om dynen, inden vi faldt i søvn. Vi sagde ikke noget til hinanden, men jeg tror heller ikke at vi skændtes, men vi trak og trak, for dynen var trods alt for smal til to personer.

Så var der de utallige gange hvor vi bare havde det rart sammen, vi behøvede ikke at tale eller lege, vi var der bare, begge

Andre gange spillede vi æsel inde i stuen eller kravlede oppe i de øverste bjælker i laden. Og cykelturene rundt omkring, til familie eller venner, eller bare ud i det blå.

Så kom Anna ind i billedet, og derfor fik Kristian andet at tænke på. Jeg havde min uddannelse at tage mig af og senere familie og arbejde som skulle passes.

Jeg er i dag virkelig ked af at jeg ikke holdt forbindelsen vedlige igennem de mange år, men med venskaber er det som med blomster, de skal plejes og passes, ellers går de ud.

Og så mødes vi måske »hinsides« og kan uden for tid og rum, glædes med hinanden - og med de andre kære.

Ingrid og Peder

Peder var Søren og Marens ældste søn, han var gift med Ingrid som var fra Snedsted, den næste stationsby efter Hørdum. Jeg var ofte henne hos dem i Skyum by, de var meget gæstfrie.

Peder var landsbysmed af den gamle slags, med den åbne landsbysmedie ud mod vejen, og alligevel altid på forkant med udviklingen, som man siger nu om dage.

De boede i en enlænget bygning ud til vejen der snor sig gennem landsbyen. Her var smedjen hvor Peder stod ved sin esse og sin ambolt. Her kom bønderne når hestene skulle skoes, det har jeg set på mange gange. Desuden reparerede han landbrugsmaskinerne og var en eller anden del blevet ødelagt, ja, så lavede han selv reservedelen til det. Han syntes at være uhyre flittig, men han var en gæv jyde, som elskede at drille, især sådan en københavnerdreng som mig, der ikke ville være snavset og derfor holdt mig lidt på afstand af det hele.

Peder var en ivrig jæger, derfor var det jagthunde de havde i huset, han var vist en meget dygtig jæger.

En dag under besættelsen kom der påbud om at alle våben skulle afleveres, jeg kan endnu huske Peders forbitrelse herover.

Han var også med i en skytteforening. Jeg blev også inviteret med for at få at se hvordan

Jørgen og Kristian på høløs sammen med Søren Skammelsen.

sådan noget foregik, jeg prøvede også at skyde, men det var ikke noget for mig. Peder drillede mig en del, men på en kærlig og tilgivende måde, fordi jeg ikke var interesseret i jagt og fiskeri.

Ingrid var en meget munter pige, uhyre gæstfri. Det kunne mærkes på hende at hun var fra Snedsted, fra stationsbyen, der var lidt byagtig over hende, hvilket skal opfattes meget positiv.

For nogle år siden fik jeg at vide at Peder ikke var mere, det gjorde mig ondt at høre.

Jeg mindes endnu hans fornøjelige væremåde, hans smil og hans evindelige snadde i munden.

Magda og Jens

Magda var Sørens og Marens næstyngste barn. Det var hende der foranledigede at der blev sendt bud efter en københavnerdreng. Det er jeg stadig Magda uhyre taknemlig for.

Hun blev vist tidlig gift fordi hun blev gravid med hendes kæreste Jens som var fra en af de store gårde i Harring.

Den gamle Per Jensen var en stor, bred og, vistnok, rig gårdmand - mens konen virkede pyntesyg.

Det er groft af mig at karakterisere dem således, men det er det indtryk som står for mig nu.

Magda og Jens boede på en mindre gård i Harring, senere købte de en vognmandsforretning, men det var vist en fejlinvestering, (eller blev de snydt) jeg ved det ikke.

De var hjertensgode mennesker og meget gæstfrie. Under besættelsen oplevede jeg at en tysk soldat kom cyklende forbi på en meget varm sommerdag. De gav ham frisk kølig mælk at drikke, og det føltes helt naturligt. Det var hjælp til et menneske, uanset om han så bar fjendens uniform. Endnu i dag kan jeg slet ikke se noget galt i denne gestus.

På den anden side af vejen lå der en kæmpehøj hvor jeg ofte har stået og set ud over det thylandske landskab.

Besøg i Agger

Agger ligger ved Vesterhavet, her boede moster Thea og onkel Hagbart. Han var skolelærer og kirkesanger.

Thea lignede selvfølgelig Maren meget, de var jo søskende.

Hagbart var en stor imposant mand, med store øjenbryn, men skægløs, en rigtig førstelærerskikkelse. Buldrende, men rar.

I nogle somre fik Kristian og jeg lov til at cykle til Agger, for at være på ferie der en ugestid. Det hændte også at Søren spændte for, og kørte hele familien til Agger. Det blev jo så en heldagstur. Da var det især spændende, om aftenen eller måske natten at skulle køre langs jernbanen mellem Bedsted og Hassing. Ville toget mon komme, og hvordan ville hestene reagere.

Huset hvor moster Thea og onkel Hagbart boede i var meget spændende, der var beboelse i den ene ende og skolestue i den anden, men det var ikke blot en skole. Han havde gennem årene samlet sig mange rariteter, ikke bare til undervisningsbrug. Meget havde han fået af fiskerne når de kom hjem fra havet. Især var der en samling konkylier, når man holdt dem for øret kunne man høre havet bruse. Det var meget fascinerende.

Der var en særlig lugt i Agger, det var havet, fiskene og fiskernes garn som hang til tørre. Der kunne være meget barsk derude, jeg undrede mig over at der ved mange huse lå en robåd Men så fik jeg fortalt om den store stormflod der tidligere havde taget det gamle Agger, således at hele byen med kirke og det hele lå langt ude i havet. Engang imellem skul-

le man kunne høre kirkeklokken fra den gamle kirke ringe derude.

Agger kirke ligger langs med vejen, og jeg har senere for ikke så mange år siden været i Agger, da fandt jeg Hagbarts og Theas navne på kirkegården, og fik, - meget for sent - sagt tak for de dejlige ferier og oplevelser som jeg fik netop her i Agger.

Det var en enestående stor oplevelse for mig at se havet for første gang. Det var stormvejr og bølgerne gik højt, men vi skulle derned for at se når havet rigtig viste tænder.

På den sidste klittop var der et sømærke som fiskerne kunne tage bestik efter når de var på havet. Ved siden af sømærket stod der en lille kanon, og fiskerbåde lå og var trukket op på stranden.

En aften jeg var der, var hele landsbyen ved havet, der var sket det at brislinger i milliontal var kommet så tæt på stranden at de kunne skovles op i kar og poser. Det var makrellerne der havde jaget disse enorme mængder af småfisk ind på land.

Jeg havde stillet mine sandaler og mine strømper nær ved strandkanten, men da vi skulle hjem var de væk. Havet havde alligevel taget dem til sig med en usædvanlig lang bølge.

Senere fik vi lov til at gå alene til havet. Jeg husker den evige durren, hvor var det skønt. Jeg husker også de trappelignende bølgebrydere og selve molerne med de mange firkantede granitblokke, der var væltet hulter til bulter af bølgerne. Dem måtte vi ikke gå ud på, det var livsfarligt, men så kunne vi gå på stranden og finde utallige spændende ting som var skyllet ind fra havet. Det var jo før forureningen for alvor satte ind, og plastik fandtes slet ikke dengang.

Under krigen var Agger en del af et stort fæstningsanlæg, der gik fra Skagen til grænsen. Der var pigtråd, spanske ryttere og kanoner i massevis.

Skolen med lærerbolig var delvis inddraget, således at en højtstående tysk officer boede i den ene halvdel af huset. Det må have været forfærdelig for den retskafne og dansksindede Hagbart og Thea.

Engang da jeg havde været nede ved stranden, mødte jeg en flok veltrænede og solbrændte unge mænd, tyske soldater. På deres undertrøjer kunne jeg se et dødningehoved og SS-tegnet. Da gøs jeg, for disse elitesoldater var jo dem der var de allerværste af de tyske soldater.

I flere år havde jeg nogle dages ferie hos Thea og Hagbart, men så holdt det op, jeg husker ikke hvornår eller hvorfor, måske har det været krigen og de tyske soldater man har været bange for.

Den sidste gang jeg var der, var der sat en bom op, således at vejen ind til Agger var spærret. Her stod de tyske soldater og standsede enhver, så skulle der vises ligitimationskort. Det var et kort som alle danskere skulle bære på sig og vise på forlangende.

Langt senere, efter krigen besøgte jeg atter Agger sammen med Kristian, da var der stadig lange rækker af spanske ryttere, men jeg ved det kun fra et fotografi, jeg husker ikke mere om besøget.

Egnshistorisk Forening for Sydthy

Et kik tilbage på det nu svundne år, viser et aktivt foreningsliv. Ved generalforsamlingen d. 11. november på Møllekroen i Hurup, skete der ingen ændringer i bestyrelsens sammensætning. Filmen om Limfjordens historie og natur blev vist, og herefter udleveredes Sydthy Årbog 1997 til de tilstedeværende medlemmer efter en kort præsentation.

Kend din egn programmet 1997/98 fortsatte igen d. 20. november, hvor det var gårdmanden og lokalhistoriefortolkeren Tom Kirk fra Tousgård der underholdt med »Thybohistorier«.

Den 22. januar 98 gjaldt foredraget »Limfjordsdigterne og deres livssyn«, fortolket af digteren og TV manden Gunnar Iversen, Sindrup. Det er ofte højden over os, der er med til at inspirere den enkelte digters skabeevne.

Den 3. februar havde foreningen inviteret sine sognerepræsentanter til en hyggeaften på Missionshotellet i Hurup med Museumspædagog Svend Sørensen, som fortalte om den egnshistoriske forskning, besættelsen og Fibigerslægten. Til sidst deltog alle i en quiz om egnen og dens historie.

Den 19. februar gjaldt foredraget landbrugets historie. Det drejede sig om, at Oluf B. Jørgensen, Fousinggård, fortalte om optakten til filmen »Et rigtigt bondeliv«, hvorefter filmen blev vist.

Ved næste diasforedrag, var det Willy Mardal, Sønderhå, som fortalte om »Fuglene i Sydthy«, naturen og hvilke vilkår, der er for deres opholdssteder.

Den sidste aften i rækken af vinterens foredrag, var en rigtig »Hans Bakgaard« aften med henblik på sommerens egnsspil »Ånd og gevær«. Der var både fortælling og musikunderholdning ved: Villy Dall, Skyum, Jørgen Andersen, Skyum, Henry Laursen, Hurup og Niels Stockholm, Hvidbjerg.

Som sædvane har der været stor tilslutning til samtlige aftener i foredragsrækken.

I år havde foreningen arrangeret sin heldagsudflugt lørdag d. 6. juni til Skiveegnen. Læs omtalen andetsteds.

Foreningens aftentur med ca. 120 deltagere, var i år henlagt til »Øland« d. 4. august. Læs andetsteds.

Vinterhalvåret 1998/99 - »Kend din egn«
De kommende foredrag i serien er tilrettelagt som følger:

Torsdag d. 10. september: bliver om »Planter i Thy« ved Holger Søndergaard, Tved.

Torsdag d. 8. oktober kommer Jens Andersen, København og fortæller om sit arbejde med bogen om »Atlantvolden« i Sydthy.

Torsdag d. 5. november fortæller Jytte Nielsen, Heltborg Museum om: Havet og fjorden omkring Thy skildret i kunsten.

Tirsdag d. 2. februar 1999 hører vi om: »Landboliv - land og by« ved forfatteren Knud Sørensen fra Mors.

Tirsdag d. 9. marts kommer Gordon Albøge, Odense og fotæller om vore »Stednavne i Sydthy«.

Tirsdag d. 13. april bliver afslutningen på vinterens foredrag. Her kommer Knud Holck Andersen fra Thisted og fortæller om »Grundloven »i anledning af 150 års jubilæet og som optakt til Fyrspillenes Egnsspil på Ashøje d. 5. juni. Desuden vil foreningen som vanlig arrangere en sommerudflugt og aftentur i 1999. Se nærmere i dagspressen til den tid.

Efterlysning

I anledning af Grundlovens 150 års jubilæum næste sommer, efterlyser foreningen gamle billeder og eventuelle klip fra grundlovsfester her på egnen, især fra før 1920. Oplysninger eller eventuelle lån af billeder modtages med tak af bestyrelsen.

Sommerudflugten til Skiveegnen

Lørdag den 6. juni gik turen østpå til Skiveegnen. I gråvejr startede bussen mod Skive, hvortil vi nåede, som aftalt kl. 9.30 ved Vor Frue Kirke i Skive. Her så vi, og beundrede de enestående og sjældne kalkmalerier, som findes i hele kirken. Bl.a. er Sct. Thøgers kirke i Vestervig afbilledet her.

Bodil og Ingvar Glad var de kyndige fortællere om kirken og dens historie.

Læs iøvrigt deres lille bog, der beskriver Vor Frue Kirke og den historiske baggrund.

Fra Skive kørte bussen mod nord til Staarup Hovedgård langs med Hjarbæk fjord. Ved ankomsten hertil drak vi formiddagskaffe under de gamle kælderhvælvinger og fik samtidig fortalt om slottets historie og den gennemgribende restaurering, som de nuværende ejere, Lis Messmann og Jørgen Bram, havde udført. Slottet er i dag fint møbleret med gamle til dels originale møbler.

Fra Staarup Hovedgård kørte vi tværs op over Salling til Pinenhus, hvor et lækkert »ta' selv bord« blev flittigt besøgt. Godt mætte gik turen over broen til Torneroseslottet Højris på Mors.

Her så vi eventyrerne stå frem i de gamle næsten ruinfyldte bygninger. En dags udflugt sluttede her og vi kørte nu ad snørklede veje tværs over Mors i regnvejr. Vi var vel hjemme igen ved 18-tiden, en dags oplevelser rigere.

E. M.

Højris.

Staarup Hovedgård

Aftenturen til Øland

Når aftenturen d. 4. august i år var henlagt til et besøg på Øland, skyldtes det ikke mangel på steder i Sydthy.

Men Øland har altid haft en vis tilknytning til Sydthy kommune, ikke mindst, da den hørte sammen med Irup, og en del af dens fæstegods lå i Sydthy.

Desværre eksisterer der ikke ret mange af Ølands godsarkivalier. Vi har ledt med lys og lygte, for at spore disse skifte- og fæsteprotokoller, da der eksisterer registre til disse på Landsarkivet i Viborg. De savnes ellers meget af alle, der forsker i slægtens og egnens historie.

Trap Danmark, og Historisk Årbog for Thisted Amt har følgende oplysninger om Øland og dens historie:

Øland tilhørte Globerne allerede i 1300-tallet. Poul Glob overdrog den i 1348 til sin hustru Margrete tillige med alt sit gods i Hassing herred, som erstatning for hendes arvegods, som han havde solgt til anden side.

Poul Glob havde antagelig deltaget i oprøret mod kongen i 1365, idet han sammen med Niels, Jens, Anders, Laurens og Peder Glob måtte afstå Øland til Valdemar Atterdag, der samme år fik tilskødet fru Helenes ret til Øland. Senere synes Øland at være forlenet til Peder Galskyt, som døde der i 1476.

I 1477 modtog hans hustrus søster Ingeborg Ottesdatter Stampe (Klarupgård), Øland som pantelån af Kronen i 10 år for 100 mark. 1479 nævnes hendes mand Jes Andersen i Øland, han skrev sig ellers til Elsted og Movtrup.

Blandt de mange øvrige der nævnes på Øland er: bl.a. fra Børglum, Stygge Krumpen i 1511, Godske Spend, Niels Kjeldsen Juel 1546 - 1571, Margrete Sandbjerg 1571 - 1580. Claus Kaas 1580 - 1627, Iver Prip 1627 - 1630. Jørgen Seefeldt 1641 - 1666. Chr. Helwerschou 1689 - 1732. Frederik Thestrup 1732 - 1758. Niels Aars 1758 - 1774. Peder Lauridsen Lillelund 1775 - 1789. Chr. Lassen Winther 1789 -1795. En stor del af gården blev udstykket i den tid, hvor Hans Peter Ingerslev havde den i 1795 - 1797 og Anders Sørensen, Irup i tiden 1797 - 1800. Anders Stigaard 1800 - 1802 og derefter igen Anders Sørensen 1802 - 1831. C.L. Godskesen 1831 - 1841. Martin Shibbye 1841 - 1855. C. F. A.Steen 1855 - 1863. Derefter fik den senere så kendte Kristen Mortensen Nyby, Øland. Han drænede og opdyrkede store arealer bl.a. sum-

Ølands hovedbygning fra gårdspladsen.

Ølands hovedbygning set fra haven.

pen, hvorved Voldstedet igen blev frilagt vest for Hovedbygningen. I Lunden omkring Voldstedet er der rejst en mindesten for Nyby, som ejede gården fra 1863 - 1909. Han solgte gården til Kristian Wilhelm Fibiger 1909 - 1948. Der igen solgte gården til sønnen Steen Fibiger 1948 - 1955 . Øland ejedes herefter af Harald Nielsen, Koldbygård, som igen solgte den videre til R. Christensen 1955 - 1959. J. M. Brüel købte gården 1959 og fru Brüel bor fortsat på gården, der dog er solgt til Oda og Kresten Pedersen i 1989, der således er de nuværende ejere.

Dette var kun små korte oplysninger om Øland.

Museumspædagog Svend Sørensen ledede rundturen for de 120 deltagere, som interesseret lyttede til de historiske fakta især om Kr. M. Nyby og Fibigerslægtens tid på Øland.

Vi sluttede i haven hvor man drak den medbragte kaffe.

I denne fine lidt kølige aften lyttede vi til Herdis og Johannes Alstrups harmonikamusik. Desuden fortalte Johs. Alstrup en lille sandfærdig beretning om hans første møde med en markpresser på Øland. Endnu en hyggelig aften i samvær med vore medlemmer var til ende.

E.M.

Kr. M. Nyby, Øland

Af Svend Sørensen, Museet for Thy og Vester Hanherred

Egnshistorisk Forening havde i august henlagt den årlige udflugt til gården Øland i Harring. Jeg havde ved den lejlighed fået til opgave at fortælle om familien Fibigers tilknytning til gården. Indledningsvis blev der dog også gjort lidt ud af forgængeren, proprietær Nyby, der ejede Øland fra 1863 til 1909. En væsentlig kilde til disse oplysninger er en artikel, som Vilhelm Fibiger i 1949 skrev i Historisk Årbog for Thisted Amt.

Nyby stammede fra Mors, hvor han var ud af en gammel degneslægt. Hans far Morten Olesen Nybye var søn af degn og skolelærer Ole Mortensen Nybye i Frøslev. Før Ole M. Nybye kom til Frøslev, havde han været i Ø. Vandet, Tilsted og Solbjerg - hans far igen var degn og skoleholder i Flade, og hans morfar var degn i Galtrup.

Morten Olesen Nybye fik dog sit virke ved landbruget. Han var således ladefoged på Frøslevgård i 1825, da han i en alder af 39 år giftede sig med Maren Jensdatter, der var enke på Østergård i Andrup, Frøslev sogn. Hun havde flere børn i sit første ægteskab, men fik kun et barn i sit andet ægteskab. Det var en søn, og han blev opkaldt efter hendes første mand og fik navnet Christen Solberg. Han blev født d. 12. april 1827 og hjemmedøbt samme dag. Fem måneder senere blev han fremvist i kirken, hvor han blev båret frem af sin faster.

Nu skal man ikke lade sig narre af navnet Solberg, der vel var givet til drengen som en slags æresbevisning til den afdøde. I virkeligheden var han søn af Morten Nybye og blev derfor kaldt Christen Mortensen Nybye. Stavemåder skal man heller ikke hænge sig for meget i (det er en ret moderne idræt). Det sidste bogstav i efternavnet faldt væk, og »K« blev det foretrukne bogstav i fornavnet.

Kristen Mortensen Nyby var kun otte år gammel, da han mistede sin mor, idet hun

Da K. M. Nyby trådte ud af amtsrådet i 1907, sørgede en kreds af venner for, at han blev malet. Maleriet blev hængt op i amtsrådssalen i Thisted, men hænger nu i byens rådhus - passende nok i det lokale, hvor økonomiudvalget holder sine møder. Maleriet er signeret ME.

døde i 1835 i en alder af 44 år. Året efter døde faderen, der blev 50 år gammel. Selv om det var et hårdt slag at miste begge forældre på så kort tid, så kom drengens liv ikke til at ligge i ruiner. Herremanden på Frøslevgård, Frederik Juul, nærede tilsyneladende venskabelige følelser for sin tidligere ladefoged og tog hans søn til sig. Drengen kom derfor til at tilbringe den sidste del af sin barndom på Frøslevgård med kancelliråd Juul som værge.

Efter konfirmationen kom Nyby ind på herredskontoret i Nykøbing som skriver med henblik på en juridisk uddannelse. Han manglede heller ikke lysten og evnerne, men en uventet mulighed dukkede op og ændrede hans livsbane. I en alder af kun 19 år fik han tilbudt stil-

lingen som godsforvalter på herregården Blidstrup. Han blev optaget af landbruget og blev i folden, om man så må sige, i over tres år.

I 1852 rejste Nyby fra Mors og til Thy, hvor han overtog forpagtningen af Irup. Gården var ejet af cand. theol. Laurids Sørensen, der havde overtaget gården efter moderens død tre år tidligere. Under Nybys forpagtning blev gården drevet frem til et mønsterbrug efter datidens forhold. Mens Nyby var på Irup, blev han valgt ind i sogneforstanderskabet for Skyum-Hørdum og blev straks formand.

Øland

Den vellykkede forpagtning af Irup gav naturligt nok Nyby lysten til selv at blive godsejer, og i 1863 købte han Øland af Martin N. Schibbye. Ladegården var brændt i 1850, og året efter blev den genopført i grundmur. Byggeriet belastede imidlertid gårdens økonomi, så Schibbye måtte afhænde den. Den første køber kunne dog ikke få økonomien til at løbe rundt, og Schibbye blev tvunget til at tage gården tilbage igen. Det var derfor en gård i dårlig forfatning, som Nyby overtog. Besætning og redskaber var solgt for at skaffe kapital.

For Nyby var det heller ikke uden økonomiske problemer at købe Øland, der skulle koste 39.600 rd. Efter sigende havde en halvbror lovet at sætte penge i gården, men han trak sig. Ifølge ovennævnte artikel fra 1949 skulle Nyby herefter have fået lovning på at låne 10.000 rd. af kancelliråd Juul. Det kan dog dårligt passe, eftersom Juul døde i 1858. Men måske var der tale om Juuls datter, der sad på Frøslevgård, hvor hun lige var blevet enke. Ifølge overleveringen blev en betroet mand sendt til København for at hente pengene, men de blev stjålet fra ham om aftenen i Tivoli. Da Nyby fik det at vide, tog han over til Frøslevgård, hvor han fik tilladelse til at lede i et skrivebord. Her lykkedes det at samle 10.000 rd., som han fik lov at tage med hjem til udbetalingen. Selv om disse oplysninger er behæftet med erindringsforskydninger, så kan de uden tvivl tages som udtryk for, hvor svært det var at skaffe de nødvendige midler til købet af Øland.

Med Nyby som ejer oplevede Øland en ny opblomstring, og der var nok at tage fat på. Hele gården blev drænet, et arbejde der holdt tyve mand beskæftiget. Vejen gennem Øland blev også taget under behandling og kom i så god stand, at den kunne optages som kommunevej. Hovedbygningen fra slutningen af 1770'erne blev gennemgribende istandsat. Bindingsværket blev omsat i grundmur, og gavlene blev forsynet med svungne kamgavle.

1868 var året, hvor Nyby for alvor viste sine evner som foregangsmand. En katastrofal tørke hærgede det år, hvor avlen blev så dårlig, at man slet ikke tærskede kornet. Høsten var overstået allerede omkring 1. august, så Nyby måtte tænke på anden beskæftigelse til høstfolkene. Istandsættelsen af hovedbygningen var lige blevet færdig, så han kastede blikket på omgivelserne. Vest for gården blev folkene sat til at kulegrave tre tdr. land, som blev plantet til i løbet af efteråret. Og der blev skabt et haveanlæg, som man den dag i dag nyder godt af.

I forbindelse med anlæggelsen af haven skete der en oprydning omkring Ølands adelsmærke, voldstedet. Det ligger vest for gården og kendes fra de skriftlige kilder allerede i 1300-tallet. Som i Sjørring er der tale om et voldsted, hvor man i ufredstider kunne søge tilflugt i en kortere periode. Midterbanken har sandsynligvis været forsynet med et trætårn.

Et sagn fortæller, at der er nedgravet en guldplov i slotsbanken. Hvis gården brænder for tredje gang, skal den graves op, så der kan blive penge til at opføre en ny gård. Men pas på: Den der graver før tiden, skal miste sin forstand! Sådan er det efter sigende gået en ejer i tidligere tider. Endnu i 1909 var der så meget overtro knyttet til højen, at Vilhelm Fibiger havde svært ved få én til at påtage sig arbejdet, da han til sit bryllup ønskede at rejse en flagstang på højen.

Under arbejdet i 1868 blev voldgravene renset op, så vandet igen kom til at stå blankt uden om højen. Den opgravede fyld blev kastet op på midterbanken, der hermed fik en mere afrundet top. Det medførte faktisk, at banken på et tidspunkt er blevet opfattet som en gravhøj fra oldtiden. Ved voldstedet kan man i dag

se en mindesten for Nyby. Det tjener ham også til ære, at han uden økonomiske bagtanker investerede i en vedvarende forskønnelse af Øland.

Det økonomiske havde Nyby imidlertid også godt greb om. Han var en dygtig landmand og drev handel med kreaturer, som blev sendt til marsken. Selv udlagde han store græsarealer til opfedning. Han var levende optaget af bedriften og var altid den første, der var oppe om morgenen. Om vinteren kunne man hver formiddag træffe ham i stalden, hvor han altid hjalp til med at vande kreaturerne.

Kongen af Thy

Straks efter at Nyby var flyttet til Øland, blev han valgt ind i Harring-Stagstrup sogneråd, og få år efter blev han formand. I 1868 blev han valgt ind i Thisted amtsråd, hvor han uden afbrud var medlem i 39 år. Efterhånden voksede hans indflydelse så meget, at han fik tilnavnet »Kongen i Thy«. Man fortalte, at når en sag blev behandlet, og han havde hørt lidt på forhandlingen, afgjorde han sagen og formulerede kort den beslutning, som skulle tages.

Anlæggelsen af Thy-banen var den mest betydningsfulde sag, som Nyby arbejdede for med stor energi. Ved banens åbning i 1882 blev han da også dekoreret med Ridderkorset. Senere fik han desuden Dannebrogsmændenes Hæderstegn.

Nyby var højremand og kongetro til det yderste. Af samme grund var han svoren tilhænger af Estrup. Når kongen havde valgt Estrup, så var der ingen grund til at sætte spørgsmålstegn ved hans måde at lede landet på. I øvrigt modtog Nyby flere opfordringer til at lade sig opstille til rigsdagen, men han afslog hver gang.

Når man tænker på Nybys politiske holdning, kunne man måske fristes til at tro, at han i det daglige var kompromisløs i sin fremfærd. Men sådan var hans natur ikke, hvis man skal tro, hvad der er skrevet om ham. Han var afholdt af sine tjenestefolk, og flere af dem blev på Øland i mange år.

Ud over at være repræsentant for kreditforeningen så var Nyby også i mange år direktør for Thisted Amts Brandkasse. Det var i en tid uden de mange pengeinstitutter, og han administrerede selv pengene ved bl.a. at låne dem ud i landejendomme. Han havde ingen kontorhjælp, så det var et ret krævende arbejde. I de modsætningsfyldte tider under Estrup blev Nyby imidlertid væltet som direktør ved et kup. Uden hans vidende samlede venstremændene en mængde mennesker til en generalforsamling, hvor han var på valg. Nyby havde ikke haft lejlighed til at gøre noget ekstra for at samle sine egne tilhængere, så han faldt ved afstemningen. Han opfattede det med rette som noget luskeri, men som sagt, det var i en tid, hvor mange midler blev taget i brug i den politiske kamp.

Nyby sad i amtsrådet under fire forskellige amtmænd. Amtsrådets forhold til Vilhelm Schulin (1890-1900) var ikke det bedste, idet man mente, han optrådte for diktatorisk. Med Nyby i spidsen boykottede amtsrådet de traditionelle frokoster eller middage i amtsgården og samledes i stedet på Hotel Aalborg. Striden endte med, at amtmanden måtte give amtsrådet en undskyldning, idet han havde fået besked på, at han ikke kunne forvente forflyttelse, før uenigheden var bilagt.

Forholdet til den efterfølgende amtmand, Frederik Simony, var derimod upåklageligt. Det ses bl.a. af den afskedstale, som amtmanden holdt ved det sidste møde, som Nyby deltog i. Ifølge Thisted Amtsraadstidende, februar 1907, udtalte han følgende:

»Naar Proprietær Nybys Ønske om at udtræde af Amtsraadet nu er imødekommet, er der et Ord, som maa lyde, og det er en dybtfølt Tak for hans mangeaarige Virken her til Bedste for Amtet og dets Befolkning. I 39 Aar har han været knyttet til Amtsraadet, og det ved vi jo alle, at han med en sjelden Interesse har omfattet alle dets Anliggender; vi kjender alle hans store Dygtighed, hans kyndige Indsigt, hans omfattende kommunale Erfaring og hans eminente lokale og personelle Kjendskab. Intet Under derfor, at han gjennem de mange Aar her i Raadet har udøvet en overordentlig Indflydelse, og at der neppe er udgaaet nogen større Sag, hvorpaa han ikke har sat sit Stempel. Altid var han rede til med sin rige Erfa-

ring at staa os, hans Kolleger, bi, det var ikke alene heroppe, men fra hele Thy, at man søgte til Øland, hvor man vidste, at man vilde blive hjulpet med Raad og Daad. Det er saaledes en velsignelsesrig Virksomhed, der bliver afsluttet ved Hr. Nybys Udtræden. For os, der bliver tilbage, er det, som om et Afsnit af Amtsraadets Historie var forløbet, og vi behøver ikke at udtale Forsikringen om, i hvor høj Grad vi vil savne ham her i vor Midte. Vi kan kun bringe ham vor varmeste Tak for hans trofaste Samarbejde og velvillige Imødekommen, og til denne Tak vil vi knytte Ønsket om en lykkelig og velsignet Livsaften for ham.

Medlemmerne sluttede sig hertil ved at rejse sig«.

Nyby havde valgt at trække sig på et tidspunkt, hvor halvdelen af amtsrådet var på valg. Dette valg blev afholdt i april 1907. Da Nyby ikke var på valg, blev der en uge efter (27/4) afholdt et suppleringsvalg, hvor proprietær Brix, Landlyst, blev valgt som Nybys afløser.

Nybys udtræden af amtsrådet faldt sammen med hans 80 års fødselsdag. I den anledningen fik han følgende skudsmål i Thisted Amtsavis:

»Ved sine rige Evner, ved sin eminente Arbejdsdygtighed og ved sin vindende, beherskede Optræden kom Nyby snart til at indtage en fremskudt Stilling i Amtsrådet.«

På Øland blev den runde fødselsdag selvfølgelig også markeret. Fibiger stod for arrangementet og havde på apoteket skaffet noget så sjældent som champagne. Det var naturligvis gjort i den bedste mening, men for Nyby var det en unødvendig flothed, som blev påtalt i ret fordømmende vendinger.

Kort otium

K. M. Nyby forblev ungkarl livet igennem. til gengæld havde han en husbestyrerinde, frk. Hansen, der var hos ham på Irup og derefter på Øland. Hendes sjældent anvendte fornavne var Vilhelmine Kristine, og hun var datter af proprietær fra Tikøb i Nordsjælland. Nyby havde stor respekt for hende, og hun havde et stort ord at sige i de ting, han foretog sig. Det skal også have været hende, der rådede ham til at lade sig opstille til rigsdagen.

I kraft af frk. Hansen levedes der et rigt familieliv på Øland, der var et gæstfrit hjem at komme i, også for ungdommen. Nyby kunne lide at høre de unges mening, og de havde i ham en velmenende vejleder. Frk. Hansen døde på Øland i 1891 af et hjerteslag i en alder af 81 år. En del år senere var Vilhelm Fibigers søster Kristine en tid husbestyrerinde på Øland.

På sin vis er frk. Hansen nøglen til forståelsen af Ølands videre skæbne. Hun fik nemlig en slægtning fra Vendsyssel i huset som ung pige. Pigens forældre udvandrede til Amerika, og derfor blev Øland med hendes tante og »onkel« Nyby som et hjem for hende. Pigen, Nicoline Mathilde, blev i 1875 gift med præstens søn, Peter Nicolai Frost Fibiger. De blev lærerpar i Årup Skole ved Snedsted. Deres yngste barn og eneste søn blev født i 1886 og fik navnet Christian Vilhelm Christoffer Fibiger.

Vilhelm Fibiger ville egentlig gerne have været ingeniør, men Nyby ønskede ham ind i landbruget. Da Nyby var som en slags bedstefar for ham, var det naturligt at efterkomme hans ønske. Efter at have taget præliminæreksamen i Hurup kom Fibiber derfor til Øland som landvæsenselev. Han havde derefter tjeneste på et par andre større gårde og et ophold på Malling landbrugsskole.

Allerede den 1. november 1905 blev Fibiger forvalter på Øland, og Nyby havde derved taget det første skridt mod at kunne trække sig tilbage. I 1907 trådte han ud af amtsrådet, og to år senere solgte han Øland til Fibiger. Nyby valgte helt at slippe tøjlerne i 1909, selv om han selvfølgelig kunne være blevet boende på Øland og derved udøvet en vis indflydelse. I stedet flyttede han til en lejlighed i Dr. Louisegade 14 i Thisted sammen med sin husbestyrerinde, frk. Pade. Her fik han dog kun halvandet år, idet han døde den 29. januar 1911, knapt 84 år gammel. Ifølge Harring kirkebog blev Christian Solberg Mortensen Nyby begravet den 4. februar på Harring kirkegård, hvor hans grav er bevaret.

I respekt for Nybys minde gav Vilhelm Fibiger og hans hustru i 1915 deres eneste søn nav-

net Steen Vilhelm *Nyby* Fibiger. Han blev i 1937 forpagter og i 1948 ejer af Øland. I 1954 solgte Steen Fibiger gården til Koldbygårds ejer, der året efter videresolgte til Robert Christensen. 1959-89 var Øland ejet af familien Brüel, og fru Brüel bor fortsat i hovedbygningen. Siden 1989 har Øland været ejet af Chr. Pedersen, Skjoldborg.

Stikordsregister til Sydthy Årbøger

1993 - 1994 - 1995 - 1996 - 1997

Af Elly Mardal, Birkevej 11, 7760 Hurup

Eventuel manglende årbøger kan købes hos boghandlerne eller bestyrelsens medlemmer. (Dog er 1984 - årbogen udsolgt).

Personregister

Aftentur, Ydby, Doverodde, Doverodde gl. Købmandsgård 93/ 113.
Aftentur, Hvidbjerg v. å., Lyngby, Aftenturen til Lyngby 95/127.
Andersen Eigil T., Lodbjerg, Lortpøt fennen i plantagen 94/41.
Andersen Herluf, Hurup, Smedens Erindringer, Byvandringer 93/6.
Andersen Jens, Gettrup, Kobberø - De tyske batterier 97/40.
Bech Jens Henrik, Visby, Broncealderarkæologi 96/11.
Beskrivelse, Vestervig, »Æ Beeshus« Museum 93/62.
Billede, Hvidbjerg v. å. Redningshold og Båd i Lyngby 97/111.
Billeder, Hurup, Ginnerup og Hurup Jernstøberier 97/68.
Billedkavalkade, Hvidbjerg v. å. Billeder fra besættelsen 95/44.
Bjerrekær Anne, Vestervig, Tåbel, En bueskytte fra stenalderen 94/6.
Dall Villy, Heltborg Museum, Maleren Jens Søndergaard 93/65.
Dall Villy, Heltborg Museum, Om maleren Jens Søndergaard 94/85.
Dall Villy, Heltborg Museum, Om maleren Jens Søndergaard 96/86.
Dehn Torben, Heltborg, Restaureringen af Lundehøj 97/6.
Egnshistorisk Forening, Sydthy, Årets forløb 93/110.
Egnshistorisk Forening, Sydthy, Årets forløb 1994 94/105.
Egnshistorisk Forening, Sydthy, Årets forløb 95/115.
Egnshistorisk Forening, Sydthy, Udflugten til Børglum Kloster 96/122.
Egnshistorisk Forening, Sydthy, Årets forløb 96/123.
Egnshistorisk Forening, Sydthy, Sommerudflugt til Thorsminde osv. 97/89.
Egnshistorisk Forening, Sydthy, Aftentur til Villerslev 97/91.
Egnshistorisk Forening, Sydthy, Årets forløb 97/94.
Ejlersen Lisbeth, Hurup, Om Jens Mikkelsen, entreprenør 94/52.
Fyrspillene, Heltborg, Fra årets egnsspil i Næssund 93/101.
Fyrspillene, Sydthy, Hvidbjerg v. å. Lyngby, Årets egnsspil Fyrglimt 93/94.
Fyrspillene, Sydthy, Et Jens Søndergaard egnsspil 95/116.
Fyrspillene, Sydthy, Skibet er ladet med, egnsspil 96/130.

Fyrspillene, Sydthy, Troldmanden fra Revs 97/102
Graugaard Esben, Vestervig, Peder Teglbrænders teglværk 94/20.
Haach Olsen Anne-Louise, Vestervig, Tåbel, Jernalderbønder ved Tåbel 93/55.
Handrup Laurits, Heltborg, By og virke 1922-29 96/118.
Handrup Linne, Heltborg, Ullerup, Kræn Kabel 96/79.
Hargaard Erik, Villerslev kirke, En landsbykirke i Thy 96/6.
Hjermind Jesper, Boddum kirke, Den lille sorte mand fra Boddum 93/27.
Husmandsforening, Sydthy, Besøg på Gårdhusmølle omkring 1930 97/111.
Ingerslev Jarl, Agger og Lyngby, Kystbefæstningsanlæg 95/6.
Iversen Gunnar, Ydby , Sindrup, Vølunds hus 94/43.
Jensen Milter B., Bedsted m.fl. sogne, Tidsbillede, Landbrugets vilkår 94/31.
Johansen Anker,Ydby, Da havet brød ind 97/31.
Jørgensen Ove, Gettrup, Gundtoft, Kobberø, Udskiftning 1797 93/82.
Kirk Aksel, Heltborg, Et historisk hus 93/89
Kirk Aksel, Heltborg, Om landsbyens udvikling 95/97.
Kirk Aksel, Heltborg, Livet på Overgaard for 100 år siden 96/115.
Kirk Aksel og J. V. Præstgaard, Sydthy, Kornhøst før og nu 97/69.
Kjær Poul M., Bedsted, Fra besættelsens tid 94/73
Konfirmand billede, Bedsted, Unge konfirmander i Bedsted 1964 97/45
Kristensen Aksel, Visby, En dag på gravning 87/88.
Krogsgaard Leif, Bedsted kirke, Mindeplader i kirken 93/77.
Krogsgaard Leif, Bedsted Kirke, Mindeplader 94/81
Laursen Gudrun, Helligsø - Gettrup, Helligsølejren 40/45 95/37.
Lodberg Torben, Ydby, Sindrup, »Æ ting« beskrivelse 93/91.
Lodberg Torben, Hassing - Refs herred, Herredsfoged Beyer 94/ 27.
Madsen Bjarne, Ydby, Flarup, Toppenbergslægten og Flarup bys historie 93/10.
Madsen Bjarne, Ydby, Skibsted Fjord, En Fiskestrid i 1731 93/95.
Madsen Bjarne, Hvidbjerg v. å., Lyngby, Fra 2. verdenskrig 95/15.
Madsen Nielsen Knud, Hvidbjerg v. å., Lyngby, Ywers Træben 93/63.
Madsen Nielsen Knud, Hvidbjerg v. å., Lyngby, En stranding i 1934 94/8.
Madsen Nielsen Knud, Hvidbjerg v. å., Lyngby, Fra krigen 95/ 41.
Madsen Nielsen Knud, Hvidbjerg v. å., Lyngby, Det tyske batteri 96/54.
Madsen Nielsen Knud, Hvidbjerg v. å., Lyngby, Jul i strandfogedgården 97/76.
Mardal Elly, Sydthy, Stikordsregister 1988/89/ 9091/92 Sydthy Årbog 93/106.
Mardal Elly, Hvidbjerg v. å, Vielses/trolovelsesregister 1722 - 1815 93/115.
Mardal Elly, Lodbjerg, Vielses/trolovelsesregister 1717 - 1815 93/117.
Mardal Elly, Hurup, Hurup vinterrevy 1894 94/90.
Mardal Elly, Hørdum, Irup, Aftentur til Irup 94/106.
Mardal Elly, Boddum - Ydby, Sogne, kirke og præstehistorie 95/105.
Mardal Elly, Ørum, Vielses eller trolovelsesregister fra Ørum 97/107.
Mardal Willy, Hvidbjerg v. å., Ove Sø og Madstedborg 95/85.
Mardal Willy, Sydthy, Fuglefolk og fugle Madstedborg 96/99.
Mikkelsen Aage H., Ydby, Fra Refshedegård til livgarden 97/15.
Mikkelsen Jens A., Bedsted, Min Flintesamling 96/32.
Mikkelsen Mette Katrine, Vestervig-Ydby, Et livshistorie 97/46.
Mindeord, Bedsted, Mindeord over afdøde arkivar Tage Thure 95/125
Møller Jørgen, Hørdum, Et legat gennem 70 år. 96/ 84
Møller Madsen Knud, Hurup, Tre tyske soldaters skæbne 96/121.

Nielsen Charles, Ydby, En Synsvinkel fra Ydby 93/33.
Nielsen Charles, Ydby, En synsvinkel om Ydby 94/58.
Nielsen Charles, Ydby, En synsvinkel fra Ydby 95/49.
Nielsen Charles, Ydby, En synsvinkel fra Ydby 96/55.
Nielsen Charles, Ydby, En synsvinkel fra Ydby 97/49.
Nielsen Christian, Bedsted, Nr. Bjerregård, en gårds historie Nr. Bjerregård 96/17.
Nielsen Jytte, Heltborg, Museet i 1993 93/96.
Nielsen Jytte, Heltborg Museum, Årets gang 94/97.
Nielsen Jytte, Heltborg, Ginnerupstenen 95/83.
Nielsen Jytte, Heltborg Museum, Årets gang 95/120.
Nielsen Jytte, Heltborg Museum, Årets gang 96/126.
Nielsen Jytte, Heltborg Museum, Årets gang 97/97.
Nielsen-Refs Gustav, Hurup, Nogle barndomserindringer 96/35.
Petersen Graves, Heltborg, Heltborg skole endnu en gang 97/64.
Præstgaard J. V., Boddum, Retssag om Kongensgård 93/71
Præstgaard J. V., Heltborg, Strid om brønd 94/13.
Præstgaard J. V., Heltborg, Af Heltborg skoles historie 95/66.
Præstgaard Jens Verner, Heltborg, Legat til Heltborg Bibliotek 96/42.
Saugbjerg Arne, Hvidbjerg v. å., Lyngby, Hærkystbatteri 95/36.
Skammelsen Kristian, Villerslev, »Kirkegård« En mand og hans indsats 94/79.
Skammelsen Kristian, Skyum, Tyve år i offentlig tjeneste 96/94.
Skolebillede, Villerslev, Villerslev skole 1900 93/109.
Skolebillede, Vestervig, Lindalsminde skole 1907 93/105.
Skolebillede, Ydby, Dover, Dover skole 1919 94/102.
Skolebillede, Heltborg, Skolebillede fra 1901 95/78.
Skolebillede, Heltborg skole, Heltborg skole 1927 96/47.
Skolebillede, Vestervig, Elever fra Oksenbøl skole 1927 97/14.
Skolebillede, Bedsted, Hunskjær skole 1921 97/75.
Skolebillede, Ørum, Ørum skole i 1918 97/109.
Stigaard Sørensen Paul, Skyum, Skyumgårdenes udflytning 93/21.
Sørensen Svend, Hurup, Hurup Bio 97/81.
Tidsbillede, Hassing, En bryllupssang fra 1867 95/ 104.
Tybirk Folmer, Heltborg ,Ullerup, Indremission i Ullerup, Vestergård og Liltoft 93/30.
Tybirk H.G., Sydthy, Sydthys stednavne 97/11.
Tybirk H. G., Heltborg, Et gårdnavn i Heltborg 97/86.
Vestergaard Gudrun, Grurup, Et lidet hus på heden 97/36.
Vestergaard-Poulsen Henning, Vestervig, De syv høns 94/50.

Stedregister - Årbog/sidetal

Agger og Lyngby, Kystbefæstningsanlæg 95/ 6
Bedsted, Fra besættelsens tid 94/ 73
Bedsted, Unge konfirmander i Bedsted 1964 97/45
Bedsted, Min Flintesamling 96/32
Bedsted, Mindeord over afdøde arkivar Tage Thure 95/125
Bedsted, Hunskjær skole 1921 97/75
Bedsted kirke, Mindeplader i kirken 93/ 77
Bedsted Kirke, Mindeplader 94/ 81
Bedsted m.fl. sogne, Tidsbillede, Landbrugets vilkår 94/ 31
Bedsted, Nr. Bjerregård, En gårds historie Nr. Bjerregård 96/17
Boddum, Retssag om Kongensgård 93/ 71
Boddum - Ydby, Sogne, kirke og præstehistorie 95/105
Boddum kirke, Den lille sorte mand fra Boddum 93/27

Gettrup, Gundtoft, Kobberø, Udskiftning 1797 93/82
Gettrup, Kobberø, De tyske batterier 97/40
Grurup, Et lidet hus på heden 97/36
Hassing, En bryllupssang fra 1867 95/104
Hassing - Refs herred, Herredsfoged Beyer 94/27
Heltborg, legat til Heltborg Bibliotek 96/42
Helborg Museum, Maleren Jens Søndergaard 93/65
Helligsø - Gettrup, Helligsølejren 40/45 95/37
Heltborg, Restaureringen af Lundehøj 97/6
Heltborg, Fra årets egnsspil i Næssund 93/101
Heltborg, By og virke 1922-29 96/118
Heltborg, Et historisk hus 93/ 89
Heltborg, Om landsbyens udvikling 95/97
Heltborg, Livet på Overgaard for 100 år siden 96/115
Heltborg, Museet i 1993 93/96
Heltborg, Ginnerupstenen 95/83
Heltborg, Heltborg skole endnu en gang 97/64
Heltborg, Strid om brønd 94/13
Heltborg, Af Heltborg skoles historie 95/66
Heltborg, Skolebillede fra 1901 95/78
Heltborg, Et gårdnavn i Heltborg 97/86
Heltborg, Ullerup, Indremission i Ullerup, Vestergård og Liltoft 93/30
Heltborg Museum, Om maleren Jens Søndergaard 94/85
Heltborg Museum, Om maleren Jens Søndergaard 96/86
Heltborg Museum, Årets gang 94/97
Heltborg Museum, Årets gang 95/120
Heltborg Museum, Årets gang 96/126
Heltborg Museum, Årets gang 97/97
Heltborg skole, Helborg skole 1927 96/47
Heltborg, Ullerup, Kræn Kabel 96/79
Hurup, Smedens Erindringer, Byvandringer 93/6
Hurup, Ginnerup og Hurup jernstøberier 97/68
Hurup, Om Jens Mikkelsen, entreprenør 94/52
Hurup, Hurup vinterrevy 1894 94/90
Hurup, Tre tyske soldaters skæbne 96/121
Hurup, Nogle barndomserindringer 96/ 35
Hurup, Hurup Bio 97/81
Hvidbjerg v. å, Vielses / trolovelsesregister 1722 - 1815 93/115
Hvidbjerg v. å., Redningshold og Båd i Lyngby 97/111.
Hvidbjerg v. å., Billeder fra besættelsen 95/44
Hvidbjerg v. å., Ove Sø og Madstedborg 95/85
Hvidbjerg v. å. Lyngby, Aftenturen til Lyngby 95/127
Hvidbjerg v. å. Lyngby, Fra 2. verdenskrig 95/ 15
Hvidbjerg v. å. Lyngby, Ywers Træben 93/ 63
Hvidbjerg v. å. Lyngby, En stranding i 1934 94/8
Hvidbjerg v. å. Lyngby, Fra krigen 95/41
Hvidbjerg v. å. Lyngby, Det tyske batteri 96/54
Hvidbjerg v. å. Lyngby, Jul i strandfogedgården 97/76
Hvidbjerg v. å. Lyngby, Hærkystbatteri 95/36
Hørdum, Et legat gennem 70 år. 96/84
Hørdum, Irup, Aftentur til Irup 94/106
Lodbjerg, Lortpøt fennen i plantagen 94/41
Lodbjerg, Vielses/trolovelsesregister 1717 - 1815 93/117
Skyum, Tyve år i offentlig tjeneste 96/94
Skyum, Skyumgårdenes udflytning 93/21
Sydthy, Årets forløb 93/110
Sydthy, Årets forløb 1994 94/105
Sydthy, Årets forløb 95/115
Sydthy, Udflugten til Børglum Kloster 96/122
Sydthy, Årets forløb 96/123
Sydthy, Sommerudflugt til Thorsminde osv. 97/89
Sydthy, Aftentur til Villerslev 97/91
Sydthy, Årets forløb 97/94
Sydthy, Hvidbjerg v.å. Lyngby, Årets egnsspil Fyrglimt 93/94
Sydthy, Et Jens Søndergaard egnsspil 95/116
Sydthy, Skibet er ladet med, egnsspil 96/130
Sydthy, Troldmanden fra Revs 97/102
Sydthy, Besøg på Gårdhusmølle omkring 1930 97/111.
Sydthy, Kornhøst før og nu 97/69

Sydthy, Stikordsregister 1988/89/90/91/92 Sydthy Årbog 93/106
Sydthy, Fuglefolk og fugle Madstedborg 96/99
Sydthy, Sydthys stednavne 97/11
Vestervig, Æ Beeshus« Museum 93/62
Vestervig, Peder Teglbrænders tegværk 94/20
Vestervig, Lindalsminde skole 1907 93/105
Vestervig, Elever fra Oksenbøl skole 1927 97/14
Vestervig, De syv høns 94/50
Vestervig , Tåbel, En bueskytte fra stenalderen 94/6
Vestervig , Tåbel, Jernalderbønder ved Tåbel 93/55
Vestervig-Ydby, Et livshistorie 97/46
Villerslev, Villerslev skole 1900 93/109
Villerslev kirke, En landsbykirke i Thy 96/6
Villerslev,«Kirkegård«, En mand og hans indsats 94/79
Visby, Broncealderarkæologi 96/11
Visby, En dag på gravning 97/88
Ydby, Da havet brød ind 97/31
Ydby, Fra Refshedegård til livgarden 97/15
Ydby, En Synsvinkel fra Ydby 93/33
Ydby, En synsvinkel om Ydby 94/58
Ydby, En synsvinkel fra Ydby 95/49
Ydby, En synsvinkel fra Ydby 96/55
Ydby, En synsvinkel fra Ydby 97/49
Ydby, Sindrup, Vølunds hus 94/43
Ydby, Sindrup, Æ ting« beskrivelse 93/91
Ydby, Skibsted Fjord, En Fiskestrid i 1731 93/95
Ydby, Dover, Dover skole 1919 94/102
Ydby, Doverodde, Doverodde gl. Købmandsgård 93/113
Ydby, Flarup, Toppenbergslægten og Flarup bys historie 93/10
Ørum, Vielses eller trolovelsesregister fra Ørum 97/107
Ørum, Ørum skole i 1918 97/109

Sagsregister - Årbog/sidetal

Æ Beeshus« Museum, Vestervig 93/62
Æ ting« beskrivelse, Ydby, Sindrup 93/91
Af Heltborg skoles historie, Heltborg 95/66
Aftentur til Irup, Hørdum, Irup 94/106
Aftentur til Villerslev, Sydthy 97/91
Aftenturen til Lyngby, Hvidbjerg v. å. Lyngby 95/127
Besøg på Gårdhusmølle omkring 1930, Sydthy 97/111.
Billeder fra besættelsen, Hvidbjerg v. å. 95/44
Broncealderarkæologi, Visby 96/11
By og virke 1922-29, Heltborg 96/118
Da havet brød ind, Ydby 97/31
De syv høns, Vestervig 94/50
De tyske batterier, Gettrup, Kobberø 97/40
Den lille sorte mand fra Boddum, Boddum kirke 93/27
Det tyske batteri, Hvidbjerg v. å. Lyngby 96/ 54
Dover skole 1919, Ydby, Dover 94/102
Doverodde gl. Købmandsgård, Ydby, Doverodde 93/ 113
Elever fra Oksenbøl skole 1927, Vestervig 97/14
En bryllupssang fra 1867, Hassing 95/104
En bueskytte fra stenalderen, Vestervig, Tåbel 94/6
En dag på gravning, Visby 97/88
En Fiskestrid i 1731, Ydby, Skibsted Fjord 93/95
En gårds historie Nr. Bjerregård, Bedsted, Nr. Bjerregård 96/17
En landsbykirke i Thy, Villerslev Kirke 96/6
En mand og hans indsats, Villerslev, »Kirkegård« 94/79
En stranding i 1934, Hvidbjerg v. å. Lyngby 94/8
En Synsvinkel fra Ydby, Ydby 93/33
Et gårdnavn i Heltborg, Heltborg 97/86
Et historisk hus Heltborg, 93/89
Et Jens Søndergaard egnsspil, Sydthy 95/116
Et legat gennem 70 år. Hørdum 96/84
En livshistorie, Vestervig-Ydby 97/46
En synsvinkel fra Ydby, Ydby 95/49
En synsvinkel fra Ydby, Ydby 96/55
En synsvinkel fra Ydby, Ydby 97/49
En synsvinkel om Ydby, Ydby 94/58
En lidet hus på heden, Grurup 97/36
Fra 2. verdenskrig, Hvidbjerg v. å. Lyngby 95/ 15
Fra besættelsens tid, Bedsted 94/ 73

Fra krigen, Hvidbjerg v. å. Lyngby 95/41
Fra Refshedegård til livgarden, Ydby 97/15
Fra årets egnsspil i Næssund, Heltborg 93/101
Fuglefolk og fugle Madstedborg, Sydthy 96/99
Ginnerup og Hurup jernstøberier, Hurup 97/68
Ginnerupstenen, Heltborg 95/83
Helborg skole 1927, Heltborg skole 96/47
Helligsølejren 40/45, Helligsø - Gettrup 95/37
Heltborg skole endnu en gang, Heltborg 97/64
Herredsfoged Beyer, Hassing - Refs herred 94/27
Hunskjær skole 1921, Bedsted 97/75
Hurup Bio, Hurup 97/81
Hurup vinterrevy 1894, Hurup 94/90
Årets egnsspil, Fyrglimt, Sydthy 93/94
Hærkystbatteri, Hvidbjerg v. å. Lyngby 95/36
Indremission i Ullerup, Vestergård og Liltoft, Heltborg 93/30
Jernalderbønder ved Tåbel, Vestervig, Tåbel 93/55
Jul i strandfogedgården, Hvidbjerg v. å. Lyngby 97/76
Kornhøst før og nu, Sydthy 97/69
Kræn Kabel, Heltborg, Ullerup 96/79
Kystbefæstningsanlæg, Agger og Lyngby 95/6
Legat til Heltborg Bibliotek, Helborg 96/42
Lindalsminde skole 1907, Vestervig 93/105
Livet på Overgaard for 100 år siden, Heltborg 96/115
Lortpøt fennen i plantagen, Lodbjerg 94/41
Maleren Jens Søndergaard, Helborg Museum 93/65
Min Flintesamling, Bedsted 96/32
Mindeord over afdøde arkivar Tage Thure, Bedsted 95/125
Mindeplader, Bedsted Kirke 94/81
Mindeplader i kirken, Bedsted kirke 93/77
Museet i 1993, Heltborg 93/96
Nogle barndomserindringer, Hurup 96/35
Om Jens Mikkelsen, entreprenør, Hurup 94/52
Om landsbyens udvikling, Heltborg 95/97
Om maleren Jens Søndergaard, Heltborg Museum 94/85
Om maleren Jens Søndergaard, Heltborg Museum 96/86
Ove Sø og Madstedborg, Hvidbjerg v. å. 95/85
Peder Teglbrænders teglværk, Vestervig 94/20
Redningshold og Båd i Lyngby, Hvidbjerg v.å. 97/111
Restaureringen af Lundehøj, Heltborg 97/6
Retssag om Kongensgård, Boddum 93/71
Skibet er ladet med, egnsspil, Sydthy 96/130
Skolebillede fra 1901, Heltborg 95/78
Skyumgårdenes udflytning, Skyum 93/21
Smedens Erindringer, Byvandringer, Hurup 93/6
Sogne, kirke og præstehistorie, Boddum - Ydby 95/105
Sommerudflugt til Thorsminde osv. Sydthy 97/89
Stikordsregister, 1988/89/90/91/92 Sydthy Årbog Sydthy 93/106
Strid om brønd, Heltborg 94/13
Sydthys stednavne, Sydthy 97/11
Tidsbillede, Landbrugets vilkår, Bedsted m.fl. sogne 94/31
Toppenbergslægten og Flarup bys historie Ydby, Flarup 93/10
Tre tyske soldaters skæbne, Hurup 96/121
Troldmanden fra Revs, Sydthy 97/102
Tyve år i offentlig tjeneste, Skyum 96/94
Udflugten til Børglum Kloster, Sydthy 96/122
Udskiftning 1797, Gettrup, Gundtoft, Kobberø 93/82
Unge konfirmander i Bedsted 1964, Bedsted 97/45
Vielses / trolovelsesregister 1722 - 1815, Hvidbjerg v. å 93/ 115
Vielses / trolovelsesregister fra Ørum, Ørum 97/107
Vielses/trolovelsesregister 1717 - 1815, Lodbjerg 93/117
Villerslev skole 1900, Villerslev 93/109
Vølunds hus, Ydby , Sindrup 94/43
Ywers Træben, Hvidbjerg v.å. Lyngby 93/63
Ørum skole i 1918, Ørum 97/109
Årets forløb, Sydthy 93/ 110

Årets forløb, Sydthy	95/ 115	Årets gang, Heltborg Museum	95/120
Årets forløb, Sydthy	96/123	Årets gang, Heltborg Museum	96/126
Årets forløb, Sydthy	97/94	Årets gang, Heltborg Museum	97/97
Årets forløb, Sydthy	94/105		
Årets gang, Heltborg Museum	94/97		

Årets gang på Heltborg Museum

Af Jytte Nielsen, Heltborg Museum

Ordet husflid forbindes idag med begreber som lyst og hobby. Sådan har det imidlertid ikke altid været. I det gamle bondesamfund var husfliden en nødvendighed, idet de fremstillede ting blev brugt i det daglige arbejde.

For 125 år siden blev Dansk Husflidsselskab stiftet, med N. C. Rom som en af initiativtagerne. Dette jubilæum ønskede Heltborg Museum at fejre med en udstilling, der satte focus på både den gamle traditionsrige husflid og den nutidige fortolkning af samme emne. I samarbejde med Nordvestjysk Husflidskreds og Thy-Mors Husflid blev der således arrangeret en udstilling her på museet i maj måned i år.

Husflidsskolen 1924-1925, Svankjær.

På museets magasiner blev der fundet gamle ting, og hos private blev der lånt forskellige klenodier og fotografier. Blandt de lånte ting var en flot sølvmedalje, uddelt som hædersbevisning af Dansk Husflidsselskab til malermester C. A. Sørensen, Skyum. Omkring 1948 startede han med at undervise børn og unge i husflidsarbejder, og holdt i mange år aftenskole i sit malerværksted i Skyum. Malerværkstedet havde han udvidet med sten, som havde siddet i et gammelt hus ved kirken. Undervisningen bestod af træsløjd, så som vaskebænke, høkasser, spækbræt, malkeskamler, vaskebræt, hattestativer og hylder, serveringsbakker med indlagte finermønstre, men der blev også flettet kurve til brændsel og kurvemøbler. Af horn fremstilledes skeer og af ben kunne der laves smykker. Da plexiglasset kom frem, blev det et yndet materiale til brug ved fremstilling af smykkeskrin, æsker, lampetter og lyseholdere. C. A. Sørensen dygtiggjorde sig, idet han tog kurser på Husflidsskolen i Kerteminde i bogbinding, så han også kunne undervise i dette emne. To aftener om ugen var der så undervisning. Fra kl. 16 - 18 kom 12 - 15 drenge og fra kl. 19 - 22 var der et tilsvarende antal voksne i husflidsskolen. Af og til gav fru Sørensen kaffe til hele holdet.

I en lang årrække var C. A. Sørensen kasserer for Thisted Amts Husflid og deltog i årsmøder rundt omkring i landet. Eftersom han også var kirkebetjent i Skyum, måtte fru Sørensen forestå ringningen om søndagen, når husflidsinteressen førte C. A. Sørensen udensogns. I 1964 fik han Dansk Husflidsselskabs sølvmedalje overrakt ved årsmødet, som netop det år blev afholdt på Thylands Ungdomsskole i Hundborg. C. A. Sørensen var forståelig nok, stolt af denne hædersbevisning, som hans datter i Thisted Helga Larsen venligst havde udlånt til udstillingen her på museet.

Hen over vinteren

Gennem de sidste 4 år er foredragsrækken »Kend din Egn« blevet en årlig tilbagevendende begivenhed hen over vinteren. I et godt samarbejde mellem Egnshistorisk Forening, Naturfredningsforeningen, Landbrugets samfunds - skole kontakt udvalg, LOF, Folkeuniversitetet, Fyrspillene, Egnshistorisk Arkiv, Turistforeningen og Heltborg Museum er der afholdt foredrag om næsten alle tænkelige natur og kultur emner med relation til Sydthy. I den forløbne vinter var emnerne så forskellige som Sydthy i folkesagnene, Thybanen, Thybohistorier, Limfjordsdigterne, Bondeliv, Fugle i Thy og Hans Bakgaard. Foredragene må siges at være velbesøgte og for hvert nyt afholdt foredrag lægges endnu en eller flere brikker til det store puslespil Sydthy.

Det er også i vinterhalvåret at Billedskolen lever på museet. Børnebilledskolen er kommet for at blive, og som noget nyt, blev der sidste forår startet en billedskole for voksne, med undervisning på lørdage i vintermånederne. I maj måned afholdt eleverne fra både børne - og voksen billedskolen en udstilling her på museet.

Husflidskurser og husflidsjulemarkedet hører også den mørke tid til, og specielt den første søndag i advent, hvor vi synger advent ind og Ingrid Vang tænder lysene i adventskransen. For os her på museet markerer det, at året snart vender og det er tid at tage fat på planlægningen af det nye år, og alle de udfordringer, som der måtte komme.

Jernalderbørn

I september måned sidste år startede det historiske værksted ved Jernaldergården. Alle skoler i Thy havde fået tilbuddet om at komme og arbejde en dag på gården, og således opleve nogle af de arbejdsgange og processer, som var nødvendige for 2000 år siden. 19 skoleklasser besøgte således gården, og prøvede at hugge brænde, lave pilehegn, grave marker, gå på jagt med bue og pil, og ikke mindst at lave og spise »anderledes« mad. I løbet af en dag skulle der laves grød af knækkede hvedekerner, hyben, æbler, nødder og honning - der skulle steges kyllinger i sydegruber i Jorden og bages fladbrød. Dagen i jernaldergården afsluttedes med et fælles måltid, hvor det ofte viste sig, at grød åbenbart ikke er en vanlig spise i dagens Danmark. Men i jernalderen kendte man ikke til kartofler, pasta, pizza og ris!

Husflidsskolen 1927 - 1928. Leder: Peter Eriksen. 1. Anders Vullum, Svankjær. 2. Chr. Madsen, Kjallerup. 3. Chr. Christensen, Hedegårdene. 4. Chr. Brandborg, Svankjær. 5. Oskar Madsen, Kjallerup. 6. ? 7. Ingvard Kirk. 8. Peder Jensen, Hvidbjerg. 9. Møllegaard. 10. Kresten Olsen, Sennels. 11. Thomas Christensen, Spails. 12. Kristoffer Christensen, Madsted.

Ved at lade børn arbejde og opleve i det rekonstruerede jernaldermiljø, er det vores håb, at de således kan bibringes en indsigt i fortiden, som der ikke kan erhverves på skolebænken.

Käte Lassen udstillingen

Museets store sommerudstilling i år, har den tyske kunstner Käte Lassens værker fra Thy som emne. Hun kom i 1905 cyklende til Klitmøller.

Hun var på det tidspunkt 25 år, og havde opholdt sig i København om vinteren. Hvorfor hun valgte at tage til det lille og ukendte fiskeleje på Thykysten står hen i det uvisse, men bekendtskabet med Thy skulle vise sig at få stor betydning for resten af hendes liv.

I Klitmøller blev hun stærkt optaget af fiskermiljøet, og hun har i flere malerier skildret de personer, som hun lærte at kende. Det var således ikke havet der blev motivet, men de mennesker der boede ved havet. I de næste godt 30 år vendte hun gentagne gange tilbage til Thy kysten, men nu ved Nørre Vorupør og Stenbjerg. Specielt i Stenbjerg blev hendes malerier anderledes, idet hun her valgte at male store gruppeportrætter i stærke farver.

Mange af Käte Lassens værker synes at have stærke religiøse undertoner og i sin hjemegn ved Flensburg, har hun da også udført mange store udsmykningsopgaver i form af glasmalerier i kirkerne. Når Heltborg Museum denne sommer har kunnet vise omkring 30 værker - alle med motiver her fra Thy - skyldes det stor velvilje fra to tyske museer, dels Städtliches Museum i Flensburg og Nissenhaus i Husum. På disse to museer findes store samlinger af hendes værker.

3 x kunst

Käte Lassen udstillingen er imidlertid ikke den eneste kunstudstilling, som har været vist her på museet i det forløbne år.

Sydthy Kunstforening har afholdt to udstillinger, dels med Cobrakunstneren Pierre Alechinsky, dels med maleren Frank Hammershøj og keramikeren Christian Bruun. Begge udstillinger har budt på ganske anderledes kunstneriske udtryk end de, der kan opleves i museets permanente udstillinger med værker af Søndergaard, Estvad og Ellen Raadal. Men nutidige udtryk trækker nye gæster til museet og således øges kendskabet til vores lille museum ganske langsomt, men sikkert.

Den lokale afdeling af Danmarks Naturfredningsforening valgte at afholde en udstilling på museet sidste efterår. Det drejede sig om naturstudier udført af Jens Frimer i Øsløs. Med Vejlerne som den store inspirationskilde, var der værker nok at tage af, så udstillingen var absolut seværdig.

En stor tak

Denne sommer afholdt museet for første gang jernaldermarked. Den sidste week-end i juli var der knap 1000 besøgende på museet. Godt hjulpet af op mod 30 frivillige lykkedes det os at lave en spændende og alsidig markeds - og demonstrationsplads ved Jernaldergården. Sådanne store tiltag kan kun lykkes med et stort engagement fra lokale frivillige. Der er således grund til at sige tak til alle der hjælper os i forbindelse med arrangementer, udstillinger, foredrag, undervisning og meget andet. Vi er dybt taknemmelige.

Ånd og Gevær

Af Poul Brandt, Sønderhå

Det summer af liv i Ydby-plantage, der stilles an, lydprøve, mennesker i dragter fra en anden tid ses hist og pist i bakkerne. Et bord, et ræveskind, en dilettantscene, jo minsandten vi befinder os præcis på det sted i Ydby-plantage, hvor Hans Bakgård for år tilbage holdt sine Hjemstavnsfester. Det ligner sig selv og dog dengang var der fyrretræs bevoksning, nu er det små egetræer og andre gevækster, der præger pladsen, men for dem der har været der mange gange før, er der ingen tvivl, vi er på den selv samme plads hvor Hans Bakgård i mange år, hver sommer, kunne samle flere tusinde mennesker til hjemstavnsfest.

- Jamen hvorfor nu denne aktivitet i 1998, skal der igen være hjemstavnsfest, nej den går ikke, Hans er jo død, og hjemstavnsfest uden Hans utænkelig. Hans Bakgård var hjemstavns-festen. Men hvad så, jo Fyrspillene nej det tør de ikke. Lave et egnsspil om Hans, det er ikke mange år siden han døde, hvor mange mennesker lever der ikke endnu som har kendt Bakgård.

Men det er Fyrspillene, der har vovet det ene øje og vil spille et stykke om den populære hjemstavnsdigter og skuespilforfatter. Opgaven er vanskelig, men efter en samtale med dramatikeren Niels Stokholm, beslutter Fyrspillene at lade Niels prøve sig med den svære opgave, at fortælle om hjemsstavnsdigteren og sangeren fra »Røverreden« i Ydby. Den store dag er kommet. Fredag den 19 juni er der præmiere. Publikum vandrer stille og roligt ned mod spillepladsen, de bliver mødt med flag og billetsælgere med kasket og cigaræsker - »Nå, men pas nu godt på pengene« siger den ene billetsælger til den anden, med et blik på cigarkassen »Ja, dem spekulerer Hans ikke på.« svarer den anden, og viser en ældre dame på plads i bakken. Der høres skud fra jagtgeværer i det fjerne,

Hans og en radiorapporter.

og billetsælgerne bekymrer sig om, om Hans da nu kan frigøre sig fra rævejagten, for hvad skal de da ellers stille op med publikum, der er kommet for at se et stykke om Hans Bakgård, for hvem andre end Hans selv kan fortælle og iscenesætte sit eget liv, nej vel.

Men der kommer Hans, i fuld fart på sin cykel i kjole og hvidt og med gummistøvler. Han bremser så gruset står om ørene af billetsælgerne - »Jamen Hans du har jo gummistøvler på« siger den ene billetsælger, hvortil Hans svarer-« Ja det er for den kæde. Cykelkæden og sprøjtet fra vejen. (Belærende) Man kan ikke møde sit publikum med cykelolie og vejsnavs på sine bukser. Og jeg skylder mit publikum at møde dem i kjole - intet mindre. Folk der bor på de små steder skal ikke behandles ringere end dem der hører mig i de store sale«

Sådan møder vi Hans i skuespillet »Ånd og Gevær«. Vi møder Hans i året 1948 travlt optaget af at arrangere hjemstavnsfest i Ydby Plantage, og af at skrive sit femte skuespil »Dianas Magt«. I »Ånd og Gevær« får Hans hjælp af en reporter, sin gamle ven klovnen August Miehe og skuespiller fra Hurup Riffelskytteforening. Forstået på den måde at Bakgård ved hjælp af radioreporterens spørgsmål, August snak med vennen og skuespillet »Dianas Magt« kommer omkring de vigtigste facetter i sit liv. Niels Stokholm lader i »Ånd og Gevær« Hans være sit eget livs instruktør. Publikum lærer Hans at kende som en festlig, original og farverig person. Hans som udadtil altid var sprudlende og glad, men som selvfølgelig også havde sine skyggesider. »Den bette grå Mand« som han selv kaldte sig, grå var han ikke når han dukkede op til fest i kjole og hvidt med et hyldest digt i hånden, eller når han festlig og dybt rørt takkede sit publikum, når han i sine digte hyldede og priste Thys natur og jagtens glæder og ikke mindst viste sin humor i skuespillene.

Et tema i Hanses liv er kærligheden til Anna,

Hingstekongens datter, vi møder Hans og Anna som helt unge, hvor hingstekongen forhindrer en forlovelse, senere hvor Anna er rejst til København for at blive sygeplejerske og Hans kommer dertil for at få sangundervisning, de mødes under en demonstration, hvor Anna hjælper de sårede og Hans er mere optaget af sin karriere som sanger. Igen bliver forlovelsen udskudt. Hans rejser til Amerika hvor Hans nyder stor anerkendelse i diverse koncertsale, men Hans har længsel efter hjemstavnen og rejser hjem efter 9 år i det fremmede. Anna, sygeplejersken, er død og Hans udtrykker sig om sin store kærlighed. - »Hun døde og jeg blev drømmer«. Det svarer nu ikke helt til virkeligheden, for vi lærer Hans at kende som en stor kvindebedårer, ikke kun i Amerika, hvor det kunne lade sig gøre at have to kærester, også herhjemme havde han kvindetække.

August Miehe, Hanses ven fra barnsben er ham der konfronterer Hans med de ting som Hans helst ville holde hemmelig. August sammenligner sin egen maske med digterens ord. Ordene er i virkeligheden også en slags maske som forfatteren kan gemme sig bag. Og hvor har August ret, for gennem skuespillet »Ånd og Gevær får vi et flot og nuanceret billede af Bakgård, en følt gennemgang af Hans Bakgårds liv og levned fra barndommen frem til 1948.Vi får et dybere kendskab til Bakgårds digtning og en hjælp til at forstå, komme bagom, digtene og skuespillene.

»Ånd og Gevær« blev da også modtaget af publikum med stor begejstring, både af dem der havde kendt Bakgård og dem som lærte ham at kende gennem skuespillet. Rosende tillægsord og klapsalver efter hver forestilling var den måde publikum viste deres begejstring og i pressen skrev Thistedpostens redaktør Damsgård at årets Fyrspil også skal roses for den fornemme udnyttelse af de fysiske rammer i Ydby Plantage. Og om den tekniske side af spillet skal især fremhæves, at lyden var uovertruffen god.

Succesen var hjemme, ikke kun kunstnerisk, men også antallet af publikummer omkring 1600, en fremgang fra 1997 på godt 50%. I Bakgårds ånd vil jeg slutte med - »I gæve og brave læsere...«.

På gensyn i 1999 på Ashøje, hvor vi spiller et Grundlovsspil i anledning af 150 året for grundloven.

Hans og hans ven cirkusklovnen August Miehe.

Sydthy Egnshistoriske Arkiv

Af Knud Møller Madsen, arkivar

At modtage, indsamle, registrere, opbevare, tilgængeliggøre og formidle er nøgleordene for lokalhistoriske arkiver. Med andre ord tager Sydthy Egnshistoriske Arkiv sig af at ordne, registrere og bevare det lokale arkivmateriale (arkivalier fra enkeltpersoner, virksomheder og foreninger, såsom dagbøger, korrespondancer, erindringer, regnskaber, scrapbøger, diverse protokoller, fotos, tegninger, kort, lydbånd, billedbånd, film og videooptagelser m.m.). Desuden findes på arkivet kopisamlinger af kirkebøger, folketællinger, tingbøger, matrikler, skifteprotokoller, brandtaxationer, godsarkiver, hartkornspecifikationer, panteprotokoller med mere Disse ting stilles til rådighed for interesserede (efter de bestemte regler et arkiv er underordnet) og bliver også af arkivet formidlet til lokalsamfundet.

Arkiverne kan betragtes som lokale dokumentationscentre, hvor der kan hentes mange og spændende oplysninger. Det meste er tilgængelig - undtaget er naturligvis materialer med visse klausuler. Kopisamlingerne på Sydthy Egnshistoriske Arkiv kan frit bruges i bibliotekets åbningstid, medens arkivalierne skal »hentes frem« af arkivaren eller dennes medhjælper og kun til brug på arkivet (kan dog i visse tilfælde udlånes).

På arkivet har vi i det forløbne år haft mange besøg af bl.a. slægtsforskere, der benytter arkivets kirkebøger, folketællinger m.m. Herudover har folkeskoleelever, gymnasie- og HF-elever brugt arkivet til fremskaffelse af oplysninger til deres projektopgaver og større historieopgaver. Også lærerstuderende, universitetsstuderende, TV-Midt/Vest og andre journalister,

Sydthy-udstillingen i Mellerud i Sverige.

Fyrspillene, museer, en Ph.D.-studerende og en amerikansk forsker i alternativ energi har hentet oplysninger på arkivet. Desuden får vi mange telefoniske og skriftlige forespørgsler, som vi forsøger at besvare efter bedste evner og tid. Forespørgslerne er ikke kun fra den lokale befolkning, men fra hele landet, ja, i 1997 er vi også blevet kontaktet fra Norge, Sverige, Tyskland, Færøerne og USA.

Arkivet har i det forløbne år modtaget mange arkivalier i form af billeder, postkort, fotos, videoer, lydbånd, avisudklip, artikler, protokoller m.m.

Vi efterlyser materialer fra Thybanen (billeder, lydbånd, »en god historie« m.v.).

Fra udstilligen i Mellerud som er Sydthys venskabsby.

Udstillinger

Året 1997 bød på tre store og fire mindre udstillinger. Således havde Gitte Jensen lavet en stor og flot sommerudstilling (22. juni - 3. august) i Agger med titlen: »Agger fiskeleje«. Med på den velbesøgte udstilling var billeder fra Sydthy Egnshistoriske Arkiv og en hel del forskellige genstande udlånt af folk i Agger. I april kvartal havde arkivet en udstilling i Mellerud i Sverige (Sydthys svenske venskabskommune) med titlen: »Sydthy i tekst og billeder«. I samme periode var der på Rådhuset i Hurup en udstilling med titlen: »Mellerud Kommune i billeder«. I efterårets kulturuge var der en udstilling på Koldby Bibliotek: »Det gamle bibliotek«. På Hurup Bibliotek var der i forbindelse med det årlige dyrskue en udstilling om »Dyrskuer«, og i november måned havde biblioteket og arkivet en udstilling i anledning af 150 års jubilæet for den første jernbane i Danmark mellem København og Roskilde bl. a. med lånte genstande fra Struer Jernbaneklub. Ved Bil- og salgsmessen i Huruphallerne den 8. september havde arkivet lavet en udstilling med nogle af pressefotograf Tage Jensens sportsbilleder.

Foredrag

Den 20. februar holdt arkivar Knud Møller Madsen et foredrag på Åbakken i Hurup for pensionister og andre interesserede med titlen: »Sydthy i billeder« og den 23. oktober et foredrag på Heltborg Museum med titlen: »Glimt af Thybanens historie«. Det sidstnævnte foredrag var i serien »Kend din egn«. I forbindelse med sommerudstillingen i Agger holdt Gitte Jensen et foredrag for Daghøjskolen på Sydthy Uddannelsescenter med titlen: »Agger - en historisk oversigt 1539 - 1920« (med efterfølgende byvandring i Agger).

Artikler og bøger

I Thylands Avis kunne man læse to artikler med følgende titler: »Mellerud - Sydthys venskabskommune« og »Snekaos - julen 1915«. I efteråret 1997 udkom desuden arkivarens bog »Sydthy i gamle postkort« på Europæisk Forlag, Holland.

Sydthy Egnshistoriske Arkiv har i det forløbne år haft et særdeles godt samarbejde med såvel biblioteket i Hurup som med Heltborg museum, med Egnshistorisk Forening, hvis formand Elly Mardals store, store slægts- og lokalhistoriske viden vi benytter os af, og desuden med de mange besøgende, der dels har plejet egne interesser i form af slægtshistoriske og lokalhistoriske studier, men som også har været arkivet behjælpelig med oplysninger, råd og anden form for hjælp.

Fra arkivets side skal også lyde en tak til de mange, der har afleveret materiale til Sydthy Egnshistoriske Arkiv.

Sydthy Bøger

Bibliografisk liste udarbejdet af bibliotekar Karsten Pedersen

Boddum-Ydby Sparekasse:
125 års jubilæum: 1871-1996/redaktion: Elly Mardal. - 1996. - 48 sider.

Historisk årbog for Thy og Vester Hanherred 1997. - Thisted: Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred, 1997. - 160 sider.

Jul i Thy 1997. - Thisted: Erik A. Lauridsen og Jørgen Miltersen, 1997. - 70 sider.

Mogensen, Kaj
Konfirmation: større kærlighed har ingen - Konfirmandens bog/udgivet af Kaj Mogensen. - Kbh. : Nyt Nordisk Forlag, 1997. - 72 sider.

Møller Madsen, Knud
Sydthy i gamle postkort/(billedtekster) af Knud Møller Madsen. - (Kbh.): i kommision hos DBK-bogdistribution, 1997. - 76 sider.

Nygaard, Vagn
Over havstok og sten: fra Blåvand til Skagen: En bog om sansninger og stemninger, skrøner og strandinger oplevet og genoplevet under en vandring langs hav og klit. - (Give): Stenbjerg, 1997. - 100 sider. Heri: side 57-62: Thyborøn - Vorupør.

Nyt fra Vestervig: August 1997. - Vestervig: Vestervig Kirkemusikskole, 1997. - 15 sider.

Nyt fra Vestervig: Januar 1998. - Vestervig: Vestervig Kirkemusikskole, 1998.

Rassing, Charlotte Rømer
STEAM for Sydthy Kommune: 1995 sammenlignet med 1996. - Nexø : Bornholms Forskningscenter, 1997. - 70 sider. STEAM: Scarborough TourismEconomic Activity Monitor.
Samling af notater fra Danmark og Europa om brint, herunder Folkecentrets forslag til brint projekt / samlet af Jane Kruse og Preben Maegaard. - Hurup Thy: Nordvestjysk Folkecenter for Vedvarende Energi, 1997. - 220 sider.

Skyum Idrætsefterskole: Årsskrift 1997. (Snedsted) : Skyum Idrætsefterskole, (1997). - 152 sider.

Svankjær Glimt. - (Bedsted): Svankjær Ungdomsskole, 1997. - Nr. 1 - 4.

Sydthy Egnshistoriske Arkiv: Årsberetning 1996/ved arkivar Knud Møller Madsen. - (15 sider).

Sydthy Egnshistoriske Arkiv: Årsberetning 1997/ved arkivar Knud Møller Madsen. - (19 sider).

Sydthy Årbog 1997. - Hurup: Egnshistorisk Forening for Sydthy, 1997. - 112 sider.

Jens Kirk, Hurup, har udgivet sin bedstefars dagbøger fra Heltborg, 1866 - 1905. Bøgerne er på 375 sider og koster 252 kr.
Disse bøger kan bestilles gennem Egnshistorisk Forening for Sydthy.

Hvordan får du kontakt til Egnshistorisk Forening for Sydthy?

Drejer det sig om medlemsskab, spørgsmål og/eller forslag til foreningsarbejdet med mere: Kontakt da et bestyrelsesmedlem eller en kontaktperson:

Bestyrelsen:

Elly Mardal (formand), Birkevej 11,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 27 93.

Eigil T. Andersen (næstformand), Lodbjergvej 39,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 80 25.

Jytte Sunesen (kasserer), Brendgårdvej 67, Ydby,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05.

Leif Krogsgård, Morup Møllevej 11,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 55 09.

Lisbeth Ejlersen (sekretær), Vibevej 29,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 30 04.

Sogne-kontaktpersoner:

Agger: Jens Andersen, Blåbærvej 10,
Agger, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 26 29.

Bedsted: Leif Krogsgaard, Morup Møllevej 11,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 55 09.

Poul Wensien, Gyvelvænget 5,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 07.

Boddum: Anker Mardal, Burhøjgårdvej 2,
Boddum, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 90 93.

Gettrup: Egon Olesen, Ydbyvej 92,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 30.

Grurup: Bodil Lund Larsen, Visbyvej 23,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 56 75.

Hassing: Jens Søndergaard, Udsigten 12,
Hassing, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 61 99.

Helligsø: Kresten Munch, Helligsøvej 44,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 63 17.

Heltborg: Anne Larsen, Landevejen 61,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 19 71.

Hurup: Lisbeth Ejlersen, Vibevej 29,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 30 04.

Svend Å Kristensen, Degnebakken 18,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 20 83.

Hvidbjerg: Vera Møller, Hedegårdsvej 11,
Svankjær, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 81 63.

Hørdum: Jens J. Krogh, Møllevangen 5,
Hørdum, 7752 Snedsted.
Tlf. 97 93 63 61.

Koldby: P. Elgaard Jensen, Borgergade 30,
Koldby, 7752 Snedsted. Tlf. 97 93 60 81.

Lodbjerg: Eigil T. Andersen, Lodbjergvej 39,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 80 25.

Skyum: Jens Tølbøll, Tinggårdsvej 2, Skyum
7752 Snedsted. Tlf. 97 93 61 67.

Sydthy: Elly Mardal, Birkevej 11,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 27 93.

Vestervig: Peter Bolt Larsen, Margrethevej 13,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 30.

Ruth Visby, Klostergade 44,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 66.

Bjarne Madsen, Astrupvej 6,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 03.

Villerslev: Folmer Tybirk, Kirkebakken 4,
Villerslev, 7755 Bedsted.
Tlf. 97 94 60 27.

Visby: Hans Petersen, Oddesundvej 248,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 14 03.

Ydby: Jytte Sunesen, Brendgårdsvej 67,
Ydby, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05.

Ørum: Villiam Mortensen, Lodbjergvej 54,
Ørum, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 80 78.

Årbogen tilsendes alle medlemmer:
Kontingent for 1999:
Kr. 80,- for enlige - kr. 100,- for par.

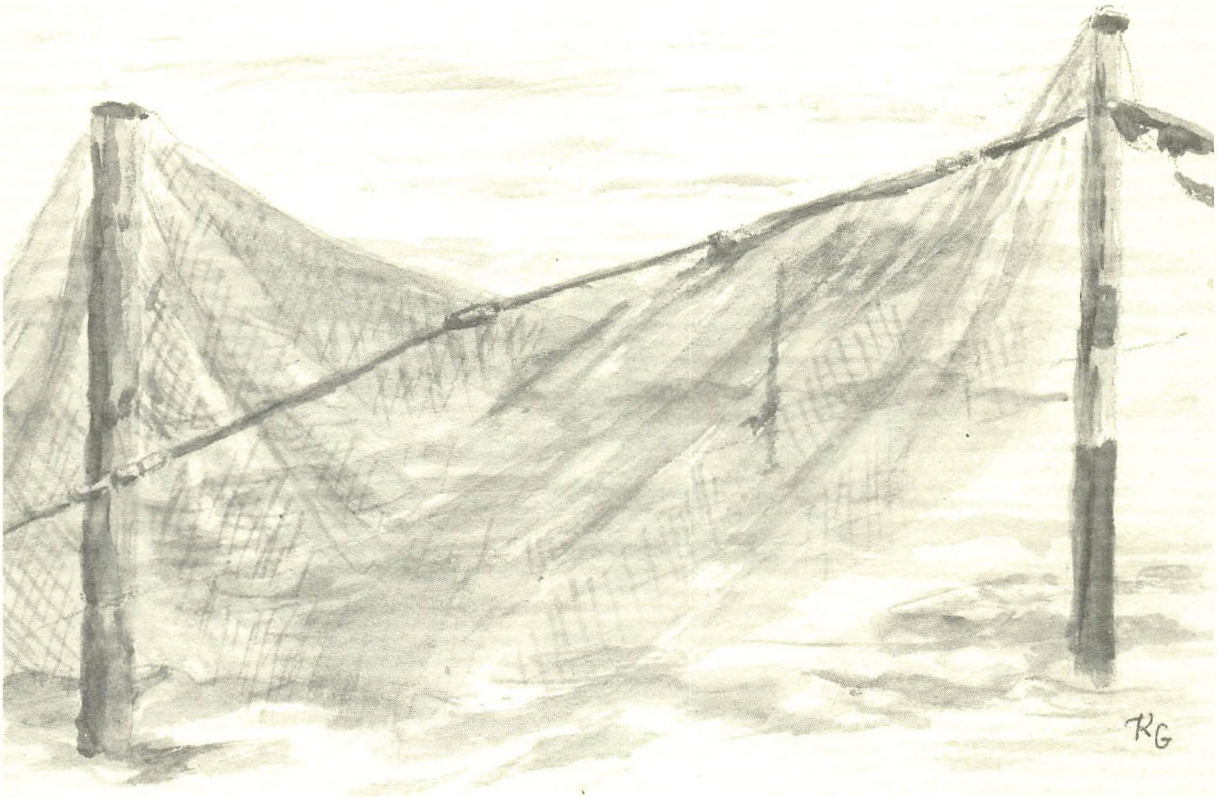

ISSN 0900 - 2103 · ISBN 87 88 919 14 5